

การศึกษาปฏิบัติการชุมชนทางเลือกในบริบทสังคมไทย

นางสาวกฤษณี สว่างวงศ์ธรรม

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม (สหสาขาวิชา)

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2555

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)

เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR) are the thesis authors' files submitted through the Graduate School.

The Study of Alternative Communities in Practice in the Thai Context

Miss Kunratee Swangwongtham

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Human and Social Development

(Interdisciplinary Program)

Graduate School

Chulalongkorn University

Academic Year 2012

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

การศึกษาปฏิบัติการชุมชนทางเลือกในบริบทสังคมไทย

โดย

นางสาวกฤษที สว่างวงศ์ธรรม

สาขาวิชา

พัฒนามนุษย์และสังคม

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ดร.นฤมล อรุโณทัย

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทมหาบัณฑิต

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร.อมร เพชรสม)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(ศาสตราจารย์สุริชัย หวันแก้ว)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(ดร.นฤมล อรุโณทัย)

..... กรรมการ

(ดร.สุรางค์รัตน์ จำเนียรพล)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร.กนกศักดิ์ แก้วเทพ)

กฤษที สว่างวงศ์ธรรม : การศึกษาปฏิบัติการชุมชนทางเลือกในบริบทสังคมไทย. (The Study of Alternative Communities in Practice in the Thai Context)

อ. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : ดร.นฤมล อรุโณทัย , 166 หน้า.

การพัฒนาประเทศไปในทิศทางที่มุ่งไปสู่ความทันสมัย แม้ว่าจะทำให้เกิดความก้าวหน้าในหลายด้าน แต่ก็ส่งผลกระทบต่อและก่อให้เกิดปัญหามากมาย จึงมีความพยายามค้นหาทางเลือกใหม่สำหรับการพัฒนา งานวิจัยนี้ศึกษาความเป็นมา การก่อตั้ง เป้าหมาย การดำเนินกิจกรรมของชุมชนทางเลือกและนัยยะที่มีต่อสังคม ซึ่งชุมชนทางเลือกที่ใช้เป็นตัวอย่างในการศึกษา มี 2 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนอโศก ซึ่งถือเป็นชุมชนที่มีแนวคิดทางศาสนาเป็นแนวคิดหลัก ชุมชนอโศกเริ่มก่อตั้งขึ้นมาในปี พ.ศ.2519 และขยายชุมชนไปถึง 9 แห่งทั่วประเทศ นับว่าเป็นหนึ่งในต้นแบบของปฏิบัติการชุมชนทางเลือกในประเทศไทย และเพื่อให้การศึกษามีความครอบคลุมมากขึ้น จึงเลือกศึกษาชุมชนอาศรมวงส์สนิท จังหวัดนครนายก ซึ่งเป็นชุมชนที่สมาชิกมุ่งเน้นการใช้ชีวิตเรียบง่าย ส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของสมาชิกเพื่อรับใช้และพัฒนาสังคมอีกแห่งหนึ่ง การศึกษานี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลโดยการศึกษเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสังเกต

จากการศึกษาพบว่าปฏิบัติการชุมชนทางเลือกประกอบไปด้วยอุดมการณ์ของชุมชนในการหลักหนีวิถีทางของการพัฒนากระแสหลัก และมีแนวทางปฏิบัติหรือระเบียบกฎเกณฑ์ร่วมภายในชุมชนเพื่อทำให้ชุมชนสามารถบรรลุเป้าหมายหรืออุดมการณ์ที่ตั้งไว้ ชุมชนทางเลือกในความหมายของชุมชนอุดมคติและชุมชนแบบจงใจก่อตั้ง (Intentional Community) นั้นให้ความสำคัญกับหลัก “ปฏิบัติการ” และ “แรงจูงใจ/ความตั้งใจ/อุดมการณ์ร่วม” มากกว่าจะเน้นที่การมี “ชุมชน” และ “สมาชิก” ที่ยั่งยืนถาวรสืบต่อเนื่องกันไป ดังนั้น แม้ว่าชุมชนจะมีการขึ้น-ลง เกิด-ดับ มีพลวัตและการปรับเปลี่ยนสมาชิกหรือโครงสร้างชุมชน แต่ก็อาจยังรักษาปฏิบัติการไว้เพื่อสร้างความมั่นใจเกี่ยวกับความเป็นไปได้ที่จะมีวิถีทางเลือกจากแนวทางการพัฒนากระแสหลัก

ชุมชนทางเลือกจึงถือได้ว่าเป็นการสร้างสังคมตัวอย่างและสร้างแรงบันดาลใจให้สังคมภายนอกได้เห็นว่าการใช้ชีวิตที่แตกต่าง และการปฏิบัติตามเป้าหมายนั้นไม่ใช่เรื่องที่เป็นไปไม่ได้ ปฏิบัติการชุมชนทางเลือกให้ความสำคัญและพัฒนาคุณภาพของมนุษย์โดยผ่านกระบวนการในชุมชน ปลูกฝังความห่วงใย ธรรมชาติและสร้างประโยชน์เพื่อสังคม ปฏิบัติการชุมชนทางเลือกจึงถือเป็นการพัฒนาทางเลือกที่ใช้ชะลอความรุนแรงจากการครอบงำของการพัฒนากระแสหลักได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากมีการเผยแพร่แนวคิดและปฏิบัติการไปสู่วงที่กว้างขึ้น

สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม.....ลายมือชื่อ.....

ปีการศึกษา 2555.....ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....

5387107620 : MAJOR HUMAN AND SOCIAL DEVELOPMENT

KEYWORDS : ALTERNATIVE COMMUNITY/ ALTERNATIVE DEVELOPMENT / WONGSNIT ASHRAM/ ASOKE COMMUNITY

KUNNATEE SWANGWONGTHAM : THE STUDY OF ALTERNATIVE COMMUNITY IN PRACTICE IN THE THAI CONTEXT. ADVISOR : NARUMON ARUNOTAI, Ph.D.,166 pp.

National development process focusing on modernization has led to progress in various aspects, yet it has caused negative impact and problems. Therefore, there has been an effort to identify alternative paths of development. This research describes the history of establishment, goals, activities and the implication of alternative communities to the society by using two case studies. The first case is Asoke Communities founded on religious concept and established since 1976. At present, there are nine Asoke communities across the country, so they are considered one of the examples of alternative community in Thailand. The second case is Wongsnit Ashram in Nakhon Nayok Province. This community focuses on living in simplicity, promotes social and spiritual learning and development of its members in order to serve and contribute to the society. The study used qualitative research methods through documentary research, interviews, and field observation.

The study found that alternative community in practice is built on communal ideology and on common practices and regulations to fulfill such ideology and to turn away from mainstream development. Alternative community in the sense of ideological community and intentional community puts the emphasis on “practices” and “motivation/intention/common ideology” rather than on having permanent and continual “community” or “members”. Even with dynamism of ups-and-downs and grows-and-gone, or change in members and community structure, they may retain the “practicing” part to ensure the possibility of having alternative path of development.

Alternative communities can be regarded as a social example that inspires others to realize that having alternative living and following non-mainstream goals are possible. Alternative communities focus on human development through living and practicing as a community, cultivating members to conserve nature and devote to the betterment of a society. Therefore, alternative communities in practice can help easing social ailments and domineering roles of mainstream development especially if the concept and practices become more widespread.

Field of Study : Human and Social Development Student’s Signature

Academic Year : 2012..... Advisor’s Signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้ได้รับการสนับสนุนจากทุนอุดหนุนวิทยานิพนธ์สำหรับนิสิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความสามารถอย่างดียิ่งจาก ดร.นฤมล อรุโณทัย อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ขอขอบพระคุณอาจารย์ที่ได้ถ่ายทอดความรู้ ให้คำแนะนำและข้อคิดเห็นต่างๆ ตลอดจนตรวจแก้ไขวิทยานิพนธ์มาโดยตลอด นอกจากนี้ยังขอขอบพระคุณ ศาสตราจารย์สุริชัย หวันแก้ว ประธานกรรมการ ดร.สุรางค์รัตน์ จำเริญผล และรองศาสตราจารย์ ดร.กนกศักดิ์ แก้วเทพ กรรมการวิทยานิพนธ์ที่ให้คำแนะนำที่มีประโยชน์ในการศึกษาครั้งนี้ ขอขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่านผู้ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาแก่ผู้วิจัย

ขอบคุณชาวชุมชนนครมวงส์สินีและชุมชนอโศกที่ให้ความช่วยเหลือ อนุเคราะห์ข้อมูล และให้การต้อนรับด้วยดีตลอดระยะเวลาของการศึกษาภาคสนาม

ขอขอบคุณเพื่อนๆร่วมรุ่น และเจ้าหน้าที่ทุกท่านที่ช่วยเหลือและเป็นกำลังใจในตลอดระยะเวลาที่ศึกษา

ท้ายสุดขอขอบคุณครอบครัวที่สนับสนุนและให้กำลังใจจนกระทั่งวิทยานิพนธ์สำเร็จลุล่วง โดยเฉพาะแม่ที่เป็นแรงบันดาลใจให้เข้าศึกษาต่อ แม้ว่าจะไม่ได้อยู่รับรู้ความสำเร็จของลูก แต่แม่ก็เป็นแรงสำคัญที่ผลักดันให้ลูกศึกษาจนสำเร็จ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญภาพ.....	ฎ
บทที่	
1 บทนำ	
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 คำถามหลักในการวิจัย.....	5
1.3 วัตถุประสงค์ในการวิจัย.....	5
1.4 ระเบียบวิธีวิจัย.....	5
1.4.1 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	5
1.4.2 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	6
1.4.3 การนำเสนอข้อมูล.....	6
1.5 ขอบเขตการวิจัย.....	6
1.5.1 ด้านเนื้อหา.....	6
1.5.2 ด้านพื้นที่.....	7
1.5.3 ด้านกลุ่มเป้าหมายในการเก็บข้อมูล.....	7
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	8
1.7 คำนียามศัพท์.....	8
1.8 ขั้นตอนในการวิจัย.....	10
1.9 โครงสร้างวิทยานิพนธ์.....	11
2 กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	
2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง.....	12

บทที่	หน้า
2.1.1 แนวคิดการพัฒนา.....	12
2.1.1.1 การพัฒนากระแสหลัก.....	14
2.1.1.2 การพัฒนาทางเลือก.....	17
2.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน.....	23
2.1.2.1 ความหมายของชุมชน.....	23
2.1.2.2 การพัฒนาแบบชุมชนทางเลือก.....	27
2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	43
2.2.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนทางเลือก.....	43
2.2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนอโคก.....	46
2.2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนอาศรมวงศ์สนิท.....	59
3 ชุมชนอาศรมวงศ์สนิท	
3.1 ที่มาและการก่อตั้งชุมชน.....	61
3.2 วิถีชีวิตและระเบียบภายในชุมชน.....	63
3.3 รายได้ของอาศรมวงศ์สนิท.....	76
3.4 กิจกรรมและความสัมพันธ์ภายในชุมชน.....	77
3.5 ความสัมพันธ์ระหว่างอาศรมวงศ์สนิทกับภายนอก.....	80
3.6 จุดเด่นของชุมชนอาศรมวงศ์สนิท.....	82
3.7 ปัญหา และอุปสรรคของชุมชนอาศรมวงศ์สนิท.....	84
3.8 ทิศทางและการวางแผนชุมชนในอนาคต.....	85
4 ชุมชนอโคก	
4.1 ที่มาและการก่อตั้งชุมชน.....	91
4.2 องค์การของชาวอโคก.....	93
4.3 ชุมชนอโคก.....	93
4.4 วิถีชีวิตและระเบียบภายในชุมชน.....	98
4.5 แนวคิดหลักของชาวอโคก.....	106
4.6 รายได้ของชุมชน.....	115
4.7 สวัสดิการชุมชน(สาธารณโภคี).....	115
4.8 การรับสมาชิกใหม่.....	116

บทที่	หน้า
4.9 กิจกรรมและวันสำคัญชุมชนอโศกในรอบปี.....	116
4.10 ความสัมพันธ์ภายในชุมชนอโศก.....	117
4.10.1 ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนอโศกด้วยกัน.....	117
4.10.2 การแก้ปัญหาเมื่อเกิดความขัดแย้งในชุมชน.....	119
4.11 ความสัมพันธ์กับภายนอก.....	119
4.12 จุดเด่นของชุมชนอโศก.....	122
4.13 ปัญหาและอุปสรรคของชุมชน.....	123
5 สรุปข้อมูลชุมชน	
5.1 ปัจจัยการก่อตั้ง อุดมการณ์ เป้าหมายและรูปแบบของชุมชน.....	125
5.2 พลวัตของชุมชน.....	129
5.6 การวิเคราะห์ชุมชน.....	133
6 การวิเคราะห์และข้อเสนอแนะ	
6.1 การวิเคราะห์.....	137
6.2 ข้อเสนอแนะ.....	141
รายการอ้างอิง.....	143
ภาคผนวก.....	152
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	166

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
2.1	ความขัดแย้งระหว่างสองกระบวนการพัฒนา.....	22
3.1	พลวัตรของชุมชนเกษตรมวงศ์สนิทตามช่วงเวลา.....	88
4.1	การก่อตั้งชุมชนอโศกตามช่วงเวลา.....	95
4.2	ฐานะ(ประเภทของชาวอโศก)	102
4.3	การเปรียบเทียบปรัชญาของระบบทุนนิยมกับระบบบุญนิยม.....	109

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1.1	ขั้นตอนในการวิจัย.....	10
2.1	ภาพแสดงปกของนิตยสาร Communitiesฯ.....	37
2.2	ภาพสัญลักษณ์ของงานประชุมนานาชาติฯ.....	38
3.1	แผนผังการบริหารชุมชน 1.....	68
3.2	แผนผังการบริหารชุมชน 2	69
3.3	แผนผังการบริหารชุมชน 3.....	70
3.4	แผนผังการบริหารชุมชน 4.....	73
3.5	แผนผังการบริหารชุมชน 5.....	74
3.6	ภาพเครือข่ายความสัมพันธ์ของอาศรมวงศ์สนิท.....	82
3.7	ภาพแสดงเหตุการณ์สำคัญของอาศรมวงศ์สนิทตามช่วงเวลา.....	87
4.1	ภาพแสดงการก่อตั้งชุมชนอโศกตามช่วงเวลา.....	97
4.2	โครงสร้างองค์กรของกลุ่มอโศก.....	99
4.3	เครือข่ายของกลุ่มอโศก.....	121

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยรับการพัฒนาตามกระแสหลักหรือแนวทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization) ซึ่งเป็นรูปแบบการพัฒนาของตะวันตกที่เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมาใช้เป็นหลักในการพัฒนาประเทศ นับตั้งแต่การประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 เมื่อปี พ.ศ. 2504 ซึ่งการพัฒนาดังกล่าวได้ส่งผลออกมาตรงตามวัตถุประสงค์ของการพัฒนาที่ตั้งใจไว้ทั้งในรูปของความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการ ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจและความสะดวกสบายในการดำเนินชีวิต แต่ขณะเดียวกันการมุ่งพัฒนาตามกระแสหลักที่ผ่านมาก็ได้สร้างผลลัพธ์อีกรูปแบบหนึ่งที่ดูเหมือนว่าจะมีมากกว่าด้านแรก เนื่องมาจากสังคมไทยซึมซับเอาค่านิยมของความทันสมัยและบริโภคนิยมหลอมรวมเข้าไปอยู่ในวิถีการดำรงชีวิตทำให้ผู้คนก้าวห่างจากการดำรงชีวิตแบบเรียบง่ายใกล้ขีดธรรมชาติมาเป็นที่ต้องแก่งแย่งเพื่อแสวงหาและเป็นเจ้าของทรัพยากร สังคมมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น วัฒนธรรมและวิถีการดำรงชีวิตที่สั่งสมอย่างยาวนานในชุมชนต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบจากที่เคยพึ่งพาตนเองได้ก็ต้องอาศัยเทคโนโลยี ทุน และความรู้จักภายนอกเพื่อให้เข้ากับกระแสการพัฒนา การโหมใช้ทรัพยากรต่างๆ เพื่อการผลิต ทำให้เกิดการทำลายสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศทางธรรมชาติ ซึ่งผลกระทบแง่ลบจากการพัฒนาตามกระแสหลักนี้ในวันจะรุนแรงและเป็นปัญหาเรื้อรังมากขึ้น เช่น ความเหลื่อมล้ำทางสังคม การโยกย้ายถิ่นฐานจนเกิดปัญหาชุมชนแออัด ปัญหายาเสพติด ฯลฯ ซึ่งความคาดหวังของประชาชนว่าวิถีชีวิตจะดีขึ้นแต่กลับต้องเผชิญกับสภาพความเป็นจริงที่เลวร้ายยิ่งกว่าที่ผ่านมา ผลประโยชน์ที่ได้รับจากการตามกระแสการพัฒนาเศรษฐกิจกระจุกตัวอยู่ในมือของคนกลุ่มเล็กๆ ที่ได้ครอบครองอำนาจและทรัพยากร แต่ทั้งภาวะและความรับผิดชอบต่อปัญหาที่เกิดขึ้นให้คนส่วนใหญ่ต้องร่วมกันเผชิญและแก้ไข สิ่งทีแนวทางพัฒนาเศรษฐกิจเคยให้สัญญาไว้ นอกจากไม่เป็นจริงดังที่สัญญาแล้วต่อหน้าปัญหาที่โลกที่สามกำลังเผชิญอยู่ การพัฒนาเศรษฐกิจยังไม่มีคำตอบให้อีกด้วย (กาญจนา แก้วเทพ, 2538: 14)

ด้วยความตระหนักในอันตรายของการพัฒนาตามกระแสหลักที่มุ่งแสวงหาความสุขทางกายซึ่งเป็นความสุขที่ไม่ยั่งยืนถาวรเพราะเป็นความสุขที่อาจก่อให้เกิดความทุกข์ (อภิชาติ พันธเสน และคณะ, 2549: 79) จึงมีการค้นหาแนวทางการพัฒนาในรูปแบบอื่นๆ เพื่อเป็นทางเลือกในการดำเนินชีวิต หรือที่เรียกว่าแนวทางการพัฒนากระแสรองที่มีจุดเด่น คือ ไม่เห็นด้วยกับการพัฒนา

ประเทศที่มีมาตั้งแต่ในอดีต และนำเสนอทางเลือกใหม่สำหรับการพัฒนาประเทศ (กาญจนา แก้วเทพ, 2538:160)

แนวความคิดการพัฒนาระแสรองนี้ได้ให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มและเชื่อมั่นว่าพลังชุมชนจะสามารถตอบคำถามหรือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเดินตามการพัฒนาระแสหลักแบบที่ผ่านมา ส่งผลให้เกิดการรวมตัวของกลุ่มคนที่ต้องการหลีกเลี่ยงการครอบงำและการใช้ชีวิตในกระแสหลักและเกิดการก่อตัวของชุมชนเล็กๆ ที่หลากหลายไปทั่ว เช่น ชุมชนสุขภาพ(ทางเลือก) ชุมชนสิ่งแวดล้อม เช่น ชุมชนสันติภาพโลก ชุมชนชาวนาโลก กลุ่มชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง เช่น กลุ่มเกษตรอินทรีย์ ชุมชนทางศาสนา เช่น สันติอโศก ชุมชนแบบเครือข่าย NGO ชุมชนคนรักเมืองและอื่นๆ (สุทธิธรรม เลขวิวัฒน์, 2549:8)

ในประเทศไทยเองตลอดระยะเวลา 40 ปีที่ผ่านมาได้เกิดชุมชนทางเลือกขึ้นหลายแห่ง (สุนิสา จำวิเศษ, 2552:6) ซึ่งการพัฒนาตามแนวทางชุมชนนี้ได้วางยุทธศาสตร์การพัฒนาไว้ที่การปลูกจิตสำนึกให้ชุมชนได้ตระหนักและเล็งเห็นในพลังและศักยภาพของตนเองว่าจะสามารถฟื้นฟูดำรงอยู่ และพัฒนาได้ นำไปสู่การปฏิบัติจริงในชุมชนบนฐานของการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน เพื่อหาทางออกจากการครอบงำของกระแสจากภายนอกชุมชน(ทุนนิยม) (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2540:26)

การรวมกลุ่มจนเกิดเป็นชุมชนที่ปฏิเสธแนวทางการพัฒนาตามกระแสหลักนี้มีมากมายทั้งในต่างประเทศและในประเทศไทย เช่น ชุมชนอามิชที่เน้นหลักการด้านศาสนาในประเทศสหรัฐอเมริกา ชุมชนฟินฮอร์นในสกอตแลนด์ สหราชอาณาจักร ชุมชนคิบบูตซ์ที่ใช้ชีวิตในสังคมตามอุดมการณ์สังคมนิยมในประเทศอิสราเอล ชุมชนแบบอาศรมในประเทศอินเดีย ในส่วนของประเทศไทยนั้นก็มิตัวอย่างชุมชน ได้แก่ ชุมชนไม้เรียง จังหวัดนครศรีธรรมราชที่เน้นการพึ่งตนเองมีการทำบัญชีครัวเรือน ทำข้อมูลหมู่บ้าน และทำแผนแม่บทชุมชน (เสรี พงศ์พิศ, 2552:8-15) ชุมชนอินแปง จังหวัดสกลนคร ที่มีปรัชญาคนกับธรรมชาติอยู่ร่วมกันแบบพึ่งพาอาศัยกันได้ สร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ทำกิจกรรมร่วมกัน (เสรี พงศ์พิศ, 2552:16-26) ชุมชนนาอีสาน จังหวัดฉะเชิงเทรา ของผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม ที่มีการสร้างระบบภูมิคุ้มกันของชุมชนและจัดสวัสดิการชุมชนตั้งแต่เกิดจนตาย (เสรี พงศ์พิศ, 2552:28-37) และบ้านจำรุง จังหวัดระยองที่เป็นชุมชนเน้นการพึ่งพาตนเอง ปลูกพืชและแปรรูปผลิตภัณฑ์จำหน่ายในร้านค้าชุมชน (จุไรรัตน์ แสนใจรักษ์, 2553 : 61-65) เป็นต้น

ชุมชนที่กล่าวมาเหล่านี้ บางชุมชนก็เป็นชุมชนดั้งเดิมที่ปรับเปลี่ยนแนวคิดและวิถีการปฏิบัติที่หลีกเลี่ยงจากการพัฒนากระแสหลัก บางชุมชนก็เป็นชุมชนก่อตั้งใหม่จากการรวมกันของกลุ่มคนที่มีอุดมการณ์และเป้าหมายเดียวกันมาอยู่ร่วมกันเพื่อดำเนินกิจกรรมและใช้ชีวิตให้บรรลุเป้าหมายของชุมชน ซึ่งชุมชนก่อตั้งใหม่ในประเภทหลังนี้มีความน่าสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าถึงสาเหตุของการก่อตัว เป้าหมายของชุมชน รวมทั้งการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนว่าปัจจัยใดที่ทำให้ผู้คนที่มีพื้นฐานหลากหลายเข้ามารวมตัวกัน และการเกิดขึ้นของชุมชนก่อตั้งประเภทนี้สะท้อนและส่งผลอย่างไรต่อสังคมไทยบ้าง โดยงานศึกษานี้จะนิยามชุมชนก่อตั้งใหม่ประเภทนี้ว่า ปฏิบัติการชุมชนทางเลือก หรือ Alternative Communities in Practice

ปฏิบัติการชุมชนทางเลือก หรือ Alternative Communities in Practice คือ ชุมชนที่มีเป้าหมายหรืออุดมการณ์ในการก่อตั้งเพื่อหลีกเลี่ยงวิถีทางของการพัฒนากระแสหลัก การสร้างปฏิบัติการชุมชนทางเลือกจะต้องมีการรวมตัวกันของกลุ่มคนที่เลือกจะอาศัยหรือทำงานร่วมกัน เพื่อที่จะติดตามเป้าหมายหรือวิสัยทัศน์ร่วมกัน ซึ่งชุมชนทางเลือกดังกล่าวไม่ใช่มีแค่เป้าหมายหรืออุดมการณ์ในการก่อตั้งเท่านั้น แต่ยังต้องมีแนวทางปฏิบัติหรือระเบียบกฎเกณฑ์ภายในชุมชนเพื่อทำให้ชุมชนสามารถบรรลุเป้าหมายหรืออุดมการณ์ที่ตั้งไว้ อีกทั้งเป้าหมายนั้นไม่ใช่แค่เป็นเพียงส่วนหนึ่งแต่เป็นทั้งหมดของวิถีชีวิต ปฏิบัติการชุมชนทางเลือก(Alternative Communities in Practice) ไม่เหมือนกับองค์กรหรือขบวนการทางสังคม เพราะสมาชิกมีความสัมพันธ์แบบชุมชนที่เกี่ยวข้องกันทุกด้านทั้งด้านอุดมการณ์ การทำงานและเรื่องวิถีชีวิตส่วนตัว (Shenker, 1986:6)

ในหลายๆ ประเทศ ชุมชนทางเลือกที่ก่อตั้งใหม่มีจำนวนเพิ่มขึ้นและขยายวงออกไปมากขึ้น ขบวนการชุมชนทางเลือกที่ก่อตั้งใหม่นี้มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม สร้างเครือข่าย และเผยแพร่ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับการก่อตั้ง การดำเนินโครงการ กิจกรรม การบริหารจัดการ การรวบรวมรายละเอียดต่างๆ เกี่ยวกับชุมชน ทำเนียบรายชื่อชุมชน การเข้าร่วมเป็นสมาชิกชุมชน ฯลฯ เช่น เครือข่าย Fellowship for Intentional Community ที่มีเว็บไซต์ <http://www.ic.org/> สำหรับรวบรวมข้อมูลและให้สมาชิกและผู้สนใจได้เข้ามาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกัน และยังมีนิตยสารและสิ่งพิมพ์เผยแพร่อื่นๆ อีกด้วย จากข้อมูลในเว็บไซต์นี้ มีชุมชนที่เข้าร่วมในเครือข่ายนี้ อยู่ถึง 995 ชุมชน (Geographic Intentional Community List, 2013 : online) ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ในประเทศสหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย และทวีปยุโรป

ปฏิบัติการชุมชนทางเลือก(Alternative Communities in Practice) บางแห่งมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในวงกว้าง สร้างความสนใจและเป็นแรงบันดาลใจให้ปฏิบัติตาม รวมทั้งสามารถเป็น

ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมว่าการดำเนินชีวิตนอกเหนือจากกระแสหลักก็สามารถเกิดขึ้นจริง สามารถเติบโตและอยู่รอดท่ามกลางกระแสการพัฒนาที่เน้นด้านวัตถุในปัจจุบัน ซึ่งชุมชนเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นอีกหนึ่งแนวคิดและการใช้ชีวิตที่ท้าทายการพัฒนาระแสหลักและเป็นทางเลือกในการพัฒนาอีกรูปแบบหนึ่งที่อาจใช้เป็นทางออกสำหรับปัญหาต่างๆ ในปัจจุบันนี้

อย่างไรก็ดี ปฏิบัติการชุมชนทางเลือก หรือ Alternative Communities in Practice ที่ใช้ในงานวิจัยฉบับนี้ไม่ได้เป็นคำสากลที่ใช้โดยทั่วไป แต่เกิดจากการนิยามชุมชนเพื่อใช้ในการศึกษาวิจัยนี้เท่านั้น ปฏิบัติการชุมชนทางเลือกรูปแบบเช่นนี้อาจเรียกตัวเองหรือถูกขนานนามจากงานวิจัยอื่นๆ ว่าเป็น ชุมชนแบบตั้งใจ ชุมชนทางเลือก ชุมชนตามอุดมคติ ชุมชนสิ่งแวดล้อม ชุมชนพึ่งตนเอง ชุมชนปฏิบัติ หรือชุมชนทวนกระแส ฯลฯ ก็ได้ แต่สิ่งสำคัญที่ทุกชุมชนมีคือความเชื่อในศักยภาพของชุมชนเชื่อว่าการใช้ชีวิตในชุมชน การพึ่งพาอาศัยกัน การใกล้ชิดธรรมชาติ คือวิถีการดำเนินชีวิตที่น่าปรารถนา รวมทั้งเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงสังคมนั้นจะต้องใช้สันติวิธีและต้องเริ่มจากตนเอง จนเกิดการสร้างชุมชนใหม่เพื่อตอบสนองเป้าหมายขึ้น (สุนิสา จำวิเศษ, 2552:14) รวมทั้งมีแนวทางกฎเกณฑ์และวิถีปฏิบัติภายในชุมชนที่นำไปสู่เป้าหมายนั้นๆ ของแต่ละชุมชน

การศึกษาวิจัยชิ้นนี้มุ่งเน้นที่จะศึกษาแนวคิดและความหมายของปฏิบัติการชุมชนทางเลือกในฐานะทางเลือกของการพัฒนา รวมทั้งแนวโน้มการขยายตัวของอุดมการณ์ดังกล่าวต่อสังคมภายนอก โดยศึกษาชุมชนที่มีรูปแบบแนวคิดและวิถีการดำเนินชีวิตอยู่นอกกระแสหลักที่มีอยู่จริงเพื่อให้เห็นภาพได้ชัดเจนขึ้นและใช้แนวคิดปฏิบัติการชุมชนทางเลือกเป็นหลักในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งชุมชนที่ผู้ศึกษาเลือกเป็นตัวอย่างคือ ชุมชนอโศกและชุมชนอาศรมวงศ์สนิท

ชุมชนอโศกเป็นชุมชนที่ก่อตั้งขึ้นตั้งแต่ปีพ.ศ. 2519 โดยมีแนวคิดทางศาสนาเป็นหลัก และมีการขยายชุมชนอโศกทั่วประเทศถึง 9 แห่ง จึงถือว่าชุมชนอโศกเป็นหนึ่งในต้นแบบของปฏิบัติการชุมชนทางเลือกนอกกระแสหลักในประเทศไทย และเพื่อให้การศึกษามีความครอบคลุมมากขึ้นจึงเลือกศึกษาชุมชนอาศรมวงศ์สนิทที่เป็นชุมชนนอกกระแสหลักอีกชุมชนหนึ่งซึ่งมุ่งเน้นในการจัดกิจกรรมเพื่อรับใช้และพัฒนาสังคม ซึ่งความน่าสนใจของอาศรมวงศ์สนิทอยู่ที่การปรับเปลี่ยนและพัฒนาการตามปัจจัยต่างๆ ทั้งสมาชิกผู้อาศัยในชุมชน และอิทธิพลของสังคมภายนอก นอกจากนี้ จะมีการรวบรวมตัวอย่างของชุมชนตามแนวคิดปฏิบัติการชุมชนทางเลือกเพื่อที่จะเป็นฐานในการประมวลความรู้ในบริบทของสังคมไทย ทั้งลักษณะ รูปแบบ การก่อตั้ง รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคของชุมชนซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการต่อยอดการศึกษาแนวคิด

ปฏิบัติการชุมชนทางเลือกในฐานะตัวเลือกในการดำเนินชีวิตในสังคม ซึ่งอาจนำไปสู่การเป็นแนวทางการพัฒนารูปแบบใหม่และเป็นทางออกจากปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมในขณะนี้ได้

1.2 คำถามหลักในการวิจัย

- 1.2.1 แนวคิดปฏิบัติการชุมชนทางเลือก (Alternative Communities in Practice) มีปัจจัยการเกิด อุดมการณ์ เป้าหมาย และรูปแบบเป็นอย่างไร
- 1.2.2 พลวัตของปฏิบัติการชุมชนทางเลือก เป็นอย่างไร และปฏิบัติการที่ผ่านมา มีจุดเด่น จุดอ่อนหรืออุปสรรคในการดำเนินการอย่างไรบ้าง
- 1.2.3 แนวคิดปฏิบัติการชุมชนทางเลือก สามารถใช้เป็นทางเลือกของการพัฒนาได้หรือไม่ อย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ในการวิจัย

เพื่อศึกษารูปแบบและวิเคราะห์ปัจจัยการเกิด พลวัต จุดเด่นและอุปสรรคของปฏิบัติการชุมชนทางเลือกในบริบทสังคมไทย และวิเคราะห์ว่าแนวคิดปฏิบัติการชุมชนทางเลือกเป็นทางเลือกของการพัฒนาได้หรือไม่ อย่างไร

1.4 วิธีวิจัย

การศึกษาเรื่องปฏิบัติการชุมชนทางเลือกเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ มีระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

1.4.1 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ซึ่งจะใช้เป็นแหล่งข้อมูลหลักในการศึกษาครั้งนี้โดยการทบทวนวรรณกรรม (Literature Review) เป็นการรวบรวมและประมวลแนวคิดเกี่ยวกับปฏิบัติการชุมชนทางเลือก รวมทั้งการวิจัยและกรณีศึกษาปฏิบัติการชุมชนทางเลือก ทั้งในประเทศและต่างประเทศ จากหนังสือ ผลการวิจัย วิทยานิพนธ์ วารสารสิ่งพิมพ์ รายงานการประชุม รวมทั้งข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต (Internet)

2. ข้อมูลแบบปฐมภูมิ (Primary Data) เพื่อให้การศึกษามีความถูกต้อง ตรงกับความเป็นจริงและเป็นปัจจุบันมากที่สุด ผู้ศึกษาจะใช้วิธีการรวบรวม จากพื้นที่ปฏิบัติการชุมชนทางเลือก คือ ชุมชนอาศรมวงศ์สนิท โดยใช้

- การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (In-depth Interview) โดยมีแนวคำถามหลักประกอบการสัมภาษณ์ในประเด็นต่างๆ เช่น อุดมการณ์เริ่มแรกในการก่อตั้งชุมชน วิธีการดำเนินการเพื่อก่อตั้งชุมชน กฎและระเบียบภายในชุมชน การดำเนินชีวิตภายในชุมชน ลักษณะงานและกิจกรรมของชุมชน การประเมินการดำเนินงานของชุมชน การวางแผนชุมชนในอนาคต ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับสังคมภายนอก จุดเด่น รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่ประสบทั้งจากภายในชุมชนและภายนอกชุมชน

- การสังเกตการณ์ (Observation) พื้นที่ชุมชน เนื่องจากการดำเนินการบางอย่างเป็นแนวปฏิบัติไม่มีการเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรจึงใช้ข้อมูลจากการสังเกตการณ์ เช่น วิธีการทำงาน วิธีการดำเนินชีวิต ความสัมพันธ์ระหว่างกันภายในชุมชน เป็นต้น เพื่อใช้เป็นข้อมูลเพิ่มเติมและใช้เป็นการตรวจสอบความถูกต้องข้อมูลที่ได้จากการทบทวนเอกสารและการสัมภาษณ์แหล่งข้อมูลอีกชั้นหนึ่ง

1.4.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้ศึกษาจะทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากทั้งการทบทวนวรรณกรรมและพื้นที่ศึกษา โดยจะทำการวิเคราะห์ควบคู่ไปกับการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อที่เชื่อมโยงประเด็นคำถามให้ต่อเนื่อง ซึ่งจะทำให้สามารถตอบคำถามได้ตรงตามวัตถุประสงค์

1.4.3 การนำเสนอข้อมูล

การนำเสนอข้อมูลการศึกษาเป็นการพรรณนาเชิงบรรยายให้เห็นถึงความหมายของปฏิบัติการชุมชนทางเลือก รวมทั้งรูปแบบของปฏิบัติการชุมชนทางเลือกในสังคมไทย โดยจะมีการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการศึกษาชุมชนในพื้นที่จริงเพื่อตอบคำถามว่าปฏิบัติการชุมชนทางเลือกเป็นการพัฒนาอีกทางเลือกหนึ่งของสังคมไทยได้หรือไม่ อย่างไร

1.5 ขอบเขตการวิจัย

1.5.1 ด้านเนื้อหา

- แนวคิดการพัฒนา
 - การพัฒนากระแสหลัก
 - การพัฒนากระแสทางเลือก

- แนวคิดปฏิบัติการชุมชนทางเลือก
- การนำแนวคิดปฏิบัติการชุมชนทางเลือกเป็นหลักในการศึกษาชุมชนในประเทศไทย โดยมีหัวข้อ ดังนี้
 - ที่มาและการก่อตั้งชุมชน
 - แนวคิด อุดมการณ์และเป้าหมายในการก่อตั้งชุมชน
 - วิธีการดำเนินการก่อตั้ง
 - ผู้ร่วมก่อตั้งและสมาชิก
 - การดำเนินการ
 - วิถีชีวิตและระเบียบภายในชุมชน
 - กิจกรรมที่กระทำภายในชุมชนและ/ภายนอกชุมชน
 - การประเมินชุมชน จุดเด่น ปัญหา และอุปสรรคของชุมชน
- การศึกษาแนวคิดปฏิบัติการชุมชนทางเลือกในฐานะทางเลือกในการพัฒนากระแสนทางเลือกในสังคมไทย

1.5.2 ด้านพื้นที่ คือ ปฏิบัติการชุมชนทางเลือกในประเทศไทย โดยจะทำการเลือกชุมชนที่จะเป็นตัวอย่งในการศึกษา ได้แก่

- ชุมชนอาศรมวงศ์สนธิ รังสิตคลอง 15 จังหวัดนครนายก
- ชุมชนอโคก ซึ่งปัจจุบันมี 9 แห่ง โดยจะเน้นศึกษาแนวความคิดและวิถีปฏิบัติร่วมของชาวอโคกผ่านทางผลงานวิชาการ การวิจัยและวิทยานิพนธ์เป็น

1.5.3 ด้านกลุ่มเป้าหมายในการเก็บข้อมูลแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ

- ผู้เชี่ยวชาญด้านแนวคิดการพัฒนากระแสนทางเลือก หรือ ชุมชนทางเลือกในประเทศไทย ผู้ริเริ่มหรือก่อตั้งปฏิบัติการชุมชนทางเลือกในประเทศไทย โดยจะเน้นที่ชุมชนเป้าหมาย คือ อาศรมวงศ์สนธิ และชุมชนอโคก
- สมาชิกที่อาศัยในชุมชนเป้าหมาย คือ คือ อาศรมวงศ์สนธิและชุมชนอโคก โดยแบ่งเป็นสมาชิกที่อาศัยอยู่ที่ชุมชนในปัจจุบัน เพื่อสอบถามถึงสภาพความเป็นอยู่ในชุมชน และการปรับตัวของชุมชนต่อสถานการณ์ปัจจุบัน และสมาชิกที่ไม่ได้ชุมชนอาศัยในชุมชนแล้ว ซึ่งจะมุ่งเน้นไปที่สิ่งการเรียนรู้เพิ่มเติมจากชุมชนและการนำสิ่งเหล่านั้นมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.6.1 ได้คำอธิบายที่สร้างความชัดเจนเกี่ยวกับการพัฒนากระแสทางเลือก โดยใช้แนวคิดปฏิบัติการชุมชนทางเลือกในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย และหาคำตอบว่าปฏิบัติการชุมชนเช่นนี้สามารถเป็นการพัฒนาทางเลือกได้หรือไม่ อย่างไร
- 1.6.2 เป็นการรวบรวมและประมวลปฏิบัติการชุมชนทางเลือกที่เกิดขึ้นในประเทศไทย เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับบุคคลหรือหน่วยงานที่สนใจและเกี่ยวข้องกับการพัฒนาทางเลือก

1.7 คำนิยามศัพท์

การพัฒนากระแสหลัก หมายถึง รูปแบบการพัฒนาที่ครอบงำแนวคิด วิธีการปฏิบัติ และการตัดสินใจทั้งระดับนโยบายของรัฐและความคิดของประชาชนส่วนใหญ่ โดยเฉพาะการพัฒนาทั้งเศรษฐกิจสังคม และการเมืองให้ทันสมัยตามแบบตะวันตก

การพัฒนากระแสทางเลือก หมายถึง รูปแบบการพัฒนาที่ถ่วงถ่วงอันตรายเป็นที่ถ่วงถ่วงขึ้นจากการพัฒนาตามกระแสหลัก โดยพยายามนำเสนอทางเลือกใหม่สำหรับการพัฒนาที่ให้ความสำคัญแตกต่างจากการพัฒนาตามกระแสหลัก โดยการพัฒนากระแสทางเลือกมีหลากหลายรูปแบบ เช่น การพัฒนาแบบพึ่งตนเอง การพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับระบบนิเวศ การพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับวิถีชีวิตและภูมิปัญญาของชุมชน เป็นต้น

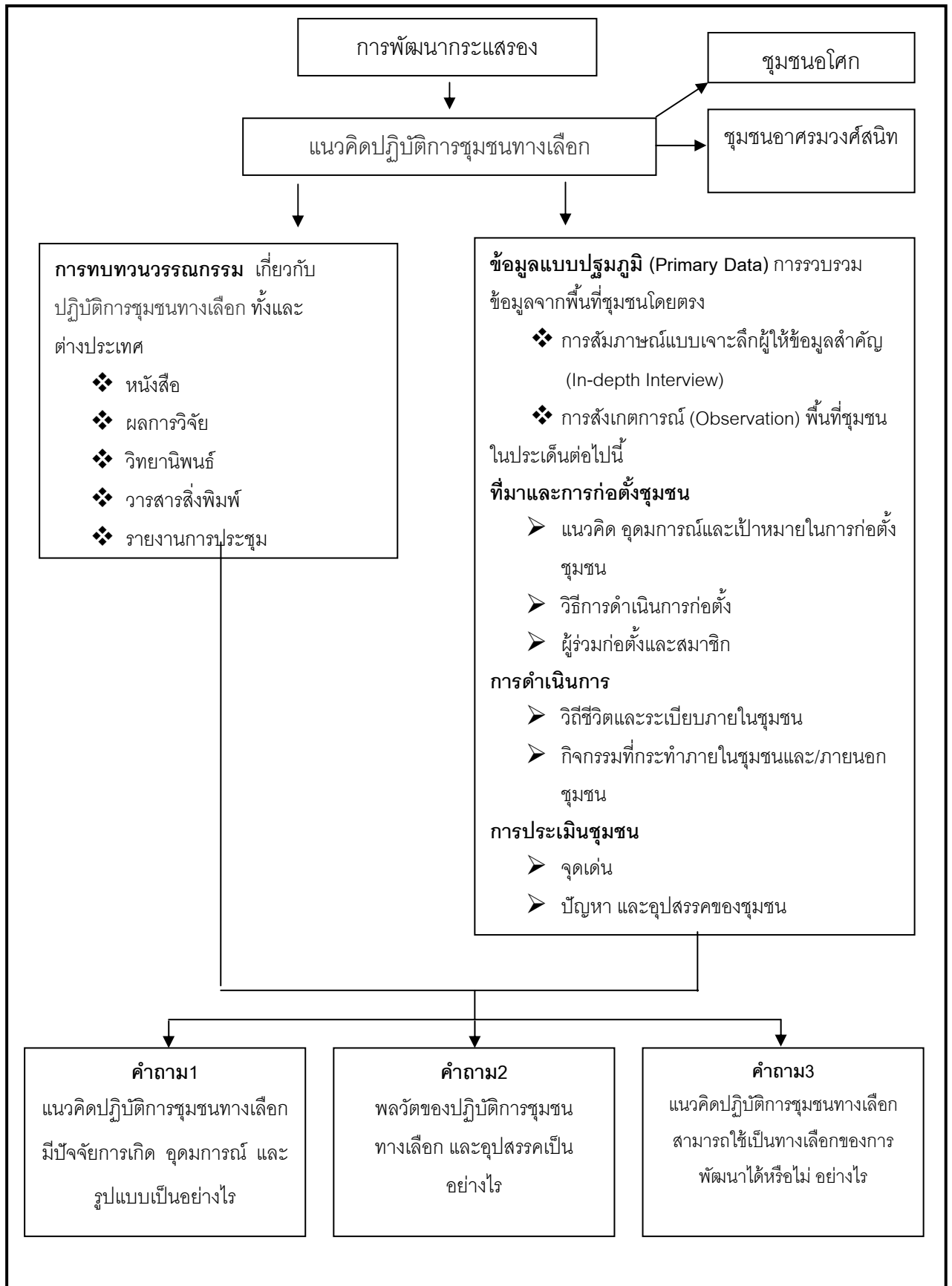
ปฏิบัติการชุมชนทางเลือก (Alternative Communities in Practice) หมายถึง ชุมชนที่เป้าหมายหรืออุดมการณ์ในการก่อตั้งในการหลีกเลี่ยงวิถีทางของการพัฒนากระแสหลัก การสร้างชุมชนต้องมีการกำหนดเป้าหมายหรือวิสัยทัศน์ร่วมกัน รวมทั้งมีแนวทางปฏิบัติหรือระเบียบกฎเกณฑ์ภายในชุมชนเพื่อทำให้ชุมชนสามารถบรรลุเป้าหมายหรืออุดมการณ์ที่ตั้งไว้ องค์ประกอบของแนวคิดปฏิบัติการชุมชนทางเลือก ประกอบด้วย

ชุมชน (Community) คือ การรวมตัวกันของสมาชิกที่มีความสัมพันธ์กันอย่างสนิทสนม มีความผูกพัน มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน การเป็นชุมชนนี้ไม่ถูกจำกัดในด้านพื้นที่

แรงจูงใจหรือความตั้งใจ (Intention) ปฏิบัติการชุมชนทางเลือกรู้ต้องมีแรงจูงใจหรือความตั้งใจ และเป้าหมายร่วมกันในการทำกิจกรรม รวมทั้งสมาชิกในชุมชนมีความชัดเจนในเป้าหมายในการดำเนินชีวิต

การปฏิบัติ (Practice) คือ เกณฑ์ ระเบียบ หรือวิถีปฏิบัติที่สอดคล้องเป้าหมายและอุดมการณ์ที่ตั้งไว้ของชุมชน รวมทั้งจะเป็นสิ่งที่นำพาชุมชนให้บรรลุถึงเป้าหมาย

1.8 ขั้นตอนในการวิจัย

1.9 โครงสร้างวิทยานิพนธ์

บทที่ 1 บทนำ ประกอบด้วย ที่มาและความสำคัญของโจทย์วิจัย วัตถุประสงค์การวิจัย ระเบียบวิธีวิจัย นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย และโครงสร้างวิทยานิพนธ์

บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม ที่เป็นทฤษฎี แนวคิด ได้แก่ แนวคิดการพัฒนา การพัฒนา กระแสหลักและการพัฒนากระแสทางเลือก ที่แสดงภาพของแนวคิดการพัฒนาจากเริ่มต้นที่ให้ความสำคัญกับการกับการพัฒนาด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก ก่อให้เกิดปัญหาตามมา จนมีแนวคิดการพัฒนาที่เน้นด้านชุมชน มนุษย์ และสิ่งแวดล้อมเพื่อเป็นทางเลือกในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และแนวคิดชุมชน ปฏิบัติการชุมชนทางเลือก

บทที่ 3 ชุมชนเกษตรวงศ์สนธิ ประกอบด้วยข้อมูลพื้นฐานชุมชน ได้แก่ ที่มาและการก่อตั้งชุมชน แนวคิดหลัก วิถีชีวิตในชุมชน รูปแบบการปกครอง รายได้ของชุมชน กิจกรรมและความสัมพันธ์ทั้งภายในชุมชนและต่อภายนอก จุดเด่น อุปสรรคของชุมชน และทิศทางการวางแผนชุมชนในอนาคต ซึ่งจะมีการศึกษาข้อมูลชุมชนตั้งแต่เริ่มกระบวนการก่อตั้งชุมชน จนกระทั่งถึงปัจจุบันเพื่อให้เห็นภาพพลวัตของชุมชน

บทที่ 4 ชุมชนอโศก ประกอบด้วยที่มาและการก่อตั้งชุมชน เครือข่ายของชุมชน แนวคิดหลัก วิถีชีวิตในชุมชน รูปแบบการปกครอง รายได้ของชุมชน กิจกรรมและความสัมพันธ์ทั้งภายในชุมชนและต่อภายนอก จุดเด่นของชุมชน และอุปสรรคของชุมชน

บทที่ 5 สรุปผลการศึกษา เป็นการสรุปข้อมูลที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชนทางเลือก และจากการศึกษาชุมชนทางเลือก ในประเด็น 1) ปัจจัยการก่อตั้ง อุดมการณ์ 2) พลวัตของชุมชน ได้แก่ วิถีชีวิตและระเบียบภายในชุมชน อิทธิพลและบทบาทของผู้นำ กิจกรรมและความสัมพันธ์กับภายนอกชุมชนซึ่งจะทำให้เห็นภาพของการเกิดขึ้นของชุมชนที่ต่อต้านการเป็นอยู่แบบกระแสหลักกับผลสะท้อนกลับของภายนอกกว่าเป็นอย่างไรบ้าง และ 3) การประเมินชุมชน พิจารณาจุดเด่น และอุปสรรคของแต่ละชุมชนต้องเผชิญ รวมถึงวิธีการแก้ไขอุปสรรคเหล่านั้น และทิศทางและการวางแผนชุมชนใน

บทที่ 6 บทวิเคราะห์ การนำเสนอผลการวิเคราะห์เพื่อสร้างกรอบแนวคิดปฏิบัติการชุมชนทางเลือก และแนวคิดปฏิบัติการชุมชนทางเลือก สามารถใช้เป็นทางเลือกของการพัฒนาได้หรือไม่ อย่างไร

บทที่ 2

กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดที่จะเป็นประโยชน์ในการทำความเข้าใจและวิเคราะห์ปฏิบัติการชุมชนทางเลือก แบ่งออกเป็น 3 ชุดใหญ่ๆ คือ 1) แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนากระแสหลัก ซึ่งเน้นทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization Theory) 2) แนวคิดการพัฒนาทางเลือก ซึ่งแยกย่อยออกเป็น แนวคิดการพึ่งตนเอง (Self-reliance) แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดการพัฒนาเชิงศาสนธรรม แนวคิดกระแสวัฒนธรรมชุมชน และ 3) แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน (Community) ซึ่งอธิบายถึงความหมายของชุมชน (Community) รวมทั้งการพัฒนาแบบชุมชนทางเลือก นอกจากนี้ ผู้ศึกษายังได้ทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับตัวอย่างปฏิบัติการชุมชนทางเลือกทั่วโลก รวมไปถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนอโศก และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนอาศรมวงศ์สนิท

2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.1.1 แนวคิดการพัฒนา (Development)

ความหมายของ การพัฒนา (Pieterse, 2010 : 5-17) นั้น ได้มีนักวิชาการและองค์กรต่างๆ ให้ความหมายและคำจำกัดความแตกต่างกันออกไปทั้งตามแต่ละยุคสมัยและแนวคิดของแต่ละสำนัก ในช่วงยุคล่าอาณานิคมจนถึงช่วงหลังสงครามโลก ความหมายของการพัฒนาจะมุ่งเน้นไปที่ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ การเจริญเติบโตทางอุตสาหกรรม การพัฒนาสังคมและการเมืองให้ทันสมัยเป็นหลัก ผู้นำด้านแนวคิดนี้ได้แก่ประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ประเทศตะวันตกซึ่งเป็นเจ้าอาณานิคม และประเทศสหรัฐอเมริกา

ต่อมาในช่วงทศวรรษที่ 1960 ประเทศที่เคยอยู่ภายใต้อาณานิคมโดยเฉพาะประเทศในแถบละตินอเมริกาเริ่มได้รับเอกราชรวมทั้งมีประเทศเกิดใหม่ขึ้นมากมาย ทฤษฎีการพึ่งพา (Dependency theory) ได้ถือกำเนิดขึ้นซึ่งนิยามการพัฒนาของแนวคิดนี้ยังคงมุ่งเน้นที่การเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่มีจุดมุ่งหมายหลักคือการพัฒนาประเทศแบบพึ่งตนเองและการสร้างชาติของตนเองให้เข้มแข็งไม่ตกอยู่ใต้อิทธิพลหรือการเอาเปรียบจากประเทศพัฒนาแล้วหรือประเทศอดีตเจ้าอาณานิคม เนื่องจากประเทศที่เคยตกเป็นอาณานิคมต่างมีประสบการณ์ที่ถูกประเทศเจ้าอาณานิคมขูดรีดเอาทรัพยากรภายในประเทศไปใช้ประโยชน์ แต่ประเทศที่เป็นเจ้าของทรัพยากรกลับไม่ได้รับผลประโยชน์เป็นการตอบแทนซ้ำยังต้องรับภาระเช่นผลเสียจากการเอาทรัพยากรไป

ใช้อย่างหนัก นอกจากนี้ประเทศเจ้าอาณานิคมต่างๆ ยังนำวัฒนธรรมของชาติตนมาใช้และเผยแพร่ให้ประชากรในประเทศอาณานิคมปฏิบัติตาม จนทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นกลายเป็นเรื่องผิดหรือล้าสมัย

ในช่วงทศวรรษที่ 1970 ได้มีแนวคิดการพัฒนาอีกกระแสหนึ่งคือ การพัฒนาทางเลือก (Alternative Development) ที่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมและชุมชน อีกทั้งยังมีแนวคิดการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับมนุษย์ที่เกิดขึ้นในช่วงกลางทศวรรษที่ 1980 ซึ่งรายงานของสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Program :UNDP) เรื่อง The enlargement of people's choices ได้ให้คำจำกัดความหลักของการพัฒนามนุษย์ แนวคิดดังกล่าวยึดประชาชนเป็นศูนย์กลางและให้ความสำคัญต่อความมั่นคงของมนุษย์ (Human Security) ในแง่ของเสรีภาพจากความหวาดกลัว (Freedom from Fear) และเสรีภาพจากความต้องการ (Freedom from Want) แนวคิดดังกล่าวนี้เติบโตมาในกลุ่มประเทศเอเชีย กลุ่มเคลื่อนไหวทางสังคม และองค์กรพัฒนาเอกชน หรือ NGOs

ในช่วงเวลาใกล้เคียงกันได้มีการนิยามแนวคิดพัฒนาที่แตกต่างจากกระแสการพัฒนาทางเลือก ได้แก่สำนักเสรีนิยมใหม่ (Neoliberalism) ซึ่งกลุ่มที่ยึดถือแนวคิดนี้ได้แก่ กลุ่มบริษัทข้ามชาติและบริษัทเงินทุน รวมทั้งรัฐบาลของอีกหลายประเทศ การพัฒนาตามสำนักความคิดนี้ได้ให้ความสำคัญที่การพัฒนาเศรษฐกิจเชื่อมั่นในประสิทธิภาพของระบบตลาดและกลไกราคาว่าจะสามารถดำเนินไปได้อย่างราบรื่น และพยายามที่จะลดบทบาทของรัฐในการแทรกแซงการทำงานของตลาดรวมทั้งการปล่อยให้เอกชนดำเนินกิจการบริการสาธารณะ (การแปรรูปรัฐวิสาหกิจ) เพราะมีศักยภาพมากกว่ารัฐ อาจกล่าวได้ว่ามุมมองของสำนักเสรีนิยมใหม่ เป็นการต่อต้านการพัฒนา เพียงแต่ไม่ได้ต่อต้านเป้าหมายแต่เป็นด้านวิธีการ นอกจากนี้ก็มีแนวคิด Post-development ที่ต่อต้านการพัฒนา แนวคิดนี้ไม่เห็นด้วยกับการพัฒนาทั้งในระดับเป้าหมายและผลลัพธ์ รวมทั้งเห็นว่าควรต้องมีการรื้อและสร้างใหม่ทั้งระบบ

แนวคิดพัฒนามีค่อนข้างแตกต่างและมีหลากหลายระดับ การเปลี่ยนแปลงความหมายของการพัฒนา ในช่วงเวลาต่างๆ เกี่ยวข้องกับบริบททางประวัติศาสตร์ สถานการณ์ และอารมณ์ความรู้สึก การพัฒนาอาจเปรียบได้กับกระจกที่สะท้อนการเปลี่ยนแปลงด้านสถานะเศรษฐกิจและสังคม แนวคิดการพัฒนาของบางสำนักคิดเกิดจากการตั้งคำถามและการพยายามแก้ไข เช่น ทฤษฎีการพึ่งพาที่เกิดจากการตั้งคำถามว่าโลกมีความไม่เท่าเทียมกันเพราะเหตุใด การพัฒนาทางเลือกก็ให้ความสนใจที่ปัญหาการขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน การพัฒนามนุษย์ก็

ให้ความสำคัญที่การลงทุนและการพัฒนาศักยภาพทางมนุษย์ ส่วนแนวคิด Post-Development ก็มุ่งความสนใจไปที่เบื้องหลังข้อเสนอและแรงจูงใจของการพัฒนา (Pieterse, 2010:100) อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าแนวความคิดว่าด้วยการพัฒนามีการเปลี่ยนแปลงมาเป็นลำดับ จากการเน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมาเป็นการกระจายความเติบโต ทางเศรษฐกิจ การเน้นความจำเป็นขั้นพื้นฐาน จนมาถึงการเน้นในตัวมนุษย์ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อการดำรงชีวิตอยู่อย่างยั่งยืน หรืออาจจะกล่าวได้ว่าแนวคิดการพัฒนามีวิวัฒนาการจากที่เน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจในช่วงแรกๆ ค่อยๆ ไปสู่การพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับมนุษย์และสังคมมากขึ้นในระยะหลัง

2.1.1.1 การพัฒนากระแสหลัก

แนวคิดการพัฒนาในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 อยู่ภายใต้การนำของประเทศสหรัฐอเมริกาซึ่งถือเป็นขั้วอำนาจใหม่ของโลกได้พยายามขยายอิทธิพลด้วยการกำหนดรูปแบบการเมืองให้ประชาคมโลกได้นำไปดำเนินการตาม ประธานาธิบดี Harry Truman แถลงในสภาองเกรสว่า ชาตินิยมอำนาจต้องให้ความช่วยเหลือประเทศเกิดใหม่ที่ล้าหลังและไม่ศิวิไลซ์ ด้วยการช่วยเหลือ ภายใต้เหตุผลของการ “พัฒนา” (ศุภชัย เจริญวงศ์, 2544:3) ทำให้ “การพัฒนา” ตามกระแสของมหาอำนาจได้แพร่หลายในหลายประเทศ หรือ ที่เรียกว่า การพัฒนาตามตัวแบบทันสมัย (Modernization) โดยระยะแรกจะมุ่งเน้นการเพิ่มผลผลิต และการยกระดับรายได้ของประชาชน แก้ปัญหาความยากจน เพราะเชื่อว่าผลของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ จะมีการกระจายไปสู่ส่วนต่างๆ ได้เอง

แนวคิดตามทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization Theory)

ทฤษฎีภาวะทันสมัยเป็นที่กล่าวถึงมากในช่วงปลายสงครามโลกครั้งที่ 2 ฮันติงตัน (Huntington, 1968 อ้างในสุดใจ ทูลพาณิชยกิจ, 2547:84) ได้กล่าวว่า การพัฒนาประเทศให้ทันสมัยจะต้องทำพร้อมกันหลายด้านทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ตลอดจนค่านิยม และความรู้ของประชาชน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ด้านเศรษฐกิจ เป็นการพัฒนาประเทศเข้าสู่การผลิตเชิงอุตสาหกรรม มีการลงทุนเพื่อให้การเพิ่มการผลิตมีประสิทธิภาพสูงขึ้น ยกกระตือรือร้นการผลิตในภาคเกษตรกรรมเดิมให้มีกำลังการผลิตขยายตัวเพื่อเป็นการผลิตอุตสาหกรรมและการส่งออกหารายได้เข้าประเทศ เน้นการผลิตเพื่อการค้าทั้งภายในและต่างประเทศ ใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุดเพื่อเพิ่มรายได้และ

ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ มีการระดมทุนจากต่างประเทศและการรับความช่วยเหลือจากต่างประเทศมาใช้ในการพัฒนาประเทศ

2. ด้านสังคม เป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นอยู่ โครงสร้างครอบครัว การดำรงชีพ จากสังคมชนบทที่ยึดอาชีพเกษตรกรรมไปสู่การเป็นครอบครัวเดี่ยวที่มีหลากหลายอาชีพ และเปิดโอกาสให้แรงงานเข้าสู่อาชีพต่างๆ ได้มากขึ้นกว่าเดิมระบบข้อมูลข่าวสาร การคมนาคมที่ได้รับการพัฒนาให้ดีขึ้น ตลอดจนความก้าวหน้าทางวิทยาการ ทำให้ประชาชนมีโอกาสพัฒนาตนเองได้มากขึ้น มีการเปิดโลกทัศน์ไม่หลงงมงายในไสยศาสตร์และความเชื่อที่ปราศจากเหตุผล ระบบการศึกษาที่เปิดกว้างทำให้ความรู้และสติปัญญาสูงขึ้น ประชาชนสามารถกำหนดรูปแบบและวิถีชีวิตตนเองได้

3. ด้านการเมือง ความสมัยใหม่ทางการเมืองเป็นรูปแบบของการเมืองที่มีเสถียรภาพ มีการถ่วงดุลอำนาจ มีสำนึกทางการเมืองซึ่งการรวมกลุ่มของบุคคลจะก่อให้เกิดการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองให้เข้าสู่โครงสร้างที่พึงปรารถนาได้

การพัฒนาตามกระแสหลักที่กล่าวมาข้างต้นยังเป็นที่ถกเถียงกันถึงผลดีที่จะเกิดขึ้น รวมทั้งการพัฒนาดังกล่าวจะเป็นทางออกหรือเป็นการเพิ่มปัญหาให้มากขึ้น แนวคิดทฤษฎีภาวะทันสมัยได้รับการวิจารณ์ว่า การนำทฤษฎีนี้มาใช้กับประเทศใดประเทศหนึ่งนั้นจะต้องปรับให้สอดคล้องกับโครงสร้างพื้นฐาน ข้อจำกัด และลักษณะประชากร จึงจะเกิดประโยชน์ในการพัฒนา ไม่เช่นนั้นก็จะกลายเป็นเพียงการลอกเลียนภาวะทันสมัยมาใช้แต่ขาดความเหมาะสมกับโครงสร้างภายในของประเทศ เป็นเหมือนเปลือกนอกที่ดูดี แต่เมื่อมองอย่างละเอียดจะพบว่าภายในกลวงและขาดความมั่นคง ดูเหมือนว่าจะทันสมัยแต่ไม่พัฒนา (Modernized but Undeveloped) (สุदीใจ ทูลพานิชย์กิจ,2547:86)

สำหรับประเทศไทยการพัฒนาตามกระแสหลักได้ถูกนำมาใช้เป็นแม่แบบในการพัฒนาประเทศที่เห็นเป็นรูปธรรม คือ ในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่ได้จัดตั้งสภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติเพื่อกำหนดนโยบายและวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในปีพ.ศ.2502 (สุदीใจ ทูลพานิชย์กิจ,2547:130) และได้จัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติให้เป็นกรอบและทิศทางในการพัฒนาประเทศซึ่งนับรวมในปัจจุบันมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแล้วถึง 11 ฉบับ อย่างไรก็ตามการพัฒนาตามแนวทางกระแสหลักก็ยังไม่สามารถขจัดปัญหาความยากจนได้ทั้งๆ ที่รายได้ประชาชาติและรายได้ต่อบุคคลเพิ่มสูงขึ้น ขณะเดียวกันปัญหาความเหลื่อมล้ำทาง

รายได้ก็มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ซึ่งผลกระทบจากการพัฒนาเศรษฐกิจจากการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยที่ผ่านมา มีดังนี้ (สุदीใจ ทูลพานิชย์กิจ, 2547 : 180-184)

1. ความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้และความยากจนรุนแรงขึ้น

1.1 ประเทศไทยจัดอยู่ในกลุ่มที่มีความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้สูง โดยเฉพาะช่วงหลังเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ โดยในปี พ.ศ.2542 พบว่ากลุ่มคนที่มีรายได้น้อยที่สุด 20% ซึ่งเป็นกลุ่มคนจนที่สุดมีสัดส่วนรายได้ลดลงจากร้อยละ 4.2 เหลือร้อยละ 3.2 ของรายได้ระดับครัวเรือนทั้งหมด ขณะที่กลุ่มคนที่มีรายได้สูงสุด 20% ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่รวยสุด มีสัดส่วนรายได้เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 56.5 เป็นร้อยละ 58.5 ซึ่งให้เห็นความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ที่สูงขึ้น

1.2 ปัญหาความยากจนสูงขึ้นโดยเฉพาะความยากจนในชนบท คนจนส่วนใหญ่ ร้อยละ 69 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เมื่อเกิดปัญหาเศรษฐกิจหดตัวและราคาสินค้าการเกษตรในตลาดโลกตกต่ำส่งผลกระทบต่อระดับรายได้และความเป็นอยู่ของเกษตรกรซึ่งมีฐานะไม่ดีอยู่แล้วต้องยากจนลงไปอีก ทำให้ปัญหาความยากจนในเขตชนบทมีความรุนแรงเพิ่มขึ้นอีก

1.3 การมองปัญหาความยากจนในระยะที่ผ่านมาเน้นความขัดสนด้านรายได้ในการยังชีพ แต่ความยากจนที่แท้จริงเกิดจากความขัดสนในหลายๆ ด้าน มีผลให้คนจนขาดศักยภาพในการดำเนินชีวิต คนยากจนส่วนใหญ่ขาดการศึกษาหรือได้รับการศึกษาน้อย ขาดที่ทำกินหรือมีที่ทำกินขนาดเล็ก ขาดการรวมกลุ่ม ขาดข้อมูลข่าวสารความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ และไม่สามารถเข้าถึงบริการและความช่วยเหลือของรัฐ การแก้ปัญหาจึงควรส่งเสริมศักยภาพและให้โอกาสให้คนจนสามารถแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง รวมทั้งการปรับระบบและกลไกด้านต่างๆ ให้เอื้อต่อการสร้างเสริมศักยภาพและความเข้มแข็งของคนจน

2. ภาวะการว่างงานเพิ่มขึ้นและมาตรฐานความเป็นอยู่ของคนไทยลดลง โดยเฉพาะในช่วงหลังวิกฤตเศรษฐกิจในปีพ.ศ. 2540 ซึ่งกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบมากที่สุด คือ กลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจและกลุ่มผู้มีรายได้จากการเกษตร

3. ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนำไปสู่ความขัดแย้งในสังคมมากขึ้น ทรัพยากรธรรมชาติของประเทศไทยถูกทำลายและเริ่มขาดแคลน พื้นที่ป่าไม้ลดลงอย่างต่อเนื่อง จากปี พ.ศ. 2504 ที่มีพื้นที่ป่าไม้ ร้อยละ 53.33 ในปี 2553 เหลือเพียงร้อยละ 33.56 ของพื้นที่ประเทศ ซึ่งต่ำกว่าเกณฑ์ที่จะรักษาสสมดุลของระบบนิเวศ พื้นที่ป่าชายเลนมีเพียง 1.53 ล้าน

ไร่อยู่ในระดับต่ำและเสื่อมโทรม พืชพันธุ์หายากและใกล้สูญพันธุ์มี 1,407 ชนิด และสัตว์ที่มีกระดูกสันหลังและใกล้สูญพันธุ์มี 84 ชนิด (สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2555 : 17) ส่งผลให้เกิดความเสียหายต่อความสมดุลต่อระบบนิเวศน์และความหลากหลายทางชีวภาพ นอกจากนี้การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสิ้นเปลืองและปราศจากการบริหารจัดการที่ดีก็ทำให้เกิดความขัดแย้ง โดยเฉพาะทรัพยากรน้ำ ที่มีความขัดแย้งในการใช้น้ำทั้งระหว่างภาคอุตสาหกรรมกับภาคเกษตรกรรม ภาคชนบทและเมือง จนไปถึงประชาชนที่อยู่ต้นน้ำและปลายน้ำในลุ่มน้ำเดียวกัน

4. ปัญหาโครงสร้างเป็นจุดอ่อนของสังคมไทย ระบบการบริหารทางเศรษฐกิจ การเมือง และระบบราชการซับซ้อนและขาดประสิทธิภาพและมีลักษณะรวมศูนย์อำนาจการบริหารและการตัดสินใจ ขณะที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความสามารถในการบริหารจัดการตนเองจำกัด ประชาชนและชุมชนยังไม่มีโอกาสให้มีส่วนร่วมในการกำหนดการพัฒนาตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ปัญหาการทุจริตและประพฤติมิชอบในแวดวงราชการและการเมืองก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่ทำให้การพัฒนาไม่เป็นไปตามผลประโยชน์ของชาติ การดำเนินการต่างๆ ล่าช้าไม่มีประสิทธิภาพ รวมไปถึงค่านิยมของสังคมไทยในปัจจุบันที่อยู่ในกระแสวัตถุนิยม ค่านิยมถึงประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม เกิดปัญหาความเสื่อมทางศีลธรรมและปัญหาสังคมอื่นๆ ตามมา

จะเห็นได้จากการพัฒนาตามกระแสหลักที่ผ่านมา ได้ส่งผลให้เกิดปัญหามากมาย เช่น ความเหลื่อมล้ำทางสังคม การดำรงชีวิตเปลี่ยนจากเรียบง่ายมาเป็นเรื่องยุ่งยากเพื่อแสวงหาและเป็นเจ้าของทรัพยากร สังคมมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น วัฒนธรรมและวิถีการดำรงชีวิตที่สั่งสมอย่างยาวนานในชุมชนต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบจากที่เคยพึ่งพาตนเองได้ก็ต้องอาศัยเทคโนโลยี ทุนและความรู้จากภายนอกเพื่อให้เข้ากับกระแสการพัฒนา การโหมใช้ทรัพยากรต่างๆ เพื่อเร่งการผลิต ทำให้เกิดการทำลายสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศทางธรรมชาติ ซึ่งผลกระทบแง่ลบจากการพัฒนาตามกระแสหลักนี้นับวันจะรุนแรงและเป็นปัญหาเรื้อรังมากขึ้น สิ่งชี้แนวทางพัฒนาเศรษฐกิจเคยให้สัญญาไว้ไม่เป็นจริงดังที่สัญญา จึงเกิดแนวคิดใหม่ในการพัฒนาใช้แนวคิดแตกต่างจากการพัฒนากระแสหลักเรียกว่า การพัฒนากระแสรอง

2.1.1.2 การพัฒนาทางเลือก

จากปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเดิมตามการพัฒนากระแสหลัก จึงเกิดการตั้งคำถามว่าแนวทางการพัฒนาเช่นนี้เป็นแนวทางที่ถูกต้องหรือไม่ หากยังยึดถือปฏิบัติกันต่อไป ผลลัพธ์ที่ออกมา

จะคุ้มค่ากับที่ต้องเสียไปหรือไม่ จนมีการคิดค้นแนวทางการพัฒนาทางเลือกต่างๆ ขึ้นมาจากหลายๆ กลุ่มเพื่อเป็นแนวทางในการคิดและปฏิบัติ และหวังว่าแนวความคิดการพัฒนาทางเลือกนี้จะมีส่วนในการชะลอหรือแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นมาแล้วได้ โดยการพัฒนาทางเลือกที่เด่นชัดในปัจจุบันได้แก่

แนวความคิดพึ่งตนเอง(Self-reliance)

เสรี พงศ์พิศ (2551:151) ได้ให้ความหมายของคำว่า พึ่งตนเอง ว่า การพึ่งตนเองเป็นสภาวะอิสระ หมายถึงความสามารถของคนที่จะช่วยเหลือตนเองให้ได้มากที่สุด โดยไม่เป็นภาระคนอื่นมากเกินไป มีความสมดุล ความพอดีในชีวิต เป็นสภาวะทางการที่สอดคล้องกับสภาวะทางจิตที่เป็นอิสระ มีความพอใจในชีวิตที่เป็นอยู่ มีสิ่งจำเป็นปัจจัยสี่พอเพียง เป็นความพร้อมของชีวิตทั้งทางร่างกายและจิตใจ ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดพึ่งตนเองของผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม ปราชญ์ชาวบ้านผู้ซึ่งได้นำแนวความคิดพึ่งตนเองมาใช้ในการดำเนินชีวิตและเป็นผู้นำให้ลูกบ้านปฏิบัติตามได้อธิบายแนวความคิดพึ่งตนเองว่า การพึ่งตนเองหมายถึงการจัดชีวิตให้สัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ อย่างเหมาะสมกับคน กับสังคม กับธรรมชาติรอบๆ ตัวเรา การพึ่งตนเองหมายถึงการมีสวัสดิการและความมั่นคงในชีวิตในปัจจุบันถึงอนาคต สวัสดิการที่พร้อมตอบสนองเราทันที โดยที่เราไม่ต้องไปเรียกร้องให้ใครมาจัดสวัสดิการให้ หรือให้ใครมาช่วยเหลือ (เสรี พงศ์พิศ, 2551:151) การพึ่งตนเองเป็นแนวความคิดพัฒนาโดยลดการพึ่งพาต่างประเทศและพยายามพึ่งพาตนเองเป็นหลัก รวมทั้งการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาเทคโนโลยี การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

แนวความคิดพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development)

ผลจากรายงาน Brundtland Report (ศุภชัย เจริญวงศ์, 2544:10) ที่ร่างขึ้นในปี พ.ศ.2530 ได้ชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาตามกระแสหลักที่มุ่งให้เกิดความเติบโตในภาคอุตสาหกรรมก่อให้เกิดความสูญเสียต่อระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม และอาจส่งผลกระทบต่อคนรุ่นถัดไป และได้เสนอว่าแนวทางการพัฒนาต้องคำนึงต้นทุนและส่วนได้เสียของการลงทุนเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable development)

แนวความคิดพัฒนาอย่างยั่งยืนได้รับความสนใจมากในปัจจุบัน สมัชชาโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาหรือ WCED (World Commission of Environment and Development) ได้ให้นิยามของการพัฒนาที่ยั่งยืนว่า เป็นการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ทำให้คนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมยอมลดทอน

ความสามารถของเขาในการที่จะตอบสนองความต้องการของตนเอง (สุคใจ ทูลพานิชย์กิจ ,2547:87) นอกจากนี้ United Nations Population Fund (UNFPA) ได้รวบรวมคำอธิบายเกี่ยวกับการพัฒนาแบบยั่งยืนไว้ 4 ประการ (เกื้อ วงศ์บุญสิน,2545:70-72)

1. การพัฒนาแบบยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่ตรงตามความต้องการตามความจำเป็น ซึ่งสามารถรับรองความต้องการหรือความจำเป็นที่จะเกิดแก่ชนรุ่นหลัง
2. การพัฒนาอย่างยั่งยืนครอบคลุมการรักษาทรัพยากรที่จะตกแก่ชนรุ่นหลังให้ได้มากพอๆ กับที่ชนรุ่นปัจจุบันได้รับมาเป็นอย่างน้อย
3. การพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นการพัฒนาที่กระจายประโยชน์จากความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจได้อย่างทั่วถึงรวมถึงไปถึงการพัฒนาที่ปกป้องสิ่งแวดล้อมเพื่อชนรุ่นหลัง และเป็นการพัฒนาที่ทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้นอย่างแท้จริง
4. การพัฒนาแบบยั่งยืน หมายถึง การทำให้คุณภาพชีวิตมนุษย์ดีขึ้นภายในระบบนิเวศวิทยาที่สามารถรองรับการดำเนินชีวิตต่อไปได้ การพัฒนาสามารถทำควบคู่ไปกับการรักษาแหล่งทรัพยากรโดยอาศัยการยกระดับความรู้ การปรับปรุงองค์กร ตลอดจนปรับปรุงประสิทธิภาพทางเทคนิคและเซาว์ปัญญา

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็นโดยมีพื้นฐานจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทยให้กับประชาชนในทุกๆระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ

เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก (จุไรรัตน์ แสนใจรักษ์,2553:12) ซึ่งหลักการของเศรษฐกิจพอเพียงตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนการใช้ความรู้ ความรอบคอบและคุณธรรมประกอบวางแผนและการกระทำ

การดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงมีหลักใหญ่ๆ อยู่ 5 ประการ ได้แก่

1. ยึดความประหยัด ลดละความฟุ่มเฟือยในการดำเนินชีวิต
2. ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้อง ซื่อสัตย์สุจริต
3. ละเลิกการแก่งแย่งทางผลประโยชน์และการแข่งขันกันในการค้าแบบต่อสู้กันอย่างรุนแรง
4. ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยากด้วยการขวนขวายใฝ่หาความรู้ให้มีรายได้เพิ่มพูน จนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ
5. ปฏิบัติตนในแนวทางที่ดี ลดละสิ่งชั่วร้าย ปฏิบัติตนตามหลักศาสนา

แนวคิดการพัฒนาเชิงศาสนธรรม

เป็นการพยายามนำหลักการต่างๆ ในศาสนาต่างๆ มาเป็นแกนในการพัฒนาประเทศสำหรับพุทธศาสนานั้น สำนักคิดที่สำคัญ คือ สำนักพุทธทาสภิกขุ มูลนิธิโกลดสัมทอง สำนักสันติอโศก เป็นต้น (กาญจนา แก้วเทพ, 2538:160) นอกจากนี้ยังมีแนวคิดของท่านพระธรรมปิฎก (2543) ที่มองว่าการพัฒนา คือ การพัฒนามนุษย์ให้มีจริยธรรม (พฤติกรรม จิตใจ ปัญญา) โดยใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีหาความรู้ให้มนุษย์และธรรมชาติอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลพึ่งพาอาศัยกัน ซึ่งการจะดำเนินการพัฒนาที่ยั่งยืนได้สำเร็จนั้น ต้องมีการแก้ไขความเคยชินในการมองธรรมชาติให้เป็นหนึ่งเดียวกับมนุษย์ ปรับพฤติกรรมเศรษฐกิจให้รู้จักพอ และการใช้เทคโนโลยีเพื่อสนับสนุนการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ ทั้งในระดับปัจเจก ระดับสังคม-วัฒนธรรม และสุดท้ายพัฒนาความเห็นแก่ตัวให้สอดคล้องเป็นหนึ่งเดียวกับการเห็นแก่ส่วนรวม ซึ่งหากปฏิบัติได้การพัฒนาของมนุษย์ก็จะสามารถเติบโตไปพร้อมๆ กับการดำรงอยู่ของธรรมชาติ

แนวคิดกระแสวัฒนธรรมชุมชน

เป็นแนวคิดที่ก่อตัวมาจากส่วนผสมของกระแสศาสนธรรมและเศรษฐศาสตร์การเมือง คือนำวิธีการวิเคราะห์ปัญหาจากวิธีการของเศรษฐศาสตร์การเมือง แต่ก็นำหลักการด้านวัฒนธรรมและศาสนาโดยเฉพาะที่เน้นหนักเกี่ยวกับมนุษย์และชีวิตมนุษย์เข้ามาใช้ในวิธีคิดหลักด้วย (กาญจนา แก้วเทพ, 2538:160) แนวคิดนี้ให้ความสำคัญกับความเป็นชุมชนเป็นตัวตั้งในการศึกษา วิเคราะห์และแสวงหาเส้นทางของการพัฒนาที่เน้นการมีส่วนร่วม การนำศักยภาพและภูมิปัญญาของชุมชนมาประยุกต์ใช้ในงานพัฒนา ซึ่งการพัฒนาตามแนวทางชุมชนนี้ได้วางยุทธศาสตร์การพัฒนาไว้ที่การปลูกจิตสำนึกให้ชุมชนได้ตระหนักและเล็งเห็นในพลังและศักยภาพ

ของตนเองว่าจะสามารถฟื้นฟู ดำรงอยู่ และพัฒนาได้ และนำไปสู่การปฏิบัติจริงในชุมชนบนฐานของการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน เพื่อหาทางออกจากการครอบงำของกระแสจากภายนอกชุมชน (ทุนนิยม) ซึ่งแนวทางการพัฒนามีดังต่อไปนี้ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2540:78-84)

1. การพัฒนาต้องเป็นแบบกลุ่ม (Collective) คือ ต้องมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และต้องมีสมาชิกที่เข้ามาร่วมในกิจกรรมที่มากพอ
2. ต้องมีการพัฒนาจิตสำนึกให้มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Mutual Aid) บนพื้นฐานของการพยายามพึ่งตนเอง ความสมัครใจที่จะดำเนินกิจกรรมร่วมกัน
3. การผลิตซ้ำจิตสำนึก โดยการรื้อฟื้นบทบาทของผู้รู้ในชุมชน และสร้างกระบวนการถ่ายทอดให้คนรุ่นปัจจุบันและอนาคต เพื่อให้มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมของหมู่บ้านให้ดำรงต่อไป
4. ต้องมีการรวมตัวกันในรูปแบบต่างๆ เช่น กลุ่ม องค์กร เพื่อเป็นแกนกลางในการประสานงานกับภายนอกรวมทั้งมีบทบาทในการผลักดันและขับเคลื่อนภายในชุมชนด้วย
5. การประสานวัฒนธรรม ระหว่างชุมชนกับกลุ่มอื่นๆ ในสังคม เพื่อเป็นกระบวนการเรียนรู้และประสานงานร่วมกัน
6. ชุมชนควรมีความสัมพันธ์ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ทั้งการนำทรัพยากรธรรมชาติไปใช้ประโยชน์เพื่อการดำรงชีวิต และการดูแลรักษา ปกป้องทรัพยากรเหล่านั้นไม่ให้เสื่อมโทรมหรือหมดไป

แนวคิดการพัฒนาระแสรองเหล่านี้จะมีจุดมุ่งเน้นที่แตกต่างจากแนวคิดการพัฒนาในกระแสหลักที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจเพราะเชื่อว่าเมื่อเศรษฐกิจเติบโตดีก็จะส่งผลให้สังคมพัฒนาให้เกิดความทันสมัยและสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนดีไปด้วย และมองว่าการพัฒนาดังกล่าวจะสามารถนำไปใช้ได้กับทุกสังคม ทุกประเทศ ขณะที่การพัฒนาระแสทางเลือกจะให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่แตกต่างกันไปตามความเหมาะสมของแต่ละสังคม แม้ว่าแต่ละแนวคิดจะให้จุดมุ่งเน้นที่แตกต่างกัน เช่น แนวคิดการพึ่งตนเองและเศรษฐกิจพอเพียงจะให้ความสำคัญกับการสร้างความพอดีชีวิต ลดการพึ่งพิงที่เกินความจำเป็นจากภายนอกโดยพัฒนาศักยภาพของตนเอง แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนจะให้ความสำคัญกับการรักษาระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม แนวคิดการพัฒนาเชิงศาสนธรรมก็จะให้ความสำคัญกับการพัฒนามนุษย์ให้

มีจริยธรรม ลดความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวและคิดถึงสิ่งอื่นที่อยู่รอบตัวมากขึ้น และกระแสวัฒนธรรมชุมชนให้ความสำคัญกับการพัฒนาชุมชนในฐานะตัวตั้งในการสร้างการพัฒนาที่เน้นการมีส่วนร่วมโดยใช้ศักยภาพและภูมิปัญญาของชุมชนให้เป็นประโยชน์

โดยภาพรวม แนวคิดกระแสทางเลือกนี้จะให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพของมนุษย์ การอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน และการรักษาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติให้ยั่งยืนแต่ถึงแม้จะมีจุดมุ่งเน้นที่แตกต่างจากการพัฒนากระแสหลัก แต่การพัฒนากระแสทางเลือกก็ไม่ได้พยายามต่อต้านหรือล้มเลิกการพัฒนาในแนวทางกระแสหลักให้หมดไป แต่เป็นเหมือนการเสนอแนวทางแก้ไขข้อบกพร่อง และหาวิธีชะลอปัญหาต่างๆ ให้เบาบางลง

หากจะสรุปให้เห็นภาพความแตกต่างระหว่างการพัฒนากระแสหลักกับการพัฒนากระแสรอง ตารางแสดงความขัดแย้งระหว่างกระบวนทัศน์การพัฒนาทั้งสองนี้จะทำให้ภาพมีความชัดเจนมากขึ้น

ตาราง 2.1 ความขัดแย้งระหว่างสองกระบวนทัศน์การพัฒนา (Conflict of Development Paradigms) (สุริชัย หวันแก้ว, 2537:45-47)

ประเด็น	กระบวนทัศน์กระแสหลัก	กระบวนทัศน์กระแสทางเลือก
โลกทัศน์การพัฒนา	<ul style="list-style-type: none"> - มองโลกตามระดับสูงต่ำทางเศรษฐกิจ และถือว่าเส้นทางการพัฒนาเป็นเส้นตรง (ยึดตัวแบบ ประเทศที่พัฒนาแล้ว เป็นหลักอ้างอิง และมุ่งไล่กวาดให้ทัน) - มองโลกและสังคม=เครื่องจักรเป็นชิ้นส่วน (ทัศนะแบบแยกส่วน) - มนุษย์อยู่เหนือธรรมชาติ 	<ul style="list-style-type: none"> - มองถึงการดำรงอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขพึงตนเองได้ - อนาคตการพัฒนาทั้งหลายไม่เป็นเส้นตรง แล้วแต่ศักยภาพและความเป็นไปได้ (ทางเลือกการพัฒนาไม่ตายตัว) - Holistic = มองโลกและสังคมเป็นองค์รวม - มนุษย์อยู่ในธรรมชาติ
ทัศนะแม่บท	<ul style="list-style-type: none"> - เหตุผลแบบวิทยาศาสตร์สมัยใหม่เพียงแบบเดียวที่ถูกต้องที่สุด 	<ul style="list-style-type: none"> - ภูมิปัญญาหลากหลาย - ไม่ทำลายธรรมชาติ
เครื่องบ่งชี้	<ul style="list-style-type: none"> - เติงปริมาณ - เติงเงินตรา 	<ul style="list-style-type: none"> - ยอมรับความต้องการของมนุษย์
เป้าหมายการพัฒนา	<ul style="list-style-type: none"> - จับต้องได้ - เศรษฐกิจนำ - ประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ - มูลค่าเพิ่ม (ทางเศรษฐกิจ) 	<ul style="list-style-type: none"> - วัดไม่ได้เสมอไป - การเสริมขีดความสามารถของมนุษย์ - ศักดิ์ศรีของมนุษย์ - อำนาจต่อรอง

	- ความสามารถกับการแข่งขันในตลาดโลก	- มีกิน กินอยู่แต่พอดี - ฟังตนเอง
กลยุทธ์การ พัฒนา เศรษฐกิจ	- ยิงผลดีมากยิ่งดี - มุ่งส่งออก - มุ่งตลาดโลก	- สมดุลระหว่างส่วนกลางกับชนบท ระหว่าง ตลาดภายในกับตลาดภายนอก
ทางการเมือง	- พลังดูดกลืนทางอำนาจสูง - การเมืองของขั้วอำนาจ เชื่อว่าไม่มีอิสระจาก กันและจากทุน - เน้นการเมืองประชาธิปไตยแต่ในแบบหย่อน บัตรเลือกตั้งและในสถาบันรัฐสภาเท่านั้น	- การเมืองต้องเป็นขบวนการทางสังคม - มีฐานอยู่ที่ประชาชนมีส่วนร่วม - เน้นการเมืองประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม
ทางสังคม- วัฒนธรรม	- มุ่งเอกภาพของวัฒนธรรมภายใต้เอกภาพ และความมั่นคงแห่งรัฐ - หลักศาสนาเพื่อส่งเสริมประเทศชาติมั่นคง ประชาชนมั่งคั่ง - เห็นว่าการสูญเสียด้านสังคม วัฒนธรรมและ สิ่งแวดล้อมหลักเลียงไม่พัน	- เน้นความสำคัญของสังคมและวัฒนธรรม ไม่น้อยกว่ารัฐและเศรษฐกิจ - หลักศาสนาเพื่อพัฒนามนุษย์ให้เต็ม เปี่ยมยิ่งขึ้น - สำนึกสงสัยว่า ทำไมต้องเป็นคนจน คน ด้อยโอกาส ที่จะต้องเป็นฝ่ายเสียสละใน การพัฒนา

2.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน (Community)

2.1.2.1 ความหมายของชุมชน(Community)

ชุมชน เป็นคำที่เพิ่งรู้จักในสังคมไทย เพราะในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 ก็ไม่ปรากฏคำว่าชุมชน ชุมชนจึงเป็นคำที่เกิดใหม่เมื่อมีอิทธิพลการศึกษาวิชาการด้านสังคมศาสตร์แบบตะวันตกเริ่มแพร่หลายในประเทศไทยเพื่อศึกษาเกี่ยวกับสังคมชนบทในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ประกอบกับการนำแนวคิดการพัฒนาแผนใหม่ตามแนวทางตะวันตกมาใช้เป็นหลักในการพัฒนาประเทศ คำว่าชุมชนจึงเกิดขึ้นและเป็นที่รับรู้ในสถาบันการศึกษาและแวดวงวิชาการก่อนขยายไปสู่แวดวงอื่นๆ (ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์, 2544:3)

ในภาษาอังกฤษ ชุมชน(Community) ประกอบไปด้วยคำว่าเอกภาพ (Unity) ดังนั้น กล่าวให้ลึกซึ้ง ชุมชนจึงเป็นเรื่องของเอกภาพ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของมนุษย์และชีวิตทั้งหมดนั่นเอง ชุมชนสามารถบังเกิดขึ้นได้ในครอบครัวของเรา ในหมู่ผองเพื่อนของเรา กับเพื่อนร่วมงาน

ของเรา และกับมวลมนุษยชาติ เมื่อใดก็ตามที่เรารู้สึกผูกพันและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับเขาเหล่านั้น เดเนียล ยันกีโลวิช นักวิจัยชุมชน (อ้างในคอรีน, แม็คคล์พลิน; กอร์ดอน เดวิดสัน, 2534:2) ได้อธิบายว่า ชุมชนเกิดขึ้นเมื่อแต่ละคนมีความรู้สึกว่าเป็นที่ของกัน กลุ่มคนเหล่านี้เป็นพวกเดียวกับฉัน ฉันห่วงใยพวกเขา และเขาก็ห่วงใยฉัน ฉันเป็นส่วนหนึ่งของเขา ฉันรู้สึกถึงสิ่งที่พวกเขาคาดหวังจากฉัน และสิ่งที่ฉันคาดหวังจากพวกเขา ฉันคุ้นเคยกับที่นี่และรู้สึกว่าเป็นบ้านของฉัน

การให้ความหมายของคำว่า ชุมชน มีหลากหลายลักษณะ ทั้งในด้านการปกครอง ด้านการพัฒนา ด้านวัฒนธรรม และด้านวิชาการ (โกวิทย์ พวงงาม, 2553:3) นักวิชาการได้ให้ความหมายของคำว่าชุมชนไว้ดังนี้

Dotson (1991) อธิบายไว้ว่า ชุมชน (community) เป็นการจัดองค์กรทางสังคมรูปแบบหนึ่ง โดยทั่วไปจะให้ความหมายใน 2 ลักษณะ คือ

1. กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันทางพื้นที่ภูมิศาสตร์ เช่น ชุมชนหมู่บ้าน ชุมชนแออัด เป็นต้น
2. กลุ่มคนที่รวมตัวกัน ณ ที่ใดที่หนึ่งเพื่อทำกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน โดยมีโครงสร้างและวัตถุประสงค์การดำเนินการของสมาชิกในชุมชนที่ชัดเจนและต่อเนื่อง เช่น ชุมชนนักวิชาการ ชุมชนศาสนา เป็นต้น โดยสมาชิกในชุมชนทั้งสองมีความตระหนักในเอกลักษณ์ของชุมชน และมีความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน (Dotson, 1991 อ้างในเกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2544:24-25)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายของคำว่า ชุมชน ว่า หมู่คน กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันเป็นสังคมขนาดเล็ก อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันและมีผลประโยชน์ร่วมกัน

Biddle (1965:77) ได้ให้คำจำกัดความของว่า ชุมชน ว่า การเป็นชุมชนนั้นไม่ได้ยึดติดตายตัวทางภูมิศาสตร์ ชุมชนสามารถเปลี่ยนแปลงได้จากประสบการณ์หรือเป้าหมาย อาจมีการเคลื่อนไหวจากปัญหาที่ทำให้ผู้คนสนใจซึ่งอาจขยายตัวจากกลุ่มเล็กๆ ไปสู่คนกลุ่มใหญ่ที่มีหน้าที่ความรับผิดชอบกว้างขึ้น และการเป็นชุมชนยังให้ความสำคัญกับปรัชญาประโยชน์สุขร่วมของท้องถิ่น (Sense of the local common good)

เสรี พงศ์พิศได้ให้อธิบายคำว่าชุมชนไว้ว่า ชุมชนมีหลายความหมาย หมายถึงกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกันหรือใกล้เคียงกัน ดังที่เรียกกันว่าหมู่บ้าน (ในชนบท) ชุมชนแออัด (ในเมือง) หรือหมายถึงกลุ่มคนที่อยู่ใกล้เคียงกันหรือห่างไกลกัน แต่สัมพันธ์กันด้วยความสนใจ

ผลประโยชน์ หรือความเชื่อ เผ่าพันธุ์ อาชีพ ปัญหาเดียวกัน คล้ายกัน ร่วมกัน เช่น ชุมชนชาวคริสต์ ชุมชนชาวจีน ชุมชนชาวประมง ชุมชนชาวเกย์ การรวมกลุ่มเป็นสมาคมต่างๆของคนอาชีพ เดียวกันหรือมีความสนใจร่วมกัน ชุมชนต่างๆมีความสัมพันธ์กันหรือปฏิสัมพันธ์ต่อกันแบบไม่เป็นทางการหรือตามธรรมชาติ (เสรี พงศ์พิศ, 2551:159)

ประเวศ วะสี ได้ให้ความหมายของความเป็นชุมชนไว้ว่า การที่คนจำนวนเท่าใดก็ได้มี วัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารหรือรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ ร่วมกันในการกระทำ มีการจัดการเพื่อให้เกิดความสำเร็จในวัตถุประสงค์ร่วมกัน (ประเวศ วะสี ,2540:33)

สุพรรณิ ไกรนรา (2546) ได้สรุปความหมายของชุมชนว่า คือ การรวมตัวกันของคนกลุ่ม หนึ่งที่อาศัยหรือทำกิจกรรมร่วมกันในพื้นที่แห่งหนึ่ง มีความคล้ายคลึงและใกล้ชิดสนิทสนมกันด้วย ระบบหรือรูปแบบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ

- 1.คนหรือสมาชิกในชุมชน ได้แก่ บัณฑิตบุคคล ครอบครัว เครือญาติ เพื่อนบ้าน
- 2.ระบบ ได้แก่ เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง ความเชื่อและศาสนา สาธารณสุข การศึกษา วัฒนธรรม ฯลฯ
- 3.บริบท ได้แก่ นิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อม

นอกจากนี้การอธิบายแนวคิดเกี่ยวกับชุมชนก็สามารถอธิบายได้ในหลากหลายแนวคิด ซึ่ง โกวิท พวงงาม (2553:11-26) ได้รวบรวมและจัดประเภทแนวคิดและความหมายของชุมชนไว้ 4 แนวคิด คือ

1.แนวคิดทางสังคมวิทยา (Sociological Perspective) มองชุมชนว่าเป็นหน่วยทางสังคมและทางกายภาพ ซึ่งนักวิชาการได้กล่าวถึงสถานะของชุมชนไว้ 3 สถานะ ได้แก่

- ชุมชนในฐานะหน่วยทางภูมิศาสตร์ คือ เป็นรูปธรรม มีที่ตั้งแน่นอน และสมาชิกสามารถระบุที่อยู่ของตนได้
- ชุมชนในฐานะหน่วยทางสังคม โดยมองภาพของลำดับชั้น (Hierarchy) หรือ มองเป็นเครือข่ายปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์

- ชุมชนในฐานะหน่วยทางจิตวิทยาวัฒนธรรม ที่เน้นความผูกพันระหว่างสมาชิกด้วยกันทั้งในแง่จิตวิทยา คือ ความรู้สึกมั่นคง และแง่วัฒนธรรม คือ การถ่ายทอดทักษะและประสบการณ์ให้กันและกัน

2.แนวคิดทางมานุษยวิทยา (Humanistic Perspective) มุ่งเน้นการเป็นชุมชนที่ก่อให้เกิดมิตรภาพ ความเอื้ออาทร ความมั่นคงและความผูกพัน และเนื่องจากการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในปัจจุบันกว้างใหญ่เกินไปและไม่สามารถตอบสนองความต้องการของปัจเจกบุคคลได้ ดังนั้น การเป็นชุมชนจึงขึ้นอยู่กับปฏิสัมพันธ์ที่ตอบและความเป็นมิตรภาพที่มีต่อกันภายใต้ระบบสื่อสารและการพบปะทำกิจกรรมร่วมกัน ชุมชนตามแนวคิดนี้มีขนาดเล็ก แต่มีโครงสร้างที่เหนียวแน่น เพราะชุมชนขนาดเล็กเท่านั้นที่จะฟื้นฟูสภาพความสัมพันธ์ทางสังคมให้ดีขึ้น มีการกระทำที่เต็มไปด้วยความร่วมมือร่วมใจ ความรู้สึกเป็นเจ้าของ เป็นสังคมที่รู้จักกันอย่างใกล้ชิดและสนิทสนม ลักษณะเด่นของแนวคิดนี้มี 3 ประการ ได้แก่

- ไม่ให้ความสำคัญกับอาณาเขตทางภูมิศาสตร์หรือพื้นที่
- เน้นปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์
- นำเสนอชุมชนในแบบอุดมคติ

3.แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนประชาสังคม (Civil Society) เป็นการอธิบายความเป็นกลุ่มองค์กร ชมรม สมาคม ฯลฯ ที่เป็นโครงสร้างที่อยู่กึ่งกลางระหว่างปัจเจกบุคคลและรัฐ โดยปฏิเสธรัฐ ที่มีบทบาท หน้าที่ในสังคมมากเกินไป และ ปัจเจกแบบสุดขั้ว ที่ไม่สนใจห่วงใยสังคม โดยลักษณะชุมชนประชาสังคมมีลักษณะดังนี้

- มีความหลากหลาย เช่น การรวมตัว พื้นที่ รูปแบบกิจกรรม ประเด็นความสนใจ และกลุ่มคนที่มารวมตัว
- ความเป็นชุมชนอาจมีอาณาบริเวณหรือบริบทขนาดใหญ่ที่เชื่อมโยงติดต่อกันทางใดทางหนึ่ง หรือ เป็นชุมชนขนาดเล็กก็ได้
- มีสำนักสาธารณะบนพื้นฐานของความเป็นพลเมือง
- มีกิจกรรมและมีความต่อเนื่อง ซึ่งเป็นแบบกระบวนการกลุ่ม
- มีเครือข่ายและการติดต่อสื่อสาร

4. แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนเสมือนจริง (Virtual Community) แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนในรูปแบบใหม่เกิดขึ้นพร้อมกับการพัฒนาเทคโนโลยี ชุมชนสมัยใหม่อาจมีลักษณะเป็น ชุมชนทางอากาศ ซึ่งไม่จำเป็นต้องมีพื้นที่ทางกายภาพ สมาชิกไม่จำเป็นต้องพบปะหน้าตากันโดยตรง เพียงแค่ว่ามีหัวข้อความสนใจหรือแนวความคิดในเรื่องใดเรื่องหนึ่งตรงกัน อาศัยเทคโนโลยีการสื่อสารและเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเครื่องสานสัมพันธ์และจิตสำนึกร่วมของสมาชิก เช่น ชุมชนออนไลน์ แต่สมาชิกไม่มีพันธะผูกพันใดๆ กับชุมชน มีสิทธิที่จะเข้าร่วมหรือถอนตัวออกเมื่อไรก็ได้

จากการอธิบายและให้คำจำกัดความของชุมชนข้างต้น จะเห็นได้ว่ามีทั้งที่นิยามองค์ประกอบชุมชนว่าต้องมีความสัมพันธ์ด้านภูมิศาสตร์ เช่น แนวคิดทางสังคมวิทยาที่มองชุมชนในฐานะหน่วยงานทางสังคมและทางกายภาพ ให้ความสำคัญว่าต้องมีที่ตั้งแน่นอน และสมาชิกสามารถระบุที่อยู่ของตนได้ ขณะที่บางแนวคิดให้ความสำคัญของความสัมพันธ์ทั้งทางความคิด ศาสนา วัฒนธรรม การติดต่อสื่อสาร การมีประโยชน์สุขร่วมกัน การมีอุดมการณ์ร่วมกัน และความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันของกลุ่มคน มากกว่าจะเน้นทางด้านภูมิศาสตร์ว่าจะต้องอยู่ในพื้นที่เดียวกันหรืออยู่ใกล้กันเท่านั้น

2.1.2.2 การพัฒนาแบบชุมชนทางเลือก

แนวคิดการให้ความสำคัญกับชุมชนในฐานะเป็นแหล่งสร้างอุดมการณ์ และคุณภาพของมนุษย์โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ การสื่อสาร การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกัน และขัดเกลาของชุมชน รวมถึงการให้ชุมชนเป็นแหล่งสนับสนุนในการดำเนินกิจกรรมของสมาชิก ถือเป็นแนวทางหนึ่งของการพัฒนาทางเลือก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการชุมชนที่สนใจทำกิจกรรมหรือเคลื่อนไหวในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับปัญหาที่เกิดจากการพัฒนาตามกระแสหลัก ชุมชนเหล่านี้เรียกว่า ชุมชนทางเลือก

ชุมชนทางเลือก

มีการกำหนดนิยามและความหมายของชุมชนทางเลือกไว้หลากหลายรูปแบบ เช่น การศึกษาชุมชนในแนวมนุษยนิยมหรือชุมชนอุดมคติ (Humanistic Perspective) ของณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์ ในหนังสือเรื่อง ชุมชนศึกษา: การศึกษาชุมชนยุคหลังสมัยใหม่ ได้อธิบายไว้ว่าชุมชนมนุษยนิยมเกิดจากความคิดที่ว่า ความเป็นสังคมสมัยใหม่ทำให้สูญเสียความเป็นชุมชน (Sense of Community) ซึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมสมัยใหม่ เกิดการแข่งขัน เอารอดเอาเปรียบ สร้างสภาวะแปลกแยก โดดเดี่ยว ลึกลับ ไม่สนใจไยดี และสูญเสียความรู้สึกของ

การเป็นส่วนหนึ่งของสังคมในการร่วมกันรับผิดชอบต่อสังคมและเพื่อนมนุษย์ (ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์ ,2544:32) ความพยายามฟื้นฟูและการสร้างความเป็นชุมชนขึ้นมาใหม่พัฒนาเป็นอุดมการณ์ใหม่ที่เรียกว่า ชุมชนนิยม (Communitarianism) เป็นการรวมตัว รวบรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ไขปัญหาในรูปแบบต่างๆ หรือกระทำการบางอย่างเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างเป็นกระบวนการ บนพื้นฐานของความรัก ความสมานฉันท์ ความเอื้ออาทร และการเรียนรู้ร่วมกัน และพัฒนาไปสู่การสร้างจิตสำนึกร่วมของชุมชน (Conscious Community) โดยรูปแบบที่เหมาะสมกับชุมชนในแนวนี้คือ ชุมชนควรมีขนาดเล็กที่ทำหน้าที่อย่างหลากหลายในสังคม เช่น เรื่องการศึกษา สาธารณสุข สุขภาพอนามัย การอำนวยความสะดวกพื้นฐานของการอยู่ร่วมกัน เป็นต้น โดยหน่วยงานภาครัฐเข้ามาแทรกแซงจัดการให้น้อยที่สุด ชุมชนทำหน้าที่ในการอำนวยความสะดวกให้มวลสมาชิกมาปฏิสัมพันธ์กันในทางใดทางหนึ่ง เช่น เอื้ออำนวยให้สมาชิกมาพบปะพูดคุย หรือแลกเปลี่ยนกันผ่านเครือข่ายการสื่อสารก็ได้

อานนท์ อภาภิรมย์(2517) ได้อธิบายชุมชนแบบอุดมการณ์ (Ideological Communities) ว่าเป็น ชุมชนที่เราตั้งใจ(ชุมชนที่จงใจก่อตั้ง) ให้เป็นแบบนั้นหรือที่เรียกว่า Intentional Communities ซึ่งขึ้นอยู่กับความเชื่อด้านต่างๆ เช่น ทางศาสนา ความชอบ ความสนใจ ชุมชนแบบอุดมการณ์นี้มีความสำคัญมากในการทำงานจัดระเบียบ และพัฒนาชุมชนเพราะเป็นสิ่งที่ทุกคนเชื่อว่าจะสร้างสวัสดิการทางสังคมได้ ในขณะที่ Lucy Sargisson ระบุไว้ในการศึกษาเรื่อง Living In Utopia: New Zealand's Intentional Communities ว่าคำจำกัดความของชุมชนทางเลือกแบบจงใจจัดตั้ง(Intentional Community) ว่าเป็น ชุมชนที่มีการดำเนินกิจกรรมและการแบ่งปันพื้นที่ร่วมกัน และมีความตั้งใจที่จะใช้ความพยายามร่วมกัน เป็นกลุ่มคนที่เลือกที่จะอาศัยและทำงานร่วมกันเพื่อไปให้ถึงจุดมุ่งหมายที่มีร่วมกัน และความมุ่งมั่นนี้อยู่เหนือประเพณี ความสัมพันธ์ส่วนตัวและครอบครัว (Sargisson,2004:5)

Louise Meijering (2007:42) ได้ทำการวิจัยในหัวข้อ Intentional Communities in Rural Spaces โดยสำรวจชุมชนทางเลือกแบบจงใจจัดตั้ง จำนวน 469 ชุมชนในชนบทของยุโรป อเมริกาเหนือ และหมู่เกาะในมหาสมุทรแปซิฟิกด้วยแบบสอบถาม และเลือกชุมชนตัวอย่างจำนวน 8 ชุมชนเพื่อสัมภาษณ์สมาชิก และได้ให้คำนิยาม Intentional Community ว่าเป็นความพยายามโดยตั้งใจที่จะทำให้ความตั้งใจเป็นจริง เป็นการใช้ชีวิตแบบทางเลือกใหม่ที่อยู่นอกเหนือจากสังคมกระแสหลัก ลักษณะที่พบในชุมชนเหล่านี้สามารถสรุปได้ดังนี้

- 1.ความสัมพันธ์ไม่ได้เป็นเฉพาะความสัมพันธ์ครอบครัว

2. อย่าน้อยที่สุดสามในห้าเป็นประชากรวัยผู้ใหญ่
3. การรวมตัวของสมาชิกมาจากความสมัครใจ
4. สภาพทางภูมิศาสตร์และจิตวิทยาแยกออกจากสังคมกระแสหลัก
5. อุดมคติร่วมได้รับความเห็นชอบจากสมาชิกทุกคน
6. มีการแบ่งปันทรัพย์สิน(ส่วนหนึ่ง)
7. ผลประโยชน์ของกลุ่มอยู่เหนือผลประโยชน์ส่วนบุคคล

และ Meijering ยังได้จัดกลุ่มชุมชนแบบจงใจก่อตั้งได้เป็น 4 รูปแบบ ได้แก่

1. **Religious Communities** ชุมชนจงใจก่อตั้งประเภทนี้จะมีอุดมการณ์จะตั้งอยู่บนพื้นฐานของศาสนาหรือจิตวิญญาณ ซึ่งการตั้งชุมชนจะไม่จำกัดว่าต้องอยู่เป็นเมืองหรือชนบท ความสัมพันธ์ของชุมชนจะกระทำผ่านพิธีกรรม เช่น การเฉลิมฉลอง การบริการทางศาสนา ความสัมพันธ์ระหว่างกันเกิดจากความคิดที่คล้ายกันจนเป็นเครือข่าย ด้านปฏิสัมพันธ์กับสังคมภายนอกแม้ว่าค่านิยมและวิถีชีวิตจะทำให้ถอนตัวออกจากกระแสหลักแต่ในบางกรณีก็มีการติดต่อกับสังคมเนื่องจากสมาชิกต้องการให้ความช่วยเหลือภายนอก เช่น ช่วยเหลือคนยากจน ด้านเศรษฐกิจ มีการพึ่งพาตนเองน้อยกว่าชุมชนจงใจก่อตั้งรูปแบบอื่นเพราะชุมชนแค่จัดเตรียมสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน เช่น ครั้วรวม ห้องอาหาร และสวนให้สมาชิก

2. **Ecological Communities** ชุมชนจงใจก่อตั้งประเภทนี้จะมีการเคลื่อนย้ายชุมชนไปยังที่ที่สามารถใช้ชีวิตแบบพอเพียงได้ โดยพยายามลดความจำเป็นที่จะต้องมีสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับสังคมภายนอก เช่น ลดการบริโภคสินค้า ดำรงชีพแบบเศรษฐกิจพอเพียง เช่น ผลิตอาหารและพลังงานเอง สมาชิกทำงานในภายในชุมชน ในด้านการปฏิสัมพันธ์กับสังคมภายนอก ชาวชุมชนจะเข้าร่วมกิจกรรมบ้าง เช่น การเคลื่อนไหวยานทางนิเวศวิทยา บางครั้งชุมชนแบบ Ecological Communities จะมีการรื้อฟื้นหรือสร้างวัฒนธรรมท้องถิ่นขึ้นมาใหม่ แต่ชาวบ้านที่อาศัยในท้องถิ่นอยู่เดิมจะไม่ค่อยเข้าร่วมกับกิจกรรมชุมชนและอาจมองว่าแปลก

3. **Communal Communities** ชุมชนจงใจก่อตั้งประเภทนี้จะเน้นที่ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก ภายในชุมชนจะมีการสร้างเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น สวนชุมชน ห้องอาหาร ห้องครัว ไว้ในชุมชน เพื่อให้สมาชิกได้มีพื้นที่ได้พบปะ และมีปฏิสัมพันธ์กัน ด้านความสัมพันธ์กับ

สังคมภายนอก เนื่องจากชุมชนประเภทนี้ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก จึงทำให้สมาชิกยังคงมีความสัมพันธ์กับสังคมภายนอก เช่น สมาชิกครอบครัว หรือเพื่อนที่อยู่นอกชุมชน

4. Practical Communities วัตถุประสงค์ของการที่สมาชิกของชุมชนจงใจก่อตั้งประเภทนี้คือ เหตุผลของประโยชน์ร่วมกัน การลดค่าใช้จ่ายเมื่ออยู่ในชุมชนเพราะมีการแบ่งปันเครื่องอำนวยความสะดวกและสิ่งของระหว่างกัน เช่น แบ่งปันที่อยู่อาศัย ห้องครัว ช่วยกันดูแลสวน การใช้รถยนต์ร่วมกัน จุดมุ่งหมายหลักของชุมชนจงใจก่อตั้งประเภทนี้คือ การแบ่งปันระหว่างกัน ที่ตั้งชุมชนอาจเป็นในเมืองหรือชานเมือง ด้านเศรษฐกิจและสังคมสมาชิกยังคงติดต่อกับสังคมภายนอก นอกจากนี้ชุมชนในรูปแบบ Practical Communities ยังใช้สื่อและการสื่อสารมากกว่าชุมชนจงใจก่อตั้งประเภทอื่นๆ อีกด้วย

กีรณา ทองอ่อน (2553) ได้ทำการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับชุมชนที่จงใจจัดตั้ง(Intentional Community) ในการวิจัยเรื่อง การพัฒนาโครงการที่อยู่อาศัย INTENTIONAL COMMUNITY : กรณีศึกษา โครงการบ้านมั่นคง กรุงเทพมหานคร ได้สรุปไว้ว่า Intentional Community เป็นชุมชนที่ถูกรู้จักในแง่มุมมองของกลุ่มทางอุดมการณ์ที่มาอยู่ร่วมกันเพื่อที่จะแบ่งปันค่านิยมและเป้าหมายร่วมกัน คือกลุ่มของคนที่แบ่งปันพื้นที่อย่างเท่าเทียม ทำการตัดสินใจด้วยตนเองร่วมกัน มีความเชื่อ เป้าหมายและวิถีชีวิตร่วมกัน ไม่ใช่เป็นของคนใดคนหนึ่ง แต่เป็นที่สำหรับทุกคนที่ต้องการสร้างวิถีการดำเนินชีวิตที่จะทำให้เป้าหมายที่ตั้งใจไว้เป็นจริงได้ รูปแบบของชุมชนอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา โดยโครงสร้างของชุมชนจะถูกออกแบบให้เหมาะสมกับสมาชิกในชุมชน และได้อธิบายคุณสมบัติของชุมชนที่จงใจก่อตั้ง (Intentional Community) ไว้ดังนี้

1. เป็นชุมชนที่อยู่อาศัยที่มีการวางแผน จุดเด่น คือ มีการวางแผนมากกว่าชุมชนอื่นๆ
2. การจัดองค์กรชุมชนอยู่บนพื้นฐานของการทำงานร่วมกัน สมาชิกเข้าร่วมโดยสมัครใจ แม้แต่ผู้ที่เกิดในชุมชนก็ตาม ผู้คนมีความสุขที่ได้ร่วมงานกับผู้อื่น
3. สมาชิกมีวิสัยทัศน์ไม่ว่าจะเป็นทางสังคม การเมือง ศาสนา หรือจิตวิญญาณร่วมกัน สมาชิกต้องการแบ่งปันค่านิยมและเป้าหมาย และมุ่งมั่นในการทำทุกสิ่งในการดำเนินชีวิตตามค่านิยมนั้น และมุ่งมั่นที่จะประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย ซึ่งแต่ละชุมชนจะมีลักษณะแตกต่างกัน

4. สมาชิกจะต้องแบ่งปันหน้าที่ความรับผิดชอบและทรัพยากร การแบ่งปันเป็นส่วนหนึ่งของอุดมการณ์ของชุมชน สมาชิกชุมชนจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับงานที่จะเข้าร่วมกิจกรรมอย่างเต็มที่เพราะสมาชิกทุกคนจะมีผลต่อชุมชนโดยรวม สมาชิกจะต้องละทิ้งความคิดของ กรรมสิทธิ์ส่วนตัว (ซึ่งไม่ใช่ความเป็นส่วนตัว) และยอมรับหลักการที่ว่าไม่มีสมาชิกคนใดที่จะมั่งมีมากกว่าคนอื่น ๆ

ซึ่งก็ริทนา ทองอ่อน (2553:20) ได้จัดแบ่งประเภทของชุมชนทางเลือกตามเป้าหมายการก่อตั้งได้ดังต่อไปนี้

1. **Commune Communities** คอมมูนเป็น Intentional Communities ที่ประกอบด้วย ผู้คนที่แบ่งปันความสนใจ และทรัพยากรร่วมกัน ทำงานและอาศัยร่วมกัน หลักการสำคัญของคอมมูน คือ การดำรงชีวิตตามหลักธรรมชาติ และการตัดสินใจร่วมกันโดยไม่มีลำดับชั้น

2. **Co-operative Communities** สหกรณ์ คือ องค์กรที่ไม่แสวงหากำไร ความสัมพันธ์ระหว่างกันไม่ใช่แบบเจ้าของกับผู้เช่า แต่คือการเป็นเจ้าของร่วมกัน ผู้อยู่อาศัยแบ่งปันหน้าที่ความรับผิดชอบ แบ่งปันค่าใช้จ่ายโดยการจ้างภายนอกเข้ามาทำงานและให้บริการ สมาชิกเลือกคณะกรรมการเพื่อที่จะจัดการกิจการของชุมชน

3. **Collective Communities** คือ กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันโดยมีเป้าหมายเฉพาะเจาะจง ซึ่งไม่จำเป็นต้องมุ่งเน้นในเรื่องเศรษฐกิจ

4. **Co-Housing Communities** คือ กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันโดยมีเป้าหมายเฉพาะเจาะจง เพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและความประหยัด โดยการปรุงอาหารและการดูแลเด็ก ซึ่งชุมชนจะออกแบบบ้านและสิ่งอำนวยความสะดวกที่ต้องการใช้ร่วมกันเพื่อสนับสนุนความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้าน แต่จะไม่แบ่งปันรายได้

5. **Eco-village Communities** เป็นชุมชนที่พัฒนาแนวคิดมาจาก Co-Housing สมาชิกมีเป้าหมายที่จะดำเนินชีวิตแบบพอเพียง หลักการของ Eco-village Communities อยู่บนพื้นฐานของความปรารถนาที่จะสร้างชุมชนที่สิ่งแวดล้อมและสังคมมีความยั่งยืน

ในการแบ่งประเภทของชุมชนทางเลือก ยังมีการศึกษาของคอรีน แม็คลัฟลินและกอร์ดอน เดวิดสัน (2534: 16-27) ที่ศึกษาชุมชนทางเลือกกว่าหนึ่งร้อยชุมชนในซีกโลกตะวันตกตลอดระยะเวลากว่า 15 ปี พบว่าวัตถุประสงค์ของการก่อตั้งชุมชนทางเลือก ได้แก่

1. **วัตถุประสงค์ทางเศรษฐกิจ** เช่น ในชุมชนทวินโธค สมาชิกมีค่าใช้จ่ายต่อเดือนเพียง 250 ดอลลาร์ ชุมชนแอบโพรเวโค สมาชิกสามารถลดการจ่ายค่าไฟฟ้าพลังงานในที่พักที่อยู่ร่วมกัน 6 คนให้เหลือเพียง 7.9 ดอลลาร์ต่อเดือนเท่านั้น หรือในชุมชนซีริอุสที่ลดค่าใช้จ่ายโดยการให้สองครอบครัวเช่าบ้านอยู่ร่วมกัน โดยแบ่งกันจ่ายค่าเช่าบ้านทำให้ประหยัดมากขึ้น

2. **การเติบโตทางจิตวิญญาณและรู้สึกถึงพลังและเสรีภาพ** เพราะการได้อยู่กับผู้คนหลากหลายชนิดในชุมชน ทำให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ความเป็นจริงของชีวิตซึ่งเป็นหนึ่งในกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน การอยู่ในชุมชนจะทำให้ขจัดความรู้สึกอยากปกป้องตนเอง ความเห็นแก่ตัว หรือการแบ่งแยกตนเองออกจากคนอื่น การใช้ชีวิตในชุมชนจะเปิดโอกาสให้ได้เรียนรู้ทุกสิ่งทุกอย่างในสังคมและเปิดโอกาสให้ทดลองจะเสริมสร้างศักยภาพที่มีอยู่ภายใน โดยเน้นที่การเรียนรู้จากภายในตนเองก่อน นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงตนเองและการพยายามเปลี่ยนแปลงสังคม

3. **เพื่อบริการ ช่วยเหลือสังคม** เพื่อเสนอแนวทางใหม่ให้สังคม รวมทั้งเป็นแหล่งถ่ายทอดบทเรียนและความชำนาญต่างๆในชุมชนไปสู่ภายนอก

จะเห็นได้ว่าชุมชนทางเลือกในความหมายของชุมชนอุดมคติ และชุมชนแบบจงใจก่อตั้ง (Intentional Community) นั้นจะให้ความสำคัญกับอุดมการณ์ในการก่อตั้งและจุดมุ่งหมายของสมาชิกเป็นหลัก ซึ่งการศึกษาชุมชนประเภทนี้ควรต้องให้ความสำคัญกับการจัดระบบและการดำเนินกิจกรรมของชุมชนเพราะจะทำให้ได้ภาพของการเคลื่อนไหวและผลการทำงานของชุมชนได้อย่างชัดเจน และจะทำให้ตอบคำถามได้ว่า การใช้แนวคิดชุมชนในการพัฒนานั้น สามารถเกิดขึ้นจริงได้หรือไม่ ซึ่งมีแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับการปฏิบัติภายในชุมชน ได้แก่ แนวคิดชุมชนนักปฏิบัติ (communities of practice)

แนวคิดชุมชนนักปฏิบัติ (communities of practice) เป็นชุมชนที่เน้นกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม และเป็นพื้นที่ของการได้มาซึ่งความรู้และเก็บรักษาความรู้ไว้ กล่าวได้ว่าชุมชนนักปฏิบัติคือ เครือข่ายความสัมพันธ์ของคนที่มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้หรือมีปฏิบัติการร่วมกัน มีกระบวนการเรียนรู้ผ่านการเลียนแบบและมองเห็น การรวมตัวกันที่เกิดขึ้นอาจเกิดขึ้นเพื่อการแก้ไขปัญหา ก็จะมีการแลกเปลี่ยนสำหรับการแก้ไขปัญหาต่างๆ กิจกรรมหรือสิ่งที่แต่ละคนปฏิบัติก็จะกลายเป็นกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน หรือในทางกลับกันกิจกรรมของแต่ละอาจเปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากอิทธิพลของการเรียนรู้ภายในชุมชน (Lave และ Wenger อ้างใน Tanabe Shigeharu,2009)

ชุมชนนักปฏิบัติ จะดำรงอยู่ภายใต้ปฏิสัมพันธ์ใน 3 มิติ (Wenger อ้างในธวัช มณีผ่อง, 2546:14) คือ

1. **การมีพันธะสัญญา** หมายถึง สมาชิกชุมชนปฏิบัติจะเข้าไปร่วมในกิจกรรมของชุมชน ซึ่งการเข้าร่วมจะมีการต่อรองความหมายกับผู้อื่น

2. **การมีส่วนร่วมในกิจกรรม** เป็นผลมาจากกระบวนการต่อรองภายในกลุ่ม ซึ่งจะทำให้สมาชิกรับรู้ว่าจะพูดหรือปฏิบัติตัวอย่างไร เกิดการสร้างระบอบและกฎเกณฑ์ร่วมกัน หรือสร้างรูปแบบการมีส่วนร่วม ในที่สุดก็จะซึมเข้าไปในสมาชิก

3. **การมีทรัพยากรร่วม** เป็นแหล่งที่มาของการเกาะเกี่ยวของสมาชิก ความสัมพันธ์ หรือทรัพยากรในชุมชนปฏิบัติ เช่น เครื่องมือ งานประจำวัน ศัพท์ หรือสัญลักษณ์ต่าง ๆ ซึ่งทำให้กิจกรรมในชุมชนปฏิบัติมีความต่อเนื่อง ขณะเดียวกันก็นำมาสู่การต่อรองและความเป็นไปได้ที่จะเปลี่ยนแปลงความหมายภายในชุมชน ดังนั้น ชุมชนปฏิบัติจึงมีพลวัต ความขัดแย้ง และมีการแข่งขันกันภายใน

การสร้างชุมชนทางเลือก

จากการศึกษาของคอรีน แม็คลัฟลินและกอร์ดอน เดวิดสัน (2534:151-169) ได้ข้อสรุปของการสร้างชุมชนทางเลือกให้ประสบความสำเร็จต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

1. **กำหนดแนวคิดและเป้าหมายของชุมชนให้ชัดเจน** สื่อสารให้เป็นที่เข้าใจ ชุมชนที่มั่นคงแข็งแรงเพราะมีความชัดเจนในเป้าหมายของตนเอง และต้องรักษาภาพของตนเองให้ชัดเจนที่สุด การมีเป้าหมายที่ชัดเจนจะทำให้กำหนดขอบเขตการทำงานและแนวทางได้ว่าจะทำหรือไม่ทำอะไร และจะทำให้สมาชิกมีการรวมพลังทำงานให้ประสบความสำเร็จ

2. **กำหนดกิจกรรมร่วมของชุมชน** การมีกิจกรรมร่วมกันภายในชุมชนจะช่วยเพิ่มแรงจูงใจและพลังให้กับสมาชิก และทำให้เกิดความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในกลุ่มเนื่องจากการใช้ชีวิตร่วมกันของคนหมู่มากที่มาจากหลายๆ แหล่งที่แตกต่างกันและมีอุปนิสัยแตกต่างกัน อาจมีการกระทบกระทั่งกันบ้าง

3. **สร้างความสัมพันธ์ที่มั่นคงให้กับสมาชิก** การสร้างชุมชนที่มีโครงสร้างอันแข็งแกร่งนั้น อันดับแรกต้องสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกให้มั่นคงเสียก่อน เพื่อสร้างความเชื่อมั่น มิตรภาพ และความรู้สึกในความเป็นกลุ่ม ป้องกันปัญหาความขัดแย้งและการสื่อสารที่ไม่เข้าใจซึ่งอาจเกิดขึ้นได้ ถ้าสมาชิกไม่มีความสุขความพอใจในการอยู่ร่วมกันในชุมชนแล้ว กระบวนการต่างๆ ในชุมชนก็ไม่ส่งผลอะไรเลย

4. **ยกระดับกระบวนการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง** ควรมีการสร้างกระบวนการเพื่อรองรับปัญหาความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นภายในชุมชนอย่างเหมาะสม ไม่ละเลยปัญหาที่เกิดขึ้นและไม่จมกับปัญหาที่เกิดขึ้นมากเกินไป

5. **การขยายตัวและสร้างเครือข่ายชุมชน** การสร้างเครือข่ายชุมชนทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ซึ่งกันและกันของแต่ละชุมชน ซึ่งจะช่วยสร้างความแข็งแกร่งและความภาคภูมิใจให้แต่ละชุมชนตระหนักว่า ภาระที่พวกเขาได้รับผิดชอบอยู่นั้น ไม่ใช่ภาระของกลุ่มเพียงกลุ่มเดียวแต่ยังมีเครือข่ายเพื่อนพ้องพี่น้องมากมายที่คิดเช่นเดียวกับพวกเขา ภาระของการสร้างสังคมใหม่ของชุมชนจะเป็นจริงได้ ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถในการขยายฐานเครือข่ายของชุมชนเหล่านี้ โรเบิร์ต กิลแมน (อ้างในคอรีน แม็คคลีฟลินและกอร์ดอน เดวิดสัน 2534:174) กล่าวว่า เราควรจะมองให้แต่ละชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม และตระหนักให้มากกว่า ถ้าชุมชนเหล่านี้ยังไม่สามารถเป็นเครือข่ายเกื้อหนุนกันได้แล้ว ขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคมที่แท้จริงก็ยังไม่เกิดขึ้นแน่นอน

อุปสรรคของการเป็นชุมชนทางเลือก

จากการศึกษาของคอรีน แม็คคลีฟลินและกอร์ดอน เดวิดสัน (2534:30-41) พบว่าการสร้างชุมชนทางเลือกมักมีอุปสรรคที่ทำให้ชุมชนไม่ประสบความสำเร็จ ซึ่งอุปสรรคส่วนมากมักเกิดจากสมาชิกภายในชุมชนเอง ดังคำกล่าวของคาร์ล ยูง (อ้างในคอรีน แม็คคลีฟลินและกอร์ดอน เดวิดสัน ,2534:30) ที่ว่า การค้นหาดินแดนในอุดมคติเกิดขึ้นเพราะมนุษย์ต้องการตอบสนองต่อชีวิตด้านในของตนเองคนที่มาชุมชนมักจะคาดหวังให้ชุมชนตอบสนองต่อความขาดพร่องในชีวิตของพวกเขา แต่ชุมชนจะตอบสนองพวกเขาได้ก็ต่อเมื่อพวกเขาเข้าใจความต้องการด้านในของตนอย่างถ่องแท้เสียก่อน ซึ่งอุปสรรคที่จะทำให้การอยู่ในชุมชนไม่ราบรื่นมีดังต่อไปนี้

1. **ความเป็นกลุ่มและความเป็นปัจเจกบุคคล** การรักษาสมดุลระหว่างความเป็นกลุ่มและความเป็นปัจเจกบุคคลเป็นสิ่งสำคัญของการอาศัยในชุมชน สมาชิกที่ตัดสินใจเข้ามาใช้ชีวิตในชุมชนต้องเรียนรู้ที่จะเปลี่ยนแปลงความคิดจากที่เคยมองตนเองเป็นศูนย์กลางมาเป็นมองให้ทุกสิ่งล้วนพึ่งพาสัมพันธ์กัน หากสมาชิกมีความเป็นส่วนตัวมาก ระบบกลุ่มจะทำให้เกิดการเรียนรู้และฝึกฝนการยืดหยุ่นและปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่น ในทางตรงกันข้าม บางครั้งก็เกิดปัญหาที่สมาชิกพยายามปรับตัวเข้าหากันมากเกินไปทำให้ละเลยความเป็นตนเองซึ่งอาจนำมาซึ่งความขัดแย้งกับคนกลุ่มอื่นๆ ในชุมชนเพราะยึดถือในการเป็นกลุ่มมากเกินไป ซึ่งถ้าหากว่าสมาชิกยังไม่

สามารถดึงศักยภาพของตนเองมาใช้อย่างเต็มที่ ยิ่งขาดความมั่นใจในตนเอง ระบบกลุ่มก็จะไม่ช่วยอะไร ซ้ำยังเพิ่มความลังเลและความไม่มั่นใจตนเองให้มากกว่าเดิม ในปัจจุบันชุมชนทางเลือกหลายแห่งนำเอาข้อดีของปัจเจกนิยมมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาระบบกลุ่มให้ตอบสนองสมาชิกได้อย่างเป็นจริงมากขึ้น

2. กฎเกณฑ์กับการปล่อยตามธรรมชาติ ชุมชนส่วนมากมักตั้งกฎเกณฑ์กำหนดให้สมาชิกต้องปฏิบัติตาม แต่การบังคับใช้ในบางครั้งก็ไม่เข้มงวด ทำให้สมาชิกหลีกเลี่ยงหรือไม่ปฏิบัติตาม ซึ่งการไม่มีกฎเกณฑ์หรือการบังคับใช้อย่างหย่อนยานจะทำให้สมาชิกบางคนไม่สามารถควบคุมตนเองให้ทำงานบางอย่างได้ แต่การตั้งกฎเกณฑ์ที่เข้มงวดมากเกินไปก็จะมีสมาชิกอีกกลุ่มที่ตั้งตนเป็นปฏิปักษ์กับกฎที่ตั้งขึ้นมา ดังนั้นเพื่อให้การทำงานและความเป็นอยู่ในชุมชนมีความราบรื่น ทำให้สมาชิกปฏิบัติงานได้อย่างไม่บกพร่องหรือทำงานอย่างมีความสุขโดยไม่รู้สึกว่าถูกบังคับ การหาจุดสมดุลระหว่างการตั้งกฎเกณฑ์และการปล่อยตามธรรมชาติจึงเป็นเรื่องสำคัญของแต่ละชุมชนที่ต้องหาความพอดีให้เหมาะสมกับสภาพชุมชนและลักษณะของสมาชิกให้ได้

3. อุดมคติกับการมองตามความจริง การใช้ชีวิตในชุมชนมักเกิดความขัดแย้งระหว่างนักอุดมคติและผู้ที่มองตามความเป็นจริง เพราะนักอุดมคติมักตั้งเป้าหมายไว้สูง คาดหวังให้ชุมชนและสมาชิกเป็นไปที่ตั้งเป้าหมายไว้ ขณะที่ผู้ที่มองตามความเป็นจริงมักกังวลกับสภาพปัญหาที่อาจเกิดในวันข้างหน้าอันจะเกิดจากการเปลี่ยนแปลงในชุมชน ทั้งสองกลุ่มมักจะมองเรื่องต่างๆ ในคนละมุมเสมอจนอาจเกิดปัญหาความขัดแย้ง ทางแก้ไขอาจทำได้โดยปรับเปลี่ยนแนวคิดของนักอุดมคติให้มองสิ่งต่างๆ และคนอื่น ๆ อย่างที่เป็นอยู่จริง ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างหนทางที่จะนำสังคมไปสู่อุดมคติที่พวกเขาคาดหวังไว้ได้

4. เป้าหมายกับกระบวนการ ชุมชนมักมีข้อขัดแย้งระหว่างสมาชิกกลุ่มที่เน้นเป้าหมายกับสมาชิกกลุ่มที่เน้นกระบวนการอยู่เสมอ กลุ่มที่เน้นเป้าหมายจะรู้สึกเบื่อกับกระบวนการมากมายและมองว่าการเน้นที่กระบวนการไม่มีประสิทธิภาพและใช้เวลามากเกินไปกว่าจะบรรลุเป้าหมาย ขณะเดียวกันกลุ่มที่เน้นกระบวนการจะเห็นว่าความสุขและการได้เรียนรู้ ได้เติบโตไปพร้อมๆ กับกระบวนการทำงานที่ละขั้นตอนที่แม้ว่าสุดท้ายงานจะไม่บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ สำคัญกว่าความสำเร็จขั้นสุดท้ายของงาน แต่การเน้นที่เป้าหมายมีข้อเสีย คือ การไม่ใส่ใจต่อความรู้สึกและความต้องการของคน ส่วนการเน้นกระบวนการมากกว่าเป้าหมายมีข้อเสียคือสมาชิกบางคนอาจมีแนวโน้มที่จะตามใจตนเอง บัดความรับผิดชอบ ซึ่งบ่งบอกถึงความไม่กล้า

เผชิญความจริง ข้อขัดแย้งจากทั้งสองกลุ่มมักเกิดในชุมชนเสมอ วิธีการแก้ไข คือ ชุมชนต้องมีแนวคิดอย่างหนักแน่นว่าเป้าหมายของงานไม่ได้เป็นตัวกำหนดคุณค่าของงานทั้งหมด สิ่งที่ชุมชนต้องการคือการได้มาซึ่งคุณค่าของงานและคุณค่าของคนไปพร้อมๆ กัน

5. กลุ่มที่ชอบทำงานกับกลุ่มที่ชอบสัมมนา ในแต่ละชุมชนมักมีคนที่วาดภาพไว้ว่าการใช้ชีวิตอยู่ในชุมชนต้องทำงานกันตลอดเวลา ทั้งงานที่ได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบรวมทั้งการค้นคิดงานใหม่ที่ทำให้ต้องมียานทำเพิ่มขึ้น ขณะเดียวกันก็มีคนอีกกลุ่มหนึ่งที่ไม่ใช่ประเภทที่ชอบทำงาน แต่เป็นคนที่ชอบการประชุมสัมมนา ซึ่งในชุมชนที่เปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและการตัดสินใจ สมาชิกที่ชอบสัมมนามักนำเรื่องราวทุกสิ่งไม่ว่าจะสำคัญมากน้อยแค่ไหนเข้าสู่การประชุมหรือยกเป็นข้อถกเถียงเสมอ ซึ่งการทำเช่นนี้อาจทำให้สมาชิกเสียเวลาในการทำงาน และยังทำให้สมาชิกจำนวนมากรู้สึกเครียดที่ต้องรอเป็นเวลานานเพื่อฟังข้อสรุปของเรื่องราวเล็กๆ น้อยๆ ในหลายๆ ชุมชนแก้ปัญหานี้โดยการควบคุมเวลาให้เหมาะสมเมื่อมีการประชุมสัมมนา และยังให้สมาชิกมีโอกาสแก้ปัญหามือถือของตนเองก่อนที่นำเสนอปัญหาเข้าที่ประชุม วิธีการนี้จะเป็นการเลือกเฉพาะปัญหาหลักๆ ที่แท้จริงของชุมชนเท่านั้นเข้ามาพิจารณาในที่ประชุมชุมชน

6. การมาและจากไป ในหลายชุมชนมีสมาชิกเข้าและออกบ่อยครั้งมาก ซึ่งนอกจากจะแสดงให้เห็นว่ากระบวนการในชุมชนไม่เกิดประสิทธิผลกับพวกเขาแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อกระบวนการทำงานภายในชุมชนที่หยุดชะงักและไม่ต่อเนื่อง อีกทั้งยังทำให้สมาชิกชุมชนที่เหลือรู้สึกไม่มั่นใจและไม่มั่นคงกับการอยู่ในชุมชนอีกด้วย อย่างไรก็ตามการเคลื่อนย้ายมักเกิดกับคนในวัยหนุ่มสาวที่ต้องการเข้ามาค้นหาความหมายชีวิตและดินแดนที่ใฝ่ฝัน เมื่อชุมชนไม่สามารถตอบสนองได้ก็ย้ายไปยังชุมชนใหม่ๆ มีบางชุมชนการแก้ไขปัญหานี้โดยการเสนองานหรือสวัสดิการเพื่อดึงดูดใจสมาชิกอยู่ในชุมชนนานๆ ซึ่งสมาชิกที่อยู่ชานก็มีแนวโน้มที่จะสร้างครอบครัวซึ่งจะทำให้การอยู่ในชุมชนมีความถาวรมากขึ้น

ตัวอย่างปฏิบัติการชุมชนทางเลือกทั่วโลก

การศึกษาชุมชนทางเลือกนั้นเน้นหนักไปที่ตัวอย่างจากโลกตะวันตก ในสหรัฐอเมริกาชุมชนทางเลือกที่เกิดขึ้นภายใต้บริบทของการพัฒนาอุตสาหกรรมนั้นเริ่มขึ้นประมาณ ค.ศ. 1824 (พ.ศ 2367) และเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อสังคมนิยมแบบอุดมคติ หรือ “Utopian Socialist Movement” (Schehr 1997:27) ส่วนในประเทศออสเตรเลีย การวางแผนสร้างชุมชน

ทางเลือกแบบทดลองนั้นมิมีขึ้นตั้งแต่ประมาณทศวรรษที่ 1850 หรือประมาณกว่า 160 ปีมาแล้ว William Metcalf ผู้ซึ่งศึกษาวิจัยชุมชนทางเลือกในออสเตรเลียเรียกความพยายามแรกๆ เหล่านี้ว่า “การทดลองชุมชนยูโทเปีย” (Utopian communal experimentation) และให้ความเห็นว่าในช่วงแรกความพยายามก็ไม่ประสบความสำเร็จมากนัก เพราะแม้ว่ามีความตั้งใจหรือแรงจูงใจในสูง แต่ชุมชนที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่จริงนั้นมีจำกัด¹

ในปัจจุบัน ชุมชนทางเลือกที่ก่อตั้งใหม่มีจำนวนเพิ่มขึ้นและขยายวงออกไปมากขึ้น รวมทั้งติดต่อสัมพันธ์สร้างเครือข่ายระหว่างกันโดยผ่านเว็บไซต์และนิตยสารเช่น Communities

ภาพ 2.1 ภาพแสดงปกของนิตยสาร Communities ซึ่งเป็นสื่อประสานเครือข่ายชุมชนทางเลือก

นอกจากสื่อต่างๆ ที่เชื่อมประสานชุมชนต่างๆ แล้ว ตัวแทนสมาชิกชุมชนเหล่านี้ยังมารวมตัวกันเป็นครั้งคราว เช่น ในเดือนมิถุนายน ปี พ.ศ. 2556 ชุมชนและมูลนิธิฟินฮอร์นจะเป็นเจ้าภาพจัดการประชุมนานาชาติครั้งที่ 11 ของสมาคมนานาชาติเพื่อการศึกษาชุมชน (International Communal Studies Association) โดยมีนักวิชาการและสมาชิกชุมชนทางเลือกในรูปแบบต่างๆ เช่น ecovillages, cohousing, communes, kibbutzim, sectarian communities และ housing cooperative มาร่วมนำเสนองานและพบปะพูดคุยกันภายใต้ประเด็น “จุดเชื่อมต่อระหว่างชุมชนและความยั่งยืน”

¹ Metcalf กล่าวว่า “The history of alternative lifestyles in Australia is more impressive in terms of the persistent enthusiasm of would-be communards than in their ability to realize those dreams.”

ภาพ 2.2 ภาพสัญลักษณ์ของงานประชุมนานาชาติครั้งที่ 11 ของสมาคมนานาชาติเพื่อการศึกษาชุมชน ที่จะจัดขึ้น ณ ชุมชนฟินฮอร์น

ชุมชนทางเลือกในสังคมตะวันตก

- กลุ่มชุมชนอามิช (Old Order Amish) ในประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นชุมชนของผู้นับถือศาสนาคริสต์ นิกายโปรเตสแตนต์ ซึ่งมีความเคร่งครัดในหลักคำสอนและพยายามรักษาแนวทางปฏิบัติที่เจ้าของลัทธิ คือ จาคอบ อัมมัน ได้บัญญัติไว้ วิถีชีวิตของชาวอามิชเน้นความเรียบง่าย มักน้อย สมถะ อยู่กับธรรมชาติ มีลักษณะเด่น คือ แยกตัวออกจากสังคมอื่นๆ ประกอบอาชีพเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม ปฏิเสธเทคโนโลยีและไม่ยอมรับความช่วยเหลือจากรัฐ ชาวอามิชจัดระบบการศึกษาตนเอง ผู้คนในชุมชนมีความสนิทสนมกันมาก ลักษณะครอบครัวเป็นครอบครัวใหญ่ ชุมชนอามิชเป็นชุมชนที่จัดตั้งโดยนำแนวคิดด้านศาสนาเป็นอุดมการณ์ของชุมชนและมีการปฏิบัติตามแนวคิดดังกล่าวอย่างจริงจังจนเกิดเป็นการจัดตั้งเป็นชุมชนขึ้นมา (บุญเสริม ฤทธาภิรมย์, 2535 อ้างใน ชุมพล ศรีรวมทรัพย์, 2551:9)

- ชุมชนแบบ Co-Housing จากการศึกษากีร์ณา(2553) พบว่าหลักการและรูปแบบของชุมชนแบบ Co-Housing มีที่มาจากประเทศเดนมาร์คในช่วงทศวรรษที่ 1960 เนื่องจากหลายครอบครัวไม่พึงพอใจบ้านและชุมชนที่พวกตนอาศัยอยู่และเห็นว่าการอาศัยในแบบเดิมไม่สามารถตอบสนองความต้องการของพวกเขาได้ ในปี 1967 ได้มี 50 ครอบครัวร่วมกันตั้งชุมชนแบบ Co-Housing ขึ้น ชื่อว่า Sættedammen ซึ่งกลายเป็นชุมชนแบบ Co-Housing แห่งแรกของโลก (กีร์ณา ทองอ่อน, 2553:22) การศึกษาของ Dr. Graham Meltzer (2005 อ้างในกีร์ณา, 2553:22) ในหนังสือเรื่อง Sustainable Community : Learning from the Co-Housing model ได้อธิบายว่ารูปแบบชุมชนแบบ Co-Housing มีจุดกำเนิดจากประเทศเดนมาร์คและได้แพร่หลาย

ไปในประเทศสหรัฐอเมริกา แคนาดา และออสเตรเลีย ต่อมาในช่วงทศวรรษที่ 1990 ได้เกิดโครงการชุมชนแบบ Co-Housing ในสหราชอาณาจักร นิวซีแลนด์ และญี่ปุ่น ซึ่งลักษณะของบ้านหรือชุมชนแบบ Co-Housing คือ บ้านที่มีการออกแบบและวางแผนผังอย่างพิเศษเพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ของผู้อาศัยและจะมีการแบ่งแยกระหว่างพื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่อำนวยความสะดวก เช่น ห้องครัว ห้องรับประทานอาหาร พื้นที่ทำงาน พื้นที่กิจกรรม โดยปกติจะมีตั้งแต่ 6-100 ครัวเรือน โดยเฉลี่ยคือ 20-40 ครัวเรือน

- ชุมชนทวินไอล์ค (คอริน, แม็คลัฟลิน; กอร์ดอน เดวิดสัน, 2534:54-56) เมืองหลุยซา รัฐเวอร์จิเนีย สหรัฐอเมริกา เป็นชุมชนที่ใช้ระบบเศรษฐกิจแบบรวมทุกอย่างมาไว้ที่ส่วนกลาง มาใช้โดยกำหนดให้บ้าน ที่ดิน ธุรกิจ ผลผลิตแรงงาน รายได้ และทรัพยากรต่างๆ เป็นสมบัติของส่วนรวม สมาชิกแต่ละคนจะได้รับผลผลิตและบริการจากชุมชนอย่างเท่าเทียม พวกเขาเชื่อว่าได้เสนอทางออกสำหรับปัญหาการแก่งแย่งแข่งขันและระบบบริโภคนิยมให้แก่สังคม ชุมชนแห่งนี้จะเน้นการผลิตเพื่อการพึ่งตนเองไม่ใช่การแยกตัวหรือเลิกเกี่ยวข้องกับสังคมภายนอก และด้วยระบบการรวมศูนย์เศรษฐกิจ สมาชิกชุมชนสามารถดำรงชีวิตได้ด้วยค่าใช้จ่ายที่ต่ำกว่าคนยากจนภายนอกชุมชนและทำให้พวกเขามีความสุขได้ตามอัตภาพ ทุกคนจะถูกจัดสรรให้ทำงานต่างๆ อย่างเท่าเทียม โดยใช้ระบบเครดิตแรงงาน กล่าวคือ แต่ละคนจะมีอิสระการทำงานใดงานหนึ่งเมื่อไหร่ก็ได้ แต่จะต้องสะสมชั่วโมงการทำงานให้ครบตามที่กำหนดและครบประเภทของงาน งานทุกอย่างถือว่ามีคุณค่าไม่ว่าจะเป็นงานด้านบริการหรืองานกรรมกร การเชื่อมงานและการละเล่นให้สามารถดำเนินควบคู่ไปด้วยกัน และเพื่อความเสมอภาคทางเพศในชุมชนจะไม่มี การแบ่งแยกแรงงานตามเพศ

- ชุมชนไฮวินด์ (คอริน, แม็คลัฟลิน; กอร์ดอน เดวิดสัน, 2534:119-121) ตั้งอยู่ในเมืองมิลวอร์ค รัฐวิสคอนซิน เป็นชุมชนที่มุ่งพัฒนาการทำฟาร์มเพื่อการพึ่งตนเองในครัวเรือนโดยที่สมาชิกของชุมชนมีความเชื่อร่วมกันว่าเทคโนโลยีที่เหมาะสมเป็นวิถีทางที่ก่อให้เกิดความผาสุก มีความสอดคล้องกับหลักธรรมชาติและเอื้ออำนวยให้เกิดความสัมพันธ์ที่ราบรื่นในชุมชน ชุมชนนี้จึงได้พัฒนาการนำพลังงานจากธรรมชาติมาใช้ในที่พักอาศัยซึ่งเรียกว่า เคหะชีวภาพ ซึ่งเป็นที่พักอาศัยพลังงานแสงอาทิตย์เป็นหลัก และมีฟาร์มขนาดย่อมในเรือนกระจกที่ปลูกติดกันโดยใช้หลักเกษตรผสมผสาน

- ชุมชนสเตล (คอริน, แม็คลัฟลิน; กอร์ดอน เดวิดสัน, 2534:115-118) เป็นชุมชนของเหล่าปัญญาชน อาทิ นักวิทยาศาสตร์ วิศวกร นักวิชาการ ฯลฯ ที่มุ่งพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการพึ่งตนเองในขั้นที่สามารถผลิตอาหารและพลังงานได้อย่างพอเพียง เทคโนโลยีในคำจำกัดความ

ของชุมชน คือ เทคโนโลยีที่ท้องถิ่นสามารถเป็นเจ้าของ ควบคุม ใช้งาน และซ่อมแซมได้ ชุมชนได้พัฒนาเทคโนโลยีที่เรียกว่า นิเวศเทคโนโลยี (Eco-tech) คือเทคโนโลยีที่ไม่เพียงลดต้นทุนการผลิต หากยังสอดคล้องกับระบบนิเวศ นอกจากนี้ชุมชนยังมีศูนย์สุขภาพแบบองค์รวมซึ่งดำเนินงานโดยแพทย์ นักกายภาพบำบัด ใช้เทคนิควิธีการต่างๆ เช่น การรักษาด้วยอาหาร การบริหารร่างกายเพื่อผ่อนคลายร่างกายและระบายอารมณ์ที่เก็บกดในกล้ามเนื้อ นอกจากนี้ยังมีการตรวจสอบวินิจฉัยโรคทางนิเวศวิทยา ที่เกิดจากสารเคมีทางอาหาร มลภาวะในอาหาร และโรคภูมิแพ้ที่เกิดจากสารเคมีในอาคารที่พักอาศัย เป็นต้น

- ชุมชนฟินฮอร์น² (คอริน, แม็คลัลลีน; กอร์ดอน เดวิดสัน, 2534:74-76) ประเทศสกอตแลนด์ เป็นชุมชนที่ยึดถือหลักความเห็นพ้องต้องกันในการกำหนดความเป็นไปของชุมชน การประชุมร่วมกันจึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุดและสิ่งที่ขาดไม่ได้คือการทำสมาธิร่วมกันน้อมใจให้เป็นหนึ่งเดียวกับ จิตแห่งจักรวาล เพื่อจะได้ค้นพบคำชี้แนะที่ดีที่สุดสำหรับชุมชน โดยในการประชุมนั้น หลีกเลี่ยงการอภิปรายเกี่ยวกับข้อเท็จจริงและปัญหาที่จะต้องตัดสินใจแล้ว แต่ละคนจะทำสมาธิโดยนั่งล้อมมือประสานกัน ต่อจากนั้นจะหมุนเวียนกันพูดถึงข้อค้นพบจากการนั่งสมาธิ ซึ่งโดยทั่วไปเมื่อถึงขั้นนี้จะมีข้อสรุปโดยที่สมาชิกเห็นพ้อง ทุกคนในฟินฮอร์นเชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างมีจิตใจ ดังนั้นควรที่จะต้องแสดงความรักและเคารพต่อทุกสิ่งทุกอย่างไม่ว่าจะเป็น เครื่องมือ เครื่องจักร สัตว์ พืช เป็นต้น

ชุมชนทางเลือกในสังคมตะวันออก

แนวคิดเกี่ยวกับปฏิบัติการชุมชนทางเลือกที่โดดเด่นในแบบตะวันออก ได้แก่

- **แนวคิดชุมชนหมู่บ้านของมหาตมะ คานธี**

มหาตมะคานธีได้เสนอแนะแนวคิดที่ให้ชุมชนเป็นเป็นคำตอบที่สมบูรณ์สำหรับการพัฒนาสังคม ได้แก่ **หมู่บ้านเสวราช(Village Swaraj)** คือ หมู่บ้านในประเทศอินเดียที่มีความสมบูรณ์พร้อมในตนเอง เป็นหน่วยเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมที่เป็นอิสระ ที่พึ่งตนเองได้ด้านอาหาร การศึกษา การปกครอง การสาธารณสุข และการดูแลชุมชน (Gandhi 1962 อ้างใน ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2549:49) แนวคิดนี้เกิดขึ้นจากเมื่อครั้งที่อินเดียตกอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ คานธีต้องการให้อินเดียได้รับเอกราช และมองว่าเอกราชจะต้องเริ่มจากข้างล่าง ซึ่ง

² ในหนังสือ สานแสงอรุณ สร้างสรรค์ชุมชนบนเส้นทางสู่สังคมใหม่ ที่ใช้อ้างอิงข้อมูลเรียกว่า ชุมชนไฟฮอร์น แต่ในงานวิจัยนี้เรียกว่า ชุมชนฟินฮอร์น ตามคุณประชา หุตานวัตรผู้เคยอาศัยในชุมชน

คือ ระดับหมู่บ้าน โดยทุกๆ หมู่บ้านต้องดำรงตนเองได้และสามารถจัดกิจกรรมของตนเองได้ถึงขั้นที่ป้องกันตัวเองจากการทำลายจากภายนอก หลักการสำคัญ คือ ปกครองตนเอง การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และควบคุมตัวเองด้วยศีลธรรมไม่ต้องใช้ความรุนแรงบังคับ ซึ่งแนวคิดของเขา (คานธี) ถูกจัดเป็นแนวคิดในลักษณะอนาธิปัตย์นิยม (Anarchism) คือสังคมในอุดมคติควรเป็นสังคมที่ปราศจากรัฐ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2500:101)

แนวคิดหลักของคานธี คือ เป้าหมายหลักของชีวิตคือการเข้าถึงพระเจ้า คือ **เข้าถึงความเป็นจริง** หรือที่เรียกว่า**หลักสัตยาเคราะห์** (ซึ่งเป็นคำภาษาสันสกฤต สัตย+อกระหะ แปลว่า ความจริง + ยึดถือ) วิธีการที่จะเข้าถึงความจริง คือ ไม่ใช้ความรุนแรง เรียกว่า**หลักอหิงสา** โดยคานธีอธิบายว่าจะเข้าถึงความจริงได้ ต้องใช้วิธีไม่ใช้ความรุนแรงเท่านั้น จะใช้วิธีอื่นไม่ได้ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2500:97) คานธีเห็นว่ากิจกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์จะต้องคำนึงถึงการปฏิบัติตามหลักสัตยาเคราะห์และหลักอหิงสา เศรษฐกิจต้องถูกกำกับด้วยจริยธรรม เศรษฐศาสตร์ต้องเป็นเรื่องเดียวกับศาสนาหรือจิตวิญญาณ

คานธีได้กำหนดสิ่งที่ควรจะเป็นและแนวปฏิบัติไว้ 12 ประการ ได้แก่

○ **หลักการที่ 1** มนุษย์เป็นสิ่งสูงสุดหรือสำคัญที่สุด (Supremacy of Man) ในการพัฒนาสิ่งต่างๆ สิ่งที่ต้องคำนึงถึงเป็นอันดับแรก คือ คน ที่ต้องมีสุขภาพกายสุขภาพจิตที่ดี มีสติปัญญา มีจริยธรรม มีจิตวิญญาณ มีความมุ่งมั่นในชีวิต ซึ่งคานธีเห็นว่า หลักการข้อนี้จะเป็นจริงได้ก็ต่อเมื่อมีการกระจายอำนาจ (decentralization) ซึ่งครอบคลุมอำนาจทางการปกครองอำนาจทางเศรษฐกิจและโอกาสทางสังคม

○ **หลักการที่ 2** ร่างกายกับแรงงาน (Body-labour) คานธีได้กล่าวว่า “พระเจ้าสร้างมนุษย์ขึ้นมาเพื่อให้ทำงาน ผลิตอาหารเพื่อเลี้ยงชีวิตตนเอง ดังนั้นผู้ที่กิน โดยไม่ทำงาน ก็คือพวกโจร” (Gandhi 1962 อ้างในณรงค์ น.51) หลักการข้อนี้ คือ การประณามผู้ที่เอาเปรียบผู้อื่น ในหมู่บ้านเสวราชทุกคนจึงต้องทำงาน ใช้แรงงานกายและแรงงานสมองสร้างสรรค์ชุมชน

○ **หลักการที่ 3** ความเท่าเทียม (Equality) ความเท่าเทียมโดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจเป็นสิ่งที่เกิดได้ยากเพราะความสามารถของแต่ละบุคคลไม่เท่าเทียมกัน ดังนั้นจึงควรให้เกิดการกระจายรายได้ที่เป็นธรรมตามความสามารถของแต่ละบุคคล คนที่ทำงานมากก็ควรจะได้ค่าตอบแทนมาก คนที่ทำงานน้อยก็ได้ค่าตอบแทนน้อย ความยุติธรรมทางเศรษฐกิจจะลดความขัดแย้งและความรุนแรงในสังคม นำไปสู่ความสงบและความเป็นอิสระ

○ **หลักการที่ 4** ความเป็นผู้พิทักษ์ (Trusteeship) คือ สมาชิกในชุมชนจะต้องมีความเป็นผู้พิทักษ์ คือ พิทักษ์ชุมชนที่เน้นความสมบูรณ์ ความพอเพียงในตัวเอง ความเท่าเทียมและความยุติธรรมทางเศรษฐกิจ ทุกคนต้องตระหนักร่วมกันว่าทุกคนเท่าเทียมและใกล้เคียงกัน ความสันติและอิสระ (non-violence และ independence) ก็เกิดขึ้น

○ **หลักการที่ 5** การกระจายอำนาจ คานธีเห็นว่าการรวบรวมอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองจะต้องใช้กำลังและอาวุธเพื่อรักษาอำนาจและความมั่นคง แต่ความสงบและสันติเกิดจากการกระจายอำนาจไปสู่ชุมชนทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

○ **หลักการที่ 6** เสวเทชี (Swadeshi) เสวเทชี ตามหลักของคานธี คือ การสร้างความคิด และจิตวิญญาณที่ยึดมั่นในส่วนรวมและความยั่งยืน ให้ทุกคนรู้จักควบคุมตนเองมีสติยึดเหนี่ยวรั้งมีละโมภะโลกมาก ไม่เอาประโยชน์จากสิ่งรอบตัว (ทั้งตนและธรรมชาติ) มากเกินไป โดยไม่คำนึงถึงผลที่จะตามมาในอนาคต ชุมชนและหมู่บ้านจะมีภาวะพอประมาณ คือตระหนักรู้ว่า อะไรมากเกินไป อะไรน้อยเกินไปเป็นชุมชนที่รู้จักข้อจำกัดของตนเอง คานธีย้ำว่าหลักเสวเทชีไม่ใช่ลัทธิต่อต้านต่างชาติ หรือเป็นลัทธิที่ยั่วให้เกิดความหวาดระแวงเกลียดชังกัน แต่เป็นหลักอหิงสา (Ahimsa) ที่สอนให้คนละความเห็นแก่ตัว (selfless service)

○ **หลักการที่ 7** ความพอเพียงในตัวเอง (self sufficiency) ชุมชนจะต้องสามารถผลิตปัจจัยยังชีพได้อย่างพอเพียง โดยเฉพาะอาหารและเสื้อผ้า หากชุมชนสามารถบริหารจัดการผลผลิตเหล่านี้ได้ด้วยตัวเอง ก็จะสร้างพลังคุ้มกันตัวเองเพียงพอที่จะต่อต้านและป้องกันตนเองจากการครอบงำจากภายนอกได้

○ **หลักการที่ 8** ความร่วมมือ (co-operation) คานธีเห็นว่าทุกๆ กิจกรรมของชีวิตชุมชนจะต้องมีการร่วมมือร่วมแรงร่วมใจกันปฏิบัติ และความร่วมมือร่วมแรงร่วมใจกันนี้ควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสงบสันติ หรือเป็นไปด้วยจิตสำนึกแห่งความร่วมมือกันของทุกคน ไม่ใช่ด้วยความบังคับสั่งการจากผู้ใด

○ **หลักการที่ 9** สัตยาเคราะห์ (Satyagraha) เป็นหลักการที่ยึดมั่นในสันติวิธี ต่อต้านและคัดค้านพฤติกรรมบางอย่างและคนบางกลุ่ม ด้วยวิธีการไม่ให้ความร่วมมือและการดื้อแพ่ง (non-violence, non-co-operation and civil disobedience) ซึ่งชุมชนจะใช้สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องมือในการกดดันและลงโทษต่อผู้ที่ชุมชนไม่ปรารถนา เป็นปฏิบัติการรวมหมู่อย่างสันติวิธี (non-violent collective action)

○ **หลักการที่ 10** ความเสมอภาคในการนับถือศาสนา (Equality of Religions) คานธีเห็นว่าทุกศาสนามีฐานะเท่าเทียมกันทุกศาสนาสอนให้คนเป็นคนดี มีรากฐาน

ทางจริยธรรมที่ไม่ต่างกัน ความแตกต่างทางศาสนาจึงไม่ควรเป็นเหตุของการแบ่งแยกแตกต่าง (discrimination)

○ **หลักการที่ 11** ปัญญฉฐิติราช (Panchayat raj) การบริหารจัดการในชุมชนเสวราชเป็นประชาธิปไตยระดับชุมชน คือ บริหารจัดการด้วยคณะบุคคล ที่ประกอบด้วยบุคคล 5 คน ในลักษณะของสามัคคีธรรม ซึ่งคณะบริหารจะมาจากกาเลือกตั้งโดยชุมชน ที่มีคุณสมบัติตามที่ชุมชนปรารถนาและร่วมกันกำหนดตามความเหมาะสม

○ **หลักการที่ 12** หลักการเรียนรู้จากการปฏิบัติ หรือ ไน ทาลิม(Nai Talim) การเรียนรู้ในชุมชนต้องประกอบทั้งด้านกาย ใจ และจิตวิญญาณ และการเรียนรู้ที่แท้จริงต้องเกิดขึ้นท่ามกลางการปฏิบัติและการฝึกฝนในการใช้แรงกายและแรงสมอง คานธีเห็นว่า การให้การศึกษาแก่เยาวชนด้วยการฝึกฝน ให้ทำจริง เกิดผลผลิตจากฝีมือและความคิดที่ใช้ประโยชน์ได้จริง จึงจะเรียกว่าเป็นการเรียนรู้ท่ามกลางการปฏิบัติ

● **กลุ่มหมู่บ้านพลัม (Plum Village)** เป็นชุมชนที่มีแนวคิดจากพระพุทธศาสนา นิกายมหายาน ซึ่งพระภิกษุชาวเวียดนามดิช นัท ฮันห์ ได้จัดตั้งขึ้น ณ ประเทศฝรั่งเศสเป็นแห่งแรก ปัจจุบันชุมชนปฏิบัติธรรมแห่งหมู่บ้านพลัม มีทั้งสิ้น 12 แห่ง อยู่ใน ประเทศฝรั่งเศส อเมริกา เยอรมัน และเวียดนาม นอกจากนี้มีกลุ่มปฏิบัติธรรม ตามแนวทางของดิช นัท ฮันห์ กระจายอยู่หลายประเทศทั่วโลกเกือบหนึ่งพันกลุ่ม (รู้จักกับหมู่บ้านพลัม, 2011:online) จุดประสงค์ของหมู่บ้านพลัมเพื่อเป็นชุมชนแบบอย่างของการปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนาที่เน้นการเจริญสติในชีวิตประจำวัน ในหมู่บ้านพลัมประกอบด้วยนักบวชและฆราวาส กิจกรรมที่โดดเด่น คือ การเผยแพร่แนวคิด สติเป็นเอก และไม่ปรากฏว่าหมู่บ้านพลัมปฏิเสธเทคโนโลยี (ชุมพล ศรีรวมทรัพย์, 2551:9)

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.2.1 งานวิจัยเกี่ยวกับชุมชนทางเลือก

จากการวิจัยของ Louise Meijerin (2007) ในหัวข้อ Intentional Communities in Rural Spaces ผู้วิจัยศึกษาปฏิบัติการชุมชนทางเลือกในบริบทโลกตะวันตก พบว่า ชุมชนเหล่านี้ประกอบด้วยหลากหลายกลุ่มที่แตกต่างทั้งคุณลักษณะ อุดมคติ และจุดมุ่งหมาย ตัวอย่างเช่น Eco-villages ชุมชนทางศาสนา (Religious Communities) และชุมชนเลสเบียน ซึ่งจุดมุ่งหมายของชุมชนเหล่านี้เพื่อที่จะถอนตัวออกจากชุมชนเมืองกระแสหลัก วิถีชีวิตแบบแข่งขันในเมือง เช่น พฤติกรรมที่สิ้นเปลือง ใช้ชีวิตอย่างเคร่งเครียด หรือกามารมณ์ และสร้างที่ทางของตนเองในพื้นที่

ชุมชน โดยคำถามหลักของงานวิจัยชิ้นนี้ คือ คำจำกัดความของชุมชนโดยตั้งใจ (Intentional Community) คืออะไร ชุมชนถอนตัวเข้ามาในพื้นที่ชุมชนเพื่ออะไร โดยผู้วิจัยใช้วิธีการสำรวจชุมชน 469 แห่งในยุโรป อเมริกาเหนือ และหมู่เกาะในมหาสมุทรแปซิฟิก โดยใช้แบบสอบถามและเลือกชุมชนตัวอย่างจำนวน 8 ชุมชนเพื่อสัมภาษณ์สมาชิก ผลการศึกษาพบว่า Intentional Community นิยามได้ว่าเป็นความพยายามที่จะทำให้ความตั้งใจเป็นจริง เป็นการใช้ชีวิตแบบทางเลือกใหม่ที่อยู่นอกเหนือจากสังคมกระแสหลัก โดยรวมชุมชนที่พยายามถอนตัวออกจากบริบทสังคมกระแสหลักในหลากหลายเหตุผล เช่น ความเป็นปัจเจกชน บริโภคนิยม วัตถุนิยม และการขาดแคลนจิตวิญญาณหรือศาสนารวมไปถึงต้องการที่จะตั้งคำถามกับสังคม

Dabbie Van Schyndel Kasper (2008) ได้ทำการศึกษาชุมชนแบบ Intentional Community โดยเน้นที่ชุมชนแบบ Ecovillage ในฐานะกระบวนทัศน์ใหม่ของการดำเนินสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน รวมทั้งศึกษาว่ากระบวนทัศน์ใหม่ดังกล่าวเกิดจากวิธีการคิดและวิถีปฏิบัติอย่างไรของชุมชน โดยเน้นศึกษาถึงวิธีการของแต่ละชุมชนในการสร้างอุดมคติให้กลายเป็นสิ่งที่จับต้องได้ผ่านเงื่อนไขต่างๆ ได้แก่ กฎระเบียบ การบริหารจัดการทางกายภาพ ความสัมพันธ์ทางสังคม (ภายในชุมชน) และการขยายแนวคิดของชุมชนออกสู่สังคมภายนอก (Outreach) การศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาได้ศึกษาชุมชนแบบ Ecovillage จำนวน 8 ชุมชน ที่มีการก่อตั้งชุมชนในช่วงปี 1975 และต้นปี 1990 จากการศึกษาพบว่าการสร้างชุมชนแบบ Ecovillage ให้กลายเป็นสังคมแห่งความยั่งยืนได้นั้นต้องประกอบทั้งวิธีการคิดและการปฏิบัติของชุมชน

งานศึกษาเกี่ยวกับชุมชน Intentional Community แบบ Ecovillage กับการเป็นสังคมแบบพอเพียงยังปรากฏในการศึกษาของ Jansson และ Rodhe (2009) ที่ศึกษาชุมชนและการเคลื่อนไหวของชุมชนแบบ Ecovillage ในฐานะยุทธศาสตร์ใหม่ในการสร้างสังคมแบบพอเพียง โดยศึกษาเน้นที่การเปรียบเทียบในระดับอุดมการณ์และระดับปฏิบัติ โดยวัตถุประสงค์คือศึกษาอุดมการณ์และการปฏิบัติของชุมชนแบบ Ecovillage ในประเทศสวีเดนว่าจะสามารถพัฒนาไปเป็นสังคมแบบพอเพียงและใส่ใจสิ่งแวดล้อมได้หรือไม่ตามแนวคิดลดการเจริญเติบโต (De-Growth Ideology คือแนวคิดที่มีเป้าหมายคือสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน) การศึกษาใช้ระเบียบวิจัยเชิงคุณภาพ การศึกษางานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการสัมภาษณ์ โดยพื้นที่การศึกษา คือ ชุมชน 3 ชุมชนในแคว้น Vastara Gotaland ประเทศสวีเดน จากการศึกษาผู้วิจัยได้แสดงมุมมองของการวิเคราะห์ชุมชนแบบ Ecovillage ออกเป็น 3 มิติ ได้แก่ มิติด้านสังคม มิติด้านสิ่งแวดล้อม และมิติด้านจิตวิญญาณ จากการศึกษาพบว่าอุดมการณ์และวิถีปฏิบัติของชุมชนจะ

ใกล้เคียงกับแนวคิดและทฤษฎีในช่วงแรก แต่ระยะต่อมาหลักการปฏิบัติต่างๆ จะเปลี่ยนแปลงไปตามสมาชิก ประสบการณ์และสภาพความเป็นจริงมากกว่า

งานวิจัยของกีรณา ทองอ่อน (2553) ในหัวข้อการพัฒนาโครงการที่อยู่อาศัย Intentional Community ในประเทศไทย ก็เป็นตัวอย่างของงานวิจัยเกี่ยวกับการสร้างชุมชนแบบพึ่งพาและอาศัยอยู่ร่วมกัน โดยกีรณาได้ใช้แนวคิดชุมชนแบบ Intentional Community ในลักษณะของ Co-Housing Community มาศึกษาโครงการบ้านมั่นคงของกรุงเทพมหานคร ซึ่งจากการศึกษาพบว่าโครงการดังกล่าวมีแนวคิด คุณลักษณะและการดำเนินงานสัมพันธ์กับ Intentional Community ในลักษณะของ Co-Housing Community ค่อนข้างมาก ดังนั้นโครงการบ้านมั่นคงของกรุงเทพมหานครสามารถพัฒนาในรูปแบบ Co-Housing Community ได้

ในส่วนของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนปฏิบัติ (Communities of Practice) ก็มีงานวิจัยเรื่องชุมชนกับการปกครองชีวญาณ: กลุ่มผู้ติดเชื้อเอชไอวีในภาคเหนือของประเทศไทยของชิกษารุ ทานาเบ ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2541-2545 ผู้ศึกษาใช้กรอบแนวคิดชุมชนปฏิบัติ (Communities of Practice) ของ Lave และ Wenger ที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ของปฏิบัติการต่างๆ ที่อยู่ในชุมชนเป็นหลักในการศึกษาแทนแนวคิดทางมานุษยวิทยาแบบเดิมที่มุ่งศึกษากฎเกณฑ์ บรรทัดฐาน โครงสร้าง และระบบที่ไม่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ของประชาชนซึ่งไม่เพียงพอต่อการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น การศึกษานี้ได้เริ่มอธิบายตั้งแต่การปฏิรูประบบการแพทย์สมัยใหม่ทำให้ประชาชนต้องดูแลรักษาสุขภาพตามที่ถูกกำหนดขึ้นจากระบบการแพทย์สมัยใหม่ที่อิงวัฒนธรรมแบบตะวันตก ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งกับประชาชนที่อยู่ภายใต้บริบทของสังคมวัฒนธรรมดั้งเดิม ส่งผลให้เกิดการรวมตัวขึ้นเป็นของกลุ่มคนผู้ติดเชื้อที่ถูกกีดกันทางสังคมในรูปของชุมชนปฏิบัติ ที่เน้นกระบวนการการเรียนรู้ทางสังคมและเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนทัศนคติระหว่างผู้ติดเชื้อด้วยกัน

ในการรวมกลุ่มกันนี้มีการนำความรู้ต่างๆ เช่น แพทย์ชีวภาพ แพทย์พื้นบ้าน มาประยุกต์ในการดูแลรักษาสุขภาพซึ่งกันและกัน จึงก่อให้เกิดเครือข่ายที่มีผู้ติดเชื้อหลายๆ กลุ่ม แต่ละกลุ่มพยายามที่จะสร้างชุมชนให้มีความมั่นคงมากยิ่งขึ้นโดยการสะท้อนให้เห็นการดูแลรักษาสุขภาพซึ่งกันและกัน ซึ่งการสร้างเครือข่ายดังกล่าวมีความเป็นไปได้ที่จะเกิดการสร้างชุมชนที่ปกครองตนเองของเครือข่ายกลุ่มผู้ติดเชื้อในภาคเหนือ ส่งผลให้พื้นที่สาธารณะในชุมชนเกิดเป็นรูปแบบ 2 มิติ โดยการก้าวเข้าสู่การปกครองตนเองด้วยการดูแลและรับผิดชอบตนเอง และเกิดการขยาย

เครือข่ายของกลุ่มผู้ติดเชื่อโดยเกิดจากการสร้างความร่วมมือกับสถาบัน องค์การภายนอก ที่เรียกว่า ชุมชนการปกครองชีวิตญาณ

2.2.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนอโศก

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนอโศกในช่วงที่ผ่านมาพบว่าสามารถแบ่งประเภทงานวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ดังต่อไปนี้

1.งานวิจัยที่ศึกษาเป้าหมายและอุดมการณ์ของชุมชนอโศก

งานวิจัยที่โดดเด่นและถือเป็นงานวิจัยชิ้นแรกๆ คือ งานของสมบัติ จันทรวงศ์ (2529) ซึ่งศึกษาชุมชนปฐมอโศกในฐานะพุทธวิทยุโทเปียที่เกิดจากความพยายามที่จะนำเอาแนวความคิด คำสั่งสอนของพุทธศาสนา โดยเฉพาะคำสั่งสอนที่ได้ปฏิบัติกันอยู่ในกลุ่มชาวอโศกนำมาวางกฎระเบียบให้เป็นรูปธรรม ทั้งการถือศีล การปฏิบัติธรรม มาจนถึงการสร้างสภาวะแวดล้อมทั้งด้านวัตถุและจิตใจให้เป็นชุมชนหรือสังคมของชาวพุทธที่ปรารถนาจะดำรงวิถีชีวิตร่วมกันอย่างชาวพุทธที่แท้จริง งานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษากำเนิด วิวัฒนาการ ระเบียบปฏิบัติ ตลอดจนการประเมินผลความสำเร็จ และความล้มเหลวของปฐมอโศก ซึ่งจากการศึกษาพบว่าชุมชนปฐมอโศกเป็นสังคมที่มีลักษณะเฉพาะ เกิดจากการปฏิรูปศาสนาและสังคมโดยการสร้างพุทธวิทยุโทเปีย (พุทธศาสนาในอุดมคติของชาวอโศก) สอดคล้องกับการใช้หลักธรรมในพุทธศาสนาเป็นแกนสำคัญของวัฒนธรรมในสังคมใหม่ หลักจริยธรรมของชาวอโศกเรียกว่า ระบบบุญนิยมเป็นหลักปฏิบัติที่เน้นเรื่องการทำ การเสียสละ การพัฒนาจิตใจ

มาเรีย-เลนา เฮกิลลา-โฮร์น ได้ทำการวิจัยชุมชนอโศกในช่วงปีพ.ศ. 2534 ซึ่งได้รับการตีพิมพ์เป็นหนังสือและแปลเป็นภาษาไทยในชื่อว่า มองพุทธศาสนาด้วยสองตาเปิด ความเชื่อและการปฏิบัติของสันตอโศก โดยมีจุดมุ่งหมายในการวิจัย คือ เพื่อศึกษาที่มาของปัญหาต่างๆ ว่าเหตุใดกลุ่มอโศกจึงถูกต่อต้านจากรัฐไทย และพุทธศาสนาประเภทใดในประเทศไทยที่คนทั่วไปถือว่าเป็นพุทธศาสนาในจารีต ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดและสภาพของพุทธศาสนาในประเทศไทยว่าเป็นอย่างไร แตกต่างจากกลุ่มของชาวอโศกอย่างไร รวมถึงสำรวจสาเหตุการเกิดของกลุ่มอโศก ซึ่งจากการศึกษาผู้วิจัยระบุสาเหตุของการถูกต่อต้านของกลุ่มอโศกโดยให้น้ำหนักที่เหตุผลทางการเมือง และการจำกัดความของพุทธศาสนาตามจารีตหรือนอกรีตอยู่ภายใต้อำนาจรัฐมากกว่าโดยเจ้าหน้าที่อิสระหรือนักวิชาการด้านพุทธศาสนา ในส่วนประเด็นการกำเนิดแนวคิดอโศกนั้น ผู้วิจัยชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างช่วงเวลาการเกิดแนวคิดอโศกกับขบวนการประชาธิปไตยที่แบ่ง

บานในประเทศไทยในช่วงทศวรรษที่ 1970 แต่ก็ได้ระบุไม่ว่าสามารถสรุปเพียงแค่ด้านเดียว เพราะจากการศึกษาพบว่าผู้ที่เข้ามารวมกลุ่มอโศกไม่ใช่กลุ่มนักกิจกรรมเพื่อประชาธิปไตย แต่ส่วนใหญ่คือกลุ่มคนที่ไม่พอใจภาพพจน์ของคณะสงฆ์ในกระแสหลัก ในตอนท้ายผู้วิจัยได้สรุปไว้ว่า กลุ่มอโศกได้ก่อให้เกิดนิยามที่สามในประเทศไทยขึ้น ไม่ว่าจะรัฐจะให้การรับรองหรือไม่ก็ตาม

ภัทรพร สิริกาญจน (2544) ได้ทำการศึกษาความเป็นมาและบทบาทของสำนักสันตติอโศกต่อสังคมไทย โดยมุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับประวัติชีวิตของสมณะโพธิรักษ์ ผู้ก่อตั้งแนวคิดอโศก พบว่าปัจจัยที่ทำให้แนวคิดสันตติอโศกเข้ามามีบทบาทในสังคมไทย เนื่องจากบุคลิกภาพและความสามารถของสมณะโพธิรักษ์ที่สั่งสมตั้งแต่เมื่อยังเยาว์วัยจนเริ่มทำงานประกอบอาชีพ อันได้แก่ ความมานะอดทน ความซื่อสัตย์สุจริต ความขยันหมั่นเพียร ความประหยัดมัธยัสถ์ ความมีระเบียบวินัย ความกล้าหาญ ความเมตตากรุณา รวมทั้งความสามารถในทางศิลปะและการพูด และความเป็นผู้นำ สิ่งเหล่านี้มีส่วนผลักดันให้สมณะกลายเป็นผู้นำทางความคิดจนก่อตั้งเครือข่ายชาวอโศกขึ้นมาได้ นอกจากนี้ภัทรพรยังศึกษาภาคการปฏิบัติและกิจวัตรของชาวอโศก รวมทั้งสำรวจทัศนคติของชาวอโศกเกี่ยวกับการเข้ามาพร้อมกับชุมชนอโศก การใช้ชีวิต และผลที่ได้รับจากการดำเนินชีวิตตามแนวทางอโศก สุดท้ายได้สรุปสิ่งที่อโศกได้ให้กับสังคมไทย คือ แนวคิดและแนวปฏิบัติของชาวอโศกหลายประการเป็นประโยชน์ต่อสังคมไทยโดยเฉพาะในยุคที่ประเทศชาติกำลังประสบปัญหาอยู่ในขณะนี้ เช่น การประหยัด การใช้ชีวิตเรียบง่าย การให้ความสำคัญกับกิจกรรมมากกว่าอุตสาหกรรม การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน สมุนไพร ซึ่งผู้วิจัยมองว่าเป็นสิ่งที่สำคัญ ไม่ควรปล่อยให้มีความมืดดำหรืออึดอัดของแต่ละฝ่ายที่มองว่าอีกฝ่ายไม่เหมือนหรือไม่ใช่พวกเรา มาคิดขวางการเรียนรู้ หากทุกฝ่ายเปิดใจยอมรับความแตกต่างได้ แนวคิดของชาวอโศกสามารถแพร่เข้าสู่วงกว้างและสามารถมีบทบาทในการแก้ปัญหาและพัฒนาสังคมไทยได้

สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม (2545) ได้ทำการศึกษาชุมชนปฐมอโศกในฐานะชุมชนที่มีกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้มีความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้ และเป็นการพัฒนาชุมชนที่ใช้อุดมการณ์ทางศาสนาเป็นแกนหลัก ซึ่งจากการศึกษาพบว่าชุมชนปฐมอโศกมีแนวความคิดและการปฏิบัติที่มีรูปแบบเฉพาะของตนเองที่แตกต่างจากสังคมชาวพุทธทั่วไป คือ มีความเคร่งครัดในการถือศีลและการปฏิบัติธรรมที่ไม่ได้จำกัดแค่ในหมู่คณะ แต่ในหมู่ฆราวาสก็ให้ความสำคัญด้วยเช่นกัน รวมทั้งเน้นการพัฒนาด้านจิตวิญญาณของคนเป็นสำคัญ การยึดหลักปรัชญาพุทธศาสนาของชุมชนทำให้สามารถฝ่าฟันอุปสรรคและวิกฤตต่างๆ มาได้อย่างยาวนาน

และมีกิจกรรมที่ประสบความสำเร็จเป็นรูปธรรมหลายๆ ด้าน เช่น ด้านการบริหารจัดการ ด้านการเงิน และด้านจำนวนสมาชิกที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้สำนักงานกองทุนเพื่อสังคมยังระบุว่าชุมชนปฐมอโศกมีการช่วยเหลือสังคมภายนอกที่ขาดแคลน เป็นการคืนทุนให้สังคมในรูปแบบต่างๆ นับว่าชุมชนปฐมอโศกเป็นชุมชนตัวอย่างและเป็นทางเลือกที่ดีอีกทางหนึ่งสำหรับสังคมไทยในปัจจุบัน

ออร์ศรี งามวิทยาพงศ์ (2545) ศึกษากระบวนการทัศน์และการจัดการกับความยากจนในชนบทของรัฐบาลในช่วงแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 1-8 (พ.ศ.2504-2544) โดยใช้ชุมชนราชธานีอโศกเป็นกรณีศึกษาพบว่า แนวคิดชุมชนอโศกถือเป็นการเปลี่ยนกระบวนการทัศน์จากรัฐมาสู่กระบวนการทัศน์ทวนกระแส ซึ่งกระบวนการทัศน์ใหม่ของชุมชนชาวอโศกมีรากฐานจากหลักธรรมในพุทธศาสนาซึ่งแตกต่างจากกระบวนการทัศน์ของภาครัฐอย่างสิ้นเชิง การเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ของชาวอโศกของชาวอโศกเกิดจากเป้าหมายหรืออุดมคติสูงสุดที่ต้องการหลุดพ้นจากความทุกข์ หรือดับทุกข์สิ้นเชิง (นิพพาน) ซึ่งชาวอโศกเชื่อว่าสามารถไปถึงเป้าหมายได้ด้วยวิธีการรักษาศีลให้บริสุทธิ์ ละตัวตนอันเป็นรากเหง้าแห่งความทุกข์ และการสร้างบุญเป็นกระบวนการสำคัญในการบรรลุมเป้าหมายดังกล่าว หลักการดำเนินชีวิตของชาวอโศกจึงเป็นหลักการ บุญนิยม ที่แตกต่างจาก ทุนนิยม การจะทำบุญหรือเสียสละให้ผู้อื่นได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนจะต้องเกิดขึ้นโดยที่พึ่งตนเองได้ ด้วย จึงให้ความสำคัญกับการพึ่งตนเองได้ โดยเน้นในระดับเพียงปัจจัย 4 เพื่อยังชีพให้ปฏิบัติธรรมไปสู่อุดมคติและสามารถเสียสละให้ผู้อื่นได้

ผู้วิจัยระบุว่ากระบวนการเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ของชาวอโศกเริ่มจากระดับปัจเจกบุคคลก่อน โดยเปลี่ยนมุมมองของชาวอโศกต่อชีวิต จากนั้นก็สร้างระบบชุมชนที่มีการบริหารจัดการด้านต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น สาธารณโมคิ เพื่อให้บุคคลเกิดความเชื่อมั่นในกระบวนการทัศน์ใหม่ และพัฒนากระบวนการทัศน์ให้เข้มแข็งขึ้น ซึ่งเมื่อความเชื่อของปัจเจกบุคคลเพิ่มขึ้นก็ส่งผลให้ชุมชนเข้มแข็งมากขึ้นด้วย ซึ่งปัจจัยที่เอื้อให้มีการเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ของชุมชนอโศกเกิดจาก

1. **ผู้นำ** ได้แก่ สมณะโพธิรักษ์และพุทธบริษัทที่เป็นแกนนำ ซึ่งมีความสามารถในการประยุกต์หลักธรรมเพื่อจัดระบบชุมชน รวมถึงความสามารถพิเศษของสมณะโพธิรักษ์ในการสอนและสร้างวาทกรรมใหม่ๆ เพื่อสื่อสารกระบวนการทัศน์ของขบวนการได้ชัดเจน เช่น บุญนิยม ตลาดอริยะ และการตั้งชื่อใหม่ให้แก่สมาชิกเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของการเปลี่ยนชีวิตและความคิดใหม่

2. **หลักธรรมในพุทธศาสนา** เนื่องจากสังคมไทยมีหลักธรรมทางพุทธศาสนาเป็นฐานความเชื่ออยู่ก่อนแล้ว ทำให้การสร้างกระบวนการทัศน์ใหม่ที่มีศาสนาเป็นพื้นฐานสามารถเข้าใจและยอมรับได้ง่าย

ขณะที่ขัตติยา ขัตติยวรา (2547) ได้ศึกษาการก่อรูปทางอัตลักษณ์ของขบวนการเคลื่อนไหวทางศาสนา โดยใช้กรณีศึกษาชุมชนสันตือโศก กรุงเทพฯ ชุมชนปฐมมโศก นครปฐม และชุมชนราชธานีโศก จังหวัดอุบลราชธานี โดยมีการตั้งคำถามว่าการเข้ามาของโลกาภิวัตน์ แนวคิดสันตือโศกจะเป็นทางเลือกของสังคมได้หรือไม่ ใช้วิธีการศึกษาใช้ทั้งวิธีการวิจัยเชิงปริมาณเพื่อศึกษาภูมิหลังและสถิติของชาวชุมชน และวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการสังเกตการณ์และการสัมภาษณ์ โดยดูว่า ความเป็นอโศก เกิดจากการผสมผสานองค์ประกอบทางวัฒนธรรมอะไรบ้าง จากการศึกษาได้แสดงว่าการกำเนิดสันตือโศกเป็นกรณีหนึ่งของการปรับตัวในทางพุทธศาสนาเพื่อตอบโต้กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้น (โลกาภิวัตน์) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงปัจจัยสองประการคือ

1. การจัดโครงสร้างองค์กรที่มีระเบียบ เคร่งครัด และปฏิบัติได้จริงซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ดึงดูดให้ชนชั้นกลางทั่วไปสนใจเข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มอโศก
2. ชาวอโศกจะเสนอภาพชุมชนพุทธที่มีวิถีเกษตรแบบพึ่งตนเอง และมีการผูกพันชุมชนไว้ด้วยอุดมการณ์และความเชื่อทางศาสนา รักษาชุมชนให้อยู่รอดจากการครอบงำและทำลายจากทั้งรัฐและสถาบันอื่นๆ

ซึ่งปัจจัยทั้งสองนี้ทำให้ชุมชนอโศกสามารถแสดงศักยภาพ (การขยายตัวสู่สังคมภายนอก การตีความหลักคำสอนไปจนถึงการสร้างเอกลักษณ์ของความเป็นอโศก) ของการเป็น**ชุมชนพุทธทวนกระแส**ในสังคมไทย

การศึกษาชุมชนอโศกโดยเน้นที่อุดมการณ์และเป้าหมายของชุมชนอีกชิ้นหนึ่งที่น่าสนใจคือ งานวิจัยของชุมพล ศรีรวมทรัพย์ (2551) ที่ทำการศึกษาชุมชนชาวอโศก จังหวัดเชียงใหม่ในฐานะรัฐและสังคมในอุดมคติ โดยมีวัตถุประสงค์การศึกษาเพื่อเปรียบเทียบแนวคิดและการปฏิบัติของชุมชนชาวอโศก จังหวัดเชียงใหม่กับแนวคิดยูโทเปีย มีกรอบแนวคิดหลักในการศึกษา คือแนวคิดสังคมอุดมคติ (ยูโทเปียของเซอร์โทมัส มอร์) แนวคิดชุมชนนิยม และแนวคิดการสร้างวาทกรรม จากการศึกษาพบว่า ชุมชนชาวอโศกจังหวัดเชียงใหม่มีลักษณะ อนุรักษ์นิยม โดยมีรูปแบบใกล้เคียงกับสังคมดั้งเดิม คือ ให้ความสำคัญในระบบการผลิตแบบใช้แรงงานมนุษย์ ให้

ความสำคัญกับความสัมพันธ์แบบปฐมภูมิ และการใช้หลักศาสนาเป็นแนวคิดหลักในชุมชน และพบว่าแนวการดำเนินงานและการปฏิบัติของชาวชุมชนอโศก จังหวัดเชียงใหม่ใช้กรอบแนวคิดและหลักปฏิบัติเดียวกับชุมชนอโศกแห่งอื่นๆ ต่างเพียงแค่ชาวชุมชนอโศกจังหวัดเชียงใหม่เน้นการปฏิบัติแบบอนุรักษนิยม ซึ่งการเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องสังคมอุดมคติพบว่าทั้งแนวคิดยูโทเปียและชุมชนอโศกต่างเป็นสังคมที่เห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์และคาดหวังศักยภาพของมนุษย์ในแง่ศีลธรรม จิตใจมากกว่าความสามารถทางการผลิต

ในการศึกษาชุมชนศีระอโศกของ Juliana M. Essen (2004) เรื่อง Santi Asoke Buddhist Reform Movement: Building Individuals, Community, and (Thai) Society ได้ระบุว่าศีระอโศกเป็นชุมชนจงใจก่อตั้งที่มีเป้าหมายในการปฏิบัติตามแนวพุทธศาสนา ซึ่งในการศึกษาได้ชี้ว่าการเคลื่อนไหวทางศาสนานี้มีการตอบสนองต่อปัญหาที่มาจากการเติบโตอย่างรวดเร็วทางเศรษฐกิจของประเทศ แต่จุดมุ่งหมายของพระนักพัฒนาไม่ใช่แค่การปรับปรุงเศรษฐกิจเท่านั้น แต่มีเรื่องของ การปรับปรุงจริยธรรมและรักษาวัฒนธรรมชุมชนด้วย ขบวนการของสันติอโศกพยายามที่จะทำให้พุทธศาสนามีความหมายขึ้นในปัจจุบันและมีการวิพากษ์ทุนนิยม อย่างไรก็ตามก็ตีผู้ศึกษามองว่าชุมชนศีระอโศกไม่ได้เป็นชุมชนตามอุดมคติ (Utopia) อย่างที่งานวิจัยหลายๆ แห่งกล่าวอ้าง เหตุผล คือ ภายในชุมชนอโศกก็มีปัญหาในด้านการอยู่ร่วมกันของสมาชิกที่มีความหลากหลาย ทั้งที่มา สถานภาพ เพศ อายุ ระดับความเข้าใจธรรมะ ซึ่งข้อนี้อาจเป็นอุปสรรคต่อการเข้าใจอุดมการณ์ของชุมชน อย่างไรก็ตามก็ตีชุมชนอโศกก็มีวิธีการจัดการกับปัญหาดังกล่าว โดยการใช้ที่ประชุมทั้งระดับชุมชนและการประชุมย่อยเป็นที่ปรับความคิด ความเข้าใจให้ถูกต้อง

นอกจากนี้ยังมีการศึกษาของธานีจ วัชรวิเศษ (2552) ในวิทยานิพนธ์เรื่องการสร้างปฏิบัติการด้านเศรษฐกิจทางเลือกของกลุ่มเกษตรกรเครือข่ายเกษตรอินทรีย์วิถีไท จังหวัดสงขลา มีวัตถุประสงค์ศึกษาการสร้างปฏิบัติการเศรษฐกิจทางเลือกของกลุ่มเกษตรกรเครือข่ายเกษตรอินทรีย์วิถีไท จังหวัดสงขลา และการสร้างการยอมรับทางสังคมของกลุ่มเกษตรกรดังกล่าว ที่แม้การศึกษาจะมุ่งเน้นไปที่การจัดการทางด้านเศรษฐกิจของเครือข่ายอโศกใจจังหวัดสงขลา ที่ผลการศึกษาสรุปว่า สมาคมเกษตรอินทรีย์วิถีไท จังหวัดสงขลา เป็นกลุ่มเกษตรกรหัวก้าวหน้าที่เข้าไปสนับสนุนการเรียนรู้เรื่องเศรษฐกิจทางเลือกให้แก่เกษตรกร โดยเน้นการทำเกษตรแบบอินทรีย์และการสร้างผลิตภัณฑ์บางอย่างเพื่อการพึ่งตนเอง โดยได้เปลี่ยนชื่อเป็น กลุ่มเกษตรกรเครือข่ายเกษตรอินทรีย์วิถีไทที่จะสร้างการเคลื่อนไหวในสังคมเพื่อให้เกิดเครือข่ายทางสังคมที่กว้างขวางขึ้น เพื่อในด้านหนึ่งจะสามารถขายผลผลิตแบบอินทรีย์ได้มากขึ้น ในอีกด้านหนึ่งเพื่อให้ตัวตนคือ “ผู้ผลิตอาหารที่ปลอดภัย” ได้รับการยอมรับจากสังคมในวงกว้างมากขึ้น การเคลื่อนไหวเพื่อสร้าง

เครือข่ายดังกล่าวกระทำทั้งผ่านกลไกและเครือข่ายของสมาคมเกษตรอินทรีย์วิถีไทและเครือข่ายของกลุ่มเอง เช่น การไปออกงานในงานเกี่ยวกับการเกษตร งานแสดงผลสัมฤทธิ์ชุมชน งานอาหารและสุขภาพ การพูดคุยด้วยแนวคิดและตัวอย่างที่ชัดเจน การแต่งกายและการแสดงออกแบบเรียบง่ายแต่ดูมีสุขภาพดี

แต่สิ่งที่น่าสนใจในการศึกษานี้ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดอโศก คือ การก่อตั้งกลุ่มเกษตรกรดังกล่าวเกิดจากสมาชิกเครือข่ายสันติอโศกในจังหวัดสงขลาที่มีอุดมคติที่จะช่วยเหลือเกษตรกรให้สามารถออกจากปัญหาได้โดยพยายามที่จะนำเสนอแนวคิดเศรษฐกิจทางเลือกเพื่อช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น โดยเริ่มต้นปฏิบัติการด้วยยุทธศาสตร์การตลาดคุณธรรมที่ชูแนวคิดการจัดการตลาดที่เป็นธรรมและยั่งยืน ลดการเอาัดเอาเปรียบระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค แต่เนื่องจากปัญหาและข้อจำกัดของชาวอโศกบางอย่าง ทำให้การร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนเป็นไปได้ยาก เช่น ปัญหาอคติทางศาสนา ซึ่งเป็นอุปสรรคในการดำเนินของชาวอโศกตลอดเวลาที่ผ่านมา ทำให้ต้องเปลี่ยนชื่อเป็น กลุ่มเกษตรอินทรีย์วิถีไท

งานวิจัยต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นได้มุ่งเน้นที่จะศึกษาชุมชนอโศกในแง่ของอุดมการณ์และเป้าหมายของการก่อตั้งชุมชน (หรือหลักคำสอน) ซึ่งทำให้เห็นภาพกระบวนการกำเนิดแนวคิดอโศกว่าเกิดจากการพยายามสร้างทางเลือกหรือแสวงหาคำตอบที่แตกต่างจากกระแสหลัก ได้แก่ รัฐ ทุนนิยม และโลกาภิวัตน์ ที่ครอบงำสังคมส่วนใหญ่อยู่ในขณะนี้ ซึ่งอุดมการณ์และเป้าหมายของอโศกอยู่ที่การดับทุกข์ โดยใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาเป็นแนวทาง ในส่วนแนวทางปฏิบัตินั้น ชาวอโศกได้ตีความคำสอนทางพุทธศาสนาและแปลงเป็นแนวทางการปฏิบัติที่ชัดเจนส่งผลให้ผู้เลื่อมใสสามารถปฏิบัติตามได้ง่าย รวมถึงการสร้างองค์กรและการบริหารจัดการที่เป็นระบบ และความสามารถของผู้นำคือสมณะโพธิรักษ์ที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของสมาชิกได้ เหล่านี้ถือเป็นจุดแข็งที่ทำให้แนวคิดอโศกเผยแพร่และเป็นที่ยอมรับและอาจเป็นทางเลือกในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นมากมายในสังคมได้ อย่างไรก็ตามจากการศึกษาของธานีจจ์ วิริยะกิจสุนทร (2552) ก็มีประเด็นที่น่าสนใจ คือ อัตลักษณ์บางประการของอโศกกลับเป็นอุปสรรคในการดำเนินงาน และเผยแพร่อุดมการณ์ของอโศกไปสู่สังคมโดยกว้าง แต่ขณะเดียวกันก็เห็นการปรับตัวเพื่อปัญหาของกลุ่ม คือ การเปลี่ยนชื่อกลุ่มและไม่เอ่ยถึงอโศกในการดำเนินงาน ซึ่งก็ทำให้การทำงานเป็นไปอย่างราบรื่น

2. งานวิจัยที่ศึกษาระบบและวิถีปฏิบัติของชุมชนอโศก นอกจากจะมีการศึกษาชุมชนอโศกในด้านเป้าหมายและอุดมการณ์แล้ว ในภาวะที่สังคมไทยเผชิญปัญหาต่างๆ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม แต่ชุมชนอโศกหลายๆ แห่งกลับไม่ได้รับผลกระทบเหมือนสังคม

ภายนอก จึงมีผู้สนใจทำการศึกษาเกี่ยวกับระบบและวิถีปฏิบัติของชุมชนอโศกกว่ามีปัจจัยในการสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างไร ซึ่งงานวิจัยในรูปแบบดังกล่าวสามารถแบ่งได้ดังต่อไปนี้

ด้านเศรษฐกิจ

งานวิจัยของ กนกศักดิ์ แก้วเทพ³ ศึกษาชุมชนอโศกในฐานะชุมชนทวนกระแสและเป็นทางเลือกการพัฒนา โดยมีการวิเคราะห์แนวคิดและวิถีการปฏิบัติของชาวอโศกผ่านแนวคิดเศรษฐศาสตร์แห่งการให้ (Economics of Giving) แสดงให้เห็นว่าแนวคิดของอโศกมีความสัมพันธ์จากศีล สู่ ทาน เนื่องจากการร่วมทำกิจกรรม(ศีล)ด้วยกันของหมู่คณะถือเป็นการทำทานรูปแบบหนึ่ง นอกจากนี้ธุรกิจชุมชนที่ชาวอโศกดำเนินการถือเป็นการสร้างจริยธรรมใหม่ในการดำเนินธุรกิจ เพราะมีการจำหน่ายสินค้าราคายุติธรรมโดยไม่คิดกำไรเกินควร ซึ่งชาวอโศกถือหลักการว่ากำไรคืออริยะ ขาดทุนคือกำไร

เศรษฐกิจแบบ บุญนิยม ที่ชาวอโศกยึดถือไม่ได้มีความมุ่งหวังที่จะกำจัด ทุนนิยม ให้หมดไป แต่ต้องการเสนอทางเลือกในการดำรงชีวิตของชาวพุทธที่ดีมากกว่าโดยใช้อุดมการณ์ทางศาสนาเป็นตัวนำแทนที่แนวคิดเศรษฐกิจการเมือง ในส่วนแนวคิดการพึ่งตนเองของชาวอโศกนั้นภายในชุมชนมีการจัดสวัสดิการ หรือที่เรียกว่า สาธารณโภคี ที่ครอบคลุมความจำเป็นพื้นฐานของสมาชิก ได้แก่ อาหาร(มังสวิรัต) เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ตามฐานะภายในชุมชนของสมาชิก ยารักษาโรค และการศึกษา ซึ่งชุมชนมีการเปิดโรงเรียนทำการสอนตั้งแต่ระดับประถมศึกษาถึงระดับมัธยมศึกษา และประกาศนียบัตรวิชาชีพโดยไม่เก็บค่าเล่าเรียน รวมไปถึงการเดินทางซึ่งชุมชนมีรถบริการรับส่งสมาชิก ซึ่งจากการศึกษาพบว่าสวัสดิการที่ชุมชนจัดให้สมาชิกแม้จะไม่ถือว่าสูงมาก แต่เนื่องจากชุมชนยึดถือหลักการพอเพียง ไม่ต้องการให้การดำรงชีวิตเป็นภาระแก่ตนเองและชุมชน สมาชิกจะได้มีเวลาอุทิศให้กับการทำงานเพื่อส่วนรวมให้มากที่สุด จึงจัดสวัสดิการที่ตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของสมาชิกรวมทั้งการศึกษาแก่เยาวชนที่จะเป็นกำลังของชุมชนต่อไป และหลักประกันนี้ก็ให้แก่สมาชิกอย่างเสมอภาค ในส่วนของสมาชิกชุมชนเองก็มีความพึงพอใจในสวัสดิการที่ได้รับเพราะทุกคนต่างได้ผ่านการตัดสินใจในการใช้ชีวิตร่วมกับชุมชน

³ งานวิจัยของกนกศักดิ์ แก้วเทพ ใช้ข้อมูลจากบทความเรื่อง ชุมชนแห่งการให้:กรณีศึกษาชุมชนชาวอโศก ในหนังสืออมรรควิธีเศรษฐศาสตร์การเมือง(3):เศรษฐศาสตร์แห่งการให้ และ บทความเรื่อง ชุมชนศีระะอโศก จังหวัดศรีสะเกษ ในหนังสือเรื่องสวัสดิการโดยภาคชุมชน(2)กลุ่มผลิตภัณฑ์ ประกอบการเขียน

ตั้งแต่ต้น นอกจากนี้สมาชิกมีความตระหนักถึงภารกิจของชุมชนว่ามีความสำคัญมากกว่าการกินการอยู่

จากการศึกษา ผู้วิจัยชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมโดยเน้นการพึ่งตนเองมากกว่าการพึ่งพาผู้อื่นมีความเป็นไปได้ ถ้าแนวทางการพัฒนาเน้นที่การพัฒนาที่รากฐานโดยการพัฒนาชุมชนและเศรษฐกิจให้เข้มแข็ง ใช้ทุนทางสังคมที่สะสมอย่างยาวนานควบคู่ไปกับการใช้ทุนทางเศรษฐกิจอย่างมีประสิทธิภาพ สร้างความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจภาคธุรกิจกับเศรษฐกิจภาคประชาชน การวิจัยชี้ว่าจุดมุ่งหมายของชาวอโศกไม่ใช่เพียงแค่การสร้างปัจเจกบุคคลให้เป็นผู้มีศีลธรรม แต่ต้องการสร้างชุมชนให้เป็นชุมชนที่มีศีลธรรมด้วยโดยการผลิตซ้ำอุดมการณ์ใหม่เพื่อแทนที่อุดมการณ์เก่า ท้ายสุดผู้วิจัยมองว่าแนวทางของอโศกเป็นแนวทางหนึ่งเป็นทางออกสำหรับสังคมไทยที่มีปัญหาอุปด้านในขณะนี้ โดยแนวทางอโศกเป็นแนวทางที่พยายามประสานแนวคิดและกิจกรรมทางศาสนาเข้ากับกิจกรรมทางสังคมเศรษฐกิจ และชุมชนอโศกก็พยายามแสดงให้เห็นว่าแนวทางปฏิบัติดังกล่าวสามารถเกิดได้จริง สามารถเป็นบทเรียนให้กับชุมชนอื่นๆ ได้

สมหมาย สาททรัพย์ (2542) ศึกษาชุมชนศีรชะอโศกในประเด็นความเข้มแข็งของชุมชนได้แสดงปัจจัยที่สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนอโศกมี 5 ประการ ได้แก่

- 1.เศรษฐกิจชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการผลักดันให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง โดยมีตัวชี้วัด คือ ปัจจัยผลักดัน อันได้แก่ เศรษฐกิจชุมชน การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การพัฒนากลุ่มองค์กรชุมชน การพัฒนาแหล่งเงินทุน และการพัฒนาแหล่งน้ำ กระบวนการเศรษฐกิจชุมชน การผลิตทางเกษตรกรรม การแปรรูปผลผลิต การบริโภคผลผลิต การจำหน่ายผลผลิต

- 2.การศึกษาและเรียนรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้านและเทคโนโลยีสมัยใหม่ทั้งในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้าน

- 3.สังคมและวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีการอยู่ร่วมกันของชาวบ้านและความศรัทธาในศาสนา

- 4.สิ่งแวดล้อมและทรัพยากร อันได้แก่ ดิน น้ำ ป่าไม้ ยังดำรงอยู่มาก

- 5.โครงสร้างกายภาพ ได้แก่ โครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน

และได้สรุปผลการศึกษาว่า ชุมชนศีระชะอโคกเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง โดยเฉพาะปัจจัยด้านศาสนาและวัฒนธรรมที่ชาวศีระชะอโคกมีความศรัทธาเป็นอย่างมาก การยึดถือในหลักคำสอนอย่างเคร่งครัดทำให้ชุมชนเกิดระบบร่วมคิดร่วมทำ แม้จะเกิดความขัดแย้งหรือทะเลาะกันบ้าง แต่ท้ายสุดทุกคนก็คิดเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เต็มใจ กระตือรือร้น เสียสละ ซึ่งจุดเด่นของชุมชนศีระชะอโคกมีดังนี้

1. เศรษฐกิจมีหลักการพึ่งตนเอง คือ ผลผลิตของที่ชุมชนจำเป็นต้องใช้ก่อน หากมีมากจึงจำหน่าย ลักษณะการจัดอคงค์กรไม่ได้เอื้อให้เกิดการกักตุนสะสมส่วนตัว มีส่วนกลางทำหน้าที่จัดหาบริการต่างๆ ให้ เช่น ปัจจัย 4
2. ด้านศาสนา วัฒนธรรม มีวัดเป็นศูนย์กลางในการอบรม การรักษาศีล กิจกรรมต่างๆ เช่น สวดมนต์ การแต่งกาย แต่ละคนในชุมชนเน้นการปฏิบัติจริง ไม่เน้นพิธีกรรม
3. การศึกษาและเรียนรู้ในชุมชน เน้นการศึกษาเรียนรู้จากการดำเนินชีวิตจริง จัดการศึกษาแบบกลมกลืนกับการดำรงชีวิต

จรัสเรือง ศิริวัฒน์รักษ์ (2542) ศึกษาแนวความคิดการพัฒนาแบบพึ่งตนเองและการพัฒนาในคำสอนของพุทธศาสนา โดยนำหลักปฏิบัติและการบริหารจัดการแบบพึ่งตนเองของชุมชนศีระชะอโคกเป็นกรณีศึกษา โดยใช้กรอบการวิเคราะห์การพัฒนาของ David Goldsworthy พบว่า หลักการบริหารจัดการของชุมชนศีระชะอโคก ซึ่งมีรากฐานจากความเชื่อในพุทธศาสนา ได้นำเอาศีล เป็นหลักในการพัฒนา คน ส่งผลให้ชาวชุมชนศีระชะอโคกมีวิถีปฏิบัติที่เรียบง่าย ชยัน ไม่โลภ ไม่มีการแก่งแย่งชิงดี นอกจากนี้ชุมชนยังมีศักยภาพในการผลิตปัจจัย 4 เพื่อใช้เองในชุมชนซึ่งก็มากพอที่จะจำหน่ายสู่ภายนอกได้ ทำให้เศรษฐกิจชุมชนมีความเข้มแข็ง

กิตติกร สุนทรานุรักษ์(2543) ศึกษาชุมชนศีระชะอโคก จังหวัดศีระเกษ โดยวัตถุประสงค์ในการวิจัย คือ ศึกษาแนวคิดพุทธเศรษฐศาสตร์ภายใต้การตีความของสมณะโพธิรักษ์ ศึกษาการนำหลักคำสอนไปใช้ปฏิบัติจริงในชุมชนอโคก และศึกษากระบวนการและการจัดการทางเศรษฐกิจเพื่อการพึ่งตนเองของชาวชุมชนอโคก โดยกรณีศึกษาคือชุมชนศีระชะอโคก จังหวัดศีระเกษ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า การตีความหลักคำสอนของสมณะโพธิรักษ์ก่อให้เกิดแนวคิด บุญนิยม ซึ่งชาวอโคกใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตและแปลงเป็นกฎระเบียบและและแนวทางปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ในส่วนของเศรษฐกิจของชุมชนศีระชะอโคกสามารถแบ่งได้เป็น 2 ระดับ ได้แก่ ระดับแรกที่มุ่งเน้นตอบสนองความต้องการภายในชุมชนเป็นหลัก ในระดับที่สองเป็นการทำธุรกิจชุมชน

เพื่อสร้างรายได้เพิ่มเติมนอกเหนือจากการบริจาคเพื่อใช้เป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินกิจกรรมของชุมชนและการขยายเครือข่ายการทำงานออกไป ทำยสุดผู้วิจัยได้สรุปว่าสาเหตุที่ชาวชุมชนอโศกสามารถดำเนินเศรษฐกิจเพื่อพึ่งพาตนเองได้เนื่องจากความสัมพันธ์ทางสังคมที่เข้มแข็ง การมีปัจจัยการดำรงชีพอย่างพอเพียงในชุมชน และสุดท้ายคือการเป็นอิสระในการทำงานและการจัดกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน

ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาศักยภาพในการพึ่งตนเองเชิงเศรษฐกิจของชุมชนปทุมอโศก ต. พระประโทน อ.เมือง จ.นครปฐม ของสมเกียรติ พิทักษ์ภมมลพร (2544) ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพของการพึ่งตนเองของชุมชนในเชิงเศรษฐกิจ ปัจจัย และเงื่อนไขต่างๆ ที่ส่งเสริม ศักยภาพของระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชุมชนปทุมอโศก ซึ่งเป็นชุมชนที่มีการก่อกำเนิดจากสมาชิกที่มีความเชื่อทางศาสนาและการประพฤติปฏิบัติที่ยึดมั่นในอุดมการณ์ทางศาสนา พบว่าระบบเศรษฐกิจของชุมชนเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขของการก่อตั้งชุมชนตามแนวคิดทางศาสนา ซึ่งแนวคิดที่ใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ในการดำเนินชีวิตและระบบเศรษฐกิจของชุมชนที่สำคัญคือ หลักบุญนิยม โดยมีปัจจัยที่ส่งเสริมศักยภาพของการพึ่งตนเอง ที่สำคัญ คือ เงื่อนไข และปัจจัยเฉพาะตัวของชุมชน ได้แก่ แนวคิด ความเชื่อ ค่านิยม อุดมการณ์ทางศาสนา และการมีเครือข่ายของชาวอโศกเชื่อมโยงกันอยู่ ศักยภาพการพึ่งตนเองในเชิงเศรษฐกิจของชุมชน ใช้เกณฑ์ในการพิจารณา 2 เกณฑ์ คือ เกณฑ์ทางการเงิน และเกณฑ์เรื่องสัดส่วนการพึ่งตนเองของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ซึ่งพบว่า ในแง่การเงิน ชุมชนสามารถพึ่งตนเองทางการเงินได้เพราะมีระบบการหมุนเวียนเงินที่ดี ในแง่สัดส่วนการพึ่งตนเองของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ จัดว่าชุมชนพึ่งตนเองได้น้อยเพราะมีการใช้วัตถุดิบจากภายนอกชุมชน แต่ในมุมมองของชุมชนเอง เห็นว่าชุมชนนั้นพึ่งตนเองได้ เพราะแหล่งวัตถุดิบภายนอกส่วนใหญ่จะได้จากเครือข่ายชาวอโศก ซึ่งไม่ถือเป็นภายนอก สำหรับชุมชน สำหรับศักยภาพของระบบเศรษฐกิจพึ่งตนเองของชุมชนที่เห็นได้ชัด มีหลายประการ ได้แก่ ความสามารถในการหมุนเวียนทางการเงิน การไม่อยู่ภายใต้กลไกตลาด ความสามารถในการกระจายรายได้และสวัสดิการให้สมาชิก การพัฒนาบุคลากรและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน และการเป็นช่องทางในการสื่อสารระหว่างชุมชนกับสังคมภายนอก การขยายแนวคิดแนวปฏิบัติของชุมชนออกสู่สังคมภายนอกมีโอกาสเป็นไปได้น้อย เพราะชุมชนปทุมอโศกมีลักษณะเฉพาะที่สร้างให้เกิดขึ้นทั่วไปพร้อมๆ กันได้ยาก 3 ประการ คือ การปฏิบัติตามหลักศาสนา การใช้ระบบสาธารณโภคี และการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชน

นอกจากนี้ยังมีการศึกษาศักยภาพของพุทธเกษตรกรรมในการพึ่งตนเองของชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนปฐมอโศก จังหวัดนครปฐมของจิราวดี ศรีสุวรรณ (2550) ที่ศึกษาศักยภาพของพุทธเกษตรกรรมในการพึ่งตนเองของชุมชนปฐมอโศก จากการศึกษาพบว่าวิถีการผลิตแบบพุทธเกษตรกรรมทำให้ชาวชุมชนปฐมอโศกสามารถดำรงชีวิตแบบพึ่งตนเองได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งสิ่งที่ชาวชุมชนใช้เป็นแนวในการดำเนินชีวิตจนกลายเป็นอัตลักษณ์ คือ หลักบุญนิยมและสาธารณโภคี

การศึกษาผลการเผยแพร่แนวคิดอโศกโดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจไปสู่สังคมภายนอกก็มีงานของธำรงค์ แสงสุริยจันทร์ (2553) ในหัวข้อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของเกษตรกรหลังจากผ่านโครงการฝึกอบรมแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจากชุมชนราชธานีอโศก ที่มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาการเปลี่ยนวิถีชีวิตของเกษตรกร หลังจากผ่านโครงการฝึกอบรมการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง จากชุมชนราชธานีอโศก ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรที่ผ่านโครงการอบรมมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ดีขึ้นในทุกตัวชี้วัดของทุกด้าน ยกเว้นสภาพหนี้สิน ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ การมีสุขภาพแข็งแรง ความเป็นอยู่ของตนเองและครอบครัวมีปัญหาลดลง ความศรัทธาในพุทธศาสนาและความต้องการปฏิบัติธรรมเพิ่มมากขึ้น การลดต้นทุนการผลิต การมีรายได้เพิ่มขึ้น การได้รับความรู้จากการฝึกอบรมทั้งด้านอาชีพและธรรมะ พลังสำคัญที่ส่งเสริมพฤติกรรมใหม่ให้มั่นคงและยั่งยืน คือ การสนับสนุนจากครอบครัว การเข้าร่วมกลุ่มอาชีพในหมู่บ้าน การเยี่ยมเยียนติดตามผลและจัดกิจกรรมเสริมความรู้อย่างต่อเนื่องหลังการฝึกอบรม

งานศึกษาของ Suwida Sangsehanat ในหัวข้อ An Alternative Social Development in Thailand : The Asoke Buddhist Community ที่แสดงในการประชุม Biennial Conference of Asian Studies Association of Australia ครั้งที่ 15 ที่มีขึ้นระหว่างวันที่ 29 มิถุนายน-2 กรกฎาคม 2004 ชี้ว่า การเกิดของขบวนการอโศกนั้น เกิดจากการท้าทายศาสนาในกระแสหลัก โดยพยายามสร้างรูปแบบสังคมพุทธที่มาจากตีความพุทธศาสนาโดยสมณะโพธิรักษ์ ซึ่งวิถีปฏิบัติของชาวอโศกยึดแนวทางจากคำสอนของพระพุทธเจ้า และมีการสร้างทฤษฎีการพัฒนาสังคมที่เรียกว่า บุญนิยม ที่การทำงานไม่เน้นคำนวณความคุ้มค่า ไม่เน้นการได้กำไร แต่ต้องการให้สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมในการทำงาน รวมทั้งการไม่ปฏิเสธเทคโนโลยี แต่เลือกใช้เพื่อประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าเพื่ออำนวยความสะดวกส่วนตัว ซึ่งเป็นแนวคิดที่ตรงข้ามกับทุนนิยม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ชุมชนอโศกได้รับผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจในปี 2540 น้อยมาก ซึ่งความสำเร็จของชุมชนอโศกเป็นการพิสูจน์ให้เห็นถึงการดำเนินการแบบทางเลือกที่แตกต่างจากสังคมที่เน้นการบริโภคในกระแสหลัก รวมทั้งเป็นแม่แบบให้หน่วยงานภาครัฐใช้ชุมชนอโศกเป็นต้นแบบในการส่งเสริมชุมชน

ทางเลือกทั้งด้านการเป็นตัวอย่างทางเศรษฐกิจและการจัดระบบการศึกษา ซึ่งอาจส่งผลต่อ นโยบายการพัฒนาต่อไปในอนาคต

จากงานศึกษาชุมชนอโศกในแง่เศรษฐกิจ สรุปได้ว่าแนวคิดด้านการจัดการเศรษฐกิจของ ชุมชนได้รับความสนใจจากสังคมภายนอกเป็นอย่างมาก ซึ่งในงานของ Suwida Sangsehanat ระบุว่า โดยเฉพาะหลังจากวิกฤตเศรษฐกิจในปี 2540 ภาครัฐสนใจนำแนวคิดของอโศกมาใช้เป็น ทางแก้ปัญหามากขึ้น ประเด็นที่น่าสนใจ คือ การให้ความสนใจดังกล่าวของภาครัฐเป็นการเชื่อ และยอมรับแนวคิดอโศกจริงๆ หรือว่าภาครัฐใช้แนวคิดอโศกเป็นเครื่องมือเพื่อแสดงว่าตนเองได้ หาทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วเท่านั้น ซึ่งที่ผ่านมายังไม่ได้มีผลการติดตามประเมินผลการนำ แนวคิดอโศกไปใช้ออกมามากนัก ว่าการดูงานและฝึกอบรมนั้นทำให้แนวคิดจากอโศกขยายวง ออกไปได้จริงหรือไม่ ดังนั้นการจะระบุว่าแนวคิดของชุมชนอโศกได้รับความสนใจจากสังคม ภายนอกจึงควรดูผลของการนำไปใช้ นอกเหนือไปจากจำนวนผู้เข้ามาศึกษาดูงานภายในชุมชน อโศก

ด้านการจัดการศึกษา

การจัดการศึกษาก็เป็นอีกหนึ่งอัตลักษณ์ของชุมชนอโศก เนื่องจากชุมชนอโศกมีการสร้าง ระบบการศึกษาภายในชุมชนที่ให้ความสำคัญและดำเนินการให้สอดคล้องกับเป้าหมายและวิถี ปฏิบัติของชุมชน ทำให้ชุมชนสามารถถ่ายทอดอุดมการณ์ให้แก่เยาวชนได้เป็นอย่างดี ซึ่งการจัด การศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพนี้ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้แนวคิดและรูปแบบปฏิบัติของอโศกมีความ แข็งแกร่งและสืบทอดได้อย่างยาวนาน

แพรวนภา เรียงริลา และวสันต์ ทองไทย (2552) ทำการศึกษาการจัดการเรียนการสอน แบบพึ่งพาตนเองของโรงเรียนสัมมาสิกขาปฐมอโศกในด้านความคิดความเชื่อของครูและนักเรียน ด้านการเรียนการสอน และด้านการพึ่งตนเองของนักเรียน ผลการศึกษาพบว่า ในด้านความคิด ความเชื่อของครูและนักเรียนมีความเคร่งครัดในศีล ใช้หลักบุญนิยมในการดำเนินชีวิต ด้านการ จัดการเรียนการสอนจัดเป็น 2 ประเภท คือ การเรียนการสอนในชั้นเรียน สอนโดยตรงและ สอดแทรกลักษณะการพึ่งพาตนเองให้นักเรียน และการเรียนการสอนนอกชั้นเรียน โดยจัดเป็นฐาน งานให้นักเรียนฝึกประสบการณ์ ปฏิบัติจริง เป็นการฝึกอาชีพให้กับนักเรียน เพื่อให้นักเรียน สามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ด้านการพึ่งพาตนเองของนักเรียน การพึ่งพาตนเองใน ชีวิตประจำวัน นักเรียนมีพฤติกรรมที่ไม่ก่อความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นในชุมชน สามารถช่วยเหลือ

ตนเองได้ในชีวิตประจำวัน การพึ่งพาตนเองในการเรียน นักเรียนสามารถช่วยเหลือตนเองในการเรียนได้ มีความรับผิดชอบต่อตนเองและต่อผู้อื่น และการพึ่งพาตนเองทางจิตใจ เมื่อมีปัญหาในการเรียนหรือการทำงาน นักเรียนสามารถแก้ไขปัญหานั้นเอง สิ่งที่จะช่วยยืดเหนี่ยวจิตใจของนักเรียนคือ ตัวของนักเรียนเอง เมื่อเกิดปัญหาไม่คิดที่จะอ่อนวอนขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยเหลือ

กนกศักดิ์ แก้วเทพ (2553) ได้ทำการศึกษาแนวคิด การศึกษาทางเลือกของอโศก โดยใช้ชุมชนศีระะอโศกเป็นกรณีศึกษา ซึ่งการศึกษานี้มุ่งเน้นในการวิเคราะห์กระบวนการจัดการศึกษาทางเลือกที่เรียกว่า การศึกษาแบบบุญนิยม จากศึกษาพบว่าการออกแบบหลักสูตรการเรียนการสอนเน้นให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน ได้แก่ การอบรมขัดเกลาแก่นักเรียนด้านศีล เน้นการเสียสละเพื่อชุมชน และการปฏิบัติงานร่วมกับชุมชน เช่น การเรียนรู้ฝึกทำกิจกรรม และฝึกอาชีพตามฐานกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนการสอนที่แตกต่างจากระบบการเรียนของสังคมภายนอกที่เป็นการศึกษาแบบแยกส่วน มุ่งสร้างคนเก่งโดยไม่สนใจการทำความเข้าใจและอยู่ร่วมกันเป็นส่วนรวม ซึ่งระบบการศึกษาทางเลือกของชุมชนอโศกดังกล่าวถือว่าเป็นกระบวนการสร้างปัญญาชนของชุมชน เพื่อสืบทอดอุดมการณ์ของชาวอโศกต่อไปในอนาคต

ด้านการสาธารณสุข

นอกจากงานวิจัยเกี่ยวกับปฏิบัติการชุมชนทางเลือกที่มุ่งศึกษาด้านการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ หรือด้านการศึกษาแล้ว ยังมีงานวิจัยที่ศึกษาชุมชนในอุดมคติในทางสุขภาพะ ได้แก่ งานวิจัยเรื่องวิถีทางเลือกกับการพึ่งพาตนเอง ศาสนา ความเชื่อ กับการแสวงหาสุขภาพะ ของโกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ (2550) ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพในการศึกษาชุมชนศีระะอโศก จุดมุ่งหมายของการวิจัย คือ พยายามทำความเข้าใจถึงรากฐานด้านสังคมอันเป็นที่มาของสุขภาพ โดยถือว่าสุขภาพเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่ถูกกำหนดโดยเหตุปัจจัยทางสังคม และมีการนิยามชุมชนอโศกว่าเป็นชุมชนทวนกระแสที่สะท้อนถึงการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อหาทางเลือกหรือทางออกจากการพัฒนากระแสหลักที่เป็นอยู่

งานวิจัยชี้ให้เห็นว่าชุมชนอโศกมีความเป็นอิสระจากโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองระดับมหภาคค่อนข้างมาก ระบบการผลิตไม่ได้อิงกับกระแสหลัก แต่เน้นเพื่อผลิตและบริโภคเพื่อชุมชน ด้านอุดมการณ์ก็มีการผลิตซ้ำทางความคิดของชุมชนเองผ่านการดำเนินชีวิตประจำวันภายในชุมชนและผ่านการสร้างการเรียนรู้ของเยาวชน ด้านการนิยามระบบสุขภาพชาวศีระะอโศกให้ความสำคัญกับการป้องกันโรคมากกว่าการรักษาจึงเน้นให้มีสิ่งแวดล้อมที่ดี

รับประทานอาหารปลอดสารพิษ เน้นพืชผักและอาหารที่ปลูกเองตามธรรมชาติ ด้านความมั่นคงทางอาหารมีการกินอาหารเป็นยา ไม่ใช้สารเคมี ไม่บริโภคเนื้อสัตว์ การสร้างระบบยาสมุนไพรเพื่อการพึ่งตนเองแต่ก็ไม่ปฏิเสธการพึ่งพาเทคโนโลยีสมัยใหม่ มีการสร้างระบบบริการสาธารณสุขชุมชนควบคู่กับระบบบริการสาธารณสุขของรัฐ ชุมชนมีฐานทรัพยากรมากพอที่จะสร้างความมั่นคงให้ชุมชนในระยะยาว

2.2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนอาศรมวงศ์สนิท

งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับอาศรมวงศ์สนิทมีไม่มากนัก งานเขียนที่เกี่ยวข้องส่วนมากจะเป็นบันทึกของผู้ที่เคยใช้ชีวิตหรือมีประสบการณ์ในอาศรมวงศ์สนิท เช่น หนังสือ เรื่องเล่าชาวอาศรม (2547) ที่รวบรวมบทความของสมาชิกและผู้ที่เคยเป็นสมาชิกของอาศรมวงศ์สนิท ซึ่งส่วนมากจะบอกเล่าแรงจูงใจที่ทำให้เข้าไปใช้ชีวิตในอาศรมฯ เรื่องราวที่พวกเขาพบเจอ ทั้งสิ่งที่ชื่นชอบและปัญหา อุปสรรค ทศนคติส่วนตัวในเรื่องต่างๆ และสิ่งที่ได้รับรวมไปถึงสิ่งที่พวกเขาคาดหวังจากอาศรมวงศ์สนิท หนังสือเล่มนี้ได้รวบรวมเรื่องเล่าของชาวอาศรมฯ กว่า 20 คน เรียงมาตั้งแต่สมาชิกอาศรมวงศ์สนิทรุ่นบุกเบิกชุมชน ผ่านมาถึงยุคที่เรียกว่ายุครุ่งเรืองของชุมชน จนถึงสมาชิกที่อยู่ในปัจจุบัน ซึ่งทำให้เห็นภาพของอาศรมวงศ์สนิทผ่านมุมมองของสมาชิกได้เป็นอย่างดี

ในส่วนของงานวิจัยเกี่ยวกับอาศรมวงศ์สนิทนั้น มีงานวิจัยของสุนิสา จำวิเศษ (2552) ที่ศึกษาชุมชนอาศรมวงศ์สนิท ในฐานะปรากฏการณ์หนึ่งของกระแสทางเลือกที่เกิดจากการรวมตัวของคนกลุ่มหนึ่ง que เลือกใช้ชีวิตร่วมกันแบบชุมชนและเชื่อว่าการใช้ชีวิตแบบชุมชนนี้จะนำมาซึ่งความสุขและความงอกงามในชีวิต สุนิสาได้ศึกษาชุมชนอาศรมวงศ์สนิทตั้งแต่การก่อตัวของอุดมการณ์ ที่เกิดจากการรวมตัวของผู้ที่มีความคิดเดียวกัน คือ กลุ่มลูกศิษย์ของอาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ (กลุ่มอหิงสา) ที่ต้องการหลีกเลี่ยงหนีออกจากสังคมแบบเดิมโดยสร้างความเปลี่ยนแปลงด้วยสันติวิธี การดำเนินการต่างๆ จนเกิดเป็นชุมชนอาศรมวงศ์สนิทขึ้น การศึกษาชิ้นนี้ให้ภาพของชุมชนอาศรมวงศ์สนิทในช่วงเวลาต่างๆ ได้แก่ ยุคแรกๆ ที่เรียกว่ายุคบุกเบิก ที่มุ่งเน้นการใช้ชีวิตร่วมกันแบบชาวบ้าน ทำการเกษตรแบบพึ่งตนเอง จนสุดท้ายก็พบอุปสรรคในทางปฏิบัติจนสมาชิกต่างทยอยแยกย้ายออกจากอาศรมไป จนมาถึงยุคต่อมาที่เรียกว่ายุคแสวงหาของนักอุดมคติ ที่ชุมชนเริ่มมีการสร้างระเบียบและพยายามหารูปแบบการบริหารงานอย่างเหมาะสม เช่น การจัดตั้งคณะกรรมการ การแบ่งการทำงานเป็นฝ่ายต่างๆ การจัดตั้งคณะกรรมการชุมชน การมีธรรมนูญชุมชน รวมไปถึงการแสดงบทบาทการรับใช้สังคมผ่านโครงการและกิจกรรมต่างๆ ของชาวอาศรมฯ ที่เกิดขึ้นมากมายในช่วงเวลานี้ งานศึกษาแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของอาศรม

วงศ์สนิทที่ได้ปรับเปลี่ยนแนวคิดและวิธีการดำเนินงานตามความเหมาะสมและให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งพัฒนาการดังกล่าวเกิดจากการทดลองปฏิบัติลงมือทดลองดูภายในชุมชนเองเพื่อแสวงหาสิ่งที่เหมาะสมและสนับสนุนให้วัตถุประสงค์ของอาศรมให้ประสบความสำเร็จ

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับอาศรมวงศ์สนิททั้งสองเล่มนี้ให้ภาพของการก่อตั้งชุมชน การจัดการกระบวนการต่างๆ ทั้งด้านการปกครอง ปฏิสัมพันธ์ของชาวชุมชน ความรู้สึกและความคาดหวังจากชุมชนในฐานะของคนวงใน ซึ่งทำให้ได้รับรู้ข้อมูลชุมชนโดยตรงและถูกต้อง แต่ก็ทำให้ไม่เห็นภาพของชุมชนในสายตาของสังคมภายนอกและทำให้ไม่สามารถวิเคราะห์ผลกระทบของชุมชนที่มีต่อสังคมภายนอกได้ นอกจากนี้งานของสุนิสาที่แสดงให้เห็นพลวัตของชุมชนตั้งแต่เริ่มก่อตั้งว่าการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอย่างมาก ทำให้เกิดประเด็นที่น่าสนใจว่าสภาพของชุมชนหลังจากที่หนังสือเล่มนี้ออกมาแล้วจะมีความเป็นไปเช่นไร และในอนาคตรูปแบบของชุมชนจะมีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางใด

บทที่ 3

ชุมชนอาศรมวงศ์สนิท

3.1 ที่มาและการก่อตั้งชุมชน

ก่อนจะกล่าวถึงที่มาและการก่อตั้งชุมชน คงต้องมีการกล่าวถึงประวัติและและแนวคิดของผู้นำในการก่อตั้งชุมชน คือ อาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์อย่างสังเขปเพื่อให้สามารถเข้าใจแนวคิดการก่อตั้งชุมชนอาศรมวงศ์สนิทได้ดียิ่งขึ้น

อาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์มีพื้นฐานความคิดแบบอนุรักษนิยมกษัตริย์นิยมซึ่งเป็นแนวคิดกระแสหลักของสังคม เนื่องจากภูมิหลังทางครอบครัวที่เป็นชนชั้นกลางที่มีความผูกพันกับระบบอุปถัมภ์ (วิทยากร เชียงกูล, 2533:10) อาจารย์สุลักษณ์เริ่มมีบทบาทในแวดวงวิชาการจากการเป็นบรรณาธิการสังคมศาสตร์ปริทัศน์ ซึ่งในยุคนั้นประเทศไทยอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ที่กำลังพัฒนาประเทศให้ทันสมัยตามแบบทุนนิยมขนานใหญ่ และได้ปราบปรามจับกุมปัญญาชนก้าวหน้าจำนวนมากทำให้ปัญญาชนส่วนมากไม่กล้าวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล (วิทยากร เชียงกูล, 2533:10)

อาจารย์สุลักษณ์มีลักษณะเด่นคือความคิดแบบชาตินิยมและวัฒนธรรมนิยม และการกล้าวิพากษ์วิจารณ์มากกว่านักอนุรักษนิยมอื่นๆ ทำให้ได้รับการสนับสนุนจากทั้งกลุ่มชนชั้นสูงและนักศึกษาปัญญาชน ในช่วงเวลาที่ดังกล่าวอาจารย์สุลักษณ์ได้ใช้สังคมศาสตร์ปริทัศน์เป็นเวทีที่เปิดกว้างรับแนวคิดใหม่ๆของนักคิดนักเขียนที่มีสถานะมาจากปัญญาชนมหาวิทยาลัยและนิสิตนักศึกษา (สุชาติ สวัสดิ์ศรี, 2549:75) ซึ่งเป็นการกระตุ้นให้ปัญญาชนในยุคเผด็จการ สฤษดิ์-ถนอมได้คิดและแสดงออกในเรื่องต่างๆ และต่อมากลุ่มปัญญาชนเหล่านี้ได้กลายเป็นกลุ่มศิษย์ใกล้ชิดของอาจารย์สุลักษณ์

ในช่วงปี พ.ศ. 2516-2519 บทบาทของอาจารย์สุลักษณ์มีค่อนข้างน้อย เนื่องจากแนวคิดการเคลื่อนไหวทางสังคมของปัญญาชนในขณะนั้นเป็นไปในทิศทางสังคมนิยม (วิทยากร เชียงกูล, 2533:36-37) อย่างไรก็ตามอาจารย์สุลักษณ์ก็ยังคงผลิตผลงานและเสนอแนวคิดต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ ซึ่งแนวความคิดแบบอาจารย์สุลักษณ์เน้นการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไปโดยสันติวิธี เน้นการพัฒนาสังคมโดยมีพื้นฐานอยู่ที่พุทธศาสนาและวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทยก็เริ่มกลับมาได้รับความสนใจจากนักศึกษาปัญญาชนรุ่นหลังที่ไม่เห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงโดยวิธีรุนแรงของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย หลังมีนโยบายนิรโทษกรรมของรัฐบาลที่ทำให้ปัญญาชนในยุคปฏิวัติเดินทางกลับเข้าเมือง ความนิยมในลัทธิสังคมนิยมเสื่อมลงเป็นอย่างมาก ปัญญาชนรุ่น

ใหม่ให้ความสนใจกับการปฏิรูปสังคมเชิงพุทธของอาจารย์สุลักษณ์มากขึ้น (วิทยากร เชียงกูล ,2533:45)

แนวคิดปฏิรูปสังคมเชิงพุทธของอาจารย์สุลักษณ์ คือ การผสมผสานแนวคิดเชิงชาตินิยม วัฒนธรรมนิยม และศีลธรรมนิยม ซึ่งเป็นแนวคิดดั้งเดิม กับการเป็นนักเสรีนิยมที่ใจกว้างมากขึ้น ส่วนหนึ่งคงมาจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ และการเรียนรู้จากปัญญาชนต่างชาติ เช่น กลุ่มเคเวกเกอร์, อิวาน อิลลิช, เปาโล แพร์ ฯลฯ ซึ่งเป็นปัญญาชนเสรีก้าวหน้า (วิทยากร เชียงกูล ,2533:46-47)

แนวคิดการสร้างชุมชนทวนกระแสแบบอาศรมเพื่อเป็นที่ทดลองใช้ชีวิตทางเลือกที่ต่างจากชีวิตในกระแสหลักเป็นความคิดหนึ่งของอาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ร่วมกับคณะลูกศิษย์กลุ่มอหิงสาที่ต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมด้วยสันติวิธีและให้ความสำคัญกับการใช้ชีวิตในชุมชน (ประชา หุตานุวัตร.สัมภาษณ์.29 กรกฎาคม 2555.) กลุ่มอหิงสาได้แรงบันดาลใจจากแนวคิดชุมชนอาศรมของมหาตมาคานธี โดยเห็นว่าอาศรมแบบคานธีเป็นแบบอย่างชุมชนทดลองเพื่อการฝึกฝนตนเอง และเพื่อสร้างสังคมอุดมคติ รวมทั้งอิทธิพลจากกลุ่มเคเวกเกอร์ (Quaker) ที่สร้างชุมชนทวนกระแสขึ้นที่กลางเมืองฟิลาเดลเฟีย เพื่อเป็นฐานในการสร้างสังคมใหม่ในสหรัฐอเมริกาซึ่งถือว่าเป็นชุมชนของคนทำงานรับใช้สังคม

ปี พ.ศ.2518 มีการสัมมนา Asian Pacific Forum ที่จัดขึ้นในประเทศไทย อาจารย์สุลักษณ์ ศิวลักษณ์ คณะลูกศิษย์กลุ่มอหิงสา และท่านดิช นัท ฮันท์ ผู้นำขบวนการชาวพุทธแห่งเวียดนามเข้าร่วมการสัมมนาครั้งนี้ด้วย ในการประชุมมีความเห็นว่าควรจะมีสถานที่สำหรับนักกิจกรรมสังคมได้พักผ่อนทางร่างกาย และจิตวิญญาณ ฝึกสมาธิภาวนา เพื่อฟื้นฟูจิตใจ และทำงานรับใช้สังคมอย่างยั่งยืน ศึกษาทำความเข้าใจตนเอง โดยอาศัยความสงบของธรรมชาติรอบตัว และการใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย

กระทั่งในราว พ.ศ. 2526 อาจารย์สุลักษณ์และกลุ่มลูกศิษย์คิดสร้างอนุสรณ์สถานเพื่อเป็นที่ระลึกถึงอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ จึงร่างโครงการ อาศรมปรีดี ซึ่งกำหนดแผนงานและการดำเนินชีวิตในอาศรมให้ดำเนินตามแนวคิดเค้าโครงเศรษฐกิจของอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ที่เป็นแนวคิดวิถีเศรษฐกิจการเกษตรเพื่อการพึ่งตนเองเป็นพื้นฐานการอยู่ร่วมกัน ในการร่างโครงการอาศรมปรีดีนี้ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการอย่างชัดเจน ได้แก่

1. แสวงหารูปแบบการใช้ชีวิตร่วมกันในรูปแบบสหกรณ์
2. คิดค้นปฏิบัติกิจกรรมที่ใช้วิธีการทางชีวภาพ เทคโนโลยีวิทยาระดับกลาง ซึ่งจะต้องคำนึงถึงระบบนิเวศวิทยา

3. เป็นการปฏิบัติธรรมในชีวิตจริง โดยนำเอาธรรมเข้ามาอยู่ในการทำงานและความสัมพันธ์ระหว่างกันภายในชุมชน

เมื่อเสนอร่างโครงการต่อมูลนิธิปริยัติ พนมมยงค์แล้ว ทางมูลนิธิเห็นว่าการใช้ชื่ออาศรมปริยัติหรือการสังกัดมูลนิธิปริยัติ พนมมยงค์ อาจทำให้เกิดปัญหาทางการเมืองได้ อาจารย์สุลักษณ์จึงเสนอให้ตั้งชื่อใหม่ และย้ายไปสังกัดมูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป

ขณะนั้น ม.ร.ว.สายสวัสดิ์ สวัสดิวัตน์ ต้องการจะยกที่ดินบริเวณรังสิต คลองสิบห้า อำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายกจำนวน 34.5 ไร่ ให้ใช้ประโยชน์ทางการศึกษา อาจารย์สุลักษณ์และกลุ่มลูกศิษย์จึงตกลงเลือกพื้นที่นี้ และให้ชื่อว่า **อาศรมวงศ์สนธิ**

คณะผู้ก่อตั้งได้ร่างโครงการอาศรมปริยัติขึ้นใหม่ในชื่อโครงการ **อาศรมวงศ์สนธิ** โดยยังยึดเค้าโครงหลักตามโครงการเดิม แต่เพิ่มเนื้อหาสาระในมิติศิลปวัฒนธรรม และศาสนธรรมเข้าไปด้วย ดังที่อาจารย์สุลักษณ์ได้ระบุไว้ว่า อาศรมสร้างเพื่อการเติบโตทางศาสนธรรม ให้แต่ละคนมีสันติภาวะภายใน อันจักเป็นพลังให้เปลี่ยนแปลงสังคมภายนอกได้ด้วยวิธีอหิงสา (ประชา นุตานวัตร ,2547:ค่านำ8) ซึ่งเอกสารโครงการอันสุดท้ายก่อนเริ่มลงมือปฏิบัติจริงในภาคสนาม ได้ระบุวัตถุประสงค์ของโครงการไว้ว่า

1. ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของพื้นบ้าน โดยพยายามฟื้นคุณค่าของสิ่งเหล่านี้ให้กลับมามีความหมายใหม่ในชีวิตทางสังคมที่เปลี่ยนไปแล้ว
2. ค้นคว้าทดลองปฏิบัติกิจกรรมพึ่งตนเองโดยใช้วิธีการทางชีวภาพ เทคนิควิทยาศาสตร์ที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงปัญหาในเวศวิทยาควบคู่ไปด้วย
3. ทำกิจกรรมด้านสังคมสงเคราะห์ร่วมกับกลุ่มต่างๆ ที่แนวคิดสอดคล้องกัน
4. จัดสรรบรรยากาศอันสงบในการสัมมนาแลกเปลี่ยนความคิดระหว่างกลุ่มต่างๆ ที่แนวทางคล้ายกัน
5. แสวงหารูปแบบการชีวิตร่วมกันในวิถีทางแห่งสหกรณ์ โดยวางอยู่บนพื้นฐานแห่งศาสนธรรม และคุณค่าทางขนบธรรมเนียมและเพณีที่เหมาะสม

3.2 วิถีชีวิตและระเบียบภายในชุมชน

การเริ่มต้นการใช้ชีวิตภายในอาศรมวงศ์สนธิต้องเริ่มนับเมื่อสมาชิกกลุ่มแรกย้ายเข้ามาภายในพื้นที่อาศรมวงศ์สนธิ ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2527 ชาวชุมชนกลุ่มแรกจำนวน 6 ชีวิต ได้แก่ ครอบครัวคุณสันติสุข ไสภณศิริ คุณจุไรรัตน์ ไสภณศิริ ภรรยา และคุณหนึ่ง ไสภณศิริ ครอบครัวคุณสมชาย อภิวรรณศิริ และภรรยาคุณศิริพร อภิวรรณศิริ(โชติชัชวาลกุล) และคุณฉัตร เหล่า

คัมภีร์ ซึ่งสมาชิกชุมชนรุ่นบุกเบิกเหล่านี้ล้วนเป็นศิษย์ของอาจารย์สุลักษณ์ และมีอุดมการณ์ที่จะแสวงหารากการดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่ายและไม่ต้องตกอยู่ในการครอบงำของความคิดกระแสหลักที่ต้องขึ้นอยู่กับวัตถุสิ่งของและรีบเร่งตลอดเวลา ดังที่คุณศิริพร โชติชัชวาลกุลระบุไว้ว่า

“สาเหตุที่ไปปอน(คุณศิริพร) ลุงสมชายและเพื่อน ๆ ออกจากกรุงเทพฯ มาอยู่บ้านนอกนั้น นอกจากเป็นเพราะเราไม่ชอบอยู่ในกรุงแล้ว เรายังคิดไกลไปว่าชีวิตสมัยนี้ดำเนินไปโดยวิธีที่ยุ่งยาก ซ้ำซ้อน สภาพแวดล้อมในเมืองทำให้เราเกิดความตึงเครียด และเต็มไปด้วยสิ่งที่เป็นพิษนับตั้งแต่อาหาร อากาศตลอดไปถึงจิตใจ เราก็เลยอยากจะไปสร้างชุมชนเล็ก ๆ ที่มีวิถีชีวิตเรียบง่าย ปลอดภัยจากสิ่งที่เป็นพิษทั้งหมด นี่คือนิยมคติของเรา ส่วนของจริงนั้นจะทำได้แค่ไหนก็ต้องพยายามกัน แต่เอาเป็นว่าเราจะเดินตามแนวแห่งอุดมคติอันนี้แหละ”

ศิริพร โชติชัชวาลกุล, 2 กรกฎาคม 2555

การใช้ชีวิตในช่วงแรกของสมาชิกยุคนุกเบิกนั้นต้องขออาศัยในบ้านของชาวบ้านที่อยู่ในที่ดินมาก่อน เนื่องจากบ้านพักของสมาชิกยังไม่สามารถปลูกสร้างได้ ในส่วนงานอื่นๆ ที่เป็นการดำเนินชีวิต สมาชิกก็ต้องหัดทำหลายอย่าง เช่น หุงข้าวจากเตาถ่าน พายเรือ ว่ายน้ำ ขุดดิน ปลูกต้นไม้ จับปลา ต่อมาสมาชิกเริ่มทำแปลงปลูกผัก ซั้วไก่ เป็ดมาเลี้ยง ซึ่งในช่วงแรกต้องขอคำแนะนำและความช่วยเหลือจากชาวบ้าน (ศิริพร โชติชัชวาลกุล, 13 มิถุนายน 2555:ออนไลน์)

การอาศัยในชุมชนอาศรมวงศ์สนธิในระยะแรกไม่ได้สวยงามอย่างที่สมาชิกคิดฝันไว้ สมาชิกต้องเผชิญกับความจริงอันยากลำบาก เนื่องจาก

1. สภาพพื้นที่ทางกายภาพของอาศรมวงศ์สนธิไม่เอื้ออำนวยต่อการเพาะปลูก สภาพที่ดินเป็นที่ลุ่มน้ำท่วมถึง ในฤดูฝนน้ำจะท่วม ส่วนในหน้าแล้ง น้ำในคลองจะลดต่ำมาก ที่ดินมีวัชพืชปกคลุมทั่วบริเวณ ดินและน้ำในอาศรมฯ มีสภาพเป็นกรดสูง (ศิริพร โชติชัชวาลกุล, 11 กรกฎาคม 2555:ออนไลน์)

2. สมาชิกมีภูมิหลังเป็นชนชั้นกลางที่ไม่มีประสบการณ์ชีวิตในชนบทและการทำเกษตรกรรม ทำให้ต้องเรียนรู้ทั้งการใช้ชีวิต และการทำงาานใหม่หมด

หลังจากสมาชิกได้เข้ามาอยู่ในชุมชนอาศรมวงศ์สนิทได้ราว 1 เดือน ครอบครัวของคุณสันติสุข โสภณศิริได้ถอนตัวออกจากชุมชน และอีก 6 เดือนต่อมาคุณฉัตร เหล่าคัมภีร์ก็ขอถอนตัวตามไปอีก คุณสมชายและคุณศิริพรจึงได้ชักชวนคุณพรหมซึ่งรู้จักกันจากการไปดูงานด้านการเกษตรที่จังหวัดขอนแก่นมาช่วยงานที่อาศรม เนื่องจากคุณพรหมเป็นคนต่างจังหวัดมีพื้นฐานการทำกร เกษตร และสามารถช่วยสอนวิถีชีวิตแบบชาวบ้านให้ได้ (ประชา หุตานุกร, 2547:5) มาช่วยงานในชุมชนและดำเนินการตามโครงการต่างๆ ต่อไป

ในปีพ.ศ. 2528 ชุมชนอาศรมวงศ์สนิทได้รับเงินทุนสนับสนุนจากมูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป ร่วมกับศูนย์พัฒนาศาสนาและวัฒนธรรมแห่งเอเชีย (Asian Cultural Forum on Development - ACFOD) ให้ทำการสร้างเรือนเสี้ยมเสมอ สำหรับเป็นที่พักรับรองแขกและที่ประชุมสัมมนา เพื่อที่สมาชิกจะได้มีรายได้จากการเก็บค่าบำรุงรักษา นอกจากนี้ชุมชนยังได้รับเงินสนับสนุนจากกองทุนพัฒนาท้องถิ่นไทย-แคนาดา(LDAP)และองค์กร CEBEMO ประเทศเนเธอร์แลนด์เพื่อทำโครงการไร่สวนผสม โดยเงินทุนที่ได้นำมาใช้ในการปรับพื้นที่และสภาพดินในอาศรมวงศ์สนิท ทำคันดินป้องกันน้ำท่วม วางแผนทำไร่สวนผสม แต่โครงการดังกล่าวไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากปัญหาสภาพของพื้นที่และกำลังคนไม่เพียงพอ ทำให้ต้องล้มเลิกการทำนาและโรงสีไปเพราะทำไปแล้วไม่คุ้มต้นทุน

ในปลายปี พ.ศ. 2529 คุณสมชาย อภิวรรณศิริ ถอนตัวออกจากชุมชน จึงเหลือเพียงคุณศิริพร โชติชัชวาลกุล ที่ยังอยู่ในชุมชนต่อไป โดยคุณศิริพรยังดำเนินกิจกรรมตามโครงการที่เหลือด้วยการจ้างแรงงานและอาศัยอาสาสมัครนักศึกษาที่สนใจการดำเนินชีวิตทางเลือก ซึ่งจากการดำเนินการโครงการต่อ เมื่อสรุปผลการทำงานออกมาแล้วพบว่าขาดทุน

ในช่วงปี พ.ศ. 2530 เริ่มมีคนกลุ่มต่างๆ เข้ามาใช้พื้นที่ในอาศรมวงศ์สนิท ได้แก่ เด็กและเจ้าหน้าที่มูลนิธิโครงการเด็กเร่ร่อน มูลนิธิโกลด์คิมทองประมาณ 30 คน มาขอใช้พื้นที่ส่วนหนึ่งทำกิจกรรมบ้านเกื้อกูลเพื่อเป็นที่พักพิงสำหรับกลุ่มเด็กเร่ร่อน และกลุ่มผู้ลี้ภัยชาวศรีลังกาที่หมุนเวียนเข้ามาพักคราวละ 4-5 คน อย่างไรก็ตามในด้านความสัมพันธ์และการจัดโครงสร้างความเป็นอยู่ในชุมชนก็ยังไม่มีความชัดเจน แต่ละกลุ่มไม่ได้มีความสัมพันธ์กันนัก แต่ฝ่ายก็ดำเนินกิจกรรมของตนเอง ส่วนผู้ลี้ภัยชาวศรีลังกาก็จะเป็นอาสาสมัครช่วยงานอาศรมฯ เช่น งานเกษตร ดูแลพื้นที่ทางมูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีปได้มอบหมายให้คุณศิริพรทำหน้าที่ในการดูแลกิจการภายในอาศรมวงศ์สนิทรวมทั้งเป็นผู้ติดต่อประสานงานกับมูลนิธิฯ

ในช่วงปีพ.ศ.2532 มูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีปได้เริ่มทำโครงการสร้างอนุสรณ์สถานเพื่อรำลึกถึงเกียรติประวัติของพระยาอนุমানราชธนและพระสารประเสริฐ เนื่ององค์การศึกษา

ชาวบ้านธรรมดาไม่ถึงขั้นที่จะเป็นนักคิดที่ทำงานเพื่อจะเปลี่ยนแปลงสังคมเชิงอุดมคติ (ประชา หุตานุวัตร. สัมภาษณ์. 29 กรกฎาคม 2555.) คุณศิริพรจึงลาออกจากการเป็นผู้ดูแลอาศรมวงศ์สนิทและแยกออกไปใช้ชีวิตทำงานด้านเกษตรธรรมชาติจนถึงปัจจุบัน

นับตั้งแต่เกิดการพูดคุยถึงแนวคิดการสร้างชุมชน จนถึงการย้ายจากชุมชนของสมาชิกยุคแรกจนหมด ผู้ศึกษาขอเรียกช่วงเวลาดังกล่าวว่า ยุคบุกเบิกชุมชนอาศรมวงศ์สนิท ซึ่งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงยุคนี้มีประเด็นที่น่าสนใจ คือ ในการสร้างชุมชนทางเลือก การให้ความสำคัญกับอุดมการณ์เพียงอย่างเดียว นั้น จะทำให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่จนทำให้เป้าหมายของสมาชิกเป็นจริงได้หรือไม่ การวางแผนและจัดการการดำเนินชีวิตให้ดีน่าจะมีส่วนสำคัญที่จะทำให้สมาชิกอยู่ในชุมชนได้ราบรื่น จนสามารถตอบสนองอุดมการณ์ของตนได้

หลังจากคุณศิริพร ไซติชชวลกุลได้ออกจากอาศรมวงศ์สนิทแล้ว อาศรมวงศ์สนิทก็ได้ผู้ดูแลคนใหม่ที่จะนำอาศรมวงศ์สนิทไปสู่ทิศทางที่ประกาศไว้ว่า เป็นชุมชนทางเลือกที่เป็นแหล่งปมเพาะนักกิจกรรมให้พร้อมทั้งด้านความรู้และจิตวิญญาณเพื่อสร้างสรรค์กิจกรรมเพื่อรับใช้และเปลี่ยนแปลงสังคม รวมทั้งเป็นชุมชนทวนกระแสตัวอย่างในการดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่ายให้สังคมกระแสหลักได้เห็นว่าสามารถเป็นจริงได้ ได้แก่ คุณประชา หุตานุวัตร ซึ่งอาจารย์สุลักษณ์ได้วางตัวให้มาทำอาศรมฯ อยู่แล้ว เพราะอาจารย์สุลักษณ์ได้ส่งคุณประชาศึกษาชุมชนแบบอาศรมทั่วประเทศไทยเดี่ยว (ประชา หุตานุวัตร. สัมภาษณ์. 29 กรกฎาคม 2555.)

คุณประชา หุตานุวัตร เป็นลูกศิษย์กลุ่มอหิงสาที่มีความใกล้ชิดกับอาจารย์สุลักษณ์เป็นอย่างมาก มีประสบการณ์ในการเคลื่อนไหวทางการเมืองในช่วงตุลาคม พ.ศ.2516 มีประสบการณ์ใช้ชีวิตในสวนโมกข์ในขณะที่บวช และเคยใช้ชีวิตในชุมชนทางเลือกต่างประเทศ ทั้งชุมชนอาศรมในประเทศไทยเดี่ยว และชุมชนฟินฮอร์นในสหราชอาณาจักร

การเริ่มต้นเข้ามาเป็นผู้ดูแลอาศรมวงศ์สนิทของคุณประชา หุตานุวัตรนั้นเกิดจากอาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์มอบหมายให้คุณประชาเขียนโครงการอาศรมเพื่อชีวิต สังคม และธรรมชาติ เพื่อขอทุนไปที่มูลนิธิไฮริชเบิร์น ประเทศเยอรมนี โดยโครงการดังกล่าวมีส่วนประกอบสองส่วน คือ

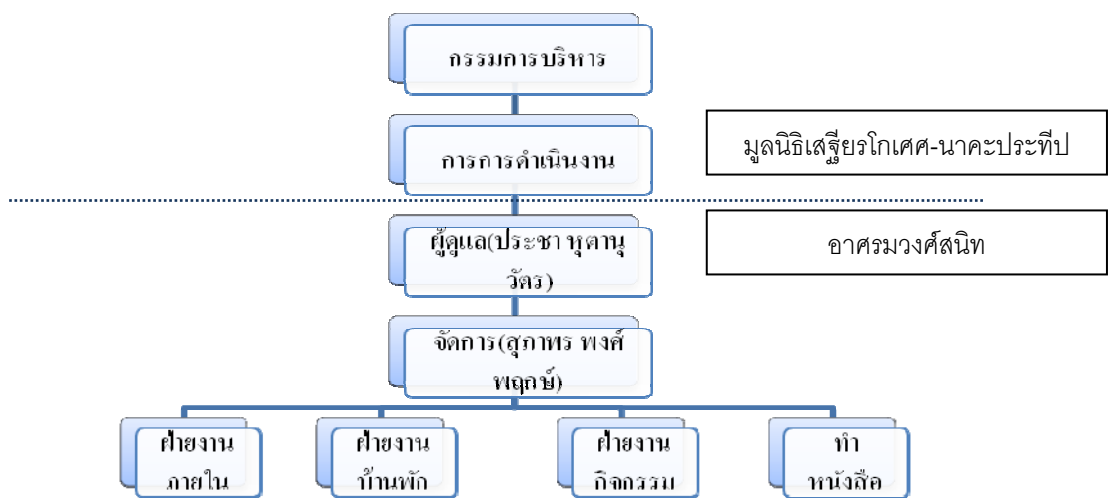
1. ส่วนการก่อสร้าง การก่อสร้างห้องสมุด (วรรณาคาร) บ้านพัก (กุฏิ) จำนวน 7 หลัง และการปรับพื้นที่และทำทางเดินบริเวณสวนอนุสรณ์
2. ส่วนกิจกรรม มีการจัดกิจกรรมการภาวนาสำหรับนักกิจกรรม การจัดอบรมสัมมนาเพื่อสร้างมโนสำนึก การสนับสนุนคนทำงานสร้างสรรค์ การเสวนาเพื่อสมานไมตรี โรงเรียนชาวพุทธเพื่อบริการสังคม การพิมพ์วารสารและหนังสือ และการวิจัยชุมชนเพื่อการปฏิบัติ

หลังจากแหล่งทุนตอบรับให้เงินทุนสนับสนุนโครงการดังกล่าวเป็นเวลา 3 ปี คุณประชา หุตานุวัตร จึงย้ายเข้ามาเป็นผู้ดูแลอาศรมวงศ์สนิทตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 พร้อมเจ้าหน้าที่ดำเนินโครงการ นอกจากนี้สำนักงานพุทธศาสนิกสัมพันธ์นานาชาติ (International Network of Engaged Buddhists – INEB) ที่อยู่ภายใต้การดูแลของมูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป ก็ได้ย้ายสำนักงานจากกรุงเทพฯ มาตั้งอยู่ในอาศรมวงศ์สนิท รวมทั้งนักแสวงหาทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ เช่น นักกิจกรรม ศิลปิน ผู้ต้องการทดลองใช้ชีวิตแบบทางเลือกที่ได้รับข่าวคราว หรือได้รับการชักชวนก็ได้เข้ามาทดลองใช้ชีวิตร่วมกันเป็นชุมชน ในขณะนั้นสมาชิกชาวชุมชนอาศรมวงศ์สนิทมีจำนวนราว 40 คน

ในการที่อาศรมวงศ์สนิทจะดำเนินการสร้างชุมชนในอุดมคติอย่างเต็มตัว ทั้งผู้นำและสมาชิกในชุมชนได้ร่วมกันกำหนดทิศทางและเป้าหมายของอาศรมวงศ์สนิทไว้ดังนี้

1. เพื่อพัฒนาศักยภาพของแต่ละคน ให้รู้จักว่าตนเองเป็นใคร มีความสามารถ ความถนัดด้านใด และรู้ว่าข้อบกพร่องของใครข้อใดที่ต้องได้รับการขัดเกลา ซึ่งการค้นพบศักยภาพของตนเองจะนำมาซึ่งความมั่นใจของตนเองขั้นพื้นฐานและจะทำให้สามารถปฏิสัมพันธ์กับโลกภายนอกได้อย่างมีความหมายต่อไป
2. เพื่อแสวงหาชีวิตใหม่ร่วมกันในลักษณะของชุมชน ซึ่งเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ในการพัฒนาความเป็นมนุษย์ให้พ้นความแปลกแยกที่ระบบการแก่งแย่งแข่งขันได้ประทับรอยไว้
3. นำศักยภาพของแต่ละคนมารับใช้สังคมโดยการทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ แม้จะมีการแบ่งการทำงานตามแผนกต่างๆ แต่ทุกแผนกจะต้องให้ความร่วมมือกันอย่างเต็มที่

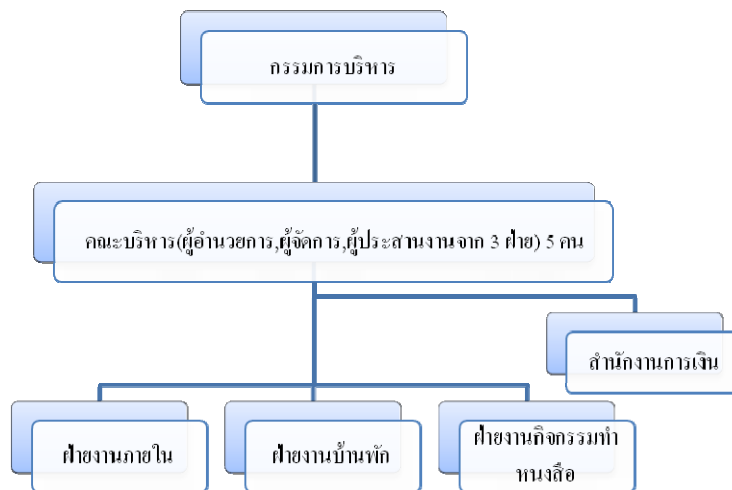
นอกจากชาวอาศรมจะกำหนดทิศทางและเป้าหมายของชุมชนแล้ว ก็ยังได้ร่วมกันกำหนดโครงสร้างชุมชนซึ่งมีดังต่อไปนี้

ภาพ3.1 แผนผังการบริหารชุมชน 1

จากการสร้างโครงสร้างชุมชนในครั้งแรก ก็เกิดคำถามในหมู่สมาชิกในเรื่องโครงสร้างที่มีการลดหลั่นกันตามลำดับชั้น ซึ่งสมาชิกเห็นว่าเป็นการรวบอำนาจไว้ที่คนเพียงคนเดียว ทำให้ในอีก 6 เดือนต่อมา อาศรมวงศ์สนิทจึงมีการแก้ไขโครงสร้างการปกครองให้ผู้มีอำนาจดูแลชุมชนระบุเป็นตำแหน่งแทนระบุตัวคน

ในอีก 6 เดือนต่อมาก็ได้มีการปรับโครงสร้างการปกครองอีกครั้ง โดยมีการตั้งคณะกรรมการให้เป็นผู้มีอำนาจตัดสินใจในการทำงานและดูแลการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามนโยบายและแผนงาน ซึ่งคณะกรรมการประกอบด้วยผู้อำนวยการ ผู้จัดการ และเพิ่มผู้ประสานงานจาก 3 ฝ่าย

เข้ามาร่วมในการตัดสินใจด้วย

ภาพ3.2 แผนผังการบริหารชุมชน 2

ต่อจากนั้นอีก 6 เดือนอาศรมวงศ์สนิทก็ได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบการบริหารจากตรงเดี่ยว

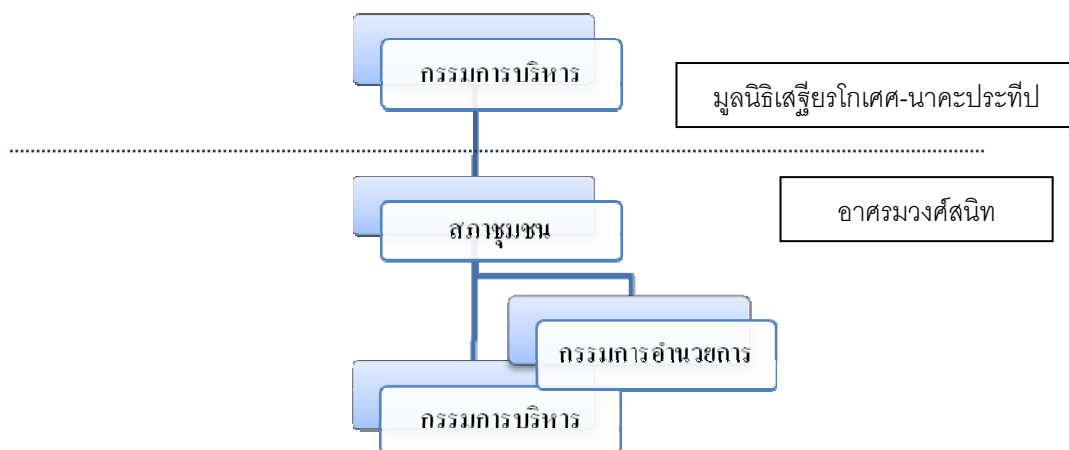
 ยกเลิกคณะกรรมการและให้สภาชุมชนมีอำนาจสูงสุดในการกำหนดนโยบายและ

 กรรมการอำนวยความสะดวกทำหน้าที่ให้คำปรึกษา ดูแล และผลักดันแผนงาน และ

 หน้าที่บริหารภายในชุมชน โดยกรรมการทั้ง 2 ชุดมาจากการเลือกตั้ง

มูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป

อาศรมวงศ์สนิท

ภาพ3.3 แผนผังการบริหารชุมชน 3

ในช่วงระยะเวลา 2 ปี ชาวอาศรมวงศ์สนธิที่มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการบริหารจัดการภายในชุมชนในหลากหลายรูปแบบ โดยในช่วงแรกก็คือว่าเป็นช่วงการสร้างชุมชนใหม่นั้น โครงสร้างการบริหารจะมีลักษณะคล้ายองค์กร มีการระดมตัวของผู้มีอำนาจตัดสินใจ แต่ต่อมาเมื่อสมาชิกชุมชนพยายามเรียกร้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารมากขึ้น โครงสร้างการบริหารชุมชนจึงต้องปรับเปลี่ยนไปจนท้ายสุดก็มีการจัดตั้งสภาชุมชนให้มีอำนาจในการดูแลชุมชน ซึ่งในส่วนของ การจัดโครงสร้างการปกครองของอาศรมวงศ์สนธิในช่วงต้นนั้น คุณประชา หุตานุกูวัตกรกล่าวว่า “หลักของชุมชน คือ การมีส่วนร่วม ให้ทุกคนเข้ามาตัดสินใจทุกเรื่อง แต่ต่อมาก็ค่อยๆ เรียนรู้ว่าการมีส่วนร่วมต้องสมดุลกับการเป็นผู้นำ เพราะทำให้เสียเวลามาก ไม่มีใครฟัง” (ประชา หุตานุกูวัตกร, 29 กรกฎาคม 2555.)

แม้ว่าโครงสร้างการบริหารภายในอาศรมวงศ์สนธิจะเปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการตัดสินใจโดยไม่ผูกขาดไว้ที่ใครคนใดคนหนึ่งแล้วก็ตาม แต่บารมีของผู้นำ คือ คุณประชา หุตานุกูวัตกรที่ดูแลโครงการในอาศรมวงศ์สนธิก็เป็นสิ่งที่ปฏิเสธไม่ได้ว่ามีอิทธิพลเป็นอย่างมากภายในชุมชน “เมื่อใดก็ตามที่เกิดเหตุก่อกวนได้แย้งกันจนอาจก่อให้เกิดความรุนแรง คุณประชา ก็จะต้องเล่นบทบาทผู้นำให้หว่าดหว่าเล็กกรากันไป” (สุนิสา จำวิเศษ, 2552:84)

นอกจากนี้แนวคิดหรือการตัดสินใจหลายๆ ครั้งของคุณประชาก็มีอิทธิพลเหนือสมาชิกชุมชนทำให้บางครั้งอำนาจของคุณประชาสามารถควบคุมความเป็นไปภายในอาศรมวงศ์สนธิ ชาวอาศรมวงศ์สนธิบางคนถึงกับให้คำจำกัดความการปกครองในยุคนั้นว่า ประชาธิปไตย อันหมายถึง อำนาจอธิปไตยเป็นของประชา หุตานุกูวัตกร (สุนิสา จำวิเศษ, 2552:85)

ในช่วงปี พ.ศ. 2537 เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในอาศรมวงศ์สนธิอีกครั้งหนึ่ง เมื่อคุณประชา หุตานุกูวัตกร ลาพักไปต่างประเทศ สถานการณ์ในอาศรมวงศ์สนธิเกิดปัญหาความขัดแย้ง

ระหว่างผู้ดูแลคนใหม่กับสมาชิก เกี่ยวกับเรื่องความเป็นอยู่ ประกอบกับขณะนั้นโครงการต่างๆ ที่ใช้อาศรมวงค์สนธิเป็นสถานที่ทำงานย้ายโครงการไปที่อื่นบ้าง หมดทุนสนับสนุนโครงการบ้าง สมาชิกที่เคยอยู่ จึงทยอยออกไปตามโครงการที่ตนเองสังกัด จนปลายปี พ.ศ.2538 เหลือผู้ที่อยู่ในอาศรมวงค์สนธิ เพียง 4-5 คนเท่านั้น

คุณประชา หุตานุกวัตรกลับมาทำหน้าที่ที่ปรึกษาให้กับอาศรมวงค์สนธิอีกครั้งหนึ่ง พร้อมกับนำโครงการใหญ่ คือ โครงการอบรมผู้นำระดับรากหญ้าประเทศพม่า (Grassroots Leadership Training in Burma – GLTB) ที่มีระยะเวลาดำเนินงานถึง 10 ปีเข้ามาในอาศรมวงค์สนธิ ทำให้มีนักกิจกรรมที่มาทำงานตามโครงการดังกล่าวเข้ามาอยู่ในอาศรมวงค์สนธิอีกครั้ง

การกลับมาของคุณประชา หุตานุกวัตร ไม่ต้องการเข้ามาดูแลอาศรมวงค์สนธิอย่างเต็มตัว แต่ต้องการลดบทบาทของตนเอง และไม่ให้การปกครองดูแลตั้งขึ้นอยู่กับใครเพียงคนเดียว ซึ่งผู้ที่ทำหน้าที่ดูแลอาศรมวงค์สนธิในช่วงเวลาดังกล่าว คือ คุณสมบุญ จีงเปรมปรีดี ที่ดูแลด้านการบริหารโครงการ และคุณอาภาพร คำเจริญ ที่ดูแลด้านการใช้ชีวิตและเรื่องราวของชุมชน (มณฑลจันทบุรี สัมภาษณ์ 20 มิถุนายน 2555)

ในปี พ.ศ. 2542 อาศรมวงค์สนธิจึงมีการประชุมใหญ่เพื่อทบทวนเป้าหมาย และรวบรวมระเบียบข้อบังคับการอยู่ร่วมกันเป็นลายลักษณ์อักษร จนเกิดเป็นธรรมนูญอาศรมวงค์สนธิ ปี พ.ศ. 2542 โดยกำหนดเป้าหมายของอาศรมวงค์สนธิไว้ว่า

เป็นชุมชนทวนกระแสที่สร้างทางเลือก โดยมีพื้นฐานในการทำกิจกรรม คือ การภาวนา รับประทานสังคัม และเปลี่ยนแปลงสังคม สามารถพึ่งตนเองได้อย่างพอประมาณ โดยให้มีการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพและเป็นแหล่งเยียวยารักษา นำมาซึ่งคุณภาพแห่งชีวิต

ในธรรมนูญอาศรมวงค์สนธิระบุวัตถุประสงค์ของอาศรมวงค์สนธิว่า

1. เพื่อเพิ่มบทบาทของการภาวนาเพื่อการรับใช้สังคัม และส่งเสริมการทำงานรับใช้สังคัม
2. เพื่อเน้นการสร้างชุมชนที่มีพื้นฐานการอยู่ร่วมกัน
 - 2.1 ใช้การตัดสินใจร่วมกันมากที่สุดเท่าที่จะทำได้
 - 2.2 ลดความแตกต่างทางรายได้
 - 2.3 พัฒนาศักยภาพบุคคลากรอย่างต่อเนื่อง
 - 2.4 ทำงานด้วยความเข้าใจ และสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกัน เพื่อการทำงานอย่างมีความสุข
 - 2.5 เสริมสร้างความสามัคคีภายในชุมชน
3. เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ ความคิด สำหรับเป็นพื้นฐานในการรับใช้สังคัม

4. เพื่อสร้างรายได้สำหรับการพึ่งตนเอง และแบ่งปันรายได้สู่สังคม
5. เพื่อขยายและเชื่อมโยงสัมพันธ์กับองค์กรพันธมิตรในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

การอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนนั้นก็ต้องมีการบัญญัติข้อตกลงของการอยู่ร่วมกัน โดยในธรรมนูญอาศรมวงศ์สนธิได้ระบุไว้ดังต่อไปนี้

1. ไม่ก่อให้เกิดมลพิษทางเสียงต่อผู้อื่น
2. เขตอภัยทาน อาศรมฯ ได้กำหนดให้เขตพื้นที่อาศรมฯ ทั้งบนบก ในน้ำ และบนท้องฟ้า เป็นเขตอภัยทานเพื่อเป็นแหล่งพักพิงแก่สรรพสัตว์
3. กำหนดให้อาณาเขตตั้งแต่ฝั่งตะวันออกของแนวถนนที่ผ่านเรือนธรรมปริทัศน์จนถึงบริเวณบ้านเด็กทั้งหมดเป็นเขตพึ่งตนเอง
4. อาศรมวงศ์สนธิสนับสนุนให้การรับประทานอาหารมังสวิรัติเป็นหลัก แต่จะมีปลาหรืออาหารทะเลเป็นครั้งคราว และไม่อนุญาตให้นำเนื้อสัตว์อื่นเข้ามารับประทานอาหาร

ในธรรมนูญอาศรมวงศ์สนธิยังได้ระบุสิทธิและสวัสดิการที่สมาชิกจะได้รับ โดยอาศรมวงศ์สนธิเน้นพัฒนาเรื่องสิทธิขั้นพื้นฐานตามแนวคิดของอาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ซึ่งสวัสดิการของอาศรมวงศ์สนธิได้แก่

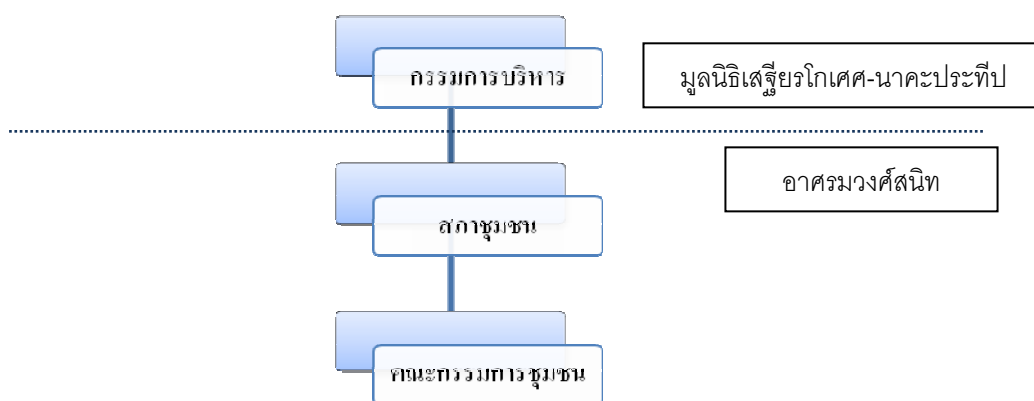
1. การลา การลาของเจ้าหน้าที่ในชุมชนนั้นนอกจากจะมีการให้ลากิจ ลาป่วย ตามปกติที่กฎหมายกำหนดแล้ว เพื่อเป็นการสนับสนุนและเปิดโอกาสให้สมาชิกมีเวลาในการฝึกฝนพัฒนาตนเองเพิ่มเติม ทางอาศรมวงศ์สนธิยังกำหนดให้สมาชิกสามารถใช้สิทธิในการลาไปปฏิบัติธรรม ลาเข้าร่วมอบรม หรือหากทำงานครบตามระยะเวลาที่กำหนดก็สามารถลาพักผ่อนได้เป็นเวลา 2 หรือ 6 เดือน โดยยังได้รับเงินเดือน
2. สวัสดิการค่ารักษาพยาบาล
3. ค่าเล่าเรียนบุตร
4. กองทุนสะสมเพื่อสวัสดิการชาวอาศรมฯ
5. กองทุนค่าตอบแทนประจำปีชาวอาศรมฯ
6. การประกันชีวิตและคุ้มครองอุบัติเหตุจากการทำงาน

ในส่วนเงินเดือนและค่าตอบแทนของสมาชิกภายในชุมชนนั้น อาศรมวงศ์สนธิมองว่าเงินเดือนไม่ใช่การวัดคุณค่าของคน หากแต่อยู่ที่การใช้ชีวิตและทำงานอย่างมีสติปัญญา มิตรภาพ และการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ดังนั้นหลักการให้เงินเดือนจะดูจากฐานเงินเดือนเก่า ความจำเป็นของการใช้เงิน ภาระของสมาชิก ความยากง่ายของงาน ปริมาณงาน ความรับผิดชอบ ความน่าเบื่อของ

งาน โดยไม่พิจารณาที่วุฒิการศึกษาอย่างที่สังคมภายนอกใช้กัน อย่างไรก็ตามก็มีข้อยกเว้นกับบางตำแหน่งที่ต้องอาศัยความเชี่ยวชาญเฉพาะ เช่น การทำบัญชี ที่อาศรมฯ ก็ต้องพิจารณาเงินเดือนตามมาตรฐานตลาดหรืออาจต่ำกว่าได้เล็กน้อย

นอกจากนี้ยังมีการปรับโครงสร้างการบริหารใหม่ โดยมีคณะกรรมการชุมชน ที่มาจากการเลือกตั้งโดยผู้มีสิทธิเลือกตั้งและรับเลือกตั้ง คือ ผู้ที่ได้รับรองจากชุมชนว่าเป็นสมาชิกโดยสมบูรณ์แล้ว คณะกรรมการชุมชนมีจำนวน 5 คน และต้องมีทั้งหญิงและชาย ทำหน้าที่

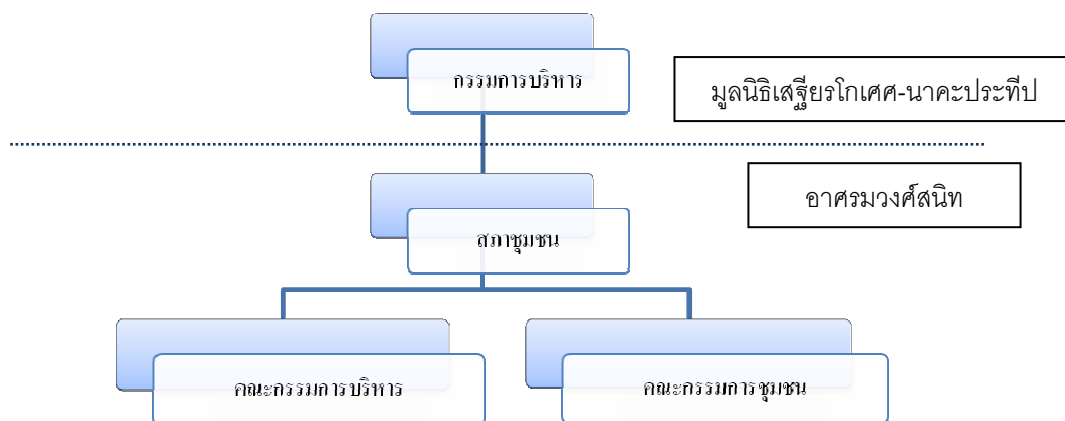
1. เสนอแนะเรื่องเงินเดือนตามขั้นตอน
2. ดูแลเรื่องสวัสดิการ
3. ตรวจสอบการทำงาน
4. ตรวจสอบร่างกฎระเบียบชุมชน
5. ประสานงานฝ่ายต่างๆ
6. ลดความขัดแย้งและแก้ปัญหาในชุมชน
7. รับเรื่องราวร้องเรียน
8. ประสานงานอาจารย์สุลักษณ์และคุณประชา
9. ดูแลงานทั้งหมดให้เป็นไปตามเป้าหมายและวาระอื่น
10. ส่งเสริมพัฒนาบุคลากร

ภาพ3.4 แผนผังการบริหารชุมชน 4

ต่อมาเกิดปัญหาเรื่องการทำงานและผู้ที่ได้รับการเลือกเป็นคณะกรรมการ เพราะส่วนมากคนที่ได้รับเลือกก็คือ หัวหน้างานในแต่ละฝ่าย ทำให้เกิดปัญหาว่าต้องดูแลทั้งเรื่องงานและเรื่องการใช้ชีวิตในชุมชน จึงมีการเปลี่ยนโครงสร้างอีกครั้งให้มีกรรมการ 2 คณะ คือ ดูแลเรื่องการทำงาน การบริหารงาน 1 ชุด และกรรมการที่ดูแลเรื่องการใช้ชีวิตภายในชุมชนอีก 1 ชุด แยกออกจากกัน

เพื่อให้การดูแลทั้งเรื่องการทำงานและเรื่องชีวิตประจำวันของสมาชิกในอาศรมวงศ์สนธิเป็นไปได้
อย่างราบรื่นและสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างตรงจุด

ภาพ 3.5 แผนผังการบริหารชุมชน 5

ในช่วงเวลานี้อาศรมวงศ์สนธิมีการดำเนินกิจกรรมเพื่อสังคมในแนวทางเลือกมากมาย เช่น โครงการบ้านดิน โครงการธรรมชาติบำบัด โครงการธรรมโฆษณาศึกษา โครงการตลาดวิชา และโครงการเหล่านี้ก็ได้รับการยอมรับและการสนใจจากผู้แสวงหาทางเลือกมากขึ้นเรื่อย ๆ สื่อต่างๆ ให้ความสนใจอาศรมวงศ์สนธิมากขึ้น ในวงการพัฒนาทางเลือกเองก็ยอมรับอาศรมวงศ์สนธิมากขึ้น

ในช่วงปี พ.ศ. 2551 เป็นต้นมา โครงการต่างๆ ที่เคยใช้สถานที่ภายในอาศรมวงศ์สนธิเริ่มทยอยออกไปจากอาศรมฯ ทั้งนี้สาเหตุมาจาก

1. แหล่งทุนต่างๆ โดยเฉพาะแหล่งทุนต่างประเทศที่ให้การสนับสนุนการทำกิจกรรมเพื่อของสังคมเปลี่ยนพื้นที่จากประเทศไทยไปสนับสนุนโครงการในประเทศอื่นๆ เช่น พม่า กัมพูชา หรือลาวแทน เนื่องจากในช่วงนั้นเศรษฐกิจของประเทศไทยมีการเติบโตมาก เมื่อแหล่งทุนมีน้อยลง โครงการใหม่ๆ ก็เกิดขึ้นไม่ได้ โครงการที่มีอยู่แล้วก็สิ้นสุดไปตามกำหนดเวลา

2. มูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป ก่อสร้างตึกสำนักงานใหม่ คือ เรือนร้อยฉันทา (เจริญนคร 22) ทำให้โครงการต่างๆ ย้ายไปตั้งสำนักงานที่ตึกสร้างใหม่ เพราะมีความสะดวกในการติดต่อประสานงาน และการเดินทางมากกว่า

3. โครงการหรือการจัดอบรมที่เคยจัดในอาศรมวงศ์สนธิ เมื่อจัดติดต่อกันก็ต้องมีการเปลี่ยนแปลงสถานที่ หรือเปลี่ยนบรรยากาศบ้าง เช่น เปลี่ยนไปจัดงานที่ชุมชนอื่นๆ

เมื่อโครงการต่างๆ ย้ายออกจากอาศรมวงศ์สนธิไป สมาชิกอาศรมฯ ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับโครงการนั้นๆ ก็ต้องย้ายออกไปด้วย จนในที่สุดสมาชิกที่เหลืออยู่ในอาศรมวงศ์สนธิประมาณ 20

คน ส่วนมากก็จะเป็นผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการดูแลบ้านพักสัมมนา การดูแลสถานที่ และเจ้าหน้าที่ที่ทำหน้าที่ด้านสำนักงาน

ในช่วงปี พ.ศ. 2554 เนื่องจากโครงการต่างๆ ที่เคยอยู่ในอาศรมออกไปจากพื้นที่ ทำให้อาศรมฯ มีเพียงรายได้จากการบริการบ้านพักสัมมนาเท่านั้น ซึ่งเมื่อเทียบกับที่ต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายภายในอาศรมและเงินเดือนของเจ้าหน้าที่ ปัญหาทางการเงินของอาศรมวงศ์สนธิทรุนแรงมาก จึงมีการประชุมระหว่างสมาชิกเพื่อหาทางออก ผลก็คือ สมาชิกที่ทำหน้าที่ส่วนสำนักงานได้ขอลาออกไปจำนวน 5 คน (โดยมีเงื่อนไขว่าสมาชิกที่ลาออกไปจะต้องมีงานรองรับ) และให้เหลือไว้เฉพาะที่จำเป็น เช่น การเงิน และประชาสัมพันธ์ ทำให้ในปัจจุบันในอาศรมวงศ์สนธิมีสมาชิกที่เป็นเจ้าหน้าที่เหลืออยู่จำนวน 11 คน

ในด้านการปกครอง เมื่อเหลือสมาชิกจำนวนน้อย จึงยกเลิกสภาชุมชน โดยในช่วงแรกให้คุณมณฑา จันเพชรเป็นหัวหน้าชุมชนเนื่องจากเป็นหัวหน้าฝ่ายสถานที่และอยู่ในชุมชนมานานที่สุด แต่ต่อมาก็เกิดปัญหาเรื่องการให้อำนาจตัดสินใจอยู่ที่คนเพียงคนเดียว จึงมีการปรับให้สมาชิกทุกคนเป็นกรรมการ มีอำนาจในการตัดสินใจและแสดงความคิดเห็นร่วมกัน มีการประชุมชุมชนเดือนละ 1 ครั้ง และมีการประชุมเรื่องงานของแต่ละฝ่ายทุกเช้าวันศุกร์

ในปี พ.ศ. 2555 จากเงื่อนงำที่อาศรมวงศ์จะต้องพึ่งพาตนเองให้ได้ จากรายได้ที่จะเข้ามาในอาศรมฯ เพียงทางเดียว คือ การเป็นที่พักสัมมนาให้กับหน่วยงานต่างๆ เพราะเงินทุนที่เคยได้รับจากโครงการต่างๆ ไม่มีเข้ามาแล้ว สมาชิกในอาศรมวงศ์สนธิที่เหลืออยู่จึงได้จัดการประชุมกันและมีมติในที่ประชุมว่า เพื่อจะรักษาอาศรมวงศ์สนธิไว้ให้ได้ อาศรมวงศ์สนธิจะยกเลิกการเป็นชุมชนและจะมุ่งเน้นไปที่การทำงาน คือ การบริการบ้านพักสัมมนาเพียงอย่างเดียว โดยใช้แนวคิดผู้ประกอบการสังคมเป็นทางเลือกใหม่ในการดำเนินการอาศรมวงศ์สนธิ ตามแบบอย่างบริษัทสยามบ้านดิน หรือ บริษัทสวนเงินมีมา ที่อยู่ภายใต้มูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีปเช่นกัน

สาเหตุที่นำมาสู่การตัดสินใจปรับเปลี่ยนมีดังนี้

1. ความชัดเจนในการเป็นชุมชน เนื่องจากภายในชุมชนมีการถกเถียงเรื่องการทำงานและการอยู่ร่วมกันแบบชุมชนมาประมาณ 3-4 ปีแล้ว รวมทั้งพยายามหาทางออกรวมและพูดคุยกันมาหลายครั้ง ซึ่งมีสมาชิกบางส่วนเห็นว่าที่การดำเนินชีวิตของสมาชิกในปัจจุบันไม่มีสภาพเหมือนชุมชนแล้ว สมาชิกมาทำงานตามเวลาและหน้าที่ เวลาเลิกงานก็ไม่ค่อยมีปฏิสัมพันธ์กัน อีกทั้งสมาชิกจำนวนกว่าครึ่งหนึ่งยังอาศัยอยู่ภายนอก มาทำงานแบบไปเช้าเย็นกลับ สมาชิกรู้สึกไม่เป็นหนึ่งเดียวกัน รวมกับกระแสจากภายนอก เช่น จากผู้ที่มาเยี่ยมชมหรือลูกค้าที่มาใช้บริการ

บ้านพักสัมมนาบอกว่าอาศรมวงศ์สนิทไม่เห็นเป็นชุมชนตรงไหน จึงต้องการให้อาศรมวงศ์สนิทมีความชัดเจนไปเลยว่าความสัมพันธ์ภายในชุมชนควรเป็นอย่างไร

2. ข้อจำกัดทางเศรษฐกิจ การต้องพึ่งพาตนเอง เนื่องจากอาศรมวงศ์สนิทจะต้องหารายได้เลี้ยงตัวเอง ซึ่งรายได้หลักมาจากบริการบ้านพักสัมมนา แต่การทำงานแบบชุมชนที่มีการอะลุ่มอล่วยกัน อาจทำให้ชุมชนไปไม่รอด เช่น การทำงานเป็นชุมชน ถ้าสมาชิกที่ทำงานไม่ดี แต่เขาเป็นสมาชิกคนหนึ่งของชุมชน ดังนั้นจะไล่ออกจากชุมชนไม่ได้ ทำได้เพียงย้ายไปทำหน้าที่อื่นๆ ไปเรื่อย ก็จะทำให้เป็นภาระให้กับชุมชนได้

3. เรื่องงานกับเรื่องส่วนตัว มีปัญหาว่าหากยังคงรักษาความเป็นชุมชนอย่างเดิมไว้ ซึ่งต้องมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ก็จะปนกับการทำงาน เพราะบางคนรู้สึกว่าถูกเอาเปรียบเวลาที่ต้องไปช่วยหรือทำหน้าที่แทนสมาชิกคนอื่นๆ เพราะความมีน้ำใจแบบชุมชน ซึ่งที่อาศรมฯ สมาชิกจะแบ่งหน้าที่การทำงานกันตามตำแหน่ง แต่ก็มักเกิดกรณีที่สมาชิกต้องไปทำงานแทนคนอื่น เช่น สมาชิกที่ทำหน้าที่ธุรการต้องมาช่วยรับแขกที่มาพักในตอนกลางคืน เพราะผู้ที่ทำหน้าที่ต้อนรับไม่ว่างหรือไม่อยู่ พอหลาย ๆ ครั้งเข้าก็เกิดความไม่พอใจกัน และกรณีแบบนี้มักเกิดขึ้นเสมอ

อย่างก็ดี สมาชิกบางส่วนก็ยังต้องการให้รักษาความเป็นชุมชนเอาไว้ เพราะเป็นสิ่งดึงดูดให้เข้ามาเป็นสมาชิกอาศรมวงศ์สนิทตั้งแต่แรก แต่จากการลงมติที่ประชุมก็สรุปว่า อาศรมวงศ์สนิทไม่แสดงตัวเองว่าเป็นชุมชนทางเลือกแล้ว แต่จะแสดงว่าเป็นบ้านพักสัมมนาทางเลือกที่ใกล้ชิดธรรมชาติ ฯลฯ แทน ซึ่งในส่วนความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกก็จะปล่อยให้แบบธรรมชาติ ไม่ต้องมีเกณฑ์หรือกฎตายตัวว่าจะทำอย่างไร

3.3 รายได้ของอาศรมวงศ์สนิท

1. ในช่วงที่อาศรมวงศ์ยังมีโครงการพัฒนาสังคมอยู่ในชุมชนเป็นจำนวนมาก รายได้จากแหล่งทุนสนับสนุนการทำกิจกรรมและโครงการต่างๆ ถือเป็นรายได้หลักของชุมชน แต่ในปัจจุบันรายได้ส่วนดังกล่าวไม่มีแล้วเนื่องจากกิจกรรมและโครงการที่เคยอยู่ในพื้นที่ชุมชนย้ายออกนอกพื้นที่ชุมชนไปทั้งหมด

2. การบริการบ้านพัก และการให้บริการสถานที่ประชุมสัมมนา ในปัจจุบันรายได้จากแหล่งนี้ถือเป็นรายได้หลักของอาศรมวงศ์สนิท ในปี พ.ศ. 2554 รายได้จากกาให้บริการบ้านพัก และการจัดสถานที่ประชุมสัมมนาคิดเป็นร้อยละ 95 ของรายได้ที่เข้ามาในอาศรมวงศ์สนิทในปัจจุบัน (ศรีสุดา มีชัย. สัมภาษณ์. 27 สิงหาคม 2555.)

3. รายได้จากการจัดกิจกรรมและการอบรม เช่น ตลาดวิชา การอบรมทำบ้านดิน การสอนทำโยคะ แต่ในปัจจุบันเนื่องจากสมาชิกมีจำนวนน้อยลงและสมาชิกที่มีความรู้ในด้านต่างๆออกไป

จากชุมชน ทำให้กิจกรรมและการอบรมต่างๆ ลดน้อยลง ในปี พ.ศ.2554 มีการจัดอบรมของอาสาสมัครสังฆนิทเพียงแค่ 5 ครั้ง (นฤมล ไพบูลย์สิทธิคุณ. สัมภาษณ์.2 กรกฎาคม 2555.)

4. การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของชุมชนในร้านสหกรณ์สัมมาชีพและร้านค้าของเครือข่ายมูลนิธิเสฐียรโกเศศ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์สมุนไพรแปรรูปต่างๆ เช่น สบู่ถั่วเขียว ยาสระผมมะกรูด และผลผลิตทางการเกษตร เช่น ผักสดปลอดสาร ไข่ไก่ แต่เนื่องจากจำนวนสมาชิกในชุมชนมีจำนวนน้อยประกอบกับการขาดความเชี่ยวชาญในการทำการเกษตร ทำให้ผลผลิตทางการเกษตรของชุมชนได้เพียงจำนวนน้อย ซึ่งใช้ในการประกอบอาหารเลี้ยงแขกที่มาใช้บริการบ้านพักสัมมนา หรือให้ชาวชุมชนได้ซื้อ (ในกรณีของไข่ไก่) ไว้บริโภคเพียงเท่านั้น ประกอบกับค่าใช้จ่ายในการส่งผักสดของอาสาสมัครสังฆนิทไปจำหน่ายภายนอกต้องเสียค่าใช้จ่ายในการขนส่งสูง ไม่คุ้มค่าต่อการลงทุน ทำให้การจำหน่ายให้ตลาดในวงกว้างจึงไม่สามารถทำได้ ในส่วนของผลิตภัณฑ์สมุนไพรแปรรูปนั้นก็ประสบปัญหาคล้ายๆ กัน คือ ขาดผู้รับผิดชอบในการทำอะไรอย่างชัดเจนและต่อเนื่อง เพราะสมาชิกมีภาระงานอื่นๆ อีกทั้งวัตถุดิบที่ใช้แปรรูปเพื่อการผลิตส่วนยังต้องซื้อจากภายนอก เช่น มะกรูด ถั่วเขียวเพราะภายในชุมชนมีไม่เพียงพอ ทำให้ผลิตภัณฑ์สมุนไพรแปรรูปของอาสาสมัครสังฆนิทไม่มีวางขายอย่างต่อเนื่อง บางครั้งมีแค่เพียงพอให้แขกที่ใช้บริการบ้านพักเท่านั้น

5. การรับบริจาคเพื่อสนับสนุนอาสาสมัครสังฆนิทผ่านกล่องรับบริจาคในชุมชน ซึ่งตั้งอยู่บริเวณสำนักงานอาสาสมัครสังฆนิท เพื่อให้ผู้ที่มาพักหรือเข้าร่วมกิจกรรมอบรมในชุมชนสามารถบริจาคเงินเพื่อสนับสนุนอาสาสมัครสังฆนิท

3.4 กิจกรรมและความสัมพันธ์ภายในชุมชน

ในช่วงแรกของการใช้ชีวิตภายในอาสาสมัครสังฆนิทของสมาชิกยุคบุกเบิกนั้น สมาชิกจะมีความสัมพันธ์กันเป็นครอบครัวหรือเป็นเพื่อนที่รู้จักกันมาก่อน กิจกรรมและความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกก็จะเป็นไปในรูปแบบของการทำมาหากินเป็นหลัก มีการช่วยเหลือกันปลูกผัก ทำสวน จับปลา ช่วยกันสร้างที่พัก มีการแบ่งปันสิ่งของและอาหารการกินระหว่างกัน การอยู่ร่วมกันก็จะมีลักษณะคล้ายครอบครัว

ต่อมาเมื่อมีโครงการอื่นๆ เข้ามาในพื้นที่อาสาสมัครสังฆนิท ทั้งโครงการเด็กเร่ร่อน และผู้ลี้ภัยชาวศรีลังกา สมาชิกที่อยู่ในอาสาสมัครฯ ขณะนั้นก็ต่างฝ่ายต่างทำงานของตนเอง ไม่ได้มีกิจกรรมทำร่วมกันมากนัก เจ้าหน้าที่และเด็กของโครงการเด็กเร่ร่อนก็ทำงาน ใช้ชีวิต และหากินในส่วนของตนเอง จะมีแต่ผู้ลี้ภัยชาวศรีลังกาที่มาเป็นอาสาสมัครช่วยเหลืองานด้านการเกษตรและดูแลสถานที่ภายในอาสาสมัครสังฆนิท ในช่วงเวลานั้นคุณศิริพร โชติชัชวาลย์กุลทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลประสานงานภายในพื้นที่อาสาสมัครสังฆนิท

ในยุคต่อมาเมื่อวัตถุประสงค์ของอาศรมวงศ์สนิทมุ่งเน้นไปในทิศทางของการทำกิจกรรมเพื่อช่วยเหลือและเปลี่ยนแปลงสังคมมากขึ้น มีนักกิจกรรมเข้ามาในพื้นที่อาศรมวงศ์สนิทเป็นจำนวนมาก ความสัมพันธ์และกิจกรรมระหว่างสมาชิกในชุมชนก็มีเพิ่มขึ้นตามมา เพื่อสร้างความเป็นระเบียบทั้งเรื่องงานและเรื่องส่วนตัวและตอบสนองความต้องการที่จะพัฒนาตนเองของสมาชิก การจัดโครงสร้างการบริหารมีการปรับเปลี่ยนจากการบริหารแบบรวมอำนาจไว้ที่หัวหน้าชุมชนเพียงคนเดียวในช่วงเริ่มต้น ก็มีการปรึกษาหารือกันจนกระทั่งอำนาจการบริหารอยู่ที่สภาชุมชนและมีคณะกรรมการคอยดูแลทั้งเรื่องการทำงานและเรื่องการใช้ชีวิตของชาวชุมชน จนในปี พ.ศ. 2542 มีการร่างธรรมนูญอาศรมวงศ์สนิทเพื่อเป็นหลักในการปฏิบัติตนของเหล่าสมาชิก

ในช่วงเวลานั้นเพื่อให้สมาชิกความสัมพันธ์ระหว่างกันในแบบชุมชน อาศรมวงศ์สนิทก็มีการจัดกิจกรรม

1. การประชุมกลางปีและประชุมประจำปี
2. การประชุมชุมชน 3 เดือนต่อครั้ง
3. การภาวนาทุกคืนวันพุธ และต่อด้วยการประชุมชุมชนประจำสัปดาห์
4. วันอาศรมฯ ที่จัดขึ้นเพื่อให้สมาชิกทุกคนหยุดทำงานประจำของตนเองและมาร่วมกันทำกิจกรรมอาศรมฯ เช่น ชักฝัน
5. การรับประทานอาหารที่ครัวกลาง
6. มีการทำกิจกรรมนันทนาการ เช่น เล่นกีฬา เล่นดนตรี พุดคุยแลกเปลี่ยนความเห็นกันในหมู่สมาชิก

โดยกิจกรรมเหล่านี้ไม่ได้มีการบังคับแต่ถ้าสมาชิกคนใดไม่เข้าร่วมอาจถูกสมาชิกคนอื่นๆ ตำหนิหรือนินทาจากคนอื่น ๆ ในชุมชนได้ ซึ่งสาเหตุที่ไม่มีการบังคับหรือตั้งกฎเกณฑ์อย่างเข้มงวดนั้นเกิดจากแนวความเชื่อของอาจารย์สุลักษณ์ที่ไม่ใช้วิธีการบังคับจิตใจใคร ให้ทำในแบบที่ต้องการ รวมทั้งหลักความเชื่อของคุณประชาผู้นำที่มีอิทธิพลคนหนึ่งของอาศรมฯ ที่มีประสบการณ์จากการเข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองในพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยและเคยบวชเรียนในสายวัดป่าที่มีกฎระเบียบมากมายเป็นการปฏิบัติตนของสมาชิก คุณประชาที่มีความเชื่อว่าสังคมที่ดีที่สุดคือสังคมที่มีกฎระเบียบตราไว้ให้น้อยที่สุด ดังนั้นหลักการตั้งกฎของอาศรมวงศ์สนิท คือ เมื่อมีปัญหาแล้วค่อยสร้างกฎ หากมีปัญหาก็นำเข้าที่ประชุมให้ทุกคนร่วมกันตัดสินใจว่ากฎควรเป็นเช่นใด (ประชา หุตานุวัตร, 2547:43) การดำเนินชีวิตในอาศรมวงศ์สนิทนั้นจึงให้ความอิสระแก่สมาชิก トラบเท่าที่สมาชิกยังยึดหลักของอาศรม คือ การรับใช้สังคม

และการใช้ชีวิตเรียบง่าย ส่วนจะอยู่ในรูปแบบไหนก็อีกเรื่องหนึ่ง แล้วแต่แต่ละบุคคล (สมบุญ ใจเปรมปรีดี. สัมภาษณ์. 5 กรกฎาคม 2555.)

ในช่วงของนักกิจกรรมนั้น เนื่องจากกลุ่มคนที่มาอบรมฯ เป็นนักอุดมคติที่มีหลากหลายอุดมการณ์ ความเชื่อ เช่นกลุ่มสิทธิมนุษยชน กลุ่มที่เน้นการปฏิบัติ กลุ่มที่ต้องการใช้ชีวิตเรียบง่าย เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีความแตกต่างหลากหลายทั้งเชื้อชาติ ศาสนา อายุ ประสบการณ์ การศึกษาของแต่ละบุคคลทำให้การอยู่ร่วมกันในชุมชนก็เกิดความขัดแย้งกัน เห็นไม่ตรงกันในบางครั้ง ตัวอย่างเช่น เกิดเหตุการณ์เด็กภายในชุมชนขโมยเงินของสมาชิกอื่นๆ และจะต้องมีการลงโทษด้วยการตี เพราะเด็กจะได้รับผิดชอบต่อการกระทำผิด แต่ก็เกิดข้อโต้แย้งจากกลุ่มที่เน้นเรื่องสิทธิมนุษยชนว่าการตีเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนและเป็นการกระทำที่รุนแรงต่อเด็ก ชุมชนควรเป็นที่พึ่งพิงสำหรับเด็กและปกป้องเด็กจากความรุนแรง การโต้เถียงครั้งนั้นเกือบจะสรุปว่าให้คุณประชาเท่านั้นที่ทำหน้าที่ลงโทษเด็กได้เพียงคนเดียว จนเกิดการโต้แย้งอีกว่าทำไมคุณประชาจึงมีสิทธิในการลงโทษเพียงคนเดียวจนเกิดการโต้แย้งต่อไปอีก จนสุดท้ายก็สรุปให้มีการตั้งกรรมการเด็กเพื่อคอยดูแลอบรมเด็ก

หรือเหตุการณ์ที่เป็นประเด็นถกเถียงกันเป็นอย่างมากทุกยุคสมัยในอบรมฯ คือ ความขัดแย้งระหว่างสมาชิกกลุ่มที่ทำงานด้านโครงการและกิจกรรม (หรือที่มักถูกเรียกว่า สำนักงาน) กับสมาชิกที่ทำงานโดยใช้แรงงาน (เช่นฝ่ายดูแลสถานที่ บ้านพักสัมมนา โรงครัว) ทั้งสองกลุ่มมักมีเรื่องขัดแย้งกันตั้งแต่ประเด็นการขอซื้ออุปกรณ์สิ่งของ ที่ฝ่ายดูแลสถานที่เห็นว่าฝ่ายสำนักงานสามารถขอซื้ออุปกรณ์เครื่องใช้ได้ที่มักมีราคาแพงได้อย่างง่ายดาย ขณะที่พวกเขาจะขอซื้อเครื่องใช้อะไรกลับไม่ได้ตามที่ต้องการ หรือแนวคิดของกลุ่มที่ทำงานสำนักงานที่ต้องการให้อาสมัครวงศ์สนิทจัดกิจกรรมส่งเสริมความสามัคคีหรือส่งเสริมความรู้เพิ่มเติมให้ชาวชุมชนทำร่วมกันเพื่อเป็นการเสริมสร้างความสามัคคีและเป็นการผ่อนคลายจากการทำงานประจำ แต่ฝ่ายดูแลสถานที่เห็นว่าเวลาพักก็ควรให้สมาชิกทำกิจกรรมตามที่ตนเองต้องการ ไม่ควรจะมาบังคับกันเพราะตอนทำงานฝ่ายตนก็ทำงานหนัก เวลาพักก็ต้องการพักผ่อนอย่างเต็มที่

อีกกรณีที่มีการถกเถียงกันมาก คือ การใช้เครื่องอำนวยความสะดวก โดยเฉพาะตู้เย็นภายในอบรมฯ เนื่องจากจะขัดต่อแนวคิดการใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย โดยเฉพาะตู้เย็นถือเป็น ตู้แช่ซากสัตว์และพืช ทำให้เราได้บริโภคอาหารไม่สด แต่ก็มีกลุ่มที่เห็นประโยชน์ให้อาสมัครมีตู้เย็นได้แก่ ฝ่ายครัวโดยให้เหตุผลว่าหากมีตู้เย็นจะทุนค่าใช้จ่ายและเวลาในการไปซื้ออาหาร พอหน้าประเด็นนี้เข้าที่ประชุมทุกครั้งก็จะมีมติไม่ให้มีตู้เย็น แต่ก็มี การพูดถึงและนำมาถกเถียงกันเรื่อยมาในการประชุมที่อบรมฯ

หรือกรณีที่มีการถกเถียงกันเรื่องความเป็นสมาชิกชุมชนอาศรมวงศ์สนิท เนื่องจากมีสมาชิกบางส่วนต้องเดินทางไปทำงานนอกพื้นที่บ่อยๆ ทำให้เกิดข้อสังเกตว่าวิถีปฏิบัติที่ยึดถือในอาศรมฯ จะยังเข้มข้นหรือไม่เมื่อต้องออกไปอยู่ในสังคมภายนอก จนเกิดเป็นวิธีการ ชุมชนทางกาย ชุมชนทางใจขึ้น

การจัดการปัญหาความขัดแย้งภายในอาศรมวงศ์สนิทจะเน้นการใช้พลังของที่ประชุมในการตัดสินใจ แต่ในกรณีที่การตัดสินใจไม่ลงตัวก็จะเป็นหน้าที่ของผู้นำคือ คุณประชา หุตานุวัตรในการแสดงความคิดเห็น ส่วนบทบาทของอาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์นั้นก็มีส่วนในการเป็นที่พึ่งของชาวชุมชนในการหาทางออกซึ่งสมาชิกก็ยินดีปฏิบัติตามแม้จะคิดแตกต่างกัน แต่สมาชิกก็ยืนยันว่าในรอบห้าหรือสิบปี อาจารย์สุลักษณ์จะใช้ สิทธิพิเศษ แบบนี้สักครั้งหรือสองครั้งเท่านั้น (ประชา หุตานุวัตร, 2547:232)

มาถึงยุคปัจจุบัน เนื่องจากอาศรมวงศ์สนิทเหลือสมาชิกจำนวนน้อยลง งานที่สมาชิกต้องรับผิดชอบก็มีล้นมือ ประกอบกับสมาชิกเกือบครึ่งหนึ่งไม่ได้อาศัยอยู่ในชุมชนอย่างถาวรทำให้การทำกิจกรรมร่วมกันและความสัมพันธ์ส่วนตัวค่อยๆ ห่างเหินกันไป การภาวนา วันอาศรม การรับประทานอาหารร่วมกันที่ครัวกลางถูกยกเลิกไป กิจกรรมนันทนาการและการเล่นกีฬา ร่วมกันของสมาชิกที่เคยทำร่วมกันนอกเวลางานก็ไม่ได้ทำต่อ สมาชิกจะมีความสัมพันธ์กันแต่ในเรื่องงานเป็นส่วนใหญ่

การรับประทานอาหารร่วมกันที่เป็นสวัสดิการของชุมชนที่ครัวกลางก็ถูกยกเลิกไป เนื่องจากสมาชิกมีจำนวนลดลง อีกทั้งแต่ละคนก็มีความต้องการกินอาหารที่แตกต่างกัน และแม้ครัวต้องทำงานหนักทำอาหารทุกวันไม่มีเวลาพัก จึงมีมติให้ยกเลิกครัวกลางและนำเงินค่าอาหารมาเป็นเพิ่มเป็นค่าสวัสดิการของสมาชิกแทน

3.5 ความสัมพันธ์ระหว่างอาศรมวงศ์สนิทกับภายนอก

ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนอาศรมวงศ์สนิทกับภายนอกชุมชนนั้น แบ่งได้เป็นความสัมพันธ์กับชุมชนรอบนอกที่เป็นชุมชนเกษตรกรรม ชาวบ้านมีอาชีพปลูกไม้ดอกไม้ประดับ และเป็นแหล่งขายไม้ดอกไม้ประดับที่ใหญ่แห่งหนึ่งของประเทศไทย และความสัมพันธ์กับชุมชนทางเล็กรื่นๆ รวมทั้งเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ

ในช่วงแรกของการก่อตั้งชุมชนสมาชิกหมู่บ้านบุกเบิกมีความสัมพันธ์อันดีกับชาวชุมชนรอบข้าง เนื่องจากสมาชิกมีการพึ่งพาอาศัยและขอความช่วยเหลือชาวบ้านละแวกนั้นในการเรียนรู้เพื่อ กาดำรงชีวิต เช่น คุณศิริพรบอกว่าชาวบ้านแถวนั้นเขาไปทำบุญกัน แต่คุณศิริพรไม่ได้ไปเนื่องจาก

ไม่มีปิ่นโตใส่อาหารไปทำบุญ ก็มีชาวบ้านเอาปิ่นโตมาให้แล้วบอกว่าจะได้ใช้ไปทำบุญเพราะกลัวคุณศิริพรไม่ได้บุญ คุณศิริพรยังบอกว่าคำว่า คนฟากโน้น ในตอนที่คุณศิริพรอยู่ไม่มี(ศิริพร โชติชัชวาลย์กุล, 29 มิถุนายน 2555:ออนไลน์) แสดงว่าชาวบ้านไม่เห็นว่อาศรมวงศ์สนิทเป็นสิ่งแปลกแยกในชุมชน

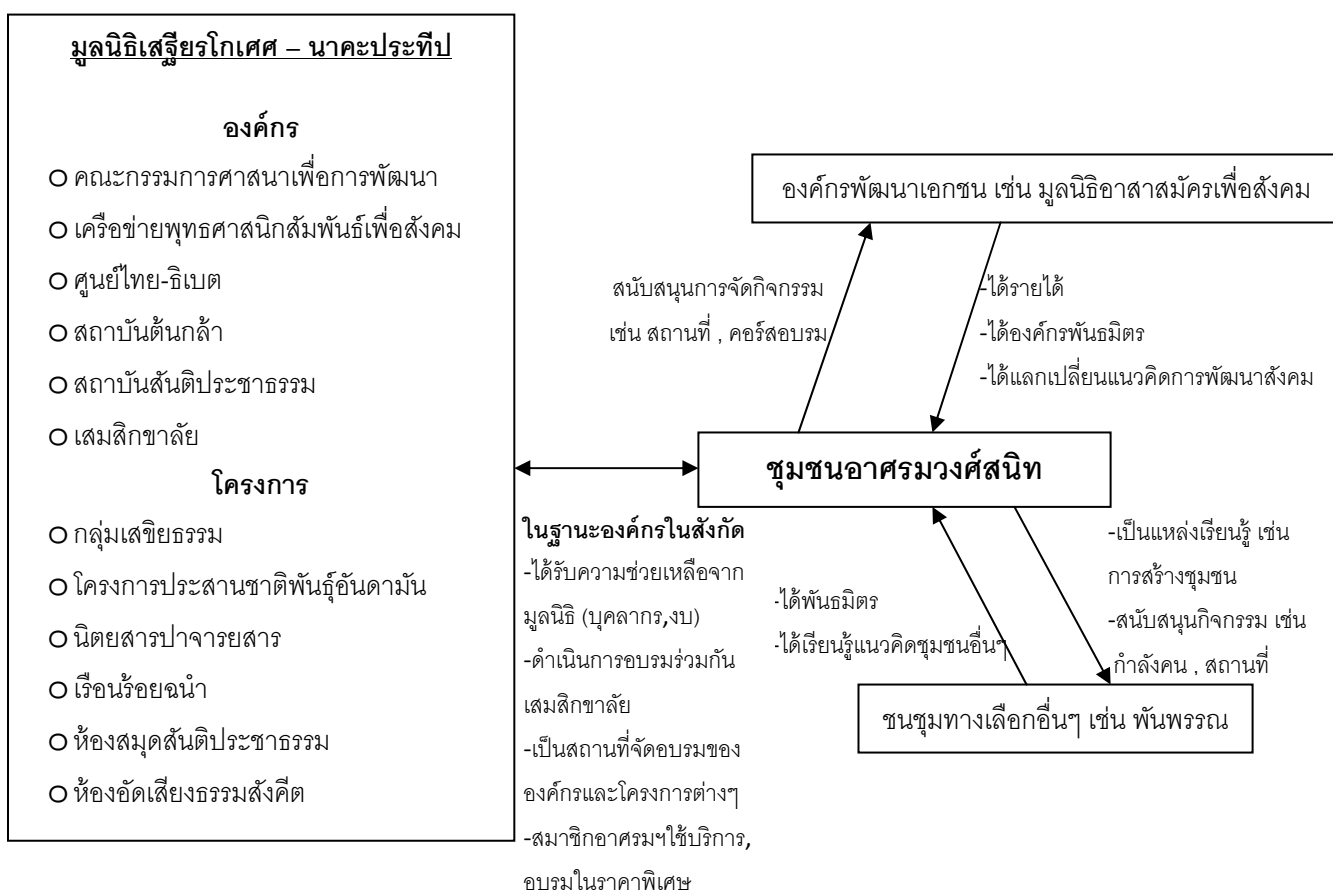
แต่ในยุคต่อมา โดยเฉพาะเมื่อเหล่านักกิจกรรมเข้ามาในชุมชนมากขึ้น ก็ดูเหมือนอาศรมวงศ์สนิทกับชาวบ้านในละแวกใกล้เคียงห่างกันไปทุกที เริ่มมีการเรียกว่า พวกฟากโน้น ชาวบ้านมองว่าชาวชุมชนแปลกประหลาด ทำในสิ่งที่พวกเขาไม่เข้าใจ แยกแยกจากชุมชนด้านนอก เช่น เรื่องการแต่งกาย การพูดจา ในชุมชนมีคนต่างถิ่น ต่างชาติ ต่างวัฒนธรรมเข้าออกตลอดเวลา บางครั้งในชุมชนก็มีการจัดกิจกรรมแปลกๆ เช่น มีนักบวชต่างชาติมาทำกิจกรรม สวดมนต์ในภาษาที่ไม่คุ้นเคย อาศรมวงศ์สนิทเองเคยจัดงานในชุมชนและมีการฉายภาพยนตร์ ชาวบ้านก็เข้ามาฟังมาดู แต่พอหนังฉายชาวบ้านก็ลุกหนีหมดเพราะฉายสารคดี สุดท้ายก็มีแต่ชาวอาศรมฯ นั่งดูกัน อย่างซาบซึ้ง หรือบางครั้งอาศรมวงศ์สนิทก็มีการจัดงานที่วัดฝั่งตรงข้ามอาศรมฯ ในบรรยากาศงานวัด แต่ก็มีสวดแทรกความรู้และวิชาการ ซึ่งชาวบ้านก็ไม่เข้าใจ ซึ่งในจุดนี้ชาวอาศรมฯ ก็ถือว่าจุดมุ่งหมายของอาศรมวงศ์สนิทจะเป็นแหล่งเรียนรู้และแลกเปลี่ยนระหว่างนักกิจกรรมหรือผู้ที่มุ่งแสวงหาทางเลือกในการดำเนินชีวิต ส่วนชาวบ้านใกล้เคียงอาจไม่ถือเป็นเป้าหมายหลักของอาศรมฯ

นอกจากเรื่องความแตกต่างด้านแนวคิดและการใช้ชีวิตแล้ว ก็มีเหตุการณ์ที่ทำให้อาศรมวงศ์สนิทขัดแย้งกับชุมชนใกล้เคียง คือ การที่อาศรมฯ ไม่ยินยอมให้ตัดถนนเข้ามาในพื้นที่อาศรมฯ แต่ในการขนของหนักหรือก่อสร้างต้องไปอาศัยที่ของชาวบ้านอื่นๆ ที่ตัดถนนผ่านแล้วเป็นจุดเชื่อมในการขนส่งและทำให้พื้นที่หรือทรัพย์สินของชาวบ้านเกิดความเสียหาย ทำให้อาศรมฯ กับชาวบ้านมีความขัดแย้งกัน

ความสัมพันธ์อันดีระหว่างอาศรมวงศ์สนิทก็มีความพยายามสานสัมพันธ์กับชุมชนรอบข้าง เช่น จัดโครงการไปสอนอาชีพให้กับเด็กนักเรียนในโรงเรียนละแวกนั้น หรือเมื่อโรงเรียนจัดกิจกรรมก็จะขอการสนับสนุนจากอาศรมฯ ทั้งเรื่องงบประมาณ สิ่งของ หรือกำลังคน นอกจากนั้น ชาวอาศรมวงศ์สนิทก็มีความสัมพันธ์อันดีกับชาวบ้านในแง่ส่วนตัวบ้าง เช่น สมาชิกบางคนต้องติดต่อซื้อขายสินค้ากับพ่อค้าแม่ค้าและมีความสนิทสนมกัน

ในส่วนความสัมพันธ์กับชุมชนทางเลือก และองค์กรเพื่อสังคมอื่นๆ นั้น อาศรมวงศ์สนิทเป็นแหล่งสนับสนุนการทำงาน มีการแลกเปลี่ยนความรู้และการศึกษาดูงานระหว่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดอบรมการออกแบบชุมชนนิเวศน์ (Eco-Village Design Education) ซึ่งจัด

ติดต่อกันมาถึง 5 ปี (ตั้งแต่พ.ศ.2550-ปัจจุบัน) ก็ได้รับความสนใจและเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้คนไม่เฉพาะในเมืองไทย แต่มีผู้ร่วมอบรมมาจากทั่วโลก เพื่อเอาแนวคิดและประสบการณ์ไปปฏิบัติจริงในการสร้างชุมชนทางเลือก (นฤมล ไพบูลย์สิทธิคุณ. สัมภาษณ์. 2 กรกฎาคม 2555) โครงการนี้นอกจากจะเป็นการเผยแพร่แนวคิดชุมชนทางเลือกแล้ว ก็ยังทำให้สมาชิกชุมชนได้รู้จักกับเครือข่ายชุมชนทางเลือกทั้งในประเทศและต่างประเทศเพิ่มขึ้นอีกด้วย การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างอาสาสมัครวงค์สนิทกับชุมชนทางเลือกและองค์กรต่างๆทำให้เกิดการพึ่งพากันในด้านต่างๆ เช่น บุคลากรในการฝึกอบรม ฯลฯ

ภาพ3.6 เครือข่ายความสัมพันธ์ของอาสาสมัครวงค์สนิท (ที่มา : ร่างเป็นแผนผังโดยผู้ศึกษา)

3.6 จุดเด่นของชุมชนอาสาสมัครวงค์สนิท

- **อาสาสมัครวงค์สนิทเป็นชุมชนแห่งการให้โอกาส** จากแนวความคิดการสร้างกลุ่มเยาวชนให้คิดนอกระบบ ศึกษาร่วมกันเพื่อให้แต่ละคนพบศักยภาพของตนเอง เติบโตตามแนวที่ตนถนัด(ประชา หุตานุกูวัตร. สัมภาษณ์. 29 กรกฎาคม 2555) ของอาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ได้ส่งผล

ให้การให้โอกาส กลายเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญและเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตและกิจกรรมของ
 อาศรมวงศ์สนิท

ตั้งแต่การเริ่มต้นก่อนตั้งชุมชน สมาชิกที่เข้ามาในยุคบุกเบิกต้องการทดลองใช้ชีวิตอย่าง
 เรียบง่าย ก็ได้รับโอกาสในการทดลองใช้ชีวิตในรูปแบบที่คิดฝัน ถึงแม้โครงการไม่สำเร็จแต่สมาชิกยัง
 ต้องการสู้ต่อไปก็ได้อีกโอกาสให้ได้ทำต่อไป ดังเช่นกรณีของคุณศิริพร โชติชัชวาลกุล สมาชิกอาศรมวงศ์
 สนิทยุคบุกเบิกที่แม้การใช้ชีวิตตามอุดมคติของเธอจะไม่ประสบผลสำเร็จ แต่อาจารย์สุลักษณ์ผู้
 เป็นผู้ดูแลก็ไม่ปิดกั้นหรือบังคับให้เลิกทำ แต่ให้โอกาสทำตามความฝันของตนเองต่อไปดังคำที่
 อาจารย์สุลักษณ์ตอบแก่คุณศิริพรเมื่อครั้งที่สมาชิกอาศรมวงศ์สนิทต่างแยกย้ายออกจากพื้นที่จน
 เกือบหมดชุมชนว่า “ถ้าคุณตั้งใจทำจริงผมก็ให้โอกาส” (อ้างในประชา หุตานูวัตร,2547:7)

การทำงานและการดำเนินชีวิตในอาศรมวงศ์สนิทนั้นเปิดโอกาสให้สมาชิกได้ตัดสินใจ
 และเลือกทำงานตามที่ตนถนัดและอยากทำ แม้จะอยู่ภายใต้เงื่อนไขของงานต่างๆ ก็ตาม แต่
 สมาชิกก็มีโอกาสปรับเปลี่ยนโยกย้าย ทดลองทำทุกๆ งาน หรือสามารถคิดงานใหม่ๆ ที่ไม่ขัดต่อ
 นโยบายหลัก (ประชา หุตานูวัตร,2547:137) ซึ่งนอกจากจะเป็นการให้โอกาสได้ทดลองและค้นหา
 สิ่งที่ต้องการแล้ว ยังเป็นการเพิ่มศักยภาพของสมาชิกและทำให้สมาชิกทำงานด้วยความสุขอีกด้วย

- **อาศรมวงศ์สนิทเป็นชุมชนที่สนับสนุนการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ** จาก
 โครงสร้างการบริหารภายในชุมชนจากหลายๆ ยุคที่ผ่านมา จะเห็นได้ว่าอาศรมวงศ์สนิทเปิดโอกาส
 ให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและความต้องการของตนผ่านการประชุมชุมชน หรือ
 ผ่านคณะกรรมการชุมชน ซึ่งแม้การตัดสินใจของสมาชิกบางครั้งอาจได้รับอิทธิพลจากผู้นำบ้าง แต่
 อย่างน้อยก็เป็นก้าวแรกที่ฝึกให้สมาชิกได้มีโอกาสเข้าร่วมและรับผิดชอบในกระบวนการตัดสินใจ
 ดังที่คุณประชากล่าวไว้ว่า คนจะโตได้ต้องตัดสินใจเป็น (ประชา หุตานูวัตร,2547:85)

- **อาศรมวงศ์สนิทเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้** อาศรมวงศ์สนิทเปิดโอกาสให้สมาชิกได้
 ไปเรียนรู้ในสิ่งที่สนใจ โดยมีสวัสดิการลาพักเพื่อศึกษาอบรม รวมทั้งสมาชิกสามารถเข้าร่วมอบรม
 ในหลักสูตรที่จัดในอาศรมฯ หรือได้รับส่วนลดในการอบรมหลักสูตรที่จัด โดยองค์กรที่เป็นพันธมิตร
 กัน เช่น เสริมสิกขาลัย

นอกจากนี้ การอยู่ร่วมกันกับคนที่มีความถนัดและประสบการณ์ต่างๆ ก็เป็นการเรียนรู้
 และบ่มเพาะมุมมองที่แตกต่างให้กับสมาชิก นอกเหนือจากจะเรียนรู้ด้านอุดมการณ์ ความคิด
 และวิชาการแล้ว สมาชิกก็ได้เรียนรู้แลกเปลี่ยนด้านการใช้ชีวิตจากคนต่างถิ่นด้วยเช่นกัน เช่น
 เรียนรู้ว่าผักบางชนิดที่ไม่เคยกิน ไม่รู้ว่าจะกินได้ ก็สามารถกินได้เพราะเพื่อนชาวอาศรมฯ แนะนำหรือ
 ทำให้รับประทาน

- **อาศรมวงศ์สนิทเป็นแหล่งสร้างนักกิจกรรมเพื่อสังคม** อาศรมวงศ์สนิทได้ริเริ่มโครงการและกิจกรรมต่างๆ ที่ก่อให้เกิดขบวนการเพื่อสังคมมาต่อเนื่องกว่า 25 ปี (สุลักษณ์ ศิวรักษ์, 2554:23) สมาชิกที่เคยอาศัยหรือสัมผัสกับอาศรมวงศ์สนิท แม้จะไม่ได้อยู่ในชุมชนต่อไป แต่อีกหลายคนก็สานแนวคิดและอุดมการณ์ไปสร้างสรรค์พื้นที่หรือกิจกรรมของตนต่อไป เช่น

- คุณศิริพร โชติชัยवालกุล สมาชิกกลุ่มบุกเบิกของอาศรมฯ ที่ไปสร้างพื้นที่สวนเกษตรแบบพึ่งตนเอง คือ สวนฝากดิน จังหวัดนครราชสีมาและเป็นแรงบันดาลใจให้กับคนรุ่นต่อๆ มาจนกลายเป็นชุมชนคนสวนและขบวนการใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย ตลอดถึงการขยายไปสู่วิถีการผลิตตามวิถีธรรมชาติและตลาดสีเขียวในปัจจุบัน (สุลักษณ์ ศิวรักษ์, 2554:24)

- คุณโจน จันได ที่เคยอาศัยในอาศรมฯ และเป็นผู้ดำเนินการหลักในโครงการบ้านดิน ก็ไปบุกเบิกสร้างชุมชนทางเลือกที่สร้างบ้านด้วยดินและทำเกษตรแบบพึ่งตนเอง ชื่อว่าชุมชนพันพรรณที่จังหวัดเชียงใหม่

- คุณสุนิสา จำวิเศษผู้ที่ได้แรงบันดาลใจและการสนับสนุนให้ศึกษาชุมชนทางเลือก ตั้งแต่ครั้งที่อาศัยในอาศรมวงศ์สนิท ก็ยังคงทำงานค้นคว้าเรื่องชุมชนทางเลือกในประเทศไทยต่อไป อีกทั้งยังมีโครงการสร้างพื้นที่ทำการเกษตรแบบพึ่งตนเองที่บ้านเกิดของตนเองอีกด้วย

นอกจากนี้ยังมีผู้ที่เคยอาศัยในอาศรมวงศ์สนิทและนำเอาวิถีปฏิบัติเมื่อครั้งยังอยู่ในชุมชนมาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น การภาวนา การฝึกสมาธิ การเลือกรับประทานอาหารที่มาจากธรรมชาติ การเลือกใช้ผลิตภัณฑ์ที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อม และการไม่ยึดติดกับวัตถุหรือความสะดวกสบายที่มากับโลกสมัยใหม่

3.7 ปัญหา และอุปสรรคของชุมชน

1. **การเข้าออกของสมาชิกชุมชน** สมาชิกชุมชนส่วนใหญ่เข้ามาอาศัยในอาศรมวงศ์เพราะการทำงาน ดังนั้นเมื่องานหรือโครงการที่ทำออกไปจากพื้นที่ สมาชิกก็ต้องย้ายตามไปด้วย นอกจากนี้ยังมีสมาชิกโดยเฉพาะผู้ที่ใช้แรงงานที่มาทำงานในอาศรมฯ เพราะต้องการรายได้และสวัสดิการมากกว่าจะเข้ามาเพราะมีอุดมการณ์ หรือต้องการใช้ชีวิตเรียบง่าย ทำให้ไม่ค่อยให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นการพัฒนาด้านจิตใจ และส่งผลให้เกิดความแตกแยกในชุมชน การที่สมาชิกของอาศรมวงศ์สนิทเปลี่ยนแปลงบ่อยๆ นั้นส่งผลให้การทำงานและกิจกรรมหลายอย่างของอาศรมขาดความต่อเนื่อง บางกิจกรรมถึงขั้นต้องยกเลิกไปเนื่องจากขาดคนทำงานต่อ เช่น การออกวารสารอาศรมวงศ์สนิท ชื่อว่า ต้นธาร ซึ่งออกทุก 3 เดือน เพื่อเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ความรู้เรื่องชุมชนทางเลือกและเป็นช่องในการสื่อสารข่าวกิจกรรมของชุมชนก็

ทำได้เพียง 2 ฉบับ (ศรีสุดา มีชัย.สัมภาษณ์.27 สิงหาคม 2555) ก็ต้องล้มเลิกไป หรือ โครงการที่อาสาสมัครจากชุมชนไปร่วมสอนเด็กนักเรียนที่วัดสันติธรรมที่อยู่ใกล้อาศรมก็ยุติลงเมื่อสมาชิกที่ทำออกจากชุมชน

2. **การพึ่งพาเศรษฐกิจภายนอก** รายได้หลักของอาศรมวงศ์สนิทต้องพึ่งพาเงินจากทุนสนับสนุนจากโครงการต่างๆ ที่เข้ามาในอาศรมฯ เมื่อโครงการย้ายออกไป รายได้ของอาศรมฯ ก็มาจากโครงการบ้านพักสัมมนาและการขายผลิตภัณฑ์ของอาศรมฯ ซึ่งก็เกือบจะไม่พอเพียงที่จะเป็นค่าใช้จ่ายของชุมชน และเงินเดือนและสวัสดิการของสมาชิกอาศรมฯ ได้ ประกอบกับสมาชิกที่อยู่อาศรมวงศ์สนิทในปัจจุบันยังต้องผูกพันกับระบบเศรษฐกิจภายนอก แม้จะเข้าใจแนวคิดในการรับใช้สังคม แต่ยังคงพึ่งเศรษฐกิจภายนอก ทำให้ต้องทำงานเพื่อเงินเดือนอยู่ (สมบุญรัตน์ จิ่งเปรมปริดี. สัมภาษณ์.5 กรกฎาคม 2555)

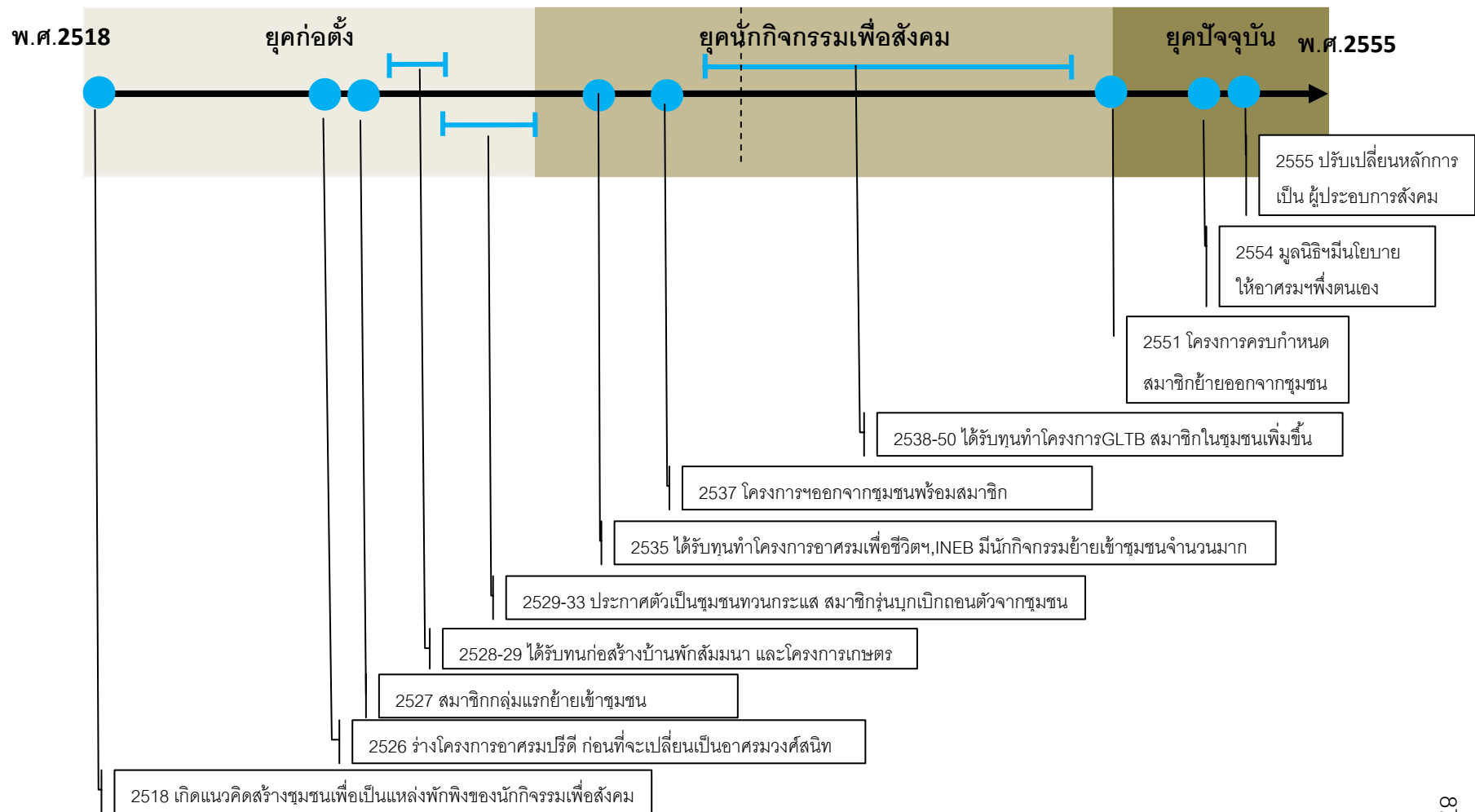
3. **การปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์** แม้วัตถุประสงค์ของอาศรมวงศ์สนิทจะมีความชัดเจนว่าจะเป็นชุมชนทวนกระแสที่เป็นแหล่งพักพิงและบ่มเพาะให้นักกิจกรรมเข้ามาเรียนรู้ เพื่อไปรับใช้สังคม แต่ในทางปฏิบัติทิศทางและจุดมุ่งเน้นของอาศรมวงศ์สนิทจะเปลี่ยนไปตามสถานการณ์และสมาชิก ในยุคที่มีผู้นำเข้มแข็งและกิจการเพื่อสังคมเฟื่องฟู อาศรมฯ ก็จะเน้นในการทำกิจกรรมรับใช้สังคม การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่ที่เข้มแข็ง มีกิจกรรมและวิถีปฏิบัติที่ฝึกให้สมาชิกได้เรียนรู้และพัฒนาตนเองมากมาย แต่เมื่ออาศรมฯ ถูกปิดบรัดทางเศรษฐกิจและสมาชิกไม่สามารถยืนหยัดในอุดมการณ์ได้ก็มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างและจุดมุ่งเน้นของอาศรมวงศ์สนิท ดังเช่นในปัจจุบัน

3.8 ทิศทางและการวางแผนชุมชนในอนาคต

ด้วยสถานการณ์ปิดบรัดทางเศรษฐกิจที่อาศรมวงศ์สนิทต้องเผชิญในขณะนี้ ประกอบกับนโยบายของมูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีปที่ต้องการให้องค์กรต่างๆ ภายใต้มูลนิธิสามารถพึ่งพาตัวเองให้ได้ ทำให้อาศรมวงศ์สนิทต้องพยายามหาทางออก เช่น การลดเจ้าหน้าที่เพื่อตัดค่าใช้จ่าย ปรับเปลี่ยนเป้าหมายองค์กรให้เน้นที่การทำงานมากกว่าความสัมพันธ์ในแบบชุมชน ปรับเปลี่ยนวิธีการช่วยเหลือสังคม จากที่เคยมีนโยบายช่วยเหลือองค์กรพัฒนาต่างๆ หรือนักเรียนนักศึกษาที่ต้องการเรียนรู้การชีวิตแบบชุมชนและใกล้ชิดวัฒนธรรมชาติในด้านที่เป็นที่พักและสถานที่สัมมนาโดยคิดค่าใช้จ่ายในราคาพิเศษ แต่ต่อไปอาจจะไม่มีการลดราคาให้เพราะจะกระทบต่อรายได้ที่จะเข้ามาในอาศรมฯ อย่างไรก็ตาม จะมีการช่วยเหลือสังคมด้วยวิธีการอื่นๆ เช่น กำหนดนำผลกำไรของอาศรมฯ ไปช่วยเหลือองค์กรการกุศลอื่นๆ ตามที่กำหนด ซึ่งสมาชิกก็จะมีการประชุมเพื่อหาทางออกที่เหมาะสมอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งสมาชิกอาศรมวงศ์สนิทในปัจจุบันเริ่มมอง แนวคิด

ผู้ประกอบการทางสังคม ว่าอาจเป็นแนวทางที่เหมาะสมในการดำเนินงานของอาศรมวงศ์สนิทต่อไปเพื่อให้อาศรมวงศ์สนิทยังสามารถทำงานเพื่อรับใช้สังคมพร้อมๆ กับการเลี้ยงตัวของสมาชิกชุมชนต่อไปได้

ภาพ3.7 การแสดงเหตุการณ์สำคัญของชุมชนเกษตรศาสตร์สันทิตตามช่วงเวลา (ที่มา : ร่างโดยผู้ศึกษา)

ตาราง3.1 พลวัตของชุมชนอาศรมวงศ์สนิทตามช่วงเวลา

ปี	เหตุการณ์สำคัญ	สมาชิก		การบริหารจัดการ	ความสัมพันธ์ภายในชุมชน	ความสัมพันธ์กับภายนอกชุมชน	จุดมุ่งเน้น
		จำนวน	ประเภท				
พ.ศ. 2518	อ.สุลักษณ์ ศิวรักษ์และลูกศิษย์เริ่มแนวคิดสร้างชุมชนที่เป็นสถานที่สำหรับนักกิจกรรมสังคมได้พักผ่อนทางร่างกายและจิตใจ เพื่อทำงานรับใช้สังคมและเน้นการใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย						
พ.ศ. 2526	ร่างโครงการ อาศรมปริติ ใช้เค้าโครงเศรษฐกิจเป็นฐานในการสร้างชุมชน แต่ติดปัญหาด้านเงินทุนและการเมือง จึงย้ายมาอยู่ภายใต้มูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป และปรับร่างโครงการอาศรมปริติเป็นโครงการ อาศรมวงศ์สนิท(ตามชื่อผู้มอบที่ดิน) โดยเพิ่มวัตถุประสงค์ด้านศิลปวัฒนธรรมและศาสนา						
พ.ศ. 2527	สมาชิกชุมชนกลุ่มแรกเข้ามาอาศัยในพื้นที่ชุมชน และต่อมาก็เริ่มถอนตัวออกจากชุมชน จนเหลือสมาชิก 3 คน	5 คน	ลูกศิษย์อ.สุลักษณ์ + ครอบครัว	เน้นการใช้ชีวิต และเรียนรู้แบบชาวบ้าน ธรรมชาติ ปลุกผัก จับปลา	เน้นการใช้ชีวิต ทำมาหากิน	ความสัมพันธ์ดีกับชาวบ้าน เป็นฝ่ายเรียนรู้จากชาวบ้าน	เรียนรู้การใช้ชีวิตกับธรรมชาติ
พ.ศ. 2528 - 2529	ได้รับทุนให้ก่อสร้างบ้านพักสัมมนา ทำโครงการไร่นาสวนผสม สร้างโรงสี โครงการทอผ้า โครงการห้องสมุด	3 คน	ลูกศิษย์อ.ส.+ ครอบครัว	เน้นการใช้ชีวิต และเรียนรู้แบบชาวบ้าน ธรรมชาติ ปลุกผัก จับปลา	เน้นการใช้ชีวิต ทำมาหากิน	ความสัมพันธ์ดีกับชาวบ้าน เป็นฝ่ายเรียนรู้จากชาวบ้าน	เรียนรู้การใช้ชีวิตกับธรรมชาติ
พ.ศ. 2529 - 2533	สมาชิกถอนตัวออกจากพื้นที่อีก 1 คน จนเหลือสมาชิก นุกเบิกเพียง 1 คน โครงการเด็กเร่ร่อน มูลนิธิโกมลคีมทองและผู้ลี้ภัยชาวศรีลังกามาใช้สถานที่ในอาศรมวงศ์สนิท พ.ศ.2531 อาศรมฯ ประกาศเป็นชุมชนทวนกระแส เป็นแหล่งบ่มเพาะนักกิจกรรมเพื่อทำงานรับใช้สังคมและมีการปรับเปลี่ยนพื้นที่ สร้างอาคารในอาศรมฯ	ประมาณ 30 คน	สมาชิกนุกเบิก จนท.+เด็ก โครงการเด็ก เร่ร่อน, ผู้ลี้ภัย ชาวศรีลังกา ,อาสาสมัคร		ต่างฝ่ายต่างใช้ชีวิตและทำงานของตน ผู้ลี้ภัยมาช่วยงานอาศรมฯ เช่น ดูแลสถานที่ทำงานเกษตรกรรม	ความสัมพันธ์ดีกับชาวบ้าน เป็นฝ่ายเรียนรู้จากชาวบ้าน	เรียนรู้การใช้ชีวิตกับธรรมชาติ

	พ.ศ.2533 สมาชิกหมู่บ้านบุกเบิกคนสำคัญถอนตัวออกจาก อาศรมฯ เพราะต้องการใช้ชีวิตแบบชาวบ้านธรรมดา						
พ.ศ. 2535	อาศรมฯได้รับทุนโครงการอาศรมเพื่อชีวิต สังคมและ ธรรมชาติ โครงการ INEB ย้ายมาใช้สถานที่ในอาศรมฯ อาสาสมัครและผู้ต้องการทดลองใช้ชีวิตทางเลือกเข้ามาใน ชุมชนจำนวนมาก	สูงสุด 40 คน	NGOs,นัก แสวงหา ทางเลือก ,ศิลปิน, คนทำงาน	1.มีผู้นำที่มีอำนาจในการตัดสินใจ ,ชี้แนะ,กำหนดทิศทาง 2.เริ่มให้สมาชิกมีส่วนร่วม มีการ เลือกตั้งกรรมการบริหาร สภาชุมชนมี อำนาจตัดสินใจ	มีกิจกรรมทำร่วมกัน วัน อาศรม การประชุม การ ภาวนา การกินอาหาร ร่วมกัน(ครัวกลาง) เกิดความเห็นแตกต่าง> ผู้คนมีพื้นฐาน หลากหลาย ความคิดไม่ ตรงกันเช่น ฝ่ายโครงการ กับฝ่ายสถานที่	ชุมชนใกล้เคียง-ชาวบ้านมอง อาศรมฯ ว่าเป็นชุมชนที่แปลก ไม่เข้าใจงานของอาศรมฯ แต่ ชาวบ้านจะมีความสัมพันธ์ ชุมชนทางเลือกอื่นๆและ องค์กรพัฒนาเอกชน-อาศรมฯ เป็นตัวอย่างและมีส่วนในการ สนับสนุนองค์กรพัฒนา เอกชน มีการช่วยเหลือและ แลกเปลี่ยนทั้งด้านความรู้ และการดำเนินกิจกรรม	1.ทำกิจกรรมเพื่อสังคมและ กิจกรรมที่เป็นแนวคิด ทางเลือก 2. มีผู้นำที่เข้มแข็ง แม้จะ พยายามให้ชุมชนมีส่วน ร่วมแต่ในความเป็นจริง ผู้นำก็มีอิทธิพลสูง
พ.ศ. 2537	โครงการต่างๆ ทายอดออกจากชุมชน (หมดงบประมาณและ ย้ายสถานที่ไปกรุงเทพฯ) เกิดความคิดเห็นที่แตกต่างระหว่างทีมบริหารและสมาชิก	3-4 คน	NGOs,นัก แสวงหา ทางเลือก ,ศิลปิน, คนทำงาน	กรรมการบริหาร สภาชุมชนมี อำนาจตัดสินใจ	ความขัดแย้งระหว่าง สมาชิกทั้งเรื่องงานและ ส่วนตัว		ทำกิจกรรมเพื่อสังคมและ กิจกรรม ทางเลือก
พ.ศ. 2538 - 2550	มีธรรมนูญอาศรมฯ มีโครงการ GLTB ที่เป็นโครงการใหญ่และระยะเวลา ดำเนินงาน 10 ปี ทำให้มีนักกิจกรรมเข้ามาอยู่ในชุมชน เพิ่มขึ้น	สูงสุด ประมาณ 40 คน	NGOs,นัก แสวงหา ทางเลือก ,ศิลปิน, คนทำงาน	ธรรมนูญอาศรมฯ2542 บริหารชุมชนโดยคณะกรรมการ ชุมชน	มีกิจกรรมทำร่วมกันวัน อาศรม การประชุม การ ภาวนา แต่ก็ยังมีปัญหา ความขัดแย้ง		เน้นการทำกิจกรรมเพื่อ สังคม การสร้างชุมชนแห่ง การเรียนรู้ ตลาดวิชา

พ.ศ. 2551	โครงการต่างๆเริ่มทยอยออกไปจากชุมชนเพราะหมด ระยะเวลาดำเนินงาน และย้ายไปใช้สถานที่ในกรุงเทพฯ สมาชิกชุมชนส่วนมากจึงย้ายตามงานออกไปเหลืออยู่ ส่วนมากคือผู้ทำงานโครงการบ้านพัก	ประมาณ 20 คน	NGOsตาม โครงการต่างๆ, แสวงหา ทางเลือก ,คนทำงาน	ธรรมนูญอาศรมฯ2542 บริหารชุมชนโดยคณะกรรมการ ชุมชน	ไม่ค่อยมีกิจกรรมร่วมกัน เนื่องจากสมาชิกน้อยลง และสมาชิกส่วนมาก อาศัยอยู่นอกชุมชน		ถูกบีบรัด ต้องพึ่งพาตัวเอง ให้ได้ ทำให้พยายามหาทาง ออก เช่น ลดจนท. ปรับเปลี่ยนวิธีการ ช่วยเหลือสังคม
พ.ศ. 2554	มีการประชุมภายในอาศรมเนื่องจากมูลนิธิมีนโยบายให้ อาศรมฯ ต้องสามารถพึ่งพาตนเองให้ได้ ประกอบกับรายได้ ของอาศรมฯ มาจากการบริการบ้านพักเพียงทางเดียว สมาชิกที่ทำงานด้านสำนักงานจึงตัดสินใจลาออกจากชุมชน 5 คน	จทท.11 คน อื่นๆ 4คน	จทท.โครงการ	ในช่วงแรกดำเนินตามแบบเดิม ต่อมาคนน้อยลงจึงให้สมาชิกทุก คนเป็นกรรมการตัดสินใจร่วมกัน	ไม่ค่อยมีกิจกรรมร่วมกัน เนื่องจากสมาชิกน้อยลง และสมาชิกส่วนมาก อาศัยอยู่นอกชุมชน มีการประชุมชุมชน ประจำเดือนและประชุม งานทุกวันศุกร์		
พ.ศ. 2555	ปรับเปลี่ยนจากชุมชนอาศรมวงศ์สนิทเป็น บริการบ้านพัก สัมมนาอาศรมวงศ์สนิท	จทท.11 คน อื่นๆ 4คน	จทท.โครงการ	สมาชิกทุกคนเป็นกรรมการ ตัดสินใจร่วมกัน	ไม่ค่อยมีกิจกรรมร่วมกัน เนื่องจากสมาชิกน้อยลง และสมาชิกบางส่วน อาศัยอยู่นอกชุมชน มีการประชุมชุมชน ประจำเดือนและประชุม งานทุกวันศุกร์		อาศรมวงศ์สนิทต้อง สามารถหารายได้เลี้ยง ตนเอง มองว่าหากยังยึดติดกับการ เป็นชุมชนอาจเป็นอุปสรรค ในการทำงานและอาจทำให้ ดำเนินงานต่อไปไม่ได้

บทที่ 4

ชุมชนอโศก

4.1 ที่มาและการก่อตั้งชุมชน

การกำเนิดชุมชนอโศก อาจกล่าวได้ว่าเกิดจากการพยายามแสวงหาแนวทางใหม่ในการอธิบายคำสอนของพุทธศาสนา จนมีกลุ่มเลื่อมใสศรัทธาในแนวทางการสอนของสมณะโพธิรักษ์ จนกระทั่งมีการรวมตัวกันจัดตั้งชุมชนที่มีลักษณะเฉพาะในแนวคิดและวิถีการปฏิบัติ การจะศึกษาความเป็นมาของชุมชนอโศก จำเป็นต้องศึกษาชีวิตของสมณะโพธิรักษ์ผู้เปรียบเสมือนผู้ให้กำเนิดอุดมการณ์ รวมทั้งบริบททางสังคมโดยเฉพาะทางศาสนาและการเมืองในช่วงการก่อกำเนิดอโศกเสียก่อน เพื่อเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจการสร้างแนวคิดและวิถีปฏิบัติของชุมชนอโศก

สมณะโพธิรักษ์เติบโตมาในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ทางบ้านมีฐานะยากจนและด้วยความที่เป็นพี่คนโตของครอบครัวจึงต้องรับผิดชอบดูแลน้องๆ ทำให้สมณะโพธิรักษ์เป็นคนที่เข้มแข็ง อดทน ประหยัดและช่วยเหลือตนเองมาโดยตลอด (สุรเชียร จักรธรานนท์, 2550:84) หลังจากสำเร็จการศึกษาจากวิทยาลัยเพาะช่างก็ได้ทำงานเป็นนักจัดรายการและโฆษกสถานีโทรทัศน์

ด้วยความสงสัยและต้องการหาคำตอบว่า จิตวิญญาณคืออะไร ทำให้สมณะโพธิรักษ์สนใจการค้นคว้าทางจิตและไสยศาสตร์ (สุรเชียร จักรธรานนท์, 2550:84) แต่หลังจากศึกษาเป็นเวลาถึง 8 ปีก็พบว่าไสยศาสตร์ไม่สามารถตอบข้อสงสัยได้ จึงหันมาศึกษาด้านพุทธศาสนาด้วยการอ่านหนังสือและการปฏิบัติธรรมด้วยตนเองอย่างจริงจัง สุดท้ายได้ลาออกจากการทำงานเพื่อไปปฏิบัติธรรม

หลังจากปฏิบัติธรรมมาเป็นเวลา 2 ปี จึงได้เข้าอุปสมบทที่วัดอโศการาม จังหวัดสมุทรปราการในคณะธรรมยุติกนิกาย ได้รับฉายาว่า พระโพธิรักษ์โชโต เพราะความมุ่งมั่นในการปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัด ประกอบกับการมีทักษะในการพูด จึงทำให้มีญาติโยมเลื่อมใสศรัทธาเป็นจำนวนมาก แต่ความเด่นดังและความกล้าในการวิพากษ์วิจารณ์ของพระโพธิรักษ์ทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งภายในวัดอโศการาม ในปี พ.ศ.2516 พระโพธิรักษ์โชโตจึงได้ขออนุญาตเจ้าอาวาสไปจำพรรษาที่วัดหนองกระทุ่ม จังหวัดนครปฐม ซึ่งมีพระมหานิกายจำพรรษาอยู่ด้วย พระโพธิรักษ์ได้รับการสวดญัตติจตุตถกรรมเข้าเป็นพระของคณะมหานิกายเพิ่มเข้าไปอีกคณะหนึ่งโดยมิได้ทำการสึกจากคณะธรรมยุติกนิกาย และตั้งธรรมสถานแดนอโศกที่ขึ้นกับที่วัดหนองกระทุ่ม วันที่ 6

สิงหาคม 2518 พระโพธิรักษ์และหมู่สงฆ์ชาวอโศก 21 รูป ได้ประกาศลาออกจากมหาเถรสมาคม เนื่องจากรู้สึกอึดอัดที่ถูกล้อมคองของสงฆ์กตสันตบิณฑนอย่างหนัก รวมทั้งจำกัดสิทธิเสรีภาพในการแสดงออก

ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ต้องพิจารณาในการกำเนิดของแนวคิดอโศก คือ ลักษณะแวดล้อมสังคมการเมืองทางศาสนาของไทย ในงานวิจัยของดร.เฮกิลลา-โฮร์น ที่ศึกษากลุ่มอโศก และได้ตีพิมพ์หนังสือที่ได้รับการแปลเป็นภาษาไทยเรื่องมองพุทธศาสนาด้วยสองตาเปิด ความเชื่อและการปฏิบัติของสันตอโศก (2541) กล่าวว่า พื้นฐานทางวัฒนธรรมและอุดมการณ์ของประเทศไทยนั้นเกิดจากแนวคิดเดิมที่เป็นพราหมณ์ผสมพุทธซึ่งมีรากฐานที่สำคัญคือ ความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างผู้ปกครองกับคณะสงฆ์ผ่านเกณฑ์ทางจริยธรรมที่ใช้เป็นหลักในการปกครอง พระสงฆ์เปรียบเสมือนผู้รับรองความถูกต้องของผู้ปกครอง ขณะเดียวกันผู้ปกครองก็จะได้รับการคาดหวังให้เป็นผู้พิทักษ์ศาสนา คณะสงฆ์ในประเทศไทยแบ่งออกเป็นสองกลุ่มใหญ่ คือ มหานิกายและธรรมยุติกนิกาย ซึ่งคณะสงฆ์ในประเทศไทยอยู่ภายใต้บังคับของรัฐอย่างสิ้นเชิง รัฐไทยมักทำควบคุมคณะสงฆ์เพื่อที่จะเสริมสร้างอำนาจทั้งทางเศรษฐกิจและการเมือง โดยอ้างงานวิจัยของ โยนิโอะ อิชิตอิ ในบทความเรื่อง Sangha, State, and Society ว่า พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2445 เป็นต้นมา ได้เปิดโอกาสให้รัฐบาลไทยเข้าควบคุมกิจกรรมของคณะสงฆ์ ด้วยเหตุนี้ คณะสงฆ์จึงขึ้นตรงต่อรัฐ หน้าที่ของพระภิกษุคือการกระจายนโยบายทางการให้รับรู้ทั่วไป รัฐควบคุมคณะสงฆ์เพื่อที่จะเสริมอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองของตน รวมทั้งเป็นผู้ให้คำจำกัดความพุทธศาสนาตามจารีตหรือนอกจารีตทำให้เกิดอำนาจที่จะผูกขาดพระศาสนาไว้เป็นของตนเอง และมีอำนาจในการตัดสินว่ากลุ่มใดที่ควรยกเว้น กลุ่มใดที่ควรถูกประกาศห้าม รัฐเป็นฝ่ายบงการการตัดสินใจของเจ้าหน้าที่ฝ่ายสงฆ์

ในบรรยากาศที่พุทธศาสนาถูกตีขอบเขตให้เป็นเพียงพุทธศาสนาของรัฐเท่านั้น คณะสงฆ์ของไทยมีลำดับชั้นเช่นเดียวกับการบริหารของรัฐ ซึ่งสมณะโพธิรักษ์ไม่เห็นด้วยกับลำดับชั้นในคณะสงฆ์ จึงแสดงให้เห็นการสิ่งที่ถูกต้องด้วยการประพฤติปฏิบัติตนแบบเรียบง่ายอย่างเคร่งครัดมากกว่าพระสงฆ์ในกระแสหลัก (เฮกิลลา-โฮร์น, 2541:45) วิพากษ์วิจารณ์พระสงฆ์กระแสหลักว่าหย่อนยานในการปฏิบัติ สมณะศักดิ์ระดับสูงของคณะสงฆ์ไม่มีประโยชน์ เพราะไม่เข้าถึงความหลุดพ้นทางจิตวิญญาณ อีกทั้งยังเข้าใจคำสอนในพุทธศาสนาผิดด้วย (เฮกิลลา-โฮร์น, 2541:67)

กลุ่มอโศกมีอุดมการณ์ และการบัญญัติระเบียบปฏิบัติที่เป็นเอกลักษณ์จนกลายเป็นปฏิบัติการชุมชนทางเลือกหนึ่งที่เกิดขึ้นในสังคมไทย รายละเอียดของชุมชนอโศกมีดังต่อไปนี้

4.2 องค์กรของชาวอโศก

องค์กรของชาวอโศกมีขึ้นเพื่อตอบสนองความจำเป็นในด้านต่างๆ โดยอาศัยการดำเนินงานภายใต้กรอบแนวคิดพุทธศาสนาตามแบบฉบับของตน (ชุมพล ศรีรวมทรัพย์, 2551:62) ซึ่งมีหลายระดับและหลากหลายรูปแบบ ได้แก่

1. พุทธสถาน หรือ วัด ของชาวอโศก พุทธสถานเป็นสถานที่ที่จำพรรษาของนักบวชชาวอโศก ซึ่งพุทธสถานมีความสำคัญต่อชาวอโศกอย่างยิ่งทั้งในแง่ของจิตวิญญาณ ซึ่งชาวชุมชนได้รับการดูแลด้านจิตวิญญาณอย่างใกล้ชิดโดยนักบวชชาวอโศก กิจกรรมสำคัญของชาวอโศกจัดขึ้นในเขตพุทธสถาน

2. ชุมชน เป็นพื้นที่ของฝ่ายฆราวาส เป็นสถานที่ที่ฝ่ายฆราวาสใช้พำนัก ทำการผลิตและจัดการศึกษา

3. กลุ่ม เป็นการรวมบุคคลผู้ศรัทธาแนวทางการปฏิบัติธรรมตามหลักพุทธศาสนาแบบอย่างชาวอโศกไว้และมีกิจกรรมร่วมกันมาอย่างต่อเนื่อง สมาชิกกลุ่มจะเป็นญาติธรรม ซึ่งกลุ่มญาติธรรมนี้นับเป็นกำลังสนับสนุนสำคัญแก่ชาวอโศกทั้งในด้านผลิตผลทางการเกษตร แรงงาน คำแนะนำในการทำงาน และการเผยแพร่ธรรมะ กลุ่มของชาวอโศกกระจายตัวทั่วประเทศ เช่นกันด้านการทำงานและการดูแลด้านจิตวิญญาณ รวมทั้งการทำกิจกรรมต่างๆ นั้นจะขึ้นตรงต่อพุทธสถานที่อยู่ใกล้ที่สุด

4. มูลนิธิ บริษัท ชมรม และสมาคม องค์กรเหล่านี้เป็นองค์กรที่ดูแลกิจการภายในชุมชนและยังมีอำนาจการดูแลกิจกรรมครอบคลุมทุกระดับของชาวอโศกด้วย องค์กรเหล่านี้ถือเป็นองค์กรแบบทางการ ผู้ปฏิบัติงานส่วนใหญ่เป็นชาวชุมชน ไม่มีรายได้ตอบแทน อย่างไรก็ตาม องค์กรแบบบริษัทนั้น ชาวอโศกยังเปิดโอกาสให้ญาติธรรมมาปฏิบัติงานและมีรายได้ตอบแทนบ้าง

4.3 ชุมชนอโศก

ผู้เลื่อมใสในแนวคำสอนและการปฏิบัติธรรมของสมณะโพธิรักษ์และเรียกตัวเองว่าชาวอโศกมีจำนวนมาก การรวมกลุ่มญาติธรรมในจังหวัดต่างมีจำนวนถึง 54 กลุ่ม (รินธรรม อโศก ตระกูล, 2546:113) ที่ทำหน้าที่เป็นองค์กรที่รวมข้อมูลและดำเนินกิจกรรมของชาวอโศก ในจำนวน 54 กลุ่มนี้ มีอยู่ 9 กลุ่มที่รวมตัวกันจนก่อตั้งชุมชนชาวอโศก

การก่อตั้งชุมชนชาวอโศกสามารถแบ่งลักษณะการก่อตั้งชุมชนได้เป็น 2 กลุ่ม (ณัฐกนก เจนสุขสถิตไพศาล, 2546 : 5) คือ กลุ่มที่เริ่มต้นจากการมีพุทธสถานหรือสังฆสถานก่อน เมื่อกลุ่มชาวอโศกมีความเข้มแข็งขึ้นจึงได้มีการจัดตั้งเป็นชุมชนตามมา ได้แก่ ชุมชนศิระชะอโศก ชุมชนปฐมอโศก ชุมชนสันตอโศก ชุมชนศาลิอโศก และชุมชนสีมาอโศก อีกกลุ่มคือเป็นชุมชนที่เกิดจากชาวอโศกรวมตัวกันทำกิจกรรมจนเข้มแข็งจึงรวมกลุ่มตั้งเป็นชุมชนขึ้น จากนั้นจึงได้ก่อตั้งพุทธสถานเพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจ ได้แก่ ชุมชนราชธานีอโศก ชุมชนภูผาฟ้า น้ำ ชุมชนหินผาฟ้า น้ำ และชุมชนทักษิณอโศก รายละเอียดแต่ละชุมชนมีดังต่อไปนี้

1. **ชุมชนศิระชะอโศก** ถือเป็นชุมชนชาวอโศกที่ถูกก่อตั้งขึ้นเป็นแห่งแรก เมื่อวันที่ 23 มกราคม พ.ศ. 2519 อยู่ที่ตำบลกระแซงใหญ่ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ พุทธสถานศิระชะอโศกถือเป็นพุทธสถานแห่งแรกของชาวอโศกที่ถูกจัดตั้งขึ้นหลังจากประกาศแยกตัวออกจากมหาเถรสมาคม

2. **ชุมชนศาลิอโศก** ตำบลโคกเตื่อ อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ ก่อตั้งวันที่ 6 มิถุนายน 2519

3. **ชุมชนสันตอโศก** แขวงคลองกุ่ม เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร ก่อตั้งเมื่อวันที่ 7 สิงหาคม 2519

4. **ชุมชนปฐมอโศก** ตำบลพระประโทน อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ก่อตั้งเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2523 โดยการยุบรวมแดนอโศกที่บ้านรางหว่า อำเภอกำแพงแสน เข้ามาไว้ด้วยกัน

5. **ชุมชนราชธานีอโศก** ตำบลปungไหม อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ก่อตั้งในปี 2536 และได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการตามกฎหมายในปี 2539 (อรศรี งามวิทยาพงศ์ ,2545:269)

6. **ชุมชนสีมาอโศก** ตำบลหนองบัวศาลา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ก่อตั้งเมื่อวันที่ 11 ตุลาคม 2533

7. **ภูผาฟ้า น้ำ** ตำบลป่าแป๋ อำเภอแตง จังหวัดเชียงใหม่ ก่อตั้งเมื่อปี 2538

8. **ชุมชนทักษิณอโศก** ตำบลบ้านควน อำเภอเมือง จังหวัดตรัง ก่อตั้งเมื่อปี

9. **ชุมชนหินผาฟ้า น้ำ** ตำบลหนองไผ่ อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ ก่อตั้งเมื่อปี 2543

นอกจากชุมชนอโศกจำนวน 9 แห่งที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ยังมีพุทธสถานปราการอโศก ตำบลบางเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ ที่ก่อตั้งเมื่อวันที่ 13 เมษายน 2520 และยุบเลิกไปเมื่อวันที่ 8 มีนาคม 2524

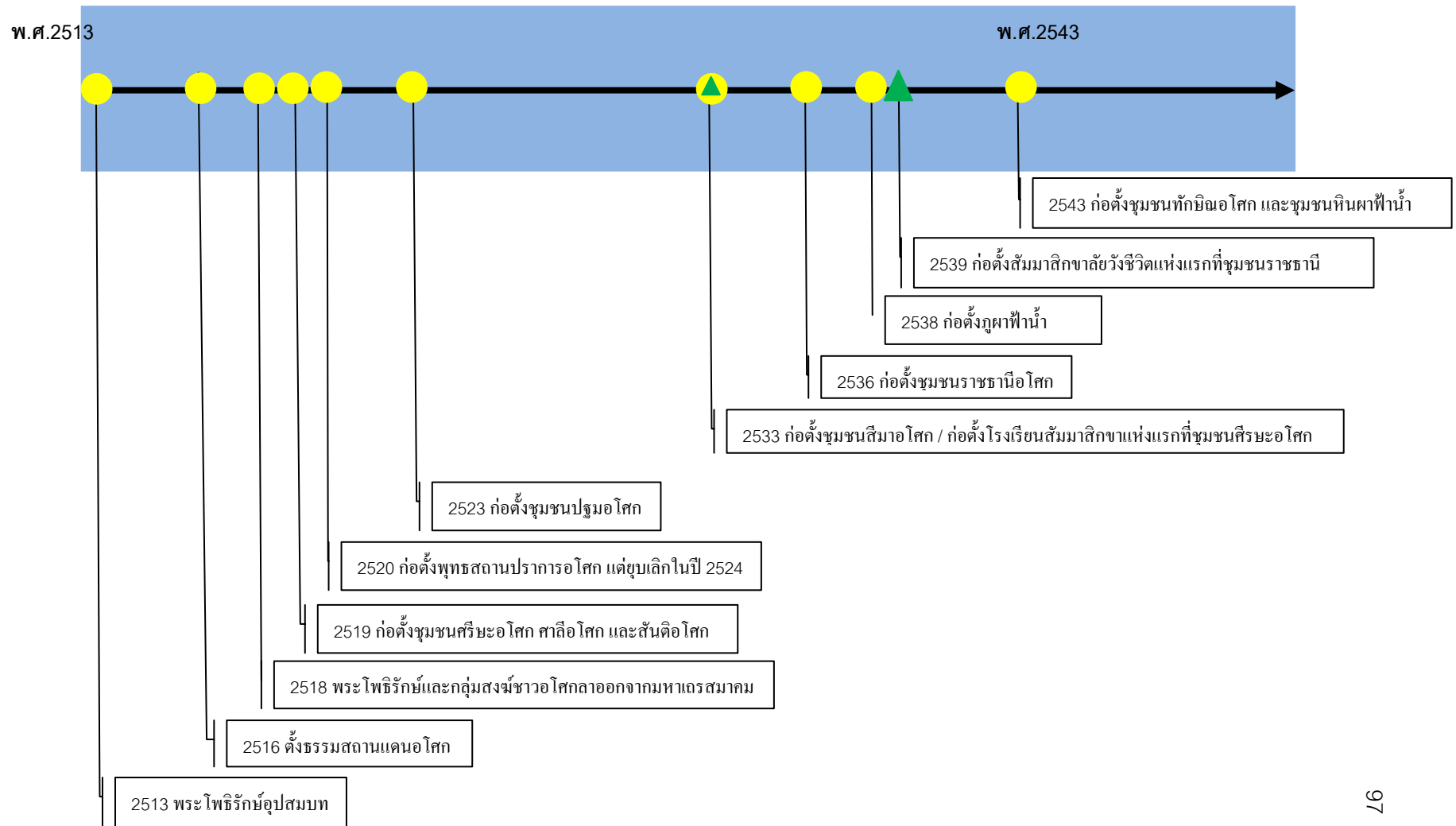
จะเห็นได้ว่าชุมชนอโศกแต่ละแห่งจะมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปในเรื่องการดำเนินกิจกรรมซึ่งเป็นผลจากความแตกต่างในด้านภูมิศาสตร์ และความพร้อมของบุคลากร แต่สิ่งที่ชาวอโศกในทุกชุมชนมีร่วมกัน คือ การยึดหลักปฏิบัติธรรมตามแนวทางที่สมเด็จพระโพธิธิราชกำหนดไว้ได้แก่การดำเนินชีวิตตามวิถีพุทธและหลักบุญนิยม (ณัฐกนก เจนสุขสถิตไพศาล, 2546:5)

ตาราง 4.1 การก่อตั้งชุมชนอโศกตามช่วงเวลา

ปี	เหตุการณ์สำคัญ
7 พ.ย. 2513	นายรัก รักพงษ์ได้เข้าอุปสมบท ที่วัดอโศการามในคณะธรรมยุติกนิกาย ได้รับฉายาว่า พระโพธิธิราชโชติ
พ.ศ. 2516	พระโพธิธิราชโชติไปจำพรรษาที่วัดหนองกระทู้ม จังหวัดนครปฐมซึ่งมีพระมหานิกายจำพรรษาอยู่ ต่อมาได้รับการสวดญัตติจุดตุตถกรรมเข้าเป็นพระของคณะมหานิกายเพิ่มเข้าไปอีกคณะหนึ่ง และได้ตั้งธรรมสถานแดนอโศกที่ขึ้นกับที่วัดหนองกระทู้ม
6 ส.ค. 2518	พระโพธิธิราชและหมู่สงฆ์ชาวอโศก 21 รูป ได้ประกาศลาออกจากมหาเถรสมาคม
23 ม.ค. 2519	ก่อตั้ง ชุมชนศิระะอโศก ที่ตำบลกระแซงใหญ่ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ถือเป็นชุมชนชาวอโศกที่ถูกก่อตั้งขึ้นเป็นแห่งแรกโดยเริ่มจากสมเด็จพระสันตจิตโตและสมณะอัศวินโณได้จาริกธุดงค์ที่วัดป่าช้าซึ่งเป็นวัดร้าง และได้สร้างเป็นพุทธสถานของชาวอโศกขึ้น ต่อมาที่ผู้มาปฏิบัติธรรมและศึกษาธรรมะมากขึ้น จึงได้รวบรวมเงินเพื่อซื้อที่ดินข้างเคียงพุทธสถานสร้างบ้านพัก สภาพความเป็นชุมชนจึงค่อยๆ ก่อตัวขึ้น กลายเป็นชุมชนศิระะอโศกในปี 2529 และถูกยกฐานะเป็นหมู่บ้านศิระะอโศกในปี 2540
6 มิ.ย. 2519	ก่อตั้ง ชุมชนศาลืออโศก ตำบลโคกเคี้ยว อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์
7 ส.ค. 2519	ก่อตั้ง ชุมชนสันตืออโศก แขวงคลองกุ่ม เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร ชุมชนสันตืออโศกถือเป็นศูนย์กลางชาวอโศกในการประสานงานกิจกรรมและข้อมูลข่าวสารเพราะชุมชนสันตืออโศกเป็นที่ตั้งขององค์กรหลักส่วนกลางซึ่งเป็นแกนนำในการทำงานของชาวอโศก และที่สำคัญพุทธสถานสันตืออโศกเป็นที่ตั้งของพระวิหารพันปีซึ่งบรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้สำหรับสักการะ ชุมชนสันตืออโศกไม่มีหมู่บ้านของชาวชุมชนอย่างเป็นทางการจะเป็นกิจจะลักษณะ แต่ก็มีชุมชนที่เรียกว่า ชุมชนสันตือนาค โดยชาวชุมชนจะซื้อหรือเช่าห้องพักและบ้านเรือนในบริเวณรอบๆ หรือใกล้เคียงพุทธสถานเป็นที่อยู่อาศัย
13 เม.ย. 2520	ก่อตั้ง พุทธสถานปรากรอโศก ตำบลบางเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ แต่ยุบเลิกไปเมื่อวันที่ 8 มีนาคม 2524

1 ก.ค. 2523	ก่อตั้ง ชุมชนปทุมอโศก ตำบลพระประโทน อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม โดยการยุบรวมแดนอโศกที่บ้านรางหว่า อำเภอกำแพงแสนเข้ามาไว้ด้วยกัน
11 ต.ค. 2533	ก่อตั้ง ชุมชนสีมาอโศก ตำบลหนองบัวศาลา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา
พ.ศ. 2536	ก่อตั้ง ชุมชนราชธานีอโศก ตำบลบึงใหม่ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการตามกฎหมายในปี 2539 การก่อตั้งเริ่มจากสมณะโพธิรักษ์ได้รับการถวายที่ดินจากญาติธรรมจึงให้ชาวอโศกจำนวนหนึ่งจากชุมชนศิระะอโศกมานุกเบิกทำกิจกรรมและประกาศให้ราชธานีอโศกเป็นชุมชนหนึ่งของชาวอโศก ชุมชนราชธานีอโศกแตกต่างจากชุมชนอโศกอื่นๆ คือเกิดชุมชนขึ้นก่อนพุทธสถาน สมณะโพธิรักษ์วางนโยบายให้ฆราวาสเป็นผู้บริหารชุมชน ส่วนสมณะเป็นที่ปรึกษา ความสำคัญของชุมชนราชธานีอโศก คือ เป็นจุดเริ่มต้นของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับชาวอโศก โดยการจัดตั้งสัมมาสิกขาลัยวังชีวิตเมื่อปี 2539
พ.ศ. 2538	ก่อตั้ง ภูมฟ้าน้ำ ตำบลป่าแป๋ อำเภอแตง จังหวัดเชียงใหม่
พ.ศ. 2543	ก่อตั้ง ชุมชนทักษิณอโศก ตำบลบ้านควน อำเภอเมือง จังหวัดตรัง ญาติธรรมกลุ่มทักษิณอโศกที่ต้องการปฏิบัติธรรมตามแนวทางชาวอโศกจึงได้จัดหาสถานที่สำหรับสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย และสิ่งปลูกสร้างอื่นๆ เพื่อเป็นศูนย์รวมให้กับกลุ่ม ถือว่าชุมชนทักษิณอโศกจะเป็นศูนย์กลางในการสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มอโศกอื่นๆ ในภาคใต้
พ.ศ. 2543	ก่อตั้ง ชุมชนหินผาฟ้าน้ำ ตำบลหนองไผ่ อำเภอแก่งคล้า จังหวัดชัยภูมิ

ภาพที่ 4.1 ภาพแสดงการก่อตั้งชุมชนโอศอกตามช่วงเวลา (ที่มา : ร่าง โดยผู้ศึกษา)

4.4 วิถีชีวิตและระเบียบภายในชุมชน

ชุมชนอโคกถือว่าเป็นชุมชนในอุดมคติรูปแบบหนึ่ง ซึ่งชาวอโคกถือว่าชุมชนของตนเป็นหมู่บ้านของผู้ปฏิบัติธรรม (อรศรี งามวิทยาพงศ์:268) ชาวอโคกมีวิถีชีวิต ความเชื่อ และแนวปฏิบัติแตกต่างจากบุคคลทั่วไปในสังคมไทย ซึ่งลักษณะของชาวอโคกมีจุดเด่น คือ (จรัสเรือง ศิริวัฒนรักษ์,2542:74-75)

1.การเคร่งครัดในระเบียบวินัยส่วนบุคคล ดำเนินชีวิตในกรอบของศีลและธรรมวินัย อย่างเคร่งครัด ฝึกฝนตนเองให้มีพัฒนาการทางจิตวิญญาณไปถึงระดับอริยบุคคล

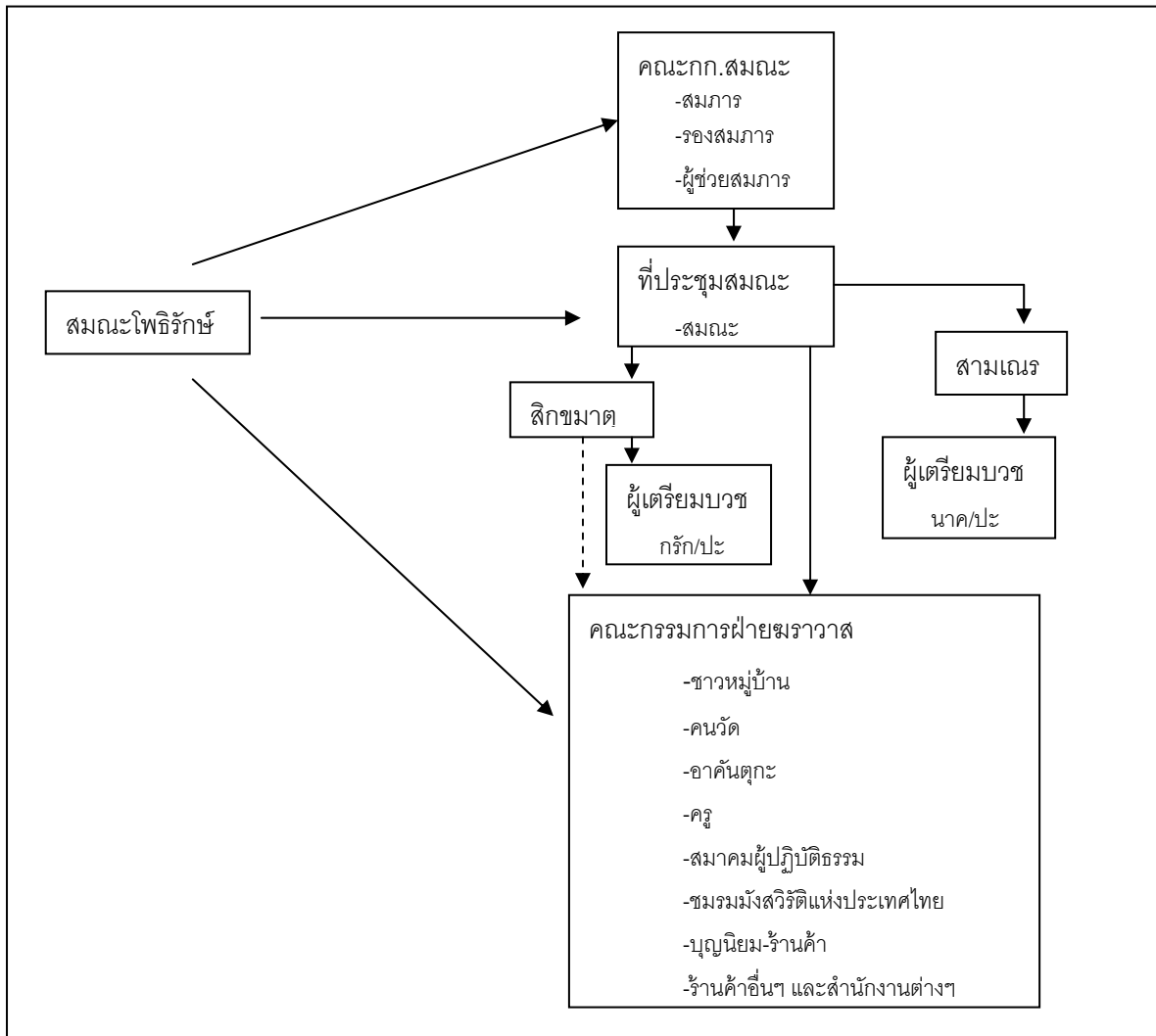
2.การส่งเสริมให้อยู่ร่วมกันเป็นหมู่กลุ่ม เพื่อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน และปฏิบัติตามอุดมคติของหมู่กลุ่ม

ชุมชนอโคกทุกแห่งมีอุดมการณ์ วิถีชีวิต กฎระเบียบที่เหมือนกัน แตกต่างบ้างในรายละเอียดปลีกย่อยและความเหมาะสมของสภาพแวดล้อม (อรศรี งามวิทยาพงศ์,2545:268)

โครงสร้างการปกครอง

ภายในชุมชนอโคกจะมีการแบ่งการปกครองเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายสมณะและฝ่ายฆราวาส โดยฝ่ายสมณะจะทำหน้าที่กำกับดูแลทุกกิจการที่เกี่ยวข้องกับพุทธสถานและหมู่บ้าน ในเรื่องการตัดสินใจ หากเป็นเรื่องทั่วไปที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสังคมอโคกโดยรวม แต่ละชุมชนจะตัดสินใจกันเอง หากเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับอโคกโดยรวมจะต้องอาศัยการตัดสินใจจากส่วนกลาง โดยสมณะโพธิรักษ์ หรือสมณะผู้ใหญ่ที่ได้รับมอบหมาย ในส่วนฆราวาส ส่วนมากจะมีผู้ใหญ่บ้าน หรือคณะกรรมการ ทำหน้าที่ดูแลและตัดสินใจ (อัชฌริย์ ทองคำเจริญ,2542:34) การแบ่งระดับชั้นภายในชุมชนอโคกจะยึดถือตามฐานะทางธรรมที่บุคคลนั้นประพฤติได้ สถานะสูงสุดคือนักบวช รองลงมาคือผู้ที่ถือศีลในระดับต่างๆ (ชุมชนปฐมอโคก สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม,2545:13)

ภาพ4.2 โครงสร้างองค์กรของกลุ่มอโศก (ที่มา : เฮกิลลา-โฮร์น, 2541:90)

ชาวอโศก

ผู้ที่เลื่อมใสในคำสอนและวัตรปฏิบัติของสมณะโพธิรักษ์รวมกลุ่มขึ้นทำงานเผยแพร่ศาสนาภายใต้ชื่อว่า ชาวอโศก ซึ่งที่มาของคำว่า อโศก คือ วัดอโศการามที่สมณะโพธิรักษ์บวชในตอนแรก การบรรยายธรรมะของสมณะโพธิรักษ์ได้ต้นอโศก ณ ลาน อโศกวัดมหาธาตุฯ และนามปากกา “อโศก” ในหนังสือเพื่อเผยแพร่ธรรมะของสมณะโพธิรักษ์ที่ผู้เขียนทุกคนใช้ร่วมกัน จนเป็นอโศกกันหมด จึงเป็นที่มาของชาวอโศก เมื่อหนังสืออโศกเผยแพร่ออกไปรวมกับกิจกรรมที่ชาวอโศกปฏิบัติคนที่ทั่วไปที่พบเห็นจึงรับรู้ถึงการเกิดขึ้นและการมีอยู่ของกลุ่มชาวอโศก

ในยุคแรกของการรวมกลุ่มชาวอโศกนั้น ระเบียบปฏิบัติและฐานะภายในชุมชนอโศกยังไม่เป็นรูปเป็นร่าง ผู้ที่มีฐานะชัดเจนคือสมณะโพธิรักษ์หรือที่ชาวอโศกเรียกว่า ท่านพ่อ กับพระชาวอโศกที่ร่วมปฏิบัติธรรมเท่านั้น ส่วนชาวอโศกอื่นๆ ที่ยังเป็นฆราวาสอยู่ที่ขอมาปฏิบัติธรรมร่วมที่วัด ยังไม่มีรูปแบบที่แน่นอน ต่อมาเมื่อมีชาวอโศกมาอยู่รวมกันมากขึ้นพร้อมกับเหตุปัจจัยที่เหมาะสมกับเวลาจึงได้กำหนดรูปแบบที่ชัดเจนดังในปัจจุบัน คุณสมบัติของสมาชิกชุมชนชาวอโศกมีลักษณะเปิดกว้าง กล่าวคือ ไม่จำกัดเพศ อายุ ภูมิลำเนา เชื้อชาติและสัญชาติ แต่การเข้าเป็นสมาชิกชุมชนได้นั้นจะต้องปฏิบัติตามหลักการของชาวอโศกอย่างเคร่งครัด (ชุมพล ศรีรวมทรัพย์ ,2551:65)

ฐานะ (ประเภท) ของชาวอโศก

ในปัจจุบันชาวอโศกมีรูปแบบฐานะที่เป็นระบบชัดเจน โดยอาศัยเกณฑ์จากระดับการปฏิบัติธรรมถือศีลเป็นหลัก ฐานะของชาวอโศกเรียงตามลำดับการรักษาศีลจากน้อยไปมากมีดังนี้

นักเรียน อุดรศึกษา อยู่ในฐานะที่ยังไม่ถือว่าเป็นชาวอโศกเต็มตัว การเป็นนักเรียนสามารถทำได้โดยการสมัครเข้าเรียนที่โรงเรียนสัมมาสิกขาที่เปิดสอนในชุมชนอโศก ซึ่งโดยปกติจะมีการเข้าค่ายเพื่อคัดเลือกดูตัว การเลื่อนฐานะของนักเรียนทำได้เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วหากต้องการอยู่ในชุมชนต่อไปก็อยู่ในฐานะอุดรศึกษาซึ่งกำหนดขึ้นเพื่อรองรับศิษย์เก่าจากโรงเรียนของชาวอโศกโดยเฉพาะ ทั้งนักเรียนและอุดรศึกษาต้องถือศีล 5 และอุดรศึกษาสามารถขอเลื่อนฐานะเป็นชาวชุมชนหรืออัครคณคฤหัสถ์ได้หากต้องการ

ญาติธรรม คือ สมาชิกชาวอโศกที่ยังอาศัยอยู่นอกชุมชนหรือสมาชิกภายในชุมชน โดยญาติธรรมของชาวอโศกต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้ 1)เป็นผู้มีปกติรักษาศีล 5 2)เป็นผู้มีปกติเว้นขาดจากอบายมุขทุกชนิด 3)เป็นผู้มีปกติรับประทานอาหารมังสวิรัต 4)เป็นผู้มีปกติเข้าร่วมประชุมของกลุ่มเสมอ 5)เป็นผู้มีปกติแจ่งลา หากเข้าประชุมไม่ได้ 6)เป็นผู้มีปกติสละเวลา แรงงาน ทรัพย์สิ่งของช่วยเหลือหมู่กลุ่ม 7)เป็นผู้มีปกติไปพุทธสถานและร่วมงานสำคัญของอโศก 8)เป็นผู้มีปกติกินอยู่หลับนอนเรียบง่าย 9)เป็นผู้มีปกติปฏิสังขารก่อน อ่อนน้อมถ่อมตน 10)เป็นผู้มีปกติในความน้ำใจ 11)เป็นผู้มีปกติเอากวาระที่สมควรของตนและของหมู่กลุ่ม 12)เป็นผู้มีปกติในความขยัน 13)เป็นผู้มีปกติในการทรงสติ สว่างอยู่ทุกเมื่อ

จากการศึกษาของชาติติยา ชิตยวรา (2547) อาจแบ่งญาติธรรมออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มญาติธรรมวงใน คือ กลุ่มชาวอโศกที่เป็นแกนหลัก ประกอบด้วย สมณะ สามเณร สิกขมาตุ ผู้

เตรียมบวช ปะ คนวัด และชาวชุมชน ซึ่งญาติธรรมกลุ่มนี้มีความมุ่งมั่นในการปฏิบัติตามแนวทางอโศกเป็นอย่างมาก และเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการทำงานและการทำกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มอโศกกลุ่มที่สอง คือ กลุ่มญาติธรรมวงนอก คือ กลุ่มสมาชิกฆราวาสที่กระจายอยู่ทั่วประเทศ

ชาวชุมชน คือ ผู้ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านหรือชุมชนใดชุมชนหนึ่งของชุมชนอโศก คุณสมบัติของชาวชุมชนจะเหมือนกับญาติธรรม แต่จะมีการปฏิบัติธรรมที่เอาจริงเอาจังมากขึ้น ซึ่งการสมัครเข้ามาอาศัยเป็นชาวชุมชนต้องผ่านกระบวนการดูตัวในฐานะของอาคันตุกะจรเป็นเวลา 3 เดือนจึงจะขอเปลี่ยนแปลงฐานะเป็นชาวชุมชนได้

อาคันตุกะจร ถือเป็นฐานะแรกสุดของคนวัดในพุทธสถานหรือสังฆสถานอโศก คุณสมบัติของอาคันตุกะจรต้องถือศีล 8 รับประทานอาหารมังสวิรัต 1 มื้อต่อวัน อาคันตุกะจรต้องต่อการพักทุก 7 วัน โดยการขออนุญาตจากสมณะที่ประจำอยู่ในพุทธสถานหรือสังฆสถานนั้นๆ เมื่ออยู่ในฐานะอาคันตุกะจรอย่างน้อย 3 เดือนแล้วสามารถขอลี้ขออนฐานะเป็นอาคันตุกะประจำได้

อาคันตุกะประจำ ต้องถือศีล 8 และรับประทานอาหารมังสวิรัต 1 มื้อต่อวันเช่นเดียวกับอาคันตุกะจร แต่จะต้องวิรัติศีลให้ละเอียดมากขึ้น เมื่ออยู่ในฐานะอาคันตุกะประจำอย่างน้อย 3 เดือน สามารถขอลี้ขออนฐานะขึ้นเป็นคนวัดที่แท้จริงหรืออารามิก(ชาย) อารามิกา(หญิง)ได้

อารามิก(ชาย) อารามิกา(หญิง) อารามิกและอารามิกาถือศีล 8 ฐานะของอารามิกและอารามิกาสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ระดับ คือ อารามิกและอารามิกาที่ต้องการเป็นนักบวชกับอารามิกและอารามิกาธรรมดา สำหรับอารามิกและอารามิกาที่ต้องการเป็นนักบวชต้องพักที่พุทธสถานสันติอโศกหรือพุทธสถานปฐมอโศกเท่านั้นเพื่ออยู่ในฐานะที่เรียกว่าอารามิกและอารามิกาดูตัว และต้องอยู่ในฐานะนี้เป็นเวลา 18 เดือน จึงสามารถขอลี้ขออนฐานะขึ้นเป็น ปะ ได้

ปะชาย ปะหญิง ปะเป็นคำย่อมาจากคำว่า ปฏิบัติ ต้องถือศีล 8 และต้องเปลี่ยนเครื่องแต่งกายเป็นเสื้อสีน้ำตาลแขนยาว กางเกงหรือผ้าถุงสีเดียวกันฝ่ายหญิงยังคงไว้ผมได้แต่ต้องยาวไม่เกิน 10 เซนติเมตร เมื่ออยู่ในฐานะปะอย่างน้อย 4 เดือนสำหรับผู้ชายก็จะสามารถขอลี้ขออนฐานะเป็นผู้เตรียมบวชหรือนาคได้ สำหรับผู้หญิงต้องอยู่ในฐานะปะอย่างน้อย 6 เดือน จึงสามารถขอลี้ขออนฐานะเป็นผู้เตรียมบวชหรือ กวัค ได้

นาค(ชาย) กรัก(หญิง) ต้องถือศีล 10 สำหรับนาคจะแต่งกายเป็นเสื้อสีขาวมีขลิบสีกรัก รอบคอ กางเกงสีกรักและโกนศีรษะ ส่วนกรักจะแต่งกายด้วยเสื้อสีขาวแขนยาว สวมผ้าถุงสีกรัก และห่มสไบสีกรักพาดเฉียงในโอกาสสำคัญ และต้องโกนศีรษะ

สิกขมาตุ เมื่ออยู่ในฐานะกรักอย่างน้อย 18 เดือน สามารถขอเลื่อนขั้นเป็นสิกขมาตุได้ ต้องถือศีล 10 ครอบผ้าโดยใส่เสื้อแขนกระบอกและผ้าถุงสีกรัก พร้อมมีผืนสีกรมท่าสำหรับคลุม เช่นเดียวกับจีวร

สามเณร เมื่ออยู่ในฐานะนาคเป็นเวลาอย่างน้อย 4 เดือน สามารถขอเลื่อนฐานะเป็นสามเณร โดยจะถือศีล 10 และเริ่มครอบผ้า 3 ผืน ได้แก่ สบง อังสะและจีวร

สมณะ เมื่ออยู่ในฐานะสามเณรอย่างน้อย 4 เดือน สามารถขอเลื่อนฐานะเป็นสมณะได้ โดยสมณะต้องรักษาวินัย 227 ข้อ และจุลศีล มัชฌิมศีล และมหาศีล

ตาราง4.2 ฐานะ(ประเภทของชาวอโศก)

ฐานะ	การรักษาศีล	การแต่งกาย	เงื่อนไขการเลื่อนฐานะ
สมณะ	วินัย 227 ข้อ จุลศีล มัชฌิมศีล และมหาศีล	ครอบผ้า 3 ผืน ได้แก่ สบง อังสะและจีวรสีกรัก	อยู่ในฐานะสามเณรอย่างน้อย 4 เดือน
สามเณร	ถือศีล 10 และรับประทานอาหารมังสวิวัตติ 1 มื้อต่อวัน	ครอบผ้า 3 ผืน ได้แก่ สบง อังสะและจีวรสีกรัก	อยู่ในฐานะนาคเป็นเวลาอย่างน้อย 4 เดือน
สิกขมาตุ	ถือศีล 10และรับประทานอาหารมังสวิวัตติ 1 มื้อต่อวัน	ใส่เสื้อแขนกระบอกและผ้าถุงสีกรัก พร้อมมีผืนสีกรมท่าสำหรับคลุม เช่นเดียวกับจีวร	อยู่ในฐานะกรักอย่างน้อย 18 เดือน
นาค(ชาย) กรัก(หญิง)	ถือศีล 10 และรับประทานอาหารมังสวิวัตติ 1 มื้อต่อวัน	นาค เสื้อสีขาวมีขลิบสีกรักรอบคอ กางเกงสีกรักและโกนศีรษะ กรัก เสื้อสีขาวแขนยาว สวมผ้าถุงสีกรัก และห่มสไบสีกรักพาดเฉียงในโอกาสสำคัญ ต้องโกนศีรษะ	นาค อยู่ในฐานะปะอย่างน้อย 4 เดือน กรัก อยู่ในฐานะปะอย่างน้อย 6 เดือน
ปะชาย ปะหญิง	ถือศีล 8 และรับประทานอาหารมังสวิวัตติ 1 มื้อต่อวัน	เสื้อสีน้ำตาลแขนยาว กางเกงหรือผ้าถุงสีเดียวกัน ฝ่ายหญิงยังคงไว้ผมได้แต่ต้องยาวไม่เกิน 10 เซนติเมตร	อารามิกและอารามิกาดูตัว และต้องอยู่ในฐานะนี้เป็นเวลา 18 เดือน จึงสามารถขอเลื่อนขั้นเป็น ปะ ได้
อารามิก	ถือศีล 8 และ	เสื้อม่อฮ่อมสีน้ำเงิน กางเกงหรือ	อยู่ในฐานะอาคันตุกะประจำอย่างน้อย

(ชาย) อารามิก กา(หญิง)	รับประทานอาหาร มังสวิรัต 1 มื้อต่อวัน	ผ่านุงสีเดียวกัน	3 เดือน สามารถขอเลื่อนฐานะขึ้นเป็น อารามิกหรืออารามิกาได้
อาคันตุกะ ประจำ	ถือศีล 8 และ รับประทานอาหาร มังสวิรัต 1 มื้อต่อวัน	เสื้อม่อฮ่อมสีน้ำเงิน กางเกงหรือ ผ่านุงสีเดียวกัน	อยู่ในฐานะอาคันตุกะอย่างน้อย 3 เดือนแล้วสามารถขอเลื่อนฐานะเป็น อาคันตุกะประจำได้
อาคันตุกะจร	ถือศีล 8 และ รับประทานอาหาร มังสวิรัต 1 มื้อต่อวัน	เสื้อม่อฮ่อมสีน้ำเงิน กางเกงหรือ ผ่านุงสีเดียวกัน	อาคันตุกะจรต้องต่อการพักทุก 7 วัน โดยการขออนุญาตจากสมณะที่ประจำ อยู่ในพุทธสถานหรือสังฆสถานนั้นๆ
ชาวชุมชน	ถือศีล 5 และ รับประทานอาหาร มังสวิรัต	เสื้อม่อฮ่อมสีน้ำเงิน กางเกงหรือ ผ่านุงสีเดียวกัน	การสมัครเข้ามาอาศัยเป็นชาวชุมชน ต้องผ่านกระบวนการคัดเลือกในฐานของ อาคันตุกะจรเป็นเวลา 3 เดือนจึงจะขอ เปลี่ยนแปลงฐานะเป็นชาวชุมชนได้
ญาติธรรม	ถือศีล 5 และ รับประทานอาหาร มังสวิรัต	เสื้อม่อฮ่อมสีน้ำเงิน กางเกงหรือ ผ่านุงสีเดียวกัน	
นักเรียน อุดรศึกษา	ถือศีล 5 และ รับประทานอาหาร มังสวิรัต	เสื้อม่อฮ่อมสีน้ำเงิน กางเกงหรือ ผ่านุงสีเดียวกัน	สมัครเข้าเรียนที่โรงเรียนสัมมาสิกขาที่ เปิดสอนภายในชุมชนอโศก เมื่อสำเร็จ การศึกษาแล้วหากต้องการอยู่ชุมชน ต่อก็อยู่ในฐานะอุดรศึกษา โดย สามารถขอเลื่อนฐานะเป็นชาวชุมชน หรืออาคันตุกะจรได้หากต้องการ

การเลื่อนฐานะของผู้ปฏิบัติธรรมฝ่ายหญิงตั้งแต่ ปะ จนถึง สิกขมาตุไม่อาจกระทำได้โดย
อิสระ ตามกฎของชาวอโศกนั้นจำนวนของสิกขมาตุต้องสัมพันธ์กับจำนวนของสมณะในอัตรา 1:4
และจำนวนของสิกขมาตุก็เป็นเงื่อนไขต่อจำนวน ภิกษุ และ ปะหญิง ในอัตราส่วน 6:1:2 ตามลำดับ
แต่ต่อมาในปี 2542 ได้เปิดโอกาสให้นักปฏิบัติธรรมฝ่ายหญิงได้มีความก้าวหน้าในการเลื่อนฐานะ
จึงเพิ่มเติมในอัตราส่วนจำนวนสมณะต่อจำนวนสิกขมาตุ คือ เมื่อสมณะมีจำนวนเกิน 100 รูป
สัดส่วนของสมณะต่อจำนวนสิกขมาตุจะลดลงจาก 4:1 เป็น 3:1

สำหรับการเลื่อนฐานะนั้น การเลื่อนฐานะจากอาคันตุกะจรจนถึงฐานะอารามิกและอารา
มิกาสามารถกระทำได้ในพุทธสถานหรือสังฆสถานแห่งใดแห่งหนึ่งของชาวอโศก แต่การเลื่อนฐานะ
ตั้งแต่ ปะ นาคและภิกษุขึ้นมานั้นผู้ที่มีความประสงค์ต้องแจ้งความจำนงแก่อุปัชฌาย์เพื่อนำเข้าสู่ที่

ประชุมหมู่สมณะเพื่อพิจารณาและทำการสัมภาษณ์ หากที่ประชุมมีมติเห็นพ้องต้องกันเป็นเอกฉันท์แล้วจึงเลื่อนฐานะได้ หากไม่ผ่านก็ต้องอยู่ในฐานะเดิมต่อไปตามระยะเวลาที่ประชุมหมู่สมณะกำหนดให้ใหม่ตามความเหมาะสม ในที่ประชุมนั้น นาค กักร สามเณรและสิกขมาตุสามารถเข้าร่วมประชุมได้ โดยนาคและกักรจะสิทธิออกเสียงในการเลื่อนฐานะจากปะขึ้นเป็นนาคหรือกักร ส่วนสามเณรและสิกขมาตุจะสามารถออกเสียงในการเลื่อนฐานะของปะ นาคและกักร การเลื่อนฐานะของสิกขมาตุหรือปะหญิงขึ้นเป็นกักรจะต้องมีสิกขมาตุอยู่ร่วมในที่ประชุมอย่างน้อย 4 รูป

งานวิจัยของชัตติยา ชัตติยวรา (2547) เรื่องการก่อรูปทางอัตลักษณ์ของขบวนการเคลื่อนไหวทางศาสนา โดยศึกษาชุมชนอโศกในปี 2547 พบว่าในภาพรวมภูมิหลังของสมาชิกชาวอโศกนั้น กลุ่มนักบวชมีภูมิลำเนาในภาคกลาง ส่วนใหญ่เคยประกอบอาชีพเกษตรกร รองลงมาคือข้าราชการและครู ขณะที่ฝ่ายฆราวาสมีภูมิลำเนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และส่วนใหญ่เคยประกอบอาชีพรับราชการหรือครู รองลงมาคือเกษตรกร แต่ทั้งสองกลุ่มล้วนมาจากครอบครัวที่บิดามารดาประกอบอาชีพเกษตรกรรม จึงสรุปได้ว่า ชาวอโศกส่วนใหญ่อยู่ในสถานภาพชนชั้นกลางระดับล่าง (ชัตติยา ชัตติยวรา, 2547:58)

ระเบียบปฏิบัติของชาวอโศก

ชาวอโศกได้กำหนดปฏิบัติในการดำเนินชีวิตในชุมชน จากหลักศีล สัมมาอริยมรรคมีองค์ 8 และสาธารณูปกรรม 6 ได้ดังต่อไปนี้ (กิตติกร สุนทรานุรักษ์, 2543:121-122)

1. การฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ไม่ว่าจะเป็นสัตว์เล็กหรือสัตว์ที่มีอันตราย
2. การไม่ลักขโมยหรือหยิบฉวยสิ่งของเครื่องใช้ส่วนตัวของผู้อื่นไปใช้โดยไม่ได้รับอนุญาต
3. การละเว้นในกิจกรรมต่างที่สนับสนุนให้เกิดอารมณ์ทางเพศ
4. ไม่พูดจาหยาบค้าย ไม่พูดโกหก ไม่พูดนินทา ไม่พูดยุแหย่เกิดความเข้าใจผิดหรือเกิดความเสียหาย
5. ไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขทั้งปวง ทั้งสุรา ยาเสพติด บุหรี่ และการพนัน เป็นต้น
6. การไม่รับประทานอาหารนอกเหนือเวลาที่กำหนดไว้ตามฐานะของตน
7. การไม่ใช้เครื่องประทีนไฟ เครื่องหอม เครื่องสำอาง และเครื่องประดับตกแต่งร่างกาย
8. การไม่นั่งหรือนอนในที่อันสูงเพื่อให้เกิดความสบาย

9. การแต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่เรียบง่าย มีสีคล้ำ ไม่มีเสื้อผ้าเกินความจำเป็น และไม่สวมรองเท้า
10. ไม่ละเล่นกิจกรรมเพื่อความบันเทิง เว้นแต่เป็นกิจกรรมที่รับอนุญาต
11. ไม่รับข่าวสารจากสื่ออื่นๆ เช่น โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ เว้นแต่เป็นสื่อที่ได้รับอนุญาต

กิจวัตรประจำวันของชาวชุมชนอโศก

กิจวัตรประจำวันของชาวชุมชนอโศกจะเริ่มตั้งแต่เวลา 03.30 น. มีการเคาะระฆังเพื่อมาร่วมกันสวดมนต์ทำวัตรเช้า ไปจนถึงเวลา 21.00 น. โดยมีรายละเอียดดังนี้

03.30 น. – 05.30 น.	เสียงระฆังดังขึ้น ทุกคนมารวมกันที่ศาลาส่วนกลาง เพื่อสวดมนต์และฟังธรรมะจากสมณะและสิกขมาตุ เป็นการทำวัตรเช้า
05.30 น. – 07.30 น.	สมณะ สามเณร และสิกขมาตุ ออกบิณฑบาต
05.30 น. – 08.00 น.	แยกย้ายกันไปทำงานในหน้าที่ของตน
08.00 น. – 11.00 น.	เสียงระฆังดังขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ทุกคนเตรียมตัวมาที่ศาลาส่วนกลางเพื่อฟังธรรมก่อนฉัน หรือฟังข่าวคราวที่ต้องรับรู้ร่วมกัน แล้วรับประทานอาหารเช้าร่วมกัน ขณะรับประทานอาหารเช้า จะมีรายการที่น่าสนใจ หรือสารคดี จากโทรทัศน์ให้ชม
11.00 น. – 16.30 น.	แยกย้ายกันไปทำงานในหน้าที่ของตน
16.30 น. – 17.30 น.	ฝึกเจโตสมณะ (นั่งสมาธิ)
17.30 น. – 18.00 น.	พักผ่อน ทำกิจส่วนตัว
18.00 น. – 19.30 น.	ชมวิดีโอทัศน์ที่ผ่านการตรวจสอบแล้ว โดยมีหลักการดูวิดีโอทัศน์ 4 ประการ คือ เกิดอริยญาณ, ทำการปฏิบัติ, อดพลังกุศล และฝึกฝนโลกวิทู เพิ่มพูนสูงสุด
19.30 น. – 20.30 น.	เรียนพระธรรมก่อนนอน
20.30 น. – 21.00 น.	ทำกิจส่วนตัว และเข้านอนไม่เกิน 3 ทุ่ม

วิถีชีวิตในชุมชนอโศกประกอบไปด้วย 3 องค์ คือ กิจวัตร กิจกรรม และกิจการ

1. กิจวัตร คือการปฏิบัติตามวิถีแห่งศาสนา บริยติและปฏิบัติ ตั้งแต่การทำวัตรเช้า ตั้งแต่ตีสาม ฟังธรรม ช่วงเย็นมีการฝึกสมาธิ รวมถึงการปฏิบัติฝึกสติและสมาธิ ระหว่างการทำงาน ยึดถือเรื่องศีลเป็นสำคัญ รวมถึงการกินมังสวิรัต และงด สุรา บุหรี่และสิ่งเสพติดทุกชนิด โดยปฏิบัติตลอดเวลา และตลอดชีวิต หากทำได้ถือว่าเป็นผู้สามารถพึ่งตนเองได้แท้จริง

2. กิจกรรมและกิจการ คือ ภายในชุมชนอโศกแต่ละแห่งจะมีกลุ่มกิจกรรมต่างๆที่ชาวชุมชนจะปฏิบัติงานเรียกว่า ฐาน เช่น ฐานช่าง ฐานครัว ฐานขยะ สัมมาสิกขารวม ฐานผลิตสมุนไพร เป็นต้น ซึ่งฐานต่างๆ เป็นการงานที่สมาชิกแต่ละคนสามารถเลือกเข้าไปทำได้ตามความถนัด

การบริโภคอาหารของชาวอโศก

ชาวอโศกจะรับประทานอาหารมังสวิรัตินอกจากไม่รับประทานเนื้อสัตว์ทุกชนิด เน้นรับประทานผัก ผลไม้ ข้าวกล้อง งา ถั่วเหลืองเป็นหลักและไม่มีการปรุงแต่งอาหารมากนัก ส่วนน้ำดื่มจะบริโภคน้ำเปล่าไม่แช่เย็น หรือน้ำสมุนไพร ชาวอโศกจะรับประทานอาหารเหมือนกันหมด แตกต่างกันเฉพาะจำนวนมื้อ โดยร่วมรับประทานอาหารพร้อมกันที่โรงครัวกลาง และจะรับประทานอาหารตามเวลาที่กำหนดเท่านั้นไม่มีการรับประทานจุบจิบ และไม่รับประทานขนมหวาน ไอศกรีม กาแฟ น้ำอัดลม (ณัฐกนก เจนสุขสถิตไพศาล, 2546:96-97) จะเห็นว่าการบริโภคของชาวอโศกเป็นการบริโภคที่คำนึงถึงประโยชน์ต่อสุขภาพและเป็นการบริโภคอย่างสมเหตุสมผล ไม่มากเกินไปหรือน้อยไป

4.5 แนวคิดหลักของชุมชนอโศก

1. การให้ความสำคัญแก่คน ดังที่สมณะโพธิรักษ์ได้กล่าวไว้ในการทำสัมภาษณ์กับคุณปัทมาวดี กสิกรรมไว้ตอนหนึ่งว่า “ชุมชนในอุดมคติควรจะสร้างคน คำตอบอยู่ที่คน...

ถ้ามีคนดี สร้างคนให้ดี ให้มีคุณธรรม สร้างจิตวิญญาณให้ลดโลภ โกรธ หลง ตามที่พระพุทธเจ้าท่านสอน เชื่อเหลือเกินว่ามนุษย์ควรเป็นอารยะ หรือศิวิไลซ์

เมื่อสร้าง คน เป็นจริงแล้ว แล้วคนจะรู้ว่าสังคมคืออะไร แล้วจะสร้างสังคมอย่างไร จะค่อยๆ ก่อรูปขึ้นมาเอง จนเหมือนทุกวันนี้”

สมณะโพธิรักษ์, 2542

การตีความของคำว่า ศิวิไลซ์ หรือ อริยะ ในแนวของอโศก แบ่งด้วยระดับการขัดเกลาของจิตใจหรือการปฏิบัติธรรมจากเป้าหมายสูงสุดแห่งชีวิต คือ โลกุตตรปัญญา ที่นำมาสู่การปฏิบัติ คือ ศील (โกวิท พวงงาม, 2553:589) สิ่งสำคัญของแนวคิดอโศก คือ การสร้างคนให้มีคุณภาพมาก่อน แล้วเรื่องชุมชนที่เข้มแข็งและเศรษฐกิจชุมชนจะตามมาเอง (จรัสเรือง ศิริวัฒน์รักษ์, 2542:85)

2.การให้ความสำคัญกับศิลปะ เนื่องจากเป้าหมายหรืออุดมคติสูงสุดที่ชาวอโศกยึดถือ คือ ความต้องการหลุดพ้นจากความทุกข์ หรือดับทุกข์สิ้นเชิง (นิพพาน) ชาวอโศกเชื่อว่าสามารถไปถึงเป้าหมายได้ด้วยการรักษาศีลให้บริสุทธิ์ ละตัวตนอันเป็นรากเหง้าแห่งความทุกข์ (อรศรี งามวิทยาพงศ์, 2545:270) การรักษาศีลของชาวอโศกจะมีการแบ่งตามฐานะของชาวอโศกตามที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น

3.หลักธรรมทางพุทธศาสนา หลักธรรมที่ชาวอโศกยึดถือเป็นหลักในการปฏิบัติ (กิตติกร สุนทรานุรักษ์, 2543 49-52) ได้แก่

สัมมาอริยมรรคมีองค์ 8 ถือเป็นหนทางที่แท้จริงในการหลุดพ้นทุกข์และการเป็นอิสระอย่างแท้จริง อริยมรรคมีองค์ 8 ประกอบด้วย

1.สัมมาทิฐิ การเห็นชอบ หมายถึงการมีความเห็นถูกต้องว่าอะไรเป็นมิจฉาสังกับปะ มิจฉากัมมันตะ มิจฉาวาจา และมิจฉาอาชีวะ ทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถเข้าถึงสัมมาสังกับปะ สัมมาสัมมันตะ สัมมาวาจา และสัมมาอาชีวะได้

2.สัมมาสังกับปะ การดำริชอบ หมายถึง ความนึกคิดที่จะออกจากสิ่งไม่ดี ได้แก่ ความปรารถนา ความอยาก ความโกรธ ความพยาบาท ความเบียดเบียนทั้งทางร่างกายและชีวิตผู้อื่น

3.สัมมาวาจา การพูดชอบ หมายถึงการพูดให้กระจ่างชัดเจน พูดให้เกิดปัญญา ถือเป็น การปฏิบัติตามศีลข้อ 4 ในหลักศีล 5 คือ การไม่พูดเท็จ ไม่พูดหยาบ ไม่พูดส่อเสียด

4.สัมมาสัมมันตะ การกระทำชอบ หมายถึง การสร้างสิ่งที่ควรสร้าง กระทำสิ่งที่ควรกระทำ ด้วยความเต็มใจและเต็มความสามารถ

5.สัมมาอาชีวะ การมีอาชีพชอบ หมายถึง การดำเนินชีวิตด้วยการทำงานที่ดี ไม่ประกอบ มิจฉาอาชีพ

6.สัมมาวายามะ การความเพียรพยายามชอบ หมายถึงความเพียรที่จะลดละเลิกมิจฉาสังกับปะ มิจฉากัมมันตะ มิจฉาวาจา และมิจฉาอาชีวะ เพื่อให้เกิดสัมมาสังกับปะ สัมมาสัมมันตะ สัมมาวาจา และสัมมาอาชีวะได้

7. สัมมาสมาธิ การระลึกถึงตัวชอบ หมายถึงการมีความระลึกถึงตัวอยู่เสมอที่จะเลิกมิจฉา สังกัปปะ มิจฉากัมมันตะ มิจฉาวาจา และมิจฉาอาชีวะ

8. สัมมาสมาธิ ถือเป็นมรรคองค์สุดท้ายซึ่งเป็นการปฏิบัติส่วนของจิตให้มีความบริสุทธิ์บ้าง เบาจากกิเลส

สาราณียธรรม 6 หมายถึงธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน หลักการอยู่ร่วมกัน ได้แก่

1. เมตตากายกรรม คือ การช่วยเหลือธุระของหมู่คณะด้วยความเต็มใจ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง
2. เมตตาวาจกรรม คือ การบอกแจ้งสิ่งที่มีประโยชน์ การสั่งสอน แนะนำ ตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ
3. เมตตตามโนกรรม คือ การตั้งจิตปรารถนาดี คิดสิ่งที่มีประโยชน์
4. สาธารณโภคี คือ การแบ่งปันสิ่งของเพื่อใช้ร่วมกันในส่วนรวม
5. สีลสามัญญตา คือ การประพฤติถูกต้องดีงาม ไม่เป็นที่รังเกียจแก่หมู่คณะ
6. ทิฏฐิสามัญญตา คือ การเห็นชอบร่วมกันกับข้อที่จะนำไปสู่การหลุดพ้นหรือขจัดปัญหา

4. ระบบบุญนิยม ชาวอโศกเชื่อว่า ระบบบุญนิยม จะนำพาสังคมสู่ความสงบสุข รมเย็น และเป็นทางรอดสังคม(สมหมาย สาททรัพย์, 2542:43) รากฐานของระบบบุญนิยม คือ มีกฎธรรมชาติที่ควบคุมอยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์แห่งความต้องการส่วนเกินของมนุษย์ที่สามารถเรียนรู้และทำความเข้าใจได้ ซึ่งมนุษย์สามารถอาศัยความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎธรรมชาติดังกล่าวด้วยการลดความต้องการส่วนเกินของมนุษย์ลง ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้สอดคล้องกับคำสอนของพุทธศาสนาที่กล่าวถึงกฎของธรรมชาติที่ควบคุมอยู่เบื้องหลังความต้องการส่วนเกิน (กิเลส ตัณหา อุปาทานของมนุษย์) ภายใต้ระบบของมรรคมงคลแปด หรือ ไตรสิกขา (สมหมาย สาททรัพย์, 2542:43)

ระบบบุญนิยมเริ่มต้นจากการสร้างคนดีมีศีล ซึ่งคนดีที่ว่าเป็นคือบุคคลที่จะต้องฝึกฝนตนสู่ทิศทางเหนือโลก (โลกุตระ) ลดละการบำเรอตน เข้าถึงอริยสัจธรรมไปตามลำดับขั้นจนเกิดโลกุตระจิต เป็นผลการปฏิบัติได้จริง อยู่กับโลกอย่างรู้เท่าทันโลก (โลกวิทู) รู้เท่าทันความทุกข์ รู้เท่าทันความเป็นไปของโลกอันเห็นชัดในกิเลสของคนที่ยังมัวเมาหลุ่มหลงกับลาภ ยศ สรรเสริญ

โลภีสุข อันเป็นเหตุแห่งการแก่งแย่งเอาเปรียบเบียดเบียนกันในสังคม (สมหมาย สาตทรัพย์ , 2542:44)

หลักบุญนิยมเป็นแนวคิดที่หวังบุญ ไม่ใช่เงิน เป็นการส่งเสริมการพัฒนาทางจิตไม่ใช่วัตถุ (จรัส เรือง ศิริวัฒน์รักษ์, 2542:95) เป้าหมายของการทำงานใน “ระบบบุญนิยม” จึงไม่ได้มุ่งค่าตอบแทนที่เป็นเม็ดเงินยิ่งไปกว่าการได้รู้จักตนเองด้วยอาวุธแห่งไตรสิกขาและตรรกะ มงตนเอง มีสัญชาติแห่งคนตรง ไม่ย่อท้อต่อกิเลสตัวใด เพราะถ้าเราไม่เห็นกิเลส ไม่รู้จักตัวเอง เราจะถูกกิเลสทำลาย ไม่สามารถพัฒนาตัวเองให้พ้นกิเลสได้ และนี่คือค่าตอบแทนที่สูงค่า ที่มอบแก่ผู้ทำงานทุกคน บุญในความหมายของชาวอโศกนั้นเป็นตัวเชื่อมระหว่างปัจเจกกับสังคมเข้าด้วยกัน โดยการขยายการตีความเรื่องบุญจากความหมายเดิมให้ครอบคลุมกิจกรรมธรรมดาประจำวันที่ทำเพื่อส่วนรวมซึ่งมีนัยยะของการเสียสละและการให้แก่สังคมส่วนรวมอยู่ด้วย (กนกศักดิ์ แก้วเทพ, 2553:118)

ตาราง 4.3 การเปรียบเทียบปรัชญาของระบบทุนนิยมกับระบบบุญนิยม (ที่มา : จิ่งเซียงฝ่าซื่อ , 2543 อ้างในควันเทียน อโศกตระกูล, 2548:108)

หัวข้อ	ทุนนิยม	บุญนิยม
ความดี	มีการเสียสละ การให้แต่หวังผลตอบแทนอย่างใดอย่างหนึ่ง ยิ่งมากยิ่งดี	ให้ด้วยใจบริสุทธิ์ ใจเสียสละโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ศึกษาฝึกฝนลดกิเลสจริงจัง
ความเก่ง	การได้เปรียบ เอาเปรียบเปรียบ การฉวยโอกาส	การให้บริการ การเสียสละจริงใจ ไร้กิเลส
กำไร	สิ่งที่เรียกร่องบีบคั้นเอาจากผู้อื่น มากกว่าสิ่งที่ลงทุนไป หรือมากกว่าสิทธิที่พึงมีพึงได้ มีการตีค่าผลที่พึงได้เป็นรูปธรรมหรือวัตถุ “กำไร” คือ การได้เปรียบจากผู้อื่น	การเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ การแบ่งปัน ช่วยเหลือเกื้อกูล การให้และการทำเพื่อผู้อื่น มีการตีค่าผลที่ได้เป็นบุญหรือกุศล เป็นนารธรรม แทนวัตถุหรือรูปธรรม “กำไร” คือ ได้เสียสละ หรือได้เสียเปรียบให้กับผู้อื่น
ขาดทุน	การเสียเปรียบคน คนที่ทำมากแต่ได้น้อยยอมขาดทุนหรือสู้คนที่ทำน้อยหรือไม่ต้องทำอะไรเลย แต่ได้มากไม่ได้	การเอาเปรียบคนอื่น ทำงานน้อยแต่ได้มาก โดยสัจจะยอมเป็นหนี้สังคมเพราะเท่ากับกินแรงคนอื่น
เป้าหมาย	เงิน คือ พระเจ้า มีเงินอย่างเดียวเนรมิตดลบันดาลอะไรได้หมด ได้กินใช้มากเท่าไร (บริโภคนิยม) ถือเป็นกำไรชีวิตและเป็นทรัพย์แท้ยอดปรารถนาของคน แม้ตายแล้วจะเอาไปไม่ได้ แต่ขอกอภัยให้รวยไว้ก่อน	กรรม คือ พระเจ้าตัวจริง จะเป็นบาปกรรมหรือบุญกรรมที่สร้างไว้ตอนมีชีวิต ล้วนคือสมบัติทรัพย์แท้ของชีวิตที่ติดตัวไปทุกๆชาติ จนกว่าจะปรินิพพาน สัจจะของกรรมนั้น เมื่อทำดี-ดีในตัว เมื่อทำชั่ว-ชั่วทันทีไม่มีช้อยกเว้น

สุดท้าย	ทุนนิยมจะดึงดูทรัพย์ากรและมนุษย์ให้ตกอยู่ในอำนาจ ผลาญพร่าสิ้นเปลือง ฟุ้งเฟ้อจนถึงขั้นวิกฤต กลียุค	จะขยับสร้างสรรค์เพิ่มสมรรถนะ ชีวิตเรียบง่าย รู้คุณค่าของธรรมชาติ ทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ สังคมสันติ
----------------	---	---

ระบบบุญนิยมถือเป็นหลักการสำคัญที่ชาวอโศกยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ซึ่งชาวอโศกได้ประยุกต์เอาหลักบุญนิยมมาใช้ในกิจกรรมต่างๆ ให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิต ได้แก่

1. การศึกษาบุญนิยม ดำเนินงานในโรงเรียนสามัญและสามัญชลาศัยวังชีวิต ชุมชนต้องการจัดรูปแบบการศึกษาให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและเป้าหมายของชุมชน ซึ่งมีปรัชญาการศึกษา คือ ศีลเด่น เป็นงาน ชาตวิริยา หมายถึง การมีความประพฤติดี มีความสามารถในการทำงานและมีความรู้เพียงพอสำหรับการพัฒนาตนเอง มีการศึกษาทั้งวิชาการ ศีลและการฝึกทำงานจริงจากการทำงานของชุมชน นักเรียนนักศึกษาไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใดๆ ทั้งสิ้น

2. กสิกรรมบุญนิยม การใช้สารเคมีทำให้เกิดผลเสียทั้งเกษตรกรผู้ผลิตและผู้บริโภค ดังนั้นชุมชนอโศกจึงรณรงค์ให้ทำการเกษตรไร้สารพิษ ทำให้ผู้บริโภคไม่ต้องรับสารพิษเข้าร่างกายจากการใช้สารเคมีเร่งผลผลิตและกำจัดศัตรูพืช ผู้บริโภคไม่ต้องบริโภคอาหารที่มีสารพิษตกค้าง และสังคมไม่ต้องเผชิญกับสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ การไม่รับสารพิษเข้าร่างกายจึงเป็นหลักการแรกสำหรับการรักษาสุขภาพของชาวอโศก

3. การสื่อสารบุญนิยม เป็นธรรมชาติ หรือ อาวุธที่ใช้เผยแพร่ธรรมะที่ชาวอโศกผลิตเพื่อเผยแพร่ในหมู่ชาวอโศก ปัจจุบันชาวอโศกผลิตนิตยสารรายเดือน 2 ฉบับ คือ สารอโศก และเราคิดอะไร นิตยสารราย 2 เดือน 2 ฉบับ คือ ดอกหญ้าและดอกบัวน้อย (รัตนธรรม อโศกตระกูล, 2549:111) และหนังสือธรรมะอีกจำนวนมาก รวมทั้งสื่อทั้งภาพและเสียงการแสดงธรรมของสมณะโพธิรักษ์และกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน

4. อุตสาหกรรมบุญนิยม อุตสาหกรรมของชาวอโศกจะเน้นการผลิตสิ่งของที่จำเป็นในการดำรงชีวิตพื้นฐานของชุมชน โดยการแปรรูปผลผลิตทางกสิกรรม เช่น ยาสมุนไพร การผลิตของชุมชนเน้นการใช้แรงงานสมาชิกชุมชนเป็นหลักซึ่งสอดคล้องกับหลักการปฏิบัติธรรมของชาวอโศก

5. ธุรกิจบุญนิยม ธุรกิจของชุมชนจะเน้นหลักการค้ำระบบบุญนิยม 5 ประการ คือ การขายถูก ไม่ฉวยโอกาส ขยันอุตสาหกรรม ประณีตประหยัด และซื่อสัตย์เสียสละ โดยไม่มุ่งหวังผลกำไร มี

การกำหนดราคาสินค้าไว้ 4 ระดับ คือ ขายต่ำกว่าราคาท้องตลาด ขายเท่าทุน ขายต่ำกว่าทุน และ แจกฟรี

6. การบริโภคบุญนิยม การอุปโภคบริโภคภายในชุมชนอโศกเพื่อการยังชีพ ไม่ยึดติดรูป รส กลิ่น และไม่เป็นการเบียดเบียนตนเอง ผู้อื่น และธรรมชาติ

7. การเมืองบุญนิยม การเมืองภายในชุมชนอโศกจะเน้นการพัฒนาประชาธิปไตย โดยสมาชิกทุกคนมีความเสมอกัน มีอิสระเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การประชุมภายในชุมชนจะเปิดโอกาสให้สมาชิกมีสิทธิในการรับฟังการประชุม ร่วมแสดงความคิดเห็นและร่วมตัดสินใจในทุก เรื่องที่เกี่ยวข้อง

8. การเงินบุญนิยม การดำเนินชีวิตในชุมชนอโศกยึดหลักสาธารณโภคี หรือ การนำรายได้ ที่หามาได้ทั้งเอาไว้ส่วนกลาง และให้ส่วนกลางทำหน้าที่ดูแลการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายต่างๆ เช่น ค่าเล่าเรียน ค่ารักษาพยาบาลภายนอก ค่าเดินทาง ค่าอาหารแก่สมาชิก

9. สาธารณสุขบุญนิยม คือ การรักษาขั้นพื้นฐานด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นและการดูแล รักษาสุขภาพด้วยวิถีทางที่สอดคล้องกับธรรมชาติและประสานเข้ากับการทำงานในชีวิตประจำวัน

10. ศิลปะบุญนิยม ชาวอโศกมุ่งสอนให้สมาชิกรู้จักคุณค่าของศิลปะและวัฒนธรรมไทย ผ่านกิจวัตรประจำวันของชุมชนและสื่อรูปแบบต่าง เช่น การแต่งกายที่ใช้ผ้าฝ้าย ผ้าม่อฮ่อม การปลูกบ้านเรือนแบบไทย เป็นต้น

5. สาธารณโภคี

หลักสาธารณโภคีมีในชุมชนสงฆ์ตั้งแต่สมัยโบราณ สมณะโพธิรักษ์นำมาดัดแปลงใช้กับ ชุมชนอโศก (จรัสเรือง ศิริวัฒน์รักษ์, 2542:11) ความเป็นอยู่แบบสาธารณโภคี มีลักษณะสำคัญ 3 ประการ (วินธรรม อโศกตระกูลและคณะ, 2549:94) ได้แก่

1. การมีทรัพย์สินเป็นส่วนกลาง ซึ่งข้อปฏิบัติเริ่มต้นสำหรับการใช้ชีวิตในชุมชนอโศก คือ การสละทรัพย์สินส่วนตัว ทุกคนทำงานให้ส่วนกลางและกินใช้ร่วมกันเป็นส่วนกลาง ชุมชนมี หน่วยงานบริหารจัดการเงิน สมาชิกชุมชนจะได้รับการปลูกฝังว่าเงินเป็นเพียงปัจจัยในการอำนวยความสะดวก แม้การทำงานในชุมชนจะไม่ได้รับเงินเป็นค่าตอบแทน แต่สิ่งที่ได้รับ คือ การมีเพื่อนดี การได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี การได้ฟังธรรมจากสัตบุรุษเป็นสิ่งที่มีความค่ายิ่งกว่า

2. การแบ่งงานกันทำ ในชุมชนอโศกมีการแบ่งงานกันทำตามความถนัดของแต่ละคนหรือจากความจำเป็นของชุมชน

3. การทำประโยชน์ตนพร้อมกับประโยชน์ผู้อื่น การดำเนินการต่างๆ ในชุมชนอโศกล้วนมีวัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนาจิตวิญญาณของสมาชิกพร้อมๆ ไปด้วยกับการช่วยเหลือสังคม

หลักสาธารณโภคีในชุมชนอโศกส่วนมากเน้นที่การดูแลจัดการปัจจัยที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตให้กับสมาชิก ได้แก่

อาหาร มีโรงครัวกลางเพื่อประกอบอาหาร สมาชิกจะไปรับประทานอาหารร่วมกัน ในส่วนของวัตถุดิบชาวอโศกจะลงมือปลูกพืช ทำนา เพาะเห็ด ทำเครื่องปรุง ไร่รับประทานเอง โดยจะซื้อจากภายนอกเฉพาะสิ่งที่ผลิตเองไม่ได้ หรือซื้อให้น้อยที่สุด (จรัสเรือง ศิริวัฒน์รักษ์, 2542:118)

เสื้อผ้า สมาชิกในชุมชนจะมีการทอผ้าและตัดเย็บเครื่องนุ่งห่มเพื่อใช้ภายในชุมชนเอง โดยชุมชนมีโรงจักรไว้บริการ

ที่อยู่อาศัย ในชุมชนจะเน้นความเรียบง่าย ที่อยู่อาศัยไม่ใหญ่โตมักสร้างด้วยไม้และมุงหลังคากระเบื้อง ในบ้านมีเพียงห้องนอน ในที่พักรับมีเพียงกอดหรือมุ้ง เสื้อ หมอนเท่านั้น (ณัฐกนก เจนสุขสถิตไพศาล, 2546:97) ไม่มีสิ่งของและเครื่องใช้โดยเฉพาะเครื่องใช้ไฟฟ้าที่เกินจำเป็น

ยารักษาโรค หากเกิดความเจ็บป่วยจะมีการรักษาที่สถานพยาบาลของชุมชน และสมาชิกทุกคนจะมีประกันหรือสวัสดิการจากชุมชนในกรณีเจ็บป่วยและต้องรักษาจากภายนอก (จรัสเรือง ศิริวัฒน์รักษ์, 2542 : 119)

ระบบสาธารณโภคี ทำให้สมาชิกไม่ต้องเครียดกับการสะสมทรัพย์สมบัติส่วนตัว การหาอยู่หากินตามหลักการถือสันโดษหรือมัคนายกแล้วยังทำให้สามารถประหยัดเวลาในการจัดเตรียมอาหารได้มากในแต่ละวัน ส่งผลให้สมาชิกชุมชนสามารถอุทิศตนเองให้กับสังคมได้มากขึ้น (กนกศักดิ์ แก้วเทพ, 2553:118)

6.แนวคิด บวร (บ้าน วัด และโรงเรียน)

วัด ชุมชน และโรงเรียน ตามวิถีของอโศกแล้วสามสิ่งนี้จะต้องอยู่ร่วมกัน วัดหรือพุทธสถานเป็นศูนย์รวมจิตวิญญาณ สร้างรากฐานให้เป็นที่ยึดมั่นในศีล ไม่เบียดเบียนเพื่อนร่วมโลก พี่งตนเอง กินน้อยใช้น้อย แบ่งปันจนเหลือผู้อื่นมาก ทำงานอย่างแข็งขันและอดทน ไม่เก็บสะสม และให้เงินสะพัดหมุนเวียน ตามแนวคิดนี้ วัดหรือพุทธสถานไม่ได้อยู่อย่างโดดเดี่ยวแต่อยู่ร่วมกับชุมชน

ชุมชนทำหน้าที่อุปฐากสมณะ ขณะเดียวกันสมณะก็ทำงานให้ชุมชนเพื่อฝึกฝนตนเองและนำชุมชนมุ่งสู่ความหลุดพ้นด้วยกันทั้งหมด โรงเรียนเป็นระบบการเรียนรู้ เป็นส่วนหนึ่งของวัด เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และเป็นส่วนหนึ่งของระบบการผลิตเลี้ยงตนเอง ไม่แยกจริยธรรมออกจากการเรียนรู้ แยกการเรียนรู้ออกจากชีวิตชุมชน และไม่แยกการเรียนรู้จากระบบการผลิตที่เป็นจริง สามสิ่งข้างต้นหากถูกแยกจากกันอย่างโดดเดี่ยว จะเป็นต้นตอของการผลิตอนุชนรุ่นหลังที่ไร้จิตวิญญาณ ไร้รากเหง้าของสังคม และไร้รากเหง้าของชีวิตที่เป็นจริง (สุรเชียร จักรธรานนท์:206-211)

การจัดการศึกษาของชาวอโศก

สำหรับสมาชิกชุมชนที่เป็นผู้เยาว์ โรงเรียนคือสถานที่สำคัญในการสร้างชุมชนรุ่นใหม่ของชาวอโศก ในโรงเรียนมีทั้งเด็กที่มีพ่อแม่อยู่ในชุมชน และเป็นเด็กจากข้างนอกที่เป็นลูกหลานของญาติธรรมทั้งหลายที่ศรัทธาในแนวทางแห่งชาวอโศก โรงเรียนคือแรงงานสำคัญของหลายฐานงาน การเรียนรู้ของชาวอโศกไม่เน้นวิชาการในการไปเป็นผู้ประกอบอาชีพทางโลกเหมือนโรงเรียนทั่วไป แต่เป็นการเรียนรู้ที่จะมีชีวิตร่วมเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ครึ่งวันหลังเที่ยงของเด็กนักเรียน ทั้งเด็กประถมและมัธยมคือการทำงานในฐานงานต่างๆ เรียนวิถีชีวิต โรงเรียนของชาวอโศกแบ่งได้เป็น 2 ระดับ ได้แก่

โรงเรียนสัมมาสิกขา เป็นโรงเรียนเอกชนการกุศล ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและปลาย ประเภทการศึกษาสงเคราะห์นักเรียนอยู่ประจำ เรียนฟรี ไม่เก็บค่าธรรมเนียมนการเรียนและค่าธรรมเนียมนอื่น ๆ ผู้บริหาร คณะครู และอาสาสมัคร ทำงานโดยไม่รับเงินเดือน มีปรัชญาของโรงเรียนว่า ศีลเด่น เป็นงาน ชาญุวิชา โรงเรียนสัมมาสิกขามีดังต่อไปนี้

1. โรงเรียนสัมมาสิกขาสันตืออโศก สายสามัญ
2. โรงเรียนสัมมาสิกขาปฐมอโศก สายสามัญ
3. โรงเรียนสัมมาอาชีวสิกขาปฐมอโศก สายอาชีพ
4. โรงเรียนสัมมาสิกขาศีระอโศก สายสามัญ มีสาขา 3 แห่งคือ
 - 4.1 ที่ชุมชนศาลืออโศก อ.ไพศาลี จ.นครสวรรค์
 - 4.2 ที่ชุมชนสีมาอโศก อ. เมือง จ.นครราชสีมา
 - 4.3 ที่ชุมชนราชธานีอโศก อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี
5. โรงเรียนสัมมาอาชีวสิกขาศีระอโศก สายอาชีพ

โรงเรียนสัมมาสิกขาของชุมชนอโศกจัดตั้งครั้งแรกที่ชุมชนศิระะอโศก จังหวัดศรีสะเกษ เนื่องจากเมื่อเกิดชุมชนขึ้นก็เกิดปัญหาเกี่ยวกับอนุชนรุ่นหลังที่มีทั้งลูกหลานของชาวชุมชนที่อาศัยอยู่ประจำและที่มากับญาติธรรมที่มาปฏิบัติธรรม ซึ่งชุมชนต้องคอยจัดกิจกรรมดูแลเด็กระหว่างที่ผู้ใหญ่ปฏิบัติธรรม ซึ่งในขณะนั้นเองมีชาวอโศกที่เคยทำงานด้านการศึกษามาก่อนคิดเห็นว่าควรจัดการศึกษา โรงเรียนที่ศิระะอโศกจึงเริ่มขึ้น กระบวนการตั้งโรงเรียนแสดงให้เห็นว่าสิ่งต่างๆ ที่เกิดในอโศกจะเริ่มต้นจากการเกิดของวิญญูณก่อน คือ มีคนอาสาจะทำแล้วจึงเกิดโครงการตามมา นี้ถือเป็นวิธีหนึ่งของชาวอโศก

โรงเรียนสัมมาสิกขาไม่ได้ก่อตั้งขึ้นเพื่อการแสวงหากำไร แต่เกิดจากความศรัทธาของผู้ปฏิบัติธรรม ที่ได้ปฏิบัติธรรมจนถึงศีล 5 ได้เป็นอย่างดี เว้นขาดจากอบายมุข และรับประทานอาหารมังสวิวัตติ ครูปบางคนอาจจะถือศีล 8 หรือมากกว่านั้น ในกรณีที่เป็นสมณะที่บวชตามพระธรรมวินัยและสิกขมาตุ

จากความเชื่อมั่นในวิถีชีวิตแบบบุญนิยม ทำให้เกิดระบบการดำเนินชีวิตและวัฒนธรรมจนสามารถขยายไปสู่เยาวชนที่เต็มใจจะปฏิบัติธรรม รับการอบรมจากโรงเรียนสัมมาสิกขาแห่งนี้ ตามปรัชญาที่เรียงลำดับความสำคัญว่า ศีลเด่น เป็นงาน ชาญุวิชา

สัมมาสิกขาลัษวังชีวิต เป็นการศึกษาจากระบบโรงเรียนสำหรับสมาชิกชุมชนในระดับสูง ต่อเนื่องจากโรงเรียนสัมมาสิกขาลัษ เรียกว่า อุดรศึกษา (รินธรรม อโศกตระกูล, 2546:119) สัมมาสิกขาลัษวังชีวิตมีความหมายว่าสำนักศึกษาอันเป็นที่อาศัยเพื่อให้ชีวิตดำเนินไปได้เป็นอย่างดี ก่อตั้งครั้งแรกในปี 2539 ที่ชุมชนราชธานีอโศก อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ครั้งแรกใช้ชื่อว่า มหาวิทยาลัยวังชีวิต แต่ติดขัดทางกฎหมายเนื่องจากการใช้ชื่อว่ามหาวิทยาลัยนั้นต้องขึ้นกับทบวงมหาวิทยาลัย จึงได้เปลี่ยนจากมหาวิทยาลัยเป็นสัมมาสิกขาลัษในปี 2541 ปัจจุบันสัมมาสิกขาลัษวังชีวิตเปิดดำเนินงาน 6 วิชาเขต ได้แก่ วิชาเขตราชธานีอโศก วิชาเขตศิระะอโศก วิชาเขตปฐมอโศก วิชาเขตศาลืออโศก วิชาเขตสันตอโศก และวิชาเขตสีมาอโศก

ปัจจัยในการก่อตั้งสัมมาสิกขาลัษ เนื่องจากนักเรียนสัมมาสิกขาลัษจากชุมชนต่างๆ ที่จบการศึกษาไปแล้วส่วนหนึ่งประสงค์จะอาศัยในชุมชนต่อและต้องการพัฒนาบุคลากรภายในชุมชน ต่อเนื่องจากการศึกษาในระดับสัมมาสิกขา

สัมมาสิกขาลัษวังชีวิตเปิดสอน 1 คณะวิชา คือ พุทธชีวิตศิลป์ หมายถึง หมายถึงศิลปะในการดำรงชีวิตตามวิถีพุทธศาสตร์ ใช้เวลาศึกษาอย่างน้อย 6 ปีการศึกษา

4.6 รายได้ของชุมชน

1.เงินจากการขายสินค้าของชุมชน (อัชนีรีย์ ทองคำเจริญ,2542:57-58) การจำหน่ายสินค้าที่ผลิตภายในชุมชนแล้วมีปริมาณเกินกว่าความจำเป็นก็เป็นรายได้ส่วนหนึ่งที่เข้ามาใช้ในชุมชน ซึ่งรายได้ดังกล่าวจะเข้าส่วนกลางทั้งหมด (สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม,2545:17)

2.เงินทุนสนับสนุนจากหน่วยงานราชการหรือกองทุนภายนอก ได้จากการเขียนโครงการขอทุนเสนอต่อหน่วยงานต่างๆ เช่น ทุนพัฒนาด้านสมุนไพรของกระทรวงสาธารณสุข อย่างไรก็ตามการตัดสินใจรับเงินสนับสนุนจากภายนอกจะต้องนำเสนอเข้าที่ประชุมชุมชนเพื่อขอความเห็นชอบก่อน เพื่อให้แน่ใจว่าเงินทุนที่ได้มาชุมชนจะมีอำนาจในการบริหารจัดการเอง และป้องกันไม่ให้อำนาจเงินเข้ามาที่กำหนดทิศทางกิจกรรมของชุมชน (สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม,2545:17)

3.เงินที่ได้จากการบริจาคของญาติธรรม การรับบริจาคของชุมชนขอใ้ศกอยู่ภายใต้เงื่อนไขว่าห้ามทำการเรียไร ผู้บริจาคต้องมีโอกาสสร้างความคุ้นเคย เรียนรู้วิถีชีวิตของชาวอโศกครบ 7 ครั้ง และอ่านหนังสือของอโศกครบ 7 เล่ม เสียก่อน เพื่อให้มีความเข้าใจในวัตถุประสงค์การทำกิจกรรมของชุมชน และป้องกันไม่ให้เจ้าของเงินบริจาคมมีการใช้อำนาจเงินเข้ามาแทรกแซงการดำเนินกิจการของชุมชน จากงานวิจัยของสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม (2545:17) ระบุว่าเงินบริจาคนี้ นับเป็นแหล่งที่มาของเงินทุนที่มีความสำคัญที่สุด แม้จะมีความเข้มงวดในการรับบริจาค แต่ปัจจุบันกลับมีเม็ดเงินหมุนเวียนเข้ามาเรื่อยๆ

4.7 สวัสดิการ (สาธารณโภคี)

สมาชิกชุมชนอโศกจะไม่ได้รับเงินเดือนเป็นการตอบแทนในการทำงานให้ชุมชน แต่สมาชิกจะได้รับสวัสดิการจากชุมชน ได้แก่ (จรัสเรือง ศิริวัฒนรักษ์, 2542 : 128)

- 1.อาหารวันละ 2 มื้อ โดยมีครัวส่วนกลางและสมาชิกสามารถไปรับประทานอาหารร่วมกัน
- 2.ชุดเสื้อผ้าใหม่ปีละ 1 ชุด
- 3.การรักษาพยาบาล ซึ่งหากต้องรักษาจากสถานพยาบาลภายนอก ชุมชนจะรับผิดชอบค่าใช้จ่ายให้
- 4.สามารถเบิกค่าเดินทางได้
- 5.หากสมาชิกเสียชีวิต ชุมชนจะทำพิธีศพให้

4.8 การรับสมาชิกใหม่

การรับสมาชิกใหม่เปิดรับตลอดเวลา แต่การที่จะอยู่ได้หรือไม่ได้นั้น จะต้องพิสูจน์ตนเองจนคนในชุมชนออกเสียงรับรอง จึงถือว่าเป็นชาวชุมชนเต็มตัว โดยทั่วไปแล้วเมื่อบุคคลใดต้องการเข้ามาปฏิบัติธรรมกับชาวอโศกต้องเริ่มจากการเป็นญาติธรรมและปฏิบัติศีล 5 เป็นอย่างน้อยและรับประทานมังสวิริติ จากนั้นเมื่อต้องการเพิ่มความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรมก็สามารถสมัครเข้ามาเป็นสมาชิกชุมชนชาวอโศกโดยมีทางเลือกสองทาง (ขัตติยา ขัตติยวรา, 2547 : 47) ได้แก่ การสมัครเข้ามาอยู่ในพุทธสถานในฐานะอาคันตุกะจร อีกทางหนึ่ง คือ การสมัครเข้าเป็นชาวชุมชนซึ่งคือชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนอโศก แม้ว่า ชาวชุมชนจะถือศีล 5 เหมือนกับญาติธรรมภายนอกแต่การอาศัยในชุมชนจะมีกระบวนการขัดเกลาที่เอาจริงเอาจังมากกว่า อาจทำให้ได้ผลดีว่าการปฏิบัติธรรมด้วยตนเองที่บ้าน อย่างไรก็ตามการสมัครเข้าเป็นชาวชุมชนต้องผ่านกระบวนการดูตัวในฐานะของการเป็นอาคันตุกะจรเป็นเวลา 3 เดือนก่อน จึงจะขอเปลี่ยนฐานะเป็นชาวชุมชนได้

การที่ชุมชนมีวิธีการคัดกรองสมาชิกใหม่ที่เข้มงวดเช่นนี้ เป็นเพราะว่าการใช้ชีวิตอยู่ในชุมชนอโศกสำหรับคนทั่วไปที่ยังมีกิเลสอยู่ไม่ใช่เรื่องง่าย ซึ่งสมาชิกใหม่อาจนำความไม่สงบสุขเข้าสู่ชุมชน

4.9 กิจกรรมและวันสำคัญชุมชนอโศกในรอบปี

งานประเพณีประจำปีที่สำคัญของชาวอโศกมีดังต่อไปนี้

1. งานปีใหม่ จัดที่ชุมชนราชธานีอโศก จังหวัดอุบลราชธานี (ทิพวัลย์ คำคง, 2551:34) มีการจัดงานในช่วงเทศกาลปีใหม่ประมาณ 3-4 วัน มีกิจกรรมที่เรียกว่า ตลาดอาริยะ ที่จำหน่ายสินค้าอุปโภคบริโภคที่จำเป็นในราคาต่ำกว่าทุน มีการแสดงธรรมเทศนาทุกเช้า มีประเพณีการตักบาตร มีวิทยากรและปฏิบัติกรมาบรรยายเรื่องราวที่น่าสนใจ ตลอดช่วงกลางวันมี 'เวทีชาวบ้าน' เสนอสิ่งบันเทิงและสารประโยชน์ และภาคบันเทิงช่วงเย็นซึ่งเป็นการแสดงบนเวทีเพื่อรักษาไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมไทย ไม่มีการเก็บค่าดูใดๆ ทั้งสิ้น

2. งานเพื่อฟ้าดิน จัดต่อเนื่องจากเทศกาลปีใหม่เป็นเวลา 3 วัน เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในหมู่เกษตรกรที่ทำกิจกรรมไร่สารพิษ

3. งานพุทธาภิเษกสุดยอดปาฏิหาริย์ จัดอยู่ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ เป็นเวลา 7 วัน ที่ชุมชนศาลืออโศก ซึ่งในงานก็มีกิจกรรมส่งเสริมธรรมะต่างๆ เช่น การสัมมนากลุ่มย่อย การแสดงปาฐกถา การร่วมเดินจงกรม เป็นต้น ผู้มาร่วมต้องถือศีล 8 รับประทานอาหารมังสวิริติวันละ 1 มื้อ

4. งานปลูกเสกพระแท่น ของพุทธ เป็นการอบรมถือศีล 8 อย่างเคร่งครัดตลอด 7 วัน จัดในช่วงเดือนเมษายน ที่พุทธสถานศิระะอโศก มีจุดประสงค์เพื่อให้ผู้เข้าร่วมงานมีความรู้ความเข้าใจหรือเป็นการการย้าองค์ความรู้ ให้สามารถเข้าถึงพุทธศาสนา เพราะว่า “พระ” ตามความหมายของสมณะโพธิรักษ์ คือ ผู้มีความดีชนิดที่คนธรรมดาทำได้ยากได้แก่ การเสียสละ การไม่เห็นแก่ตัว และความมีปัญญาผู้รู้ตัว (ชุมพล ศิริรวมทรัพย์, 2551:73) ไม่ได้จำกัดเพียงว่า “พระ” จะต้องหมายถึงนักบวชเท่านั้น

5. งานคืนสู่เหย้าคืนถิ่นสัมมาสิกขา หมุนเวียนจัดตามชุมชนต่างๆ ในช่วงเดือนพฤษภาคม เป็นเวลา 3 วันเน้นการฟังธรรมะและการฝึกปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

6. งานอโศกรำลึกและบูชาพระบรมสารีริกธาตุในวันที่ 9-10 มิถุนายน จัดที่ชุมชนสันติอโศก กรุงเทพฯ เน้นกิจกรรมการฟังธรรม และการสนทนาธรรมเพื่อความสนิทสนมคุ้นเคยระหว่างญาติธรรม

7. งานมหาปวารณา และตักบาตรเทโว จัดในช่วงต้นเดือนพฤศจิกายน ณ ชุมชนปฐมอโศก เป็นเวลา 4 วัน มีการทำบุญถวายอาหารแก่สมณะที่มาร่วมประชุมประจำปี การประชุมดังกล่าวเพื่อทบทวนการปฏิบัติตนของสมณะแต่ละรูปตลอดระยะเวลา 1 ปี และมีการวางแผนกำหนดนโยบายงานของอโศกในปีต่อไป

8. มหกรรมโรงบุญมังสวิรัต ๕ ธันวาคมหาราช จัดทั่วประเทศ ในงานมีการแจกอาหารมังสวิรัตแก่ประชาชนทั่วไป เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ไม่มีการเรียไรใดๆ ทั้งสิ้น การจัดงานจัดวันใดก็ได้ในช่วงเดือนธันวาคม

4.10 ความสัมพันธ์ภายในชุมชน

4.10.1 ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนอโศกด้วยกัน

ชุมชนอโศกแต่ละแห่งเป็นนิติบุคคลแยกออกจากกันและรวมกันคล้ายสหพันธ์ การให้ความช่วยเหลือชุมชนอื่นๆ เป็นมติของกรรมการภายในชุมชนนั้นๆ อย่างไรก็ตามสมณะในแต่ละชุมชนจะทำหน้าที่เป็นผู้ร้อยเชือกและกำกับดูแลด้านจิตวิญญาณ ทั้งยังปลูกฝังทัศนคติ ปรัชญา และวัฒนธรรม ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่เชื่อมร้อยชุมชนทั้งหมดเข้าด้วยกัน

ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนอโศกในพื้นที่ต่างๆ นอกจากจะมีอุดมการณ์ศาสนาร่วมกันแล้ว ในมิติเศรษฐกิจก็มีการแลกเปลี่ยนผลผลิตหรือสินค้าในชุมชนทั้งในภาคกิจกรรมและอุตสาหกรรมเพื่อกระจายสินค้าให้เกิดความหลากหลาย และแลกเปลี่ยนผลผลิตที่ชุมชนตนผลิตไม่ได้ (ชัตติยา ชัตติยวรา, 2547:118)

นอกจากนี้ชุมชนอโศกยังมีการช่วยเหลือและแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันตลอด เช่น ช่วงที่ชุมชนศาลือโคกจัดตั้งใหม่ ยังพึ่งพาตัวเองไม่ได้ สมณะที่ศาลือโคกได้ชุมชนอโศกอื่นๆ ว่าจะเป็นผู้ผลิตและส่งขายแฮมพูให้กับบริษัทล้งบุญ ในปีแรกศาลือโคกทำรายได้จากการขายแฮมพูได้ถึง 20 ล้านบาท ทำให้ระบบเศรษฐกิจของศาลือโคกพึ่งตนเองได้อย่างรวดเร็ว (สุรเกียรติ์ จักรธรรานนท์, 2550:214) หรือในปี 2545 ร้านค้าของชาวชุมชนศิระะอโศกถูกลอบวางเพลิง อาคารและทรัพย์สินเสียหายเป็นเงินถึงแปดล้านบาท ชาวชุมชนอโศกอื่นๆ ได้รวบรวมเงินถึงหนึ่งล้านบาทเพื่อช่วยเหลือชาวศิระะอโศก (สุรเกียรติ์ จักรธรรานนท์, 2550:217) เป็นต้น

ในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกที่อยู่ในชุมชนเดียวกันนั้นจะมีการสื่อสารติดต่อกันผ่านการทำกิจวัตรประจำวัน ได้แก่ การทำวัตรเช้าและการรับประทานอาหารร่วมกันทุกวัน ซึ่งชาวอโศกมีระเบียบว่าผู้ที่ขาดกิจวัตรต้องแจ้งสมณะ สิกขมาตุ หรือญาติธรรมล่วงหน้า (วินธรรม อโศกตระกูลและคณะ, 2549:74) ข้อกำหนดดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกเพราะจะได้ทราบความเป็นไปของแต่ละคน หรือหากมีเหตุการณ์สำคัญเร่งด่วนจะได้ตามตัวหรือช่วยเหลือกันได้ทันเวลา

นอกจากนี้ยังมี การประชุมภายในของชาวอโศกเอง ซึ่งการประชุมของชาวอโศกอาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ การประชุมตามประเภทของคน ได้แก่ สมณะ สิกขมาตุ คนวัด สมาชิกชุมชนนักเรียน เป็นต้น และการประชุมตามประเภทของงานซึ่งเป็นการประชุมหน่วยงานต่างๆ การประชุมทั้งสองประเภทมีสาระการประชุม 3 ส่วนเหมือนกัน (วินธรรม อโศกตระกูลและคณะ, 2549:75) คือ การพิจารณาและตัดสินใจร่วมกันในประเด็นที่เสนอที่ประชุม การชี้แจงทรัพย์สิน การบอกข้อบกพร่องของคนที่เป็นต้นเหตุของปัญหา และการรับโอวาทจากประธานที่ประชุม

สื่อต่างๆ ของชาวอโศก ก็เป็นอีกช่องทางที่ชาวอโศกใช้ในการติดต่อสัมพันธ์กัน ชาวอโศกได้จัดทำนิตยสารและบันทึกเสียงการแสดงธรรมโดยมีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ เพื่อแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างชาวอโศกซึ่งอยู่อาศัยและประกอบอาชีพในถิ่นที่ต่างกัน และเพื่อเพิ่มโอกาสศึกษาธรรมะสำหรับผู้ที่อยู่ห่างไกลหรือติดภาระงาน (วินธรรม อโศกตระกูลและคณะ, 2549:78)

งานประเพณีต่างๆ ของชาวอโศกก็มีส่วนร่วมในการสร้างความสัมพันธ์ในหมู่ชาวอโศกด้วยเช่นกัน เนื่องจากเป็นโอกาสให้ชาวอโศกจากทุกชุมชนได้มาอยู่ร่วมกัน ชาวอโศกได้ไปมาหาสู่ระหว่างกันจนสนิทชิดเชื้อเหมือนญาติพี่น้อง รวมทั้งยังได้แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ชีวิต และการปฏิบัติธรรมระหว่างชาวอโศกอีกด้วย

นอกจากนี้ชาวชุมชนอโศกโดยเฉพาะชาวवासเมื่อเข้ามาอยู่ในชุมชนยังมีการเปลี่ยนชื่อและนามสกุลใหม่โดยสมณะโพธิรักษ์เป็นผู้ตั้งให้เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจในการปฏิบัติธรรม เช่น ในชุมชนปฐมอโศกมีการใช้นามสกุลร่วมกัน เช่น ชาวหินฟ้า อโศกตระกูล และนาวาบุญนิยม เป็นต้น (ณัฐกนก เจนสุขสถิตไพศาล, 2546:53)

4.10.2 การแก้ปัญหาเมื่อเกิดความขัดแย้งในชุมชน

วิธีการแก้ปัญหาภายในชุมชนอโศกจะเริ่มจากการทำความเข้าใจภายในหน่วยการทำงานก่อนเป็นอันดับแรก ถ้ายังไม่สามารถจัดการได้ก็จะขยับขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง (สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม, 2545:19) คือ การนำปัญหาเข้าที่ประชุม ซึ่งประชากรทุกคนในชุมชนจะเป็นกรรมการชุมชนโดยอัตโนมัติ (จรัสเรือง ศิริวัฒน์รักษ์, 2542:116) เมื่อเกิดความขัดแย้ง ชาวอโศกจะใช้กระบวนการกลุ่มเข้าแก้ไข โดยมีการประชุมร่วมกัน สมณะจะมีบทบาทเป็นอย่างมากเพราะทุกคนจะฟังสมณะในการประชุม (จรัสเรือง ศิริวัฒน์รักษ์, 2542:127) การนำปัญหาเข้าที่ประชุมจะใช้การตัดสินโดยนำหลักธรรมในการอยู่ร่วมกัน สาราณียกร 6 ประการ เป็นหลักยึด นอกจากนี้ยังมีกลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่มธรรมชาติ กลุ่มฐานงาน กลุ่มห้องเรียน ซึ่งกลุ่มเหล่านี้จะทำหน้าที่นำปัญหาเข้าที่ประชุม (สมหมาย มาตทรัพย์, 2542:107) นอกจากนี้ยังมีการป้องกันการเกิดปัญหาโดยมีวิธีการอบรมสั่งสอนธรรมะ

4.11 ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนอโศกกับภายนอก

ในช่วงระยะแรกชุมชนอโศกจะมีปัญหาเรื่องความสัมพันธ์และการยอมรับจากสังคมภายนอก เพราะแนวทางปฏิบัติของชุมชนจะเน้นเรื่องจิตวิญญาณและคำเทศน์คำสอน (สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม, 2545:19) การที่ชาวอโศกไม่เหมือนคนอื่น ทำให้คนภายนอกคิดว่าชาวอโศกหลงอยู่ในโลกของตนเองเพียงอย่างเดียว อยู่ในสังคมที่ปิดตัวเอง ไม่ติดต่อสื่อสารกับโลกภายนอกและไม่รับรู้ว่าโลกภายนอกเป็นอย่างไร (สุรเชียร จักรธรานนท์, 2550:221) ทั้งนี้เพราะรูปแบบการดำเนินชีวิตและความเชื่อของชาวอโศก เช่น การแต่งกาย การถือศีลกินเจอย่างเข้มงวด ทำให้ดูเหมือนว่าชาวอโศกฝืนโลกและฝืนหลักความหลากหลายแห่งชีวิตขาดความมีชีวิตชีวา รวมไปถึงชาวอโศกอาศัยอยู่ในโลกที่แตกต่างมีเศรษฐกิจสังคมที่ดีความตามวิถีพุทธ วิถีธรรม อย่างเคร่งครัด แยกแยกจากระบบทุนนิยมและโลกาภิวัตน์ (สุรเชียร จักรธรานนท์, 2550:226)

ถึงแม้ว่าแนวคิดและวิถีปฏิบัติของชาวอโศกจะแตกต่างจากสังคมภายนอก แต่ชาวอโศกก็ไม่ปิดตัวเองจากสังคมภายนอก แม้จะไม่ได้เปิดเต็มรูปแบบ เรียกว่าอยู่ภายใต้สภาวะการดำรงอยู่แบบ ไม่แยกแยก-ไม่กลมกลืน (ชุมพล ศิริรวมทรัพย์, 2551:184)

อย่างไรก็ตามเมื่อชุมชนอโคกได้พัฒนาความเข้มแข็งจนประสบความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม ประกอบกับการที่ชุมชนอโคกมีบทบาทในการช่วยเหลือสังคมภายนอกอย่างต่อเนื่อง ทำให้การต่อต้านหรือไม่ยอมรับจากสังคมภายนอกค่อยๆ ลดลงไป มีหน่วยงานภายนอกเข้าประสานความสัมพันธ์กับชุมชนมากขึ้น (สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม, 2545:19) ในระยะแรกชาวอโคกเผยแพร่แนวคิดและคำสอนให้สังคมภายนอกโดยการผลิตสื่อธรรมะ ซึ่งได้มีการจัดตั้งองค์กรที่ทำหน้าที่ในการดำเนินงานด้านดังกล่าวจำนวน 8 องค์กร ได้แก่ (รินธรรม อโคกตระกูล, 2546:97-98)

1. มูลนิธิธรรมสันติ รับผิดชอบจัดพิมพ์นิตยสาร สารอโคก และทำหน้าที่ดูแลความเป็นอยู่ ของนักบวช และ คนวัด มีวัตถุประสงค์ของมูลนิธิ คือ

1. ช่วยอำนวยการรักษา บำรุงส่งเสริมการเผยแพร่สัจธรรมของพระพุทธศาสนา
2. ส่งเสริมการศึกษาปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา
3. สนับสนุนส่งเสริมการจัดตั้งการดำเนินงานเกี่ยวกับการศึกษา พยาบาล สาธารณสุข ทัศนกรรม อุตสาหกรรม การสื่อสาร การพาณิชย์ (ระบบบุญนิยม ไม่แสวงหากำไร) และกฎหมาย
4. บำรุงสาธารณประโยชน์โดยไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง

2. กองทัพนิตยสารมูลนิธิ สนับสนุนกิจกรรมการเผยแพร่ธรรมะในพุทธศาสนา มีกรรมการ 20 ท่าน จากหลายอาชีพ และเป็นผู้ปฏิบัติธรรม ถือศีล 5 ละบายมุขเป็นอย่างดี ส่วนใหญ่เป็นนักมั่งสวัริตี มีการประชุมเดือนละ 1 ครั้ง วาระการทำงานครั้งละ 9 ปี หน้าที่ของกองทัพนิตยสารมูลนิธิ ได้แก่

1. ส่งเสริมการศึกษา ปฏิบัติ และเผยแพร่สัจธรรมในพระพุทธศาสนา
2. สนับสนุนให้ประชาชนรักษาศีลในพระพุทธศาสนา
3. ร่วมมือกับองค์กรการกุศลอื่นๆ เพื่อสาธารณประโยชน์
4. ไม่ดำเนินการเกี่ยวกับการเมืองแต่ประการใด

3. สมาคมผู้ปฏิบัติธรรม มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติธรรมของพุทธศาสนิกชนจัดทำหนังสือ ดอกหญ้า ราย 2 เดือน แจกฟรีแก่สมาชิก ตั้งแต่ปี 2528 จนถึงปัจจุบัน และก่อตั้งห้องสมุดสมาคมผู้ปฏิบัติธรรม ในปี 2527 เพื่อเก็บรวบรวมและให้บริการข้อมูลหลักฐานหนักแน่น

ด้านศาสนา ธรรมะ รวมทั้งช่วยการค้นคว้าข้อมูล เพื่อประโยชน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และเป็นแหล่งรวบรวมสิ่งพิมพ์และให้บริการข้อมูลของชาวอโศกไว้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์

4. ธรรมทัศน์สมาคม มีวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมงานเผยแผ่พุทธธรรมโดยการผลิตสื่อ ธรรมะทุกประเภท เช่น สิ่งพิมพ์ เทปเสียง รายการวิทยุ และรายการโทรทัศน์

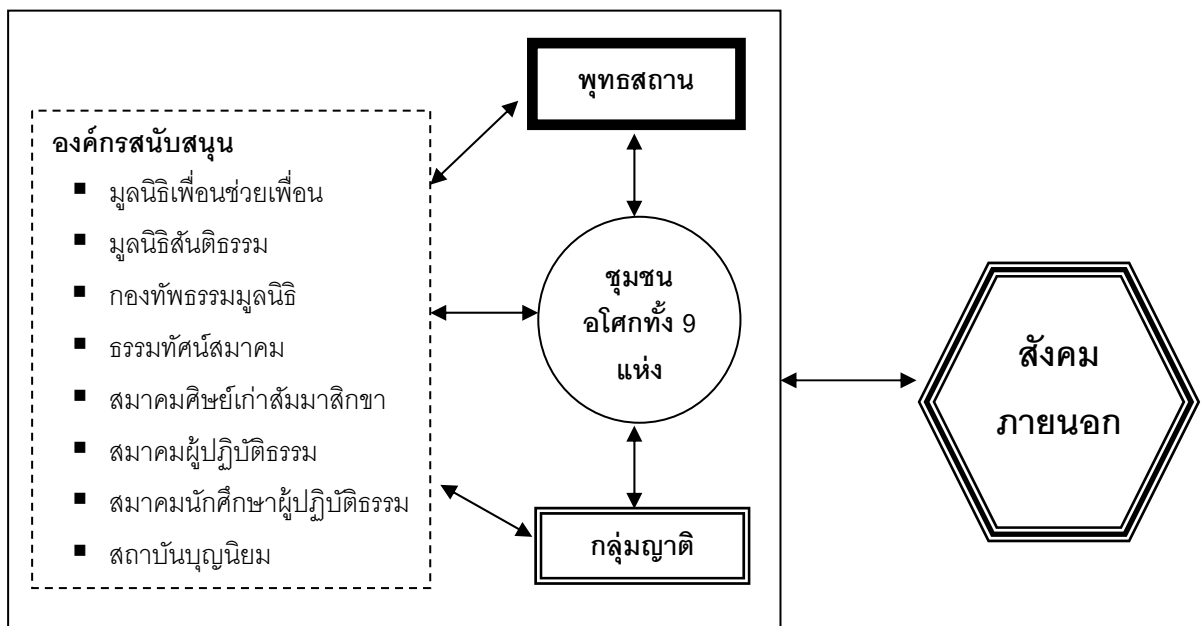
5. มูลนิธิเพื่อนช่วยเพื่อน มีวัตถุประสงค์ในการดำรงรักษา ส่งเสริมการศึกษาปฏิบัติธรรม และการเผยแผ่ สัจธรรมของพระพุทธศาสนา ทางสื่อวิทยุและโทรทัศน์เป็นหลัก

6. สมาคมนักศึกษาผู้ปฏิบัติธรรม มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติธรรมและกิจกรรมเผยแผ่ธรรมะของนักศึกษา

7. สมาคมศิษย์เก่าสัมมาสิกขา ตั้งขึ้นเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติธรรมศิษย์เก่าโรงเรียนสัมมาสิกขาในทุกชุมชนชาวอโศก

8. สถาบันบุญนิยม ทำหน้าที่ประสานการดำเนินงานของชุมชนชาวอโศกและการดำเนินงานขององค์กรบุญนิยม 12 ด้าน ได้แก่ ศาสนา บริโภค พาณิชยกรรม สุขภาพ การสื่อสาร การศึกษา อุตสาหกรรม การเงินการคลัง การเมือง ชุมชน สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม

ภาพที่ 4.3 เครือข่ายของกลุ่มอโศก (ที่มา : ร่างเป็นแผนผังโดยผู้ศึกษา)

4.12 จุดเด่นของชุมชน

1. **ผู้นำ** ได้แก่สมณะโพธิรักษ์ ซึ่งเป็นผู้นำเพียงผู้เดียวของชาวอโศกตั้งแต่ก่อตั้งจนถึงปัจจุบัน (ภัทรพร สิริกาญจน,2544:16) สมณโพธิรักษ์มีจริยวัตรที่น่าเลื่อมใส มีความสามารถสูงใจให้คนนับถือ รวมทั้งเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของบรรดาชาวอโศก ในชุมชนอโศกนั้น สมณะโพธิรักษ์จะมีบทบาทในการกำหนดแนวคิดแนวปฏิบัติและคุณค่าทางจริยธรรมสำหรับชาวอโศก แม้จะมีการส่งเสริมให้ชาวอโศกโดยทั่วไปได้มีโอกาสปกครองตนเองตามฐานะ และท่านเป็นที่ปรึกษา แต่ในส่วนลึกของชาวอโศกความคิดเห็นของสมณะโพธิรักษ์ยังมีความสำคัญสูงสุดในฐานะที่เป็นพ่อของชาวอโศกทุกคน (ภัทรพร สิริกาญจน,2544:43)

นอกจากจริยวัตรและฐานะที่ทำให้เกิดความเลื่อมใสในศรัทธาแล้ว สมณะโพธิรักษ์ยังมีความสามารถในการตีความคิดค้นและเผยแพร่หลักคำสอนให้เข้าใจง่าย มีการยกตัวอย่างประกอบและเปรียบเทียบกับสิ่งที่เกิดขึ้นจริงทำให้แนวทางและหลักปฏิบัติของชาวอโศกสามารถขยายไปได้ไกล

2. **การจัดองค์กรที่เข้มแข็งและสร้างหลักการปฏิบัติที่เป็นระบบ** เช่น หลักการดำเนินชีวิต ระบบบุญนิยม หลักสาธตารณโกศิ ระบบการศึกษา ซึ่งกิจกรรมหลายๆ ประเภทก็มีการปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมเป็นที่ประจักษ์แก่สังคมภายนอก

นอกจากนี้กระบวนการเริ่มแรกที่รับคนเข้ามาเป็นชาวอโศกนั้น ก็เริ่มจากต้องละทิ้งอัตตาหรือตัวตนของตนเสียก่อน มีการเปลี่ยนชื่อของสมาชิก ทำให้การหลอหลอมอุดมคติและความเชื่อของชุมชนอโศกให้กับสมาชิกทำได้ง่ายขึ้นเพราะสมาชิกไม่ยึดกับอดีตที่เคยคิด เคยเชื่อ เคยมีมาก่อน เมื่อคนในชุมชนมีอุดมการณ์เดียวกัน แสวงสิ่งเดียวกัน เมื่อผ่านอุปสรรคและความยากลำบากร่วมกันจึงมีความผูกพันกันลึกซึ้ง ภายในชุมชนมีกระบวนการสร้างคนให้มีคุณภาพจากรุ่นสู่รุ่นเพื่อเป็นพลังในการพัฒนาชุมชนต่อไป (อัจฉรีย์ ทองคำเจริญ,2542:70)

3. **การมีระบบเศรษฐกิจที่เข้มแข็ง สามารถเลี้ยงตนเองได้โดยอาศัยพึ่งพาจากภายนอกน้อยมาก** ทำให้ชาวอโศกสามารถดำเนินกิจกรรมที่สอดคล้องกับอุดมคติและความเชื่อของตนต่อไปได้โดยไม่ถูกปีบรัดให้ต้องเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสสังคมภายนอก นอกจากนี้การที่ชุมชนอโศกสามารถสร้างชุมชนให้มีระบบเศรษฐกิจที่เข้มแข็งและไม่ได้รับผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจที่สังคมภายนอกเผชิญอยู่ และสังคมภายนอกให้ความสนใจวิถีการดำเนินงานต่างๆ จนติดต่อเข้ามาศึกษาดูงานเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ทำให้ชาวอโศกยังมีความมั่นใจว่าหนทางปฏิบัติที่ตนเองยึดถืออยู่นี้เป็นสิ่งที่ถูกต้องแล้ว

4. การประสานเครือข่ายชาวอโศกที่เข้มแข็ง จะเห็นได้ว่าผู้เลื่อมใสในคำสอนและวิถีชีวิตแบบชาวอโศกได้มีการรวมกลุ่มกันเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ จนการก่อตั้งชุมชนเพื่อเป็นแหล่งอาศัย ปฏิบัติ และเผยแผ่อุดมคติมีการดำเนินกิจกรรมและมีการประสานกันเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็ง ชาวอโศกเรียกเครือข่ายของตนเองว่าเครือข่าย (Pyramidal Web) เป็นการสานใยที่มีรูปร่างจากยอดไปถึงฐาน สานถึงเนื้อในจิตวิญญาณ ไม่ใช่การสานกันเป็นผืนแบนๆ แนวระนาบเท่านั้น การสร้างรากฐานที่แข็งแกร่งโดยการขยายเครือข่ายอย่างรวดเร็วอาจเป็นแนวทางและกลยุทธ์ที่ถูกต้องของชาวอโศก อย่างน้อยที่สุดก็ทำให้ชาวอโศกอยู่รอดมาได้จนถึงทุกวันนี้ (สุรเชียรจักรธรานนท์, 2550:132)

5. การถ่ายทอดความคิดและอุดมการณ์ไปยังสมาชิกรุ่นใหม่ และเยาวชนในชุมชนผ่านระบบการศึกษาที่จัดขึ้นอย่างสอดคล้องกับเป้าหมายและวิถีปฏิบัติของชุมชน การจัดการศึกษาของชุมชนอโศกมีครอบคลุมตั้งแต่ชั้นเด็กเล็กจนถึงการเรียนการสอนในระดับเทียบเท่าอุดมศึกษา (สัมมาสิกขาลัย) นอกจากนี้ยังมีระบบการเรียนรู้นอกเหนือจากระบบโรงเรียน คือ การฟังเทศน์จากสมณะในชุมชน การสนทนาธรรมระหว่างชาวชุมชน การเรียนรู้จากการทำงานและประกอบกิจวัตรประจำวัน รวมทั้งผ่านสื่อ ได้แก่ หนังสือ วารสาร วิทยุภายในของชุมชนอโศก ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นการต่อยอดอุดมการณ์และแนวทางการปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมให้กับสมาชิก ทำให้สมาชิกมีจุดมุ่งหมายและรู้ว่าควรปฏิบัติตนอย่างไรตลอดเวลา

4.13 ปัญหาและอุปสรรคของชุมชน

อุปสรรคของชุมชนอโศกประการหนึ่ง คือ แนวคิดและวิถีปฏิบัติของชุมชนที่แตกต่างจากสังคมภายนอก เกิดการไม่ยอมรับและการประสานงานกับหน่วยงานอื่นๆ เช่น ในกรณีของกลุ่มเครือข่ายสันติอโศกในจังหวัดสงขลาที่ต้องการนำเสนอแนวคิดเศรษฐกิจทางเลือกเพื่อช่วยแก้ปัญหาหนี้สินและความยากจนให้เกษตรกรในพื้นที่ แต่มีปัญหาในการทำงานร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน เพราะ อคติทางศาสนา ทำให้ต้องเปลี่ยนชื่อเป็น กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์วิถีไทเกษตรกรเครือข่ายเกษตรกรอินทรีย์วิถีไท จังหวัดสงขลา

ปัญหาอีกประการของชุมชนอโศก คือ การที่ชุมชนอโศกเป็นชุมชนจัดตั้งที่มีผู้คนหลากหลายทั้งสถานะ และความคิดเข้ามาอยู่ร่วมกัน ในงานวิจัยของ Juliana M. Essen (2004) เรื่อง Santi Asoke Buddhist Reform Movement: Building Individuals, Community, and (Thai) Society ได้ยกตัวอย่างชุมชนศีระะอโศก ว่าสมาชิกต่างมีความเห็นที่มากมาย และมีความต่างด้านสถานภาพ เชื้อชาติ การเติบโตทั้งจากในชนบท เขตชานเมือง ในเมือง ระดับการศึกษา

และอายุ นอกจากนี้สมาชิกชุมชนยังมีระดับการพัฒนาด้านจิตวิญญาณที่มีความต่างกัน ซึ่งผู้วิจัยมองว่าความแตกต่างกันนี้มีผลต่อการเข้าใจเป้าหมายของชุมชน อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยได้ระบุว่าชุมชนอโศกมีวิธีการจัดการกับปัญหาดังกล่าวผ่านการประชุมชุมชนประจำสัปดาห์ที่มีกระบวนการจัดความเห็นที่ผุดผ่องออกไปและสร้างค่านิยมใหม่ที่เข้ากับเป้าหมายชุมชนเข้าแทนที่ ซึ่งกระบวนการดังกล่าวรวมการฝึกอบรม กิจกรรม และงานเทศกาลต่างๆ ด้วย

นอกจากนี้ ยังมีอุปสรรคในด้านการทำงาน คือ จำนวนแรงงานที่มีจำกัดส่งผลให้การดำเนินงานล่าช้า อีกทั้งยังมีปัญหาด้านความสามารถและศักยภาพของบุคลากรที่ยังขาดประสบการณ์และความรู้ในงานบางด้าน เช่น ความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ความรู้ด้านบริหารจัดการงบประมาณ (สมบัติ เขียว, 2552:77)

แต่เนื่องจากระบบการบริหารจัดการองค์กรของอโศกมีความเข้มแข็ง มีการจัดการอย่างเป็นระบบ ประกอบกับทัศนคติของชาวอโศกที่ดำเนินชีวิตใกล้ชิดธรรมชาติ ทำให้ชาวอโศกมองสิ่งที่เกิดขึ้นด้วยความเป็นกลางและยอมรับ จึงไม่คิดว่าสิ่งนี้เป็นปัญหา และแก้ไขด้วยความขยันหมั่นเพียร ความเสียสละ และความสามัคคีภายในชุมชน (อัฉริย์ ทองคำเจริญ, 2542:62)

บทที่ 5

สรุปข้อมูลชุมชน

ในบทนี้จะเป็นการสรุปข้อมูลที่ได้จากการศึกษาชุมชนทางเลือกทั้งสองแห่ง คือ ชุมชน อาศรมวงศ์สนิทและชุมชนอโคก ในประเด็นหลัก ได้แก่

1. ปัจจัยการก่อตั้ง อุดมการณ์ เป้าหมาย และรูปแบบของชุมชน ซึ่งจะทำให้ทราบ ปัจจัยที่ทำให้เกิดการก่อตั้งชุมชน อุดมการณ์และเป้าหมายในการก่อตั้งชุมชน รวมถึงกระบวนการ ก่อตั้งชุมชน

2. พลวัตของชุมชน ได้แก่ วิถีชีวิตและระเบียบภายในชุมชน อิทธิพลและบทบาทของ ผู้นำ กิจกรรมที่กระทำภายในชุมชนและความสัมพันธ์กับภายนอกชุมชนซึ่งจะทำให้เห็นภาพของ การเกิดขึ้นของชุมชนที่ค้นหาทางเลือกที่แตกต่างจากการเป็นอยู่แบบกระแสหลักกับผลสะท้อน กลับของภายนอกว่าเป็นอย่างไรบ้าง

3. การวิเคราะห์ชุมชน พิจารณาจุดเด่นของแต่ละชุมชนว่ามีอะไรบ้างที่ทำให้ชุมชน สามารถดำเนินการต่อไปได้

5.1 ปัจจัยการก่อตั้ง อุดมการณ์ เป้าหมาย และรูปแบบของชุมชน

การก่อตั้งชุมชนทางเลือกทั้งสองแห่งมีทั้งด้านที่เหมือนและแตกต่างกัน ปัจจัยที่สำคัญ ประการแรก คือ สภาพสังคมในขณะนั้นที่แนวคิดการก่อตั้งชุมชนถือกำเนิดขึ้นและแนวคิดของผู้ดำเนินการ ก่อตั้ง

การก่อตัวของแนวคิดชุมชนอาศรมวงศ์สนิทเกิดขึ้นในช่วงที่สภาพสังคมและการเมืองของ ไทยมีความเคลื่อนไหวเป็นอย่างมาก รัฐบาลกำลังพัฒนาประเทศให้ทันสมัยตามแบบทุนนิยม หมุนักศึกษาปัญญาชนก็มีความตื่นตัวในการเข้ามามีส่วนร่วมและแสดงความคิดเห็นทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมกันอย่างแพร่หลาย มีการแพร่ขยายของอุดมการณ์สังคมนิยม ในช่วงเวลา ดังกล่าวอาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ถือเป็นนักวิชาการที่ใกล้ชิดกับเหตุการณ์ดังกล่าวและให้ การสนับสนุนปัญญาชนรุ่นใหม่โดยการเปิดพื้นที่ให้ได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นผ่านวารสาร สังคมศาสตร์ปริทัศน์ที่อาจารย์สุลักษณ์เป็นบรรณาธิการ(สุชาติ สวัสดิ์ศรี, 2549:75) หลังจากเกิด เหตุการณ์ความวุ่นวายทางการเมือง การเติบโตของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยที่มีนโยบาย เปลี่ยนแปลงอย่างถอนรากถอนโคน การปฏิวัติจนนำไปสู่การปกครองภายใต้ระบอบเผด็จการ อนุรักษ์นิยมขงวาทต์ที่มีการปราบปรามผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับการปกครองอย่างรุนแรง ทำให้ปัญญาชน

ส่วนหนึ่งหันมาให้ความสนใจกับแนวคิดปฏิรูปสังคมเชิงพุทธของอาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ที่เน้นการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไปโดยสันติวิธี เน้นการพัฒนาสังคมโดยมีพื้นฐานอยู่ที่พุทธศาสนาและวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทย (วิทยากร เชียงกูล, 2533:45)

ในช่วงปี 2518 อาจารย์สุลักษณ์และคณะลูกศิษย์กลุ่มอหิงสาซึ่งเป็นนักกิจกรรมที่เคลื่อนไหวทางการเมือง ได้มีแนวคิดในการสร้างสถานที่สำหรับนักกิจกรรมเพื่อสังคมได้พักผ่อนทางร่างกายและจิตวิญญาณ ฝึกสมาธิภาวนาเพื่อฟื้นฟูจิตใจ ศึกษาทำความเข้าใจตนเอง โดยอาศัยความสงบของธรรมชาติรอบตัวและการใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย เพื่อให้สามารถทำงานรับใช้สังคมอย่างยั่งยืน

ขณะที่การกำเนิดแนวคิดแบบอโศก เกิดจากการแสวงหาแนวทางใหม่ในการอธิบายคำสอนของพุทธศาสนานอกจากการตีความกระแสหลักที่อยู่ภายใต้มหาเถรสมาคมของสมณะโพธิรักษ์ กล่าวคือลักษณะแวดล้อมสังคมการเมืองทางศาสนาของไไทยนั้น ผู้ปกครองกับคณะสงฆ์มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด พระสงฆ์เปรียบเสมือนผู้รับรองความถูกต้องของผู้ปกครอง ขณะเดียวกันผู้ปกครองก็จะได้รับการคาดหวังให้เป็นผู้พิทักษ์ศาสนา(เฮกิลลา-โฮร์น,2541:31-39) ด้วยความสัมพันธ์ดังกล่าวคณะสงฆ์ในประเทศไทยจึงอยู่ภายใต้บังคับของรัฐอย่างสิ้นเชิง รัฐไทยมักทำควบคุมคณะสงฆ์เพื่อที่จะเสริมสร้างอำนาจทั้งทางเศรษฐกิจและการเมือง รัฐเป็นผู้ให้คำจำกัดความพุทธศาสนาตามจารีตหรือนครีตทำให้เกิดอำนาจที่จะผูกขาดพระศาสนาไว้เป็นของตนเอง รัฐเป็นฝ่ายบงการการตัดสินใจของเจ้าหน้าที่ฝ่ายสงฆ์

ในด้านโครงสร้างการปกครองของคณะสงฆ์ของไไทยมีลำดับชั้นเช่นเดียวกับการบริหารของรัฐ ซึ่งสมณะโพธิรักษ์ไม่เห็นด้วยและแสดงให้เห็นว่าถึงสิ่งที่ถูกต้อง โดยการประพฤติปฏิบัติตนแบบเรียบง่ายอย่างเคร่งครัดมากกว่าพระสงฆ์ในกระแสหลัก รวมถึงวิพากษ์วิจารณ์พระสงฆ์กระแสหลักว่าไม่เข้าถึงความหลุดพ้นทางจิตวิญญาณและเข้าใจคำสอนในพุทธศาสนาแบบผิดๆ

การประกาศตนและประพฤติตนตามแนวทางดังกล่าวของสมณะโพธิรักษ์ก่อให้เกิดกลุ่มเลื่อมใสศรัทธา รวมตัวกันเป็นกลุ่มญาติธรรมที่ทำหน้าที่รวมข้อมูลและดำเนินกิจกรรมของชาวอโศก การรวมกลุ่มญาติธรรมมีจำนวนถึง 54 กลุ่ม (จินธรรม อโศกตระกูล,2546:113) ซึ่งในจำนวน 54 กลุ่มนี้มีอยู่ 9 กลุ่มที่รวมตัวกันจนก่อตั้งชุมชนชาวอโศก

ปัจจัยต่อมา คือ สมาชิกที่เข้าร่วมชุมชน ในกรณีของชุมชนอาศรมวงศ์สนิท เนื่องจากเป้าหมายชุมชนคือ การสร้างสถานที่สำหรับนักกิจกรรมเพื่อสังคมได้พักผ่อนร่างกายและ

จิตวิญญาณ ให้สามารถทำงานรับใช้สังคมต่อไปได้ ทำให้สมาชิกที่เข้ามาภายในชุมชนเป็น นักกิจกรรมเป็นหลัก ในช่วงแรกนักกิจกรรมเหล่านี้คือผู้ที่มีประสบการณ์การเคลื่อนไหวทางการเมืองในช่วงการปฏิวัติเดือนตุลาคมที่ผ่านการทำงานมาอย่างโชกโชน และต้องการแสวงหา วิธีการดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่าย อย่างไรก็ตามปัจจัยด้านสมาชิกของชุมชนอาศรมวงศ์สนธิก็มี ลักษณะเฉพาะที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนในช่วงเวลาต่อมา ซึ่งในประเด็นนี้จะ กล่าวถึงในช่วงของพลวัตของชุมชนต่อไป

ในส่วน of ชุมชนอโศกนั้นผู้ที่เข้ามารวมกลุ่มอโศกส่วนใหญ่คือกลุ่มคนที่ไม่พอใจ ภาวะสังคมของคณะสงฆ์ในกระแสหลัก (เฮกิลลา-โฮร์น, 2541:259) และต้องการนำแนวคิดและ คำสั่งสอนทางศาสนา มาวางเป็นกฎระเบียบให้เป็นรูปธรรม รวมทั้งสร้างสภาพแวดล้อมทั้งทางวัตถุ และจิตใจให้เป็นสังคมที่ดำรงวิถีชีวิตอย่างชาวพุทธที่แท้จริง (สมบัติ จันทร์วงศ์, 2529) คุณสมบัติ ของสมาชิกชุมชนอโศกมีลักษณะเปิดกว้าง กล่าวคือ ไม่จำกัดเพศ อายุ ภูมิฐานะ เชื้อชาติและ สัญชาติ แต่การเข้าเป็นสมาชิกชุมชนได้นั้นจะต้องปฏิบัติตามหลักการของชาวอโศกอย่างเคร่งครัด (ชุมพล ศรีรวมทรัพย์, 2551:65)

อุดมการณ์ของชุมชนและสมาชิกที่เข้ามาในชุมชน ส่งผลต่อรูปแบบและการดำเนิน กิจกรรมของชุมชนเป็นอย่างมาก อาศรมวงศ์สนธิมีเป้าหมายในการสร้างสถานที่สำหรับ นักกิจกรรมเพื่อสังคมได้พักผ่อนทางร่างกายและจิตวิญญาณ เพื่อให้สามารถทำงานรับใช้สังคม ต่อไป สมาชิกที่เข้ามาในชุมชนส่วนมาจึงเป็นนักกิจกรรม ดังนั้นการอยู่ในชุมชนจึงไม่มีความถาวร ต่อเนื่อง นักกิจกรรมเหล่านี้มาอยู่ในชุมชนเพื่อพักหรือฟื้นฟูจิตใจหรือเพื่อเรียนรู้แนวคิดของชุมชน และสมาชิกคนอื่นๆแล้ว เมื่อสามารถจุดประกายความคิดของตนต่อไปได้ก็จะออกจากชุมชนไป เพื่อสร้างสรรค์กิจกรรมของตนเองต่อไป เช่น คุณศิริพร โชติชัชวาลกุลสมาชิกรุ่นบุกเบิกของอาศรมฯ ที่ไปสร้างพื้นที่สวนเกษตรแบบพึ่งตนเอง คือ สวนผักดิน จังหวัดนครราชสีมา คุณโจน จันได ที่เคย อาศัยในอาศรมฯและเป็นผู้ดำเนินการหลักในโครงการบ้านดิน ก็ไปบุกเบิกสร้างชุมชนทางเลือกที่ สร้างบ้านด้วยดินและทำเกษตรแบบพึ่งตนเอง ชื่อว่าชุมชนพันพรรณ จังหวัดเชียงใหม่ อาศรมวงศ์สนธิ จึงเปรียบเหมือนเป็นฐานให้นักกิจกรรมเข้ามาพักผ่อน เรียนรู้ โดยจัดสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ที่พัก และกิจกรรมส่งเสริมแลกเปลี่ยนความรู้เพื่อกระตุ้นให้สมาชิกค้นพบ ศักยภาพของตนเอง

ในกรณีของชุมชนอโศกรูปแบบชุมชนทางเลือกที่มีการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องมากกว่า เพราะเป้าหมายของชุมชนคือต้องการนำแนวคิดและคำสั่งสอนทางศาสนา มาวางเป็นกฎระเบียบ ให้เป็นรูปธรรม รวมทั้งสร้างสภาพแวดล้อมทั้งทางวัตถุและจิตใจให้เป็นสังคมที่ดำรงวิถีชีวิตอย่าง ชาวพุทธที่แท้จริง วิถีชีวิตของสมาชิกจะดำเนินไปในรูปแบบของการดำเนินชีวิตปกติที่ผสมผสานหลัก คำสอนทางพุทธศาสนา ถึงแม้ว่าชุมชนอโศกจะเปิดกว้างด้านคุณสมบัติของสมาชิกชุมชนชาว อโศกแต่การเข้าเป็นสมาชิกชุมชนได้นั้นจะต้องผ่านขั้นตอนการรับสมาชิกใหม่ของชุมชน และเมื่อ เข้าเป็นสมาชิกแล้วต้องปฏิบัติตามหลักการของชาวอโศกอย่างเคร่งครัดทำให้การเปลี่ยนแปลงทั้ง ด้านอุดมการณ์และวิถีปฏิบัติในชุมชนเป็นไปได้ยากกว่าอาศรมวงศ์สนิท

แม้อุดมการณ์ที่ทำให้เกิดชุมชนทางเลือกทั้งสองแห่งจะแตกต่างกัน แต่จะพบส่วนที่ เหมือนกัน คือ การเกิดขึ้นของชุมชนทั้งสองแห่ง เกิดจากการพยายามสร้างแนวทางเลือกจากการ ถูกครอบงำจากกระแสหลัก อาศรมวงศ์สนิทเกิดจากการไม่เห็นด้วยกับการพัฒนาของรัฐที่มุ่งแต่ เพียงการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ขณะเดียวกันก็หลีกเลี่ยงวิถีทางของการเปลี่ยนแปลงที่รุนแรง แต่สนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไปโดยสันติวิธี เน้นการพัฒนาสังคมโดยมี พื้นฐานอยู่ที่พุทธศาสนาและวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทย(วิทยากร เชียงกูล, 2533:45) ในขณะที่ แนวคิดอโศกเกิดจากความไม่เห็นด้วยกับพุทธศาสนากระแสหลักที่อยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐ การจัดลำดับชั้นตลอดจนการปฏิบัติตนที่ไม่ถูกต้องของพระสงฆ์ จะได้สร้างแนวคิดและวิถีการ ปฏิบัติของตนขึ้นภายใต้หลักคำสอนของพระพุทธรศาสนา

นอกจากนี้แนวคิดของทั้งสองชุมชนยังให้ความสำคัญกับการพัฒนามนุษย์ และเห็นว่า การพัฒนามนุษย์เป็นพื้นฐานของการพัฒนาสิ่งอื่น ๆต่อไป เช่น แนวคิดในการก่อตั้งของชุมชน อาศรมวงศ์สนิทที่การสร้างสถานที่สำหรับนักกิจกรรมสังคมได้พักผ่อนทางร่างกาย ฟื้นฟู จิตวิญญาณ เพื่อให้สามารถทำงานรับใช้สังคมอย่างยั่งยืน และแนวคิดของชุมชนอโศกที่เห็นว่าการสร้างคนให้เป็นคนดี มีคุณธรรม สร้างจิตวิญญาณให้ลดโลภ โกรธ หลง มีความเป็นอารยะ หรือศิวิไลซ์ แล้วคนดีที่มีคุณภาพจะรู้ว่าต้องสร้างสังคมอย่างไร แล้วเรื่องชุมชนที่เข้มแข็งและ เศรษฐกิจชุมชนจะเกิดขึ้นตามมา

ซึ่งการให้ความสำคัญต่อการพัฒนามนุษย์นี้ก็สอดคล้องกับหนึ่งในหลักการสร้างหมู่บ้านที่ สมบูรณ์พร้อม (complete republic) ของคานธี (Gandhi, 1962 อ้างในณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2549:50) คือ การพัฒนามนุษย์เป็นสิ่งสูงสุดหรือสำคัญที่สุด (Supremacy of Man) ในการพัฒนา

สิ่งต่างๆ สิ่งที่ต้องคำนึงถึงเป็นอันดับแรก คือ คน ที่ต้องมีสุขภาพกายสุขภาพจิตที่ดี มีสติปัญญา มีจริยธรรม มีจิตวิญญาณ มีความมุ่งมั่นในชีวิต

ความเป็นชุมชนของชุมชนทางเลือกทั้งสองแห่งมีความคล้ายคลึงกันในแง่ของการ ความสำคัญกับความสัมพันธ์ของสมาชิก การติดต่อสื่อสารระหว่างกัน การมีประโยชน์สุข การมีอุดมการณ์ร่วมกัน และความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันของกลุ่ม มากกว่าจะเน้นทางด้าน ภูมิศาสตร์ว่าจะต้องอยู่ในพื้นที่เดียวกันหรืออยู่ใกล้กันเท่านั้น ดังเช่น อาศรมวงศ์สนิทที่สมาชิกบาง คนไม่ค่อยได้อยู่ในชุมชน (โดยเฉพาะสมาชิกที่ทำงานด้านโครงการฯ ที่ต้องออกไปติดต่อ ประสานงาน หรือดำเนินกิจกรรมนอกชุมชน) ทำให้เกิดการตั้งคำถามถึงการรักษาระเบียบปฏิบัติที่ ชุมชนกำหนดได้เข้มข้นหรือไม่ ประเด็นปัญหานี้เป็นที่ถกเถียงกันเป็นอย่างมากจนกระทั่งได้ข้อสรุป ว่า สมาชิกจะยึดถือหลัก ชุมชนทางกายและชุมชนทางใจ ที่แม้ว่าสมาชิกจะไปอยู่ที่ใดก็ตาม แต่ก็ ต้องยึดหลักการของชุมชนเอาไว้ โดยสามารถยกเว้นได้ในกรณีที่มาสะดวกในการปฏิบัติจริงๆ ซึ่ง แนวคิด ชุมชนทางกาย ชุมชนทางใจนี้ แม้สมาชิกบางคนจะไม่ได้ใช้ชีวิตในอาศรมวงศ์สนิทแล้วก็ตามก็ยังคงรักษาแนวทางปฏิบัติของชุมชนมาประยุกต์ในการดำเนินชีวิตปัจจุบัน เนื่องจากยังคงมี ความผูกพันกับแนวคิด และอุดมการณ์ของชุมชน

ในส่วนของชาวอโศก แนวคิดแนวปฏิบัติของชุมชนก็ไม่ได้เฉพาะอยู่กับสมาชิกที่อาศัยใน ชุมชนอโศกเท่านั้น ทั้งนี้เพราะยังมีกลุ่มชาวอโศก กลุ่มญาติธรรม ผู้ที่สนับสนุนแนวคิดอโศกที่ใช้ หลักของอโศกเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต แม้จะไม่ได้อาศัยหรือเป็นสมาชิกของชุมชนอโศก ชุมชนใดเลยก็ตาม

5.2 พลวัตของชุมชนทางเลือก

ปฏิบัติการชุมชนทางเลือกนอกจากจะมีอุดมการณ์และเป้าหมายในการก่อตั้งแล้ว การดำเนินกิจกรรมภายในชุมชนก็เป็นส่วนสำคัญที่ต้องพิจารณา จากการศึกษาปฏิบัติการชุมชน ทางเลือกทั้งสองแห่งพบว่าแต่ละแห่งมีพัฒนาการที่มีลักษณะเฉพาะของแต่ละชุมชนดังนี้

ชุมชนอาศรมวงศ์สนิทเป็นชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงเวลาตามสมาชิกและ สภาพสังคมภายนอก ช่วงแรกของการก่อตั้งสมาชิกในชุมชนเป็นนักกิจกรรมเพื่อสังคมต้องการใช้ ชีวิตแบบเรียบง่าย ไม่มีการกำหนดระเบียบปฏิบัติของชุมชน กิจกรรมของสมาชิกก็จะเน้นที่ การเรียนรู้และทำมาหากิน ในขณะที่นั้นความสัมพันธ์กับสังคมภายนอกของสมาชิกยังจำกัดอยู่ใน หมู่นักปฏิบัติและคนที่ต้องติดต่อกันเท่านั้น ต่อมาเข้าสู่ในยุคที่ชุมชนทำโครงการพัฒนาสังคม

จำนวนมาก สมาชิกในชุมชนก็เพิ่มขึ้นทำให้เกิดความขัดแย้งทั้งเรื่องงานและส่วนตัวเริ่มมีมากขึ้น แม้อาศรมวงศ์สนิทจะให้ความสำคัญกับการเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมตัดสินใจในชุมชนอย่างอิสระ ไม่นิยมการตั้งเกณฑ์เพื่อบังคับให้สมาชิกต้องปฏิบัติตาม แต่เพื่อความเรียบร้อยของชุมชนจึงต้องมีการสร้างกฎเกณฑ์และระเบียบในการอยู่ร่วมกัน ซึ่งวิธีสร้างระเบียบภายในอาศรมวงศ์สนิทเกิดจากการทดลองและค่อยปรับให้เป็นที่ยอมรับและเหมาะสมกับชุมชน สิ่งที่ดีจนในที่สุดก็มีธรรมนูญอาศรมวงศ์สนิทในปี พ.ศ.2542 หลักจัดการบริหารชุมชนอาศรมวงศ์สนิทที่ความคล้ายคลึงกับหลักความร่วมมือ (co-operation) ที่เป็นการบริหารจัดการในชุมชนเสาวราชซึ่งเป็นประชาธิปไตยระดับชุมชนตามแนวคิดของคานธี (Gandhi, 1962 อ้างในณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2549:56) ที่ให้ความสำคัญกับจิตสำนึกแห่งความร่วมมือกันของทุกคน ไม่ใช่ด้วยการบังคับ นอกจากนี้อาศรมวงศ์สนิทยังมีวิธีจัดการปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชนโดยการใช้พลังของที่ประชุมในการตัดสินใจ

อย่างไรก็ตามปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชนอาศรมวงศ์สนิทที่เกิดจากความคิดที่แตกต่างกันของสมาชิกก็เป็นประเด็นสำคัญภายในชุมชน โดยเฉพาะระหว่างกลุ่มที่ทำงานด้านโครงการเพื่อพัฒนาสังคม และกลุ่มที่ทำหน้าที่ในการดูแลสภาพแวดล้อมและการบริการในชุมชน ซึ่งความขัดแย้งส่วนมากจะเป็นความแตกต่างของแนวทางการปฏิบัติงาน กล่าวคือ กลุ่มนักกิจกรรมเพื่อสังคมที่ต้องการให้ชุมชนมีกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความสามัคคีหรือส่งเสริมความรู้ให้ชาวชุมชนทำร่วมกัน ขณะที่สมาชิกที่ทำงานด้านดูแลสถานที่มักไม่เห็นความสำคัญและไม่ค่อยเข้าร่วม ทำให้เกิดความบาดหมางกันขึ้น ซึ่งในประเด็นนี้สอดคล้องกับการศึกษาของ คอรีน แม็คลัฟลินและกอร์ดอน เดวิดสัน (2534) นักวิจัยที่ศึกษาชุมชนทางเลือกในซีกโลกตะวันตกมาเป็นเวลากว่า 15 ปี ที่ระบุว่าปัญหาหนึ่งที่มักพบในชุมชนทางเลือก คือ ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มที่มีจุดมุ่งเน้นต่างกัน คือ กลุ่มเป้าหมายที่มองว่าการเน้นที่กระบวนการไม่มีประสิทธิภาพและใช้เวลานานเกินไป ขณะที่กลุ่มที่เน้นกระบวนการจะให้ความสำคัญกับการได้เรียนรู้พร้อมๆ กับกระบวนการทำงานที่ละขั้นตอน

นอกจากปัญหาความขัดแย้งระหว่างกลุ่มในชุมชนแล้ว อาศรมวงศ์สนิทยังเผชิญเหตุการณ์ที่สร้างความเปลี่ยนแปลงภายในชุมชน คือ โครงการเพื่อพัฒนาสังคมออกจากพื้นที่ชุมชนพร้อมด้วยนักกิจกรรมที่ทำงานในโครงการนั้นๆ ทำให้อาศรมวงศ์สนิทต้องเผชิญปัญหา 2 ด้าน ได้แก่ การที่ชุมชนต้องสูญเสียสมาชิกเป็นจำนวนมาก แม้สมาชิกของชุมชนจะมีการเข้าออกเสมอๆ แต่การย้ายออกจากชุมชนของสมาชิกจำนวนมากและสมาชิกที่ออกจากชุมชนส่วนมากคือ

ผู้ที่ยึดมั่นอุดมการณ์ในการสร้างชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อพัฒนาสังคม ก็ส่งผลให้กระบวนการทำงานภายในชุมชนหยุดชะงักและไม่ต่อเนื่อง และอุดมการณ์ของชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงในเวลาต่อมา อีกทั้งยังทำให้สมาชิกชุมชนที่เหลือน้อยรู้สึกไม่มั่นใจและไม่มั่นคงกับการอยู่ในชุมชน ปัญหาด้านที่สอง คือ ปัญหาด้านเศรษฐกิจเนื่องจากรายได้หลักของชุมชนมาจากแหล่งทุนโครงการต่างๆของชุมชน เมื่อโครงการต่างๆไม่อยู่ในพื้นที่อีกต่อไปแล้ว รายได้ของชุมชนจึงลดลงจนเกือบจะไม่พอเพียงที่จะเป็นค่าใช้จ่ายของชุมชน นอกจากนี้ชุมชนยังต้องเผชิญกับการปรับเปลี่ยนนโยบายของมูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีปที่ต้องการให้องค์กรต่างๆภายใต้มูลนิธิสามารถพึ่งพาตัวเองให้ได้ อาศรมวงศ์สนิทในปัจจุบันจึงต้องปรับเปลี่ยนเป้าหมายขององค์กรให้เน้นที่การทำงานมากกว่าความสัมพันธ์ในแบบชุมชน เปลี่ยนเปลี่ยนวิธีการช่วยเหลือสังคมที่เหมาะสม คือ แนวคิดผู้ประกอบการทางสังคม ที่จะทำให้อาศรมวงศ์สนิทยังสามารถทำงานเพื่อรับใช้สังคมพร้อมๆกับการเลี้ยงตัวของสมาชิกชุมชนต่อไปได้

ด้านการยอมรับจากสังคมภายนอก ในช่วงที่ชุมชนทำโครงการเพื่อพัฒนาสังคมจำนวนมาก ชาวบ้านโดยรอบเห็นว่าชาวชุมชนแปลกแยกจากชาวบ้าน ทำในสิ่งที่พวกเขาไม่เข้าใจและมีความคิดที่แตกต่างจากชุมชนโดยรอบ อย่างไรก็ตามก็ตีอาศรมวงศ์สนิทก็ยังพยายามจัดกิจกรรมเพื่อเชื่อมสัมพันธ์และเผยแพร่แนวคิดการพัฒนาทางเลือกให้กับชุมชนโดยรอบ แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จมากนัก ส่วนความสัมพันธ์ชุมชนทางเลือกและองค์กรเพื่อสังคมทั้งที่อยู่ภายใต้มูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป องค์กรพันธมิตร และองค์กรเพื่อสังคมอื่นๆนั้นเป็นไปอย่างดี อาศรมวงศ์สนิทเป็นแหล่งสนับสนุนการทำงานให้กับองค์กรและชุมชนทางเลือกต่างๆ และมีการแลกเปลี่ยนความรู้และการศึกษาดูงานระหว่างกัน และพึ่งพากันในด้านต่างๆ

ในส่วนของพลวัตของชุมชนอโศกนั้น การก่อตั้งชุมชนชาวอโศกสามารถแบ่งลักษณะการก่อตั้งชุมชนได้เป็น 2 กลุ่ม (ณัฐกนก เจนสุขสถิตไพศาล, 2546:5) คือ กลุ่มที่เริ่มต้นจากการมีพุทธสถานหรือสังฆสถานก่อน เมื่อกลุ่มชาวอโศกมีความเข้มแข็งขึ้นจึงได้มีการจัดตั้งเป็นชุมชนตามมา และกลุ่มที่เกิดจากการรวมตัวกันทำกิจกรรมจนเข้มแข็งของชาวอโศก จนรวมกลุ่มตั้งเป็นชุมชนขึ้น จากนั้นจึงได้ก่อตั้งพุทธสถานเพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจ

ในช่วงแรกของการรวมกลุ่มชาวอโศกนั้น ระเบียบปฏิบัติและฐานะของชาวอโศกยังไม่เป็นรูปเป็นร่าง ต่อมาเมื่อมีชาวอโศกมาอยู่รวมกันมากขึ้น จึงได้มีการกำหนดรูปแบบที่ชัดเจน ซึ่งระเบียบปฏิบัติของชุมชนอโศกจะมีพื้นฐานจากคำสอนทางพุทธศาสนา

ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในชุมชน ชาวอโศกจะใช้กระบวนการกลุ่มในการแก้ไข การตัดสินใจปัญหาทำโดยนำหลักธรรมในการอยู่ร่วมกันเป็นหลักยึด นอกจากนี้ยังมีการป้องกันการเกิดปัญหาโดยมีวิธีการอบรมสั่งสอนธรรมะทั้งทางตรง คือ การเทศน์สั่งสอนจากสมณะ และทางอ้อม คือ จากการสนทนาธรรมกับสมาชิกคนอื่น ๆ จากการทำงาน และจากสื่อของชุมชน เช่น หนังสือ วารสาร วิทยุชุมชน เป็นต้น

ด้านความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนอโศกในพื้นที่ต่างๆ มีความสัมพันธ์ในแง่การมีอุดมการณ์ เป้าหมายและวิถีปฏิบัติเหมือนกันแล้ว ชุมชนอโศกต่างๆยังมีความสัมพันธ์ในการช่วยเหลือเกื้อกูล ทั้งด้านบุคลากร เงินทุน สิ่งของ และเชิงเศรษฐกิจที่มีการแลกเปลี่ยนผลผลิตหรือสินค้าในชุมชน เพื่อกระจายสินค้าให้เกิดความหลากหลาย และแลกเปลี่ยนผลผลิตที่ชุมชนตนเองผลิตไม่ได้ นอกจากนี้ชุมชนอโศกยังมีการจัดงานประเพณีในชุมชนต่างๆ ซึ่งทำให้ชาวอโศกจากแต่ละชุมชน ได้ไปมาหาสู่ระหว่างกัน ได้แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ชีวิตและการปฏิบัติธรรมระหว่างชาวอโศก

ในส่วนตัวความสัมพันธ์และการยอมรับจากสังคมภายนอก เนื่องจากชุมชนอโศกได้สร้างวิถีปฏิบัติจนมีความเข้มแข็ง จนประสบความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม ประกอบกับในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจในช่วงปี 2540 ชุมชนอโศกแทบไม่ได้รับผลกระทบ (Sangsehanat, 2004) ทำให้ชุมชนอโศกกลายเป็นกรณีตัวอย่างของรัฐบาลในการเป็นแนวทางการพัฒนาสังคมทางเลือก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเป็นต้นแบบทางเศรษฐกิจเพื่อแก้ปัญหาภาวะหนี้สิน

อย่างไรก็ตาม แนวทางปฏิบัติและคำสอนของชุมชนอโศกที่แตกต่างจากสังคมกระแสหลัก ก็มีส่วนให้ชุมชนมีปัญหาการยอมรับจากสังคมภายนอกเช่นกัน เช่น กรณีสมาชิกเครือข่ายอโศกในจังหวัดสงขลาที่ต้องการนำเสนอและเผยแพร่แนวคิดเศรษฐกิจทางเลือกเพื่อช่วยแก้ปัญหาหนี้สินของเกษตรกรในพื้นที่ แต่เนื่องจากปัญหาอคติและความขัดแย้งทางศาสนา ทำให้การร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนเป็นไปได้ยาก ทางกลุ่มจึงต้องหาทางออกโดยการเปลี่ยนชื่อเป็น กลุ่มเกษตรอินทรีย์วิถีไท เพื่อดำเนินกิจกรรมต่อไปได้ (सानิจจ์ วิริยะกิจสุนทร, 2552) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าทำ ในบางครั้งอัตลักษณ์ของชาวอโศกก็เป็นอุปสรรคในการสร้างความสัมพันธ์กับสังคมภายนอกการดำเนินงานและเผยแพร่แนวคิดของชาวอโศกเช่นกัน

5.3 การวิเคราะห์ชุมชน

การสร้างชุมชนให้มีพลังและสามารถดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องนั้น ต้องอาศัยปัจจัยหลายประการ จากการศึกษาชุมชนทางเลือกของคอรีน แม็คคลีฟลินและกอร์ดอน เดวิดสัน(2534) ได้ข้อสรุปของการสร้างชุมชนทางเลือกให้ประสบความสำเร็จต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

- **กำหนดแนวคิดและเป้าหมายของชุมชนให้ชัดเจน** ชุมชนที่มั่นคงแข็งแรงเพราะมีความชัดเจนในเป้าหมายของตนเอง และต้องรักษาภาพของตนเองให้ชัดเจนที่สุด การมีเป้าหมายที่ชัดเจนจะทำให้กำหนดขอบเขตการทำงานและแนวทางได้ว่าจะทำหรือไม่ทำอะไร และจะทำให้สมาชิกมีการรวมพลังทำงานให้ประสบความสำเร็จเช่น ชุมชนอโคกเป็นตัวอย่างที่ดีสำหรับกรณีนี้ เนื่องจากชุมชนอโคกมีการแสดงเป้าหมายที่ชัดเจนในการเป็นชุมชนที่ยึดหลักศาสนาในดำเนินชีวิต และมีกระบวนการคัดเลือกผู้ที่ต้องการเข้าเป็นสมาชิกอย่างเข้มงวด ทำให้ผู้ที่เข้าจะเข้าเป็นสมาชิกชุมชนต้องยอมรับและปฏิบัติตามข้อบังคับของชุมชนตั้งแต่เริ่มแรก

- **กำหนดกิจกรรมร่วมของชุมชน** การมีกิจกรรมร่วมกันภายในชุมชนจะช่วยเพิ่มแรงจูงใจและพลังให้กับสมาชิก และทำให้เกิดความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในกลุ่ม เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกให้มั่นคง สร้างความรู้สึกในความเป็นกลุ่ม ตัวอย่างของกรณีเห็นได้จากปฏิบัติการชุมชนทางเลือกทั้งสองชุมชน กล่าวคือ เพราะการทำงานในชุมชนที่มีการแบ่งหน้าที่กัน ทำให้สมาชิกชุมชนอาจไม่ได้มีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นที่ไม่เกี่ยวข้อง ทั้งสองชุมชนจึงมีการสร้างกิจกรรมเพื่อให้สมาชิกได้มีโอกาสได้ทำร่วมกัน เช่น อาศรมวงศ์สนิทจะมีวันอาศรมฯที่เปิดโอกาสให้สมาชิกที่ทำงานต่างหน้าที่กันได้มาร่วมกันทำงานเพื่อชุมชนพร้อมกัน ส่วนในกรณีชุมชนอโคกนั้น การทำวัตรเช้าและการรับประทานอาหารร่วมกันทุกวันทำให้สมาชิกได้พบปะ ได้ถามความเป็นไปของแต่ละคน และหากมีเหตุสำคัญเร่งด่วนจะได้ร่วมกันแก้ไขได้ นอกจากนี้ยังมีงานประเพณีต่างๆของชาวอโคก ที่สร้างความสัมพันธ์ในหมู่ชาวอโคกในชุมชนต่างๆ เนื่องจากเป็นโอกาสให้ชาวอโคกจากทุกชุมชนมาหาสู่ระหว่างกันก็ได้แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ชีวิตและการปฏิบัติธรรมระหว่างชาวอโคกอีกด้วย

- **ยกระดับกระบวนการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง** ควรมีการสร้างกระบวนการเพื่อรองรับปัญหาความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นภายในชุมชนอย่างเหมาะสม ซึ่งทั้งสองชุมชนเป็นตัวอย่างที่ดีของการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชน ซึ่งทั้งสองชุมชนใช้หลักการเดียวกันในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง คือ พลังของกลุ่มผ่านการประชุมชุมชน ในกรณีของชุมชนอโคกนั้นมีการป้องกันการเกิดปัญหาโดยมีวิธีการอบรมสั่งสอนธรรมะทั้งทางตรง คือ การเทศน์สั่งสอนจาก

สมณะ และทางอ้อม คือ จากการสนทนาระหว่างสมาชิกคนอื่นๆ จากการทำงาน และจากสื่อของชุมชน เช่น หนังสือ วารสาร วิทยุชุมชน เป็นต้น ซึ่งทำให้ลดความขัดแย้งในชุมชนได้ในระดับหนึ่ง นอกจากนี้หากชุมชนมีกระบวนการจัดการความขัดแย้งอย่างมีประสิทธิภาพแล้วก็ยิ่งทำให้สมาชิกในชุมชนได้ฝึกทักษะการรับฟังความเห็นที่แตกต่างและทำให้สมาชิกได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ จากการรับฟังนี้ด้วย

■ **การขยายตัวและสร้างเครือข่ายชุมชน** การสร้างเครือข่ายชุมชนทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ซึ่งกันและกันของแต่ละชุมชน ซึ่งจะช่วยสร้างความแข็งแกร่งในกรณีของชุมชนอโคทมีการติดต่อ ประสานงาน ช่วยเหลือ แลกเปลี่ยน ระหว่างชาวอโคทด้วยกันทั้งในระดับชุมชนต่อชุมชน หรือในหมู่กลุ่มญาติธรรมเพื่อทำกิจกรรมประสานกันเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็ง ซึ่งชาวอโคทเรียกเครือข่ายของตนเองว่าเครือข่าย (Pyramidal Web) เป็นการสานใยที่มีรูปร่างจากยอดไปถึงฐาน สานถึงเนื้อในจิตวิญญาณ การสร้างเครือข่ายดังกล่าวถือเป็นกลยุทธ์หนึ่งที่ทำให้ชุมชนอโคทอยู่รอดมาได้จนถึงทุกวันนี้ (สุรเชียร จักรธรานนท์, 2550:132)

ในกรณีของชุมชนอาศรมวงศ์สนิทก็มีการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนทางเลือกอื่นๆ ทั้งในด้านการศึกษาดูงานและการจัดอบรมเพื่อเผยแพร่แนวคิดชุมชนทางเลือก เช่น การจัดอบรมหมู่บ้านนิเวศน์ และประสานงานกับองค์กรเพื่อสังคมต่างๆ ในฐานะที่อาศรมวงศ์สนิทเป็นแหล่งสนับสนุนการทำงานให้กับองค์กรเหล่านั้น ความสัมพันธ์ดังกล่าวทำให้อาศรมวงศ์สนิทได้รับประโยชน์เพราะสามารถพึ่งพาชุมชนและองค์กรต่างๆ เหล่านี้ในการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของชุมชนได้

การสร้างเครือข่ายชุมชนให้เข้มแข็งถือเป็นสิ่งสำคัญมาก โรเบิร์ต กิลแมน (อ้างในคอรีน แม็คคลีฟลินและกอร์ดอน เดวิดสัน(2534:174) กล่าวว่า เราควรจะมองให้แต่ละชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม และตระหนักให้มากกว่า ถ้าชุมชนเหล่านี้ยังไม่สามารถเป็นเครือข่ายเกื้อหนุนกันได้แล้ว ขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคมที่แท้จริงก็ยังไม่เกิดขึ้นแน่นอน

นอกเหนือจากปัจจัยที่ทำให้ชุมชนทางเลือกประสบความสำเร็จข้างต้นตามที่ คอรีน แม็คคลีฟลินและกอร์ดอน เดวิดสัน(2534) ระบุไว้แล้ว จากการศึกษาชุมชนทางเลือกทั้งสองแห่งทำให้ได้ปัจจัยอื่นๆ ที่ทำให้ชุมชนทางเลือกเติบโต ได้แก่

■ **ระบบเศรษฐกิจที่เข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตนเองได้** การจัดการเศรษฐกิจภายในชุมชนเป็นสิ่งที่สำคัญของการที่ชุมชนจะสามารถดำเนินต่อไปตามวัตถุประสงค์ได้ ซึ่ง

เศรษฐกิจนั้นไม่ได้หมายถึงเงินหรือรายได้เพียงอย่างเดียว แต่รวมถึงความสามารถของชุมชนในการจัดสวัสดิการเลี้ยงดูสมาชิกได้อีกด้วย (นฤมล ไพบูลย์สิทธิคุณ. สัมภาษณ์. 2 กรกฎาคม 2555) ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจเป็นส่วนสำคัญของความอยู่รอดของชุมชน เช่นกรณีของชุมชนอโศกมีระบบเศรษฐกิจที่เข้มแข็ง สามารถเลี้ยงตนเองได้โดยอาศัยพึ่งพาทักษะจากภายนอกน้อยมาก ทำให้ชาวอโศกดำเนินกิจกรรมที่สอดคล้องกับอุดมคติและความเชื่อของตนต่อไปได้โดยไม่ถูกบีบบังคับให้ต้องเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสสังคมภายนอก ดังนั้นชุมชนที่จะดำเนินการอย่างต่อเนื่องจึงต้องมีการจัดสวัสดิการให้สมาชิกจนสามารถปฏิบัติตามวิถีชุมชนเพื่อให้ถึงเป้าหมายที่ตั้งไว้โดยไม่ต้องวิตกกังวลเรื่องการกินการอยู่และการถูกบีบบังคับจากความจำเป็นทางเศรษฐกิจ ซึ่งระบบเศรษฐกิจที่เข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้นั้น ตรงกับหลักความพอเพียงในตัวเอง (self sufficiency) ในแนวคิดการสร้างหมู่บ้านที่สมบูรณ์พร้อมของคานธี (Gandhi, 1962 อ้างในณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2549:55) ที่ชุมชนจะต้องสามารถผลิตปัจจัยยังชีพได้อย่างพอเพียง โดยเฉพาะอาหารและเสื้อผ้า หากชุมชนสามารถบริหารจัดการผลผลิตเหล่านี้ได้ด้วยตัวเอง ก็จะสร้างพลังคุ้มกันตัวเองเพียงพอที่จะต่อต้านและป้องกันตนเองจากการครอบงำจากภายนอกได้

▪ **การถ่ายทอดความคิดและอุดมการณ์ไปยังสมาชิกรุ่นใหม่** การถ่ายทอดอุดมการณ์ของชุมชนไปยังสมาชิกรุ่นใหม่ในชุมชนถือเป็นสิ่งสำคัญมากในการรักษาชุมชนไว้ ทำได้โดยการสร้างกระบวนการถ่ายทอดให้คนรุ่นปัจจุบันและอนาคต เป็นการการผลิตซ้ำจิตสำนึก (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2540:78-84) ชุมชนอโศกถือเป็นตัวอย่างที่เด่นชัดกรณีนี้ เนื่องจากมีการถ่ายทอดอุดมการณ์ของชุมชนผ่านระบบการศึกษาที่จัดขึ้นอย่างสอดคล้องกับเป้าหมายและวิถีปฏิบัติของชุมชน การจัดการศึกษาของชุมชนอโศกมีครอบคลุมตั้งแต่ชั้นเด็กเล็กจนถึงการเรียนการสอนในระดับเทียบเท่าอุดมศึกษา และระบบการเรียนรู้ในชุมชนเอง เช่น การฟังเทศน์จากสมณะในชุมชน การสนทนาธรรมระหว่างชาวชุมชน การเรียนรู้จากการทำงานและประกอบกิจวัตรประจำวัน รวมทั้งผ่านสื่อต่างๆ ได้แก่ หนังสือ วารสาร วิทยุภายในของชุมชนอโศก ซึ่งเป็นการต่อยอดอุดมการณ์และแนวทางการปฏิบัติตัวอย่างเหมาะสมให้กับสมาชิก ทำให้สมาชิกมีจุดมุ่งหมายและรู้ว่าควรปฏิบัติตนอย่างไรตลอดเวลาเพื่อสืบทอดอุดมการณ์ต่อไป เพราะคนรุ่นที่สองต้องเผชิญกับสังคมกระแสหลัก ถ้าไม่มีการสืบทอดก็อาจจะเปลี่ยนแนวคิดได้

▪ **ผู้นำ** เป็นส่วนสำคัญในการกำหนดทิศทาง เป็นศูนย์รวม และแก้ปัญหาของชุมชน จากการศึกษาชุมชนอโศกพบว่า ผู้นำ ได้แก่ สมณะโพธิรักษ์ ซึ่งเป็นผู้นำเพียงผู้เดียวของชาวอโศก ตั้งแต่ก่อตั้งจนถึงปัจจุบันเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของบรรดาชาวอโศก มีความสำคัญสูงสุดในฐานะที่เป็น พ่อ ของชาวอโศกทุกคนและมีบทบาทในการกำหนดแนวคิดแนวปฏิบัติและคุณค่าทาง

จริยธรรมสำหรับชาวอโศก ในส่วนของอศรมวงศ์สนิทน์ผู้นำที่เข้มแข็งก็มีส่วนสำคัญในการรักษาชุมชนไว้ เพราะถึงจะมีระเบียบ มีเกณฑ์ (เช่นธรรมนุญ) แต่ถ้าไม่มีคนเชื่อฟังหรือปฏิบัติตาม ก็ไม่ได้ผล จะเห็นได้จากยุคที่ชุมชนอศรมวงศ์สนิทน์มีผู้นำที่เข้มแข็ง การดำเนินงานและทิศทางของชุมชนก็จะชัดเจนมีการบังคับใช้ระเบียบอย่างมีประสิทธิภาพ

บทที่ 6

การวิเคราะห์และข้อเสนอแนะ

6.1 การวิเคราะห์

6.1.1 แนวคิดปฏิบัติการชุมชนทางเลือก

แนวคิดปฏิบัติการชุมชนทางเลือกเน้นที่การให้ความสำคัญกับชุมชนในฐานะเป็นฐานของการสร้างอุดมการณ์ และคุณภาพของมนุษย์ ผ่านกระบวนการใช้ชีวิตในรูปแบบชุมชนที่ทำให้สมาชิกได้พัฒนาทักษะการใช้ชีวิต การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกัน ชุมชนเป็นแหล่งสนับสนุนในการดำเนินกิจกรรมของสมาชิก โดยเฉพาะกิจกรรมทางเลือกที่หลีกเลี่ยงจากแนวทางตามกระแสหลัก

จากการศึกษาแนวคิดของชุมชนทางเลือก พบว่า ความหมายของชุมชนจะให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ ความรู้สึกผูกพันและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสมาชิก การมีประโยชน์สุข มีอุดมการณ์ร่วมกัน มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน มีความตระหนักในเอกลักษณ์ของชุมชน มากกว่าจะเน้นการกำหนดตายตัวทางด้านพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ว่าสมาชิกจะต้องอยู่ในที่เดียวกันหรืออยู่ใกล้กันเท่านั้น เช่น ในกรณีของชุมชนอาศรมวงศ์สนิท ที่สมาชิกชุมชนบางคนต้องเดินทางหรือทำงานนอกพื้นที่ชุมชน หรือแม้แต่เมื่อแยกออกจากชุมชนไป แต่ก็ยังคงมีความผูกพันและมีแนวทางปฏิบัติติดตามหลักของชุมชนในชีวิตประจำวัน ตามแนวคิด “ชุมชนทางกาย ชุมชนทางใจ”

สิ่งสำคัญที่เป็นพื้นฐานที่ทำให้ชุมชนทางเลือกสามารถก่อตัวได้ คือ อุดมการณ์หรือแนวคิดในการก่อตั้งชุมชนที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่มกัน ซึ่งอุดมการณ์และจุดมุ่งหมายของชุมชนทางเลือกแต่ละแห่งก็จะแตกต่างกันออกไป ตามความสนใจและความจำเป็นของกลุ่มผู้ก่อตั้งและสมาชิกที่เข้าร่วมในชุมชน

อย่างไรก็ดี อุดมการณ์ในการก่อตั้งและจุดมุ่งหมายของสมาชิก ก็อาจไม่เพียงพอที่จะทำให้ชุมชนสามารถดำเนินการอย่างต่อเนื่องได้ แต่ละชุมชนจำเป็นต้องสร้างอุดมคติให้กลายเป็นสิ่งที่จับต้องได้ เช่น กฎระเบียบ การบริหารจัดการ ความสัมพันธ์ทางสังคม และการขยายแนวคิดของชุมชนออกสู่สังคมภายนอก ดังเช่น ชุมชนอาศรมวงศ์สนิทและชุมชนอโศกที่ทั้งสองชุมชนมีการกำหนดรูปแบบการอยู่ร่วมกัน สร้างกระบวนการสื่อสาร กระบวนการเรียนรู้ ซึ่งนอกจากจะช่วยให้การอยู่ร่วมกันและการทำงานในชุมชนมีความราบรื่นแล้ว ก็ยังเป็นการสร้างความเข้าใจและการ

เรียนรู้จุดมุ่งหมายของชุมชนให้สมาชิกเข้าใจได้ง่ายขึ้นและเป็นการตอกย้ำให้สมาชิกยึดมั่นในอุดมการณ์ของชุมชนอีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Kasper (2008) ที่ว่า การสร้างชุมชนให้มีความยั่งยืนได้ ต้องประกอบทั้งอุดมการณ์และการปฏิบัติของชุมชน

การดำเนินการของชุมชนทางเลือกจึงต้องให้ความสำคัญกับการจัดระบบและการดำเนินกิจกรรมของชุมชนเพื่อการดำเนินกิจกรรมเหล่านี้จะส่งผลให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ชุมชนตั้งไว้ แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนที่ให้ความสำคัญกับการปฏิบัติภายในชุมชน ได้แก่ แนวคิดชุมชนนักปฏิบัติ (communities of practice) (Lave และ Wenger อ้างใน Tanabe Shigeharu, 2009) ที่เน้นกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ของคนที่มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้หรือมีปฏิบัติการร่วมกัน มีกาสร้างกระบวนการเพื่อรองรับปัญหาความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นภายในชุมชนอย่างเหมาะสมที่นอกจากจะเพื่อการแก้ไขปัญหาแล้วยังมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันอีกด้วย

จากการศึกษาทั้งแนวคิดและกรณีศึกษาของชุมชนทางเลือก สามารถกำหนดความหมายและองค์ประกอบของชุมชนทางเลือก ได้ดังนี้

6.1.2 ปฏิบัติการชุมชนทางเลือก (Alternative Communities in Practice) หมายถึง ชุมชนที่มีเป้าหมายหรืออุดมการณ์ในการก่อตั้งในการหลีกเลี่ยงวิถีทางของการพัฒนากระแสหลัก โดยสร้างทางเลือกในการใช้ชีวิตให้กับสมาชิกชุมชนและอาจขยายผลไปสู่สังคมภายนอก การสร้างชุมชนนอกจากจะต้องมีการกำหนดเป้าหมายหรือวิสัยทัศน์ร่วมกัน ยังต้องมีแนวทางปฏิบัติหรือระเบียบกฎเกณฑ์ภายในชุมชนเพื่อทำให้ชุมชนสามารถบรรลุเป้าหมายหรืออุดมการณ์ที่ตั้งไว้การ นอกจากนี้ การดำเนินการของชุมชนทางเลือกยังมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงจากประสบการณ์ของสมาชิกและสถานการณ์ต่างๆ เช่น ในกรณีของชุมชนอาศรมวงศ์สนธิ ซึ่งในประเด็นนี้ งานวิจัยของ Jansson และ Rodhe (2009) ได้ระบุว่าอุดมการณ์และวิถีปฏิบัติของชุมชนจะมีการปรับเปลี่ยนโดยจะมีความใกล้เคียงกับแนวคิดและทฤษฎีในช่วงแรก แต่ระยะต่อมาหลักการปฏิบัติต่างๆ จะเปลี่ยนแปลงไปตามสมาชิก ประสบการณ์และสภาพความเป็นจริงมากขึ้น ซึ่งโครงสร้างการจัดการภายในของแต่ละชุมชนนั้นต้องออกแบบให้เหมาะกับสมาชิก

ดังนั้น ปฏิบัติการชุมชนทางเลือกจึงเน้นที่หลัก “ปฏิบัติการ” และ “แรงจูงใจ/ความตั้งใจ/อุดมการณ์ร่วม” มากกว่าจะเน้นที่การมี “ชุมชน” และ “สมาชิก” ที่ยั่งยืนถาวร ประเด็นนี้มีการถกเถียงกันมานานและยังเป็นคำถามปลายเปิดอยู่ว่าการหมุนเวียนเปลี่ยนไปของสมาชิกหรือการที่ชุมชนไม่ได้มีพื้นที่หรือสมาชิกที่ถาวรนั้นจะมีผลต่อปฏิบัติการชุมชนทางเลือกหรือไม่ (Kantor

1972:215-217) ข้อค้นพบจากการศึกษาชุมชนอโศกและชุมชนอาศรมวงศ์สนิทน์ชี้ให้เห็นว่า ชุมชนอโศกมีความมั่นคงในฐานะชุมชนที่มีทั้งพื้นที่ สมาชิก และปฏิบัติการ รวมทั้งมีการคัดเลือก สมาชิกและอบรมบ่มเพาะสมาชิกอย่างเคร่งครัด ในขณะที่ชุมชนอาศรมวงศ์สนิทน์ แม้จะมี ขึ้น-ลง มีพลวัตและการปรับเปลี่ยนสมาชิก โครงสร้าง และการดำเนินงาน แต่ก็ยังรักษาปฏิบัติการ ไว้ และแม้จะมีแนวโน้มจะแปรสภาพไปเป็นผู้ประกอบการทางสังคมในอนาคต แต่ “ชุมชน” นี้ก็ ยังคงดำรงอยู่เป็น “ชุมชนทางใจ” รวมทั้งเป็นแหล่งที่นักกิจกรรมและนักแสวงหาสามารถจะเข้ามา เรียนรู้และเพิ่มพูนแรงบันดาลใจ สร้างความมั่นใจเกี่ยวกับความเป็นไปได้ที่จะมีวิถีทางเลือกจาก แนวทางการพัฒนากระแสหลัก

องค์ประกอบของแนวคิดปฏิบัติการชุมชนทางเลือก (Alternative Communities in practice) ประกอบด้วย

ชุมชน (Community) คือ การรวมตัวหรือรวมใจกันของสมาชิกที่มีความสัมพันธ์ กันอย่างสนิทสนม มีความผูกพัน มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ซึ่งการเป็นชุมชนนี้ไม่ถูก จำกัดในด้านพื้นที่หรือสมาชิก

แรงจูงใจหรือความตั้งใจ (Intention) ปฏิบัติการชุมชนทางเลือกต้องมี เป้าหมายร่วมกันและทำกิจกรรม สมาชิกมีความชัดเจนในเป้าหมายในการดำเนินชีวิต

การปฏิบัติ (Practice) คือ เกณฑ์ ระเบียบ หรือวิธีปฏิบัติที่สอดคล้องเป้าหมาย และอุดมการณ์ที่ตั้งไว้ของชุมชน รวมทั้งจะเป็นสิ่งที่นำพาชุมชนให้บรรลุถึงเป้าหมาย ระเบียบปฏิบัตินี้จะต้องเหมาะสมกับสมาชิกของแต่ละชุมชน

6.1.3 ปฏิบัติการชุมชนทางเลือกกับการเป็นทางเลือกของการพัฒนา

แนวคิดการพัฒนามีการเปลี่ยนแปลงความหมายและจุดมุ่งเน้นไปตามแต่ละช่วงสมัย จากที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาให้ทันสมัยตามรูปแบบตะวันตกที่แพร่หลายไปยังประเทศต่างๆ จนกลายเป็นแนวคิดการพัฒนาระแสหลักซึ่งก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา จนเกิดแนวคิดที่ตั้ง คำถามกับการพัฒนาดังกล่าวว่าเป็นการพัฒนาที่ถูกต้องหรือไม่ และพยายามค้นหาทางเลือกการ พัฒนาในรูปแบบอื่นๆ ในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยให้ความสำคัญกับสังคม ชุมชน มนุษย์ และการ รักษาสิ่งแวดล้อม

การเกิดขึ้นของปฏิบัติการชุมชนทางเลือกก็เป็นหนึ่งในการพยายามค้นหาทางเลือกในการพัฒนา ซึ่งสิ่งที่ปฏิบัติการชุมชนทางเลือกให้ความสำคัญอยู่ที่การพัฒนาสมาชิกชุมชนให้มีคุณสมบัติที่พึงปรารถนา ซึ่งจะส่งผลต่อการสร้างสังคมตามอุดมคติที่คาดหวังไว้ ปฏิบัติการชุมชนทางเลือกมีแนวทางการคิด คือ

1. การพัฒนามนุษย์ แม้ปฏิบัติการชุมชนทางเลือกแต่ละแห่งจะมีอุดมการณ์และเป้าหมายที่แตกต่างกัน แต่ก็มีคามเหมือนกันแง่ของการให้ความสำคัญในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ พัฒนาทักษะและหลักการดำเนินชีวิตร่วมกัน การดำรงความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ ในแง่นี้ ปฏิบัติการชุมชนทางเลือกจึงเป็นการพัฒนาแบบมนุษยนิยม

2. การพัฒนาด้านสังคม การอยู่ร่วมกันในแบบชุมชนจะสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกัน ให้แน่นแฟ้น สร้างความไว้วางใจ การสื่อสารระหว่างกัน มีการเสริมสร้างกำลังใจให้แก่กันและกัน พัฒนาทักษะการอยู่ร่วมกับผู้อื่น พัฒนาภาวะผู้นำและการรับฟังความเห็นของผู้อื่น ฝึกให้คิดเรื่องส่วนรวม เกิดความเสียสละ การใช้ชีวิตในชุมชนทำให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ มากขึ้น ในแง่นี้ ปฏิบัติการชุมชนทางเลือกเป็นแนวทางแบบชุมชนนิยม

3. การให้ความสำคัญเรื่องธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ชุมชนทางเลือกมักให้ความสำคัญกับระบบนิเวศ เพราะมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัว และตระหนักว่าหากสิ่งแวดล้อมถูกทำลายจะส่งผลกระทบต่ออย่างมหาศาลกับสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ในแง่นี้ ปฏิบัติการชุมชนทางเลือกเป็นแนวทางแบบธรรมชาตินิยม

ดังที่กล่าวแล้วว่าในหลายประเทศ ชุมชนทางเลือกที่ก่อตั้งใหม่มีจำนวนเพิ่มขึ้น อีกทั้งยังรวมตัวกันเป็นกลุ่ม สร้างเครือข่าย และเผยแพร่ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับการก่อตั้ง ดังเช่น เครือข่าย Fellowship for Intentional Community

การขยายตัวและสร้างเครือข่ายชุมชน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ซึ่งกันและกันของแต่ละชุมชน ซึ่งจะช่วยสร้างความเข้มแข็ง อีกทั้งยังทำให้แต่ละชุมชนรู้สึกว่าการตัดสินใจที่จะดำเนินชีวิตในรูปแบบที่แตกต่างจากสังคมกระแสหลักและพยายามเสนอทางเลือกให้สังคมไม่ได้ทำอย่างโดดเดี่ยว แต่มีเครือข่ายชุมชนมากมายที่คิดเช่นเดียวกัน ซึ่งหากชุมชนสามารถขยายเครือข่ายไปได้ การสร้างสังคมใหม่ของชุมชนอาจจะเกิดขึ้นได้จริง

อย่างไรก็ตาม บางครั้งการที่แนวคิดการพัฒนาระบบต่าง ๆ ได้รับความสนใจจากสังคมภายนอกเพิ่มมากขึ้น ก็อาจทำให้มีการนำแนวคิดเหล่านั้นไปใช้แบบแยกส่วน หรือเพื่อประโยชน์ระยะสั้น เช่น การที่บางหน่วยงานของรัฐบาลหันมาสนใจแนวคิดโดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจของชุมชนออกไปใช้ เป็นวิธีการหนึ่งของการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ อาจเป็นเพียงวิธีการทางแก้ปัญหาเฉพาะส่วน โดยที่ไม่ได้มองภาพรวมว่าเศรษฐกิจของชุมชนนั้นไม่ได้มีเพียงมิติเศรษฐกิจหรือการหาอยู่หากินเท่านั้น แต่ครอบคลุมทุกมิติ คือมีสถานะเป็นชีวิตองค์รวมที่กำกับโดยศีลธรรมและเน้นปฏิบัติการชุมชนที่เป็นทางเลือกออกจากการพัฒนาระบบหลัก การทำเช่นนี้อาจทำให้เกิดคำถามว่าแนวคิดกระแสนี้จะสามารถเป็นหนทางแก้ปัญหาจากการพัฒนาระบบหลักหรือเป็นเพียงเครื่องมือที่ช่วยเติมเต็มส่วนที่บกพร่องของการพัฒนาในระบบหลัก ซึ่งจะทำให้การเปลี่ยนกระบวนทัศน์จากการพัฒนาระบบหลักที่ครอบงำสังคมอยู่ เป็นไปได้ยากยิ่งขึ้น

แม้ว่าการปรับกระบวนทัศน์เกี่ยวกับการพัฒนาที่ครอบงำสังคมอยู่ในขณะนี้จะเป็นเรื่องที่ไม่ถ่วงน้ำหนัก การพัฒนาระบบทางเลือกไม่สามารถเข้าไปแทนที่หรือปรับเปลี่ยนโครงสร้างระบบใหญ่ได้ในทันที แต่อย่างน้อยแนวคิดและปฏิบัติการการพัฒนาทางเลือกดังกล่าวก็จะช่วยชะลอความเสียหายที่เกิดขึ้น และเป็นการค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงทัศนคติ วิธีการคิด และการใช้ชีวิตของคนในรุ่นต่อไปได้

6.2 ข้อเสนอแนะ

ผลจากการศึกษาแสดงให้เห็นแนวคิดการก่อตั้งชุมชนทางเลือก ผลิตของชุมชน วิถีปฏิบัติ จุดแข็งและจุดอ่อนของปฏิบัติการชุมชนทางเลือกจากกรณีศึกษาที่มีความแตกต่างกันหลายด้านตามบริบทชุมชน ผู้คนที่อาศัยและสภาพแวดล้อม ซึ่งสามารถใช้เป็นตัวอย่างสำหรับชุมชนทางเลือกอื่นๆให้นำมาประยุกต์และใช้เป็นบทเรียน ในส่วนของสังคมภายนอก ตัวอย่างชุมชนทางเลือกทั้งสองอาจเป็นแรงบันดาลใจให้กับผู้ที่ต้องการค้นหาแนวทางการดำเนินชีวิตนอกเหนือจากการเดินตามการพัฒนาระบบหลัก

ข้อเสนอแนะเพื่อศึกษาครั้งต่อไป

1. ควรจะมีการศึกษาวิจัยเพื่อติดตามพัฒนาการและผลิตของชุมชนทางเลือกในประเทศไทย เนื่องจากการวิจัยนี้มีข้อจำกัดด้านระยะเวลา แต่การดำเนินงานของปฏิบัติการชุมชน

ทางเลือกทั้งสองแห่งยังคงมีอย่างต่อเนื่อง จึงควรมีการศึกษาพลวัตของทั้งสองชุมชน โดยประเด็นที่น่าสนใจกรณีอาศรมวงศ์สนิท คือ การปรับแนวคิดจากการเป็นชุมชนทางเลือกมาเป็นผู้ประกอบการทางสังคม ซึ่งควรจะมีการศึกษาติดตามว่าการปรับเปลี่ยนนี้จะส่งผลต่อชุมชนอาศรมวงศ์สนิทอย่างไรบ้าง ขณะที่ชุมชนอโศกมีความน่าสนใจในการศึกษาผลของการนำแนวคิดของชุมชนโดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจไปใช้ในสังคมภายนอกว่าสามารถปฏิบัติจริงได้มากน้อยแค่ไหน และมีความสำเร็จหรือมีอุปสรรคประการใด รวมทั้งอิทธิพลของสังคมภายนอกส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนอย่างไรบ้าง นอกจากนี้ ยังมีชุมชนทางเลือกที่ก่อตั้งขึ้นใหม่เช่น ชุมชนพันพรรณ ในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งอันที่จริงแล้ว ผู้ที่ก่อตั้งก็เป็นผู้ที่เคยร่วมปฏิบัติการชุมชนทางเลือกอาศรมวงศ์สนิท ดังนั้น จึงควรจะมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่เหล่านี้

2. ควรจะมีการศึกษาวิจัยในเชิงแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชนทางเลือก (โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เป็นชุมชนก่อตั้ง) ในประเทศไทย เพราะจากการทบทวนเอกสาร พบว่ามีงานเชิงวิชาการเกี่ยวกับเรื่องนี้เป็นจำนวนมากโดยเฉพาะในประเทศที่พัฒนาแล้ว ซึ่งงานเหล่านี้ก็มีการสืบสาวในเชิงประวัติศาสตร์ การแยกประเภท การวิเคราะห์ชุมชนในประเด็นต่างๆ อย่างละเอียด แต่ในประเทศไทย มุมมองในเชิงสังคมศาสตร์ต่อชุมชนทางเลือกเหล่านี้ยังมีจำกัดมาก

3. ควรจะมีการศึกษาการแพร่ขยายอุดมการณ์และวิถีปฏิบัติของปฏิบัติการชุมชนทางเลือกต่อสังคมภายนอกว่ามีพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง เพราะที่ผ่านมาชุมชนทางเลือกเหล่านี้ถูกมองว่าเป็นกลุ่มคนที่ต้องการจะถอยหลังเข้าคลอง หรือปฏิเสธที่จะถูกกลืนไปกับสังคมกระแสหลัก ในภาษาอังกฤษมีการเรียกชุมชนเหล่านี้ว่าเป็น “ขบวนการถอยถอย” (Withdrawal movements) ไปจนกระทั่งถึง “ผู้ปลีกตัว” (Isolationists) หรือแม้แต่ “ผู้หนีโลก” (Escapists) แต่อันที่จริงแล้ว ปฏิบัติการชุมชนทางเลือกนั้นมีส่วนตั้งคำถามและสร้างนิยามความหมายใหม่ต่อการพัฒนา ความเป็นชุมชน หรือแม้แต่เป้าหมายของการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์ ดังนั้น การศึกษาวิจัยในอนาคตควรจะเน้นปฏิบัติการชุมชนทางเลือกในฐานะที่เป็นผู้เล่น (actor) และผู้สร้างการเปลี่ยนแปลง (change agent)

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กนกศักดิ์ แก้วเทพ.การศึกษาทางเลือก : การศึกษาบุญนิยมของชาวอโศก.วารสารโพธิวิสัย (กันยายน 2553) : 111-142.
- กนกศักดิ์ แก้วเทพ.ชุมชนศรัทธาอโศก จังหวัดศรีสะเกษ.ใน ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ บก., สวัสดิการโดยภาคชุมชน(2)กลุ่มผลิตภัณฑ์, หน้า 191-237.กรุงเทพฯ : ศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจการเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- กนกศักดิ์ แก้วเทพ.ชุมชนแห่งการให้ : กรณีศึกษาชุมชนชาวอโศก.ใน กนกศักดิ์ แก้วเทพ บก., มรรควิธีเศรษฐกิจการเมือง(3):เศรษฐกิจการให้, หน้า 43-78.กรุงเทพฯ : คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552.
- กาญจนา แก้วเทพ.การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน:โดยถือมนุษย์เป็นศูนย์กลาง.กรุงเทพฯ: สภาคาทอลิก แห่งประเทศเพื่อการพัฒนา,2538.
- กิตติกร สุนทรานุรักษ์.การพัฒนาชุมชนพึ่งตนเอง กรณีศึกษาชุมชนศรัทธาอโศก. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- กิริณา ทองอ่อน. การพัฒนาโครงการที่อยู่อาศัย Intentional Community : กรณีศึกษา โครงการบ้านมั่นคง กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาเคหะการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2553.
- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ และคนอื่นๆ.ศาสนา ความเชื่อ กับการแสวงหาสุขภาวะ.นนทบุรี : สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ, 2550.
- โกวิทย์ พวงงาม.การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น.กรุงเทพฯ:บพิธการพิมพ์,2553.
- ชัตติยา ชัตติยวรา.การก่อรูปทางอัตลักษณ์ของขบวนการเคลื่อนไหวทางศาสนา : กรณีศึกษาชุมชนสันติอโศก.ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต(การพัฒนาสังคม) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2547.

คอรีน แม็คลัฟลิน; กอร์ดอน เดวิดสัน. สถานแสงอรุณ สร้างสรรค์ชุมชนบนเส้นทางสู่สังคมใหม่. แปล
โดย พงษ์ทิพย์ สำราญจิตต์. กรุงเทพฯ : มุลนิธิโกมลคีมทอง, 2534.

จรัสเรือง ศิริวัฒน์รักษ์. การพัฒนาแบบพึ่งตนเองกับการพัฒนาในเชิงพุทธ:กรณีศึกษาชุมชนศิระชะ
อโคก.ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2542.

จิ่งเชียงฝ่าซือ. ทางเลือกที่ 3 ที่ดีกว่าทุนนิยมและคอมมิวนิสต์. ใน งานประชุมพุทธนานาชาติของ
ฝ่่ากู่ซัน ครั้งที่ 4. 18-20 มกราคม 2545 ณ สถาบันอเคดิเมีย ซินก้า นครไทเป
ไต้หวัน. 2545. อ้างถึงใน คว้นเทียน อโคกตระกูล. การบริหารโรงเรียนสัมมาศึกษา
สันตอโคก กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2548.

จิราวดี ศรีสุวรรณ. ศักยภาพของพุทธเกษตรกรรมในการพึ่งตนเองของชุมชน : กรณีศึกษาชุมชน
ปฐมอโคก จังหวัดนครปฐม.วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาพัฒนามนุษย์และ
สังคม(สหสาขาวิชา) บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.

จุไรรัตน์ แสนใจรักษ์. ชุมชนพอเพียง : ตัวอย่างชุมชนที่ประสบความสำเร็จตามปรัชญา
เศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯ: ไร่ลาาย, 2553.

ฉัตรทิพย์ นาดสุภา. แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ข้อเสนอทางทฤษฎีในบริบทต่างสังคม. กรุงเทพฯ: วิถี
วรรณ, 2544.

ฉัตรทิพย์ นาดสุภา. บ้านกับเมือง. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2540.

ชีกะฮารุ ทานาเบ. ชุมชนกับการปกครองชีวญาณ : กลุ่มผู้ติดเชื่อเฮอไอวีในภาคเหนือของไทย.
กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์กรมมหาชน), 2551.

ชุมพล ศรีรวมทรัพย์. การศึกษาชุมชนชาวอโคก จังหวัดเชียงใหม่ในฐานะรัฐและสังคมในอุดมคติ.
ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการเมืองและการปกครอง คณะรัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551.

ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์. ชุมชนศึกษา : การศึกษาชุมชนในยุคหลังสมัยใหม่ (Post modernism).
สงขลา: การผลิตเอกสารและตำรา มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2544

ณัฐกนก เจนสุขสถิตไพศาล. ยุทธศาสตร์การพัฒนาของชุมชนปทุมมอโคกกับการพัฒนาที่ยั่งยืน.

ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2546.

ทิพวัลย์ คำคง. การจัดการศึกษาที่สะท้อนแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง:กรณีศึกษาโรงเรียน

สัมมาสิกขาสันตือโคก.ปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต (หลักสูตรและการสอน)

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2551.

ฉำรงค์ แสงสุริยจันทร์. การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของเกษตรกรหลังจากผ่านโครงการฝึกอบรม

แนวทางเศรษฐกิจพอเพียง จากชุมชนราชธานีอโศก.วารสารวิจัย มช. (พฤศจิกายน 2553)

: 1088-1100.

บุญเสริม ฤทธาภิรมย์. เปิดโลกอามิต ชีวีย้อนยุค. กรุงเทพฯ : บรรณกิจเทรตติ้ง, 2535, อ้างถึงใน

ชุมพล ศรีรวมทรัพย์.การศึกษามุขมนตรีอโศก จังหวัดเชียงใหม่ในฐานะรัฐและสังคมใน

อุดมคติ. ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการเมืองและการปกครอง คณะ

รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551.

ปัทมาวดี กลกิกรม. ชุมชนในอุดมคติ.ข่าวอโศกรายปักษ์ ฉบับที่ 122 (พฤศจิกายน 2542).

ประชา หุตานัฐิตร และคนอื่นๆ. เรื่องเล่าชาวอโศก การทดลองใช้ชีวิตในชุมชนทางเลือก.

กรุงเทพฯ : สวณเงินมีมา, 2547.

ประเวศ วะสี. ศักดิ์ศรีแห่งความเป็นคน ศักดิ์ศรีแห่งการสร้างสรรค์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หมอ

ชาวบ้าน, 2540.

พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต). การพัฒนาที่ยั่งยืน.พิมพ์ครั้งที่ 5.กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, 2543.

แพรวนภา เรียงวิลาและวสันต์ ทองไทย. การจัดการเรียนการสอนเพื่อการพึ่งพาตนเอง: กรณีศึกษา

โรงเรียนสัมมาสิกขาปทุมมอโคก.วิทยาสารกำแพงแสน ปีที่7 ฉบับที่3 พฤศจิกายน-

กุมภาพันธ์ 2552:28-42.

ภัทรพร สิริกาญจน. สันตือโคก ความเป็นมาและบทบาททางศาสนาในสังคมไทย.วารสารพุทธ

ศาสนศึกษา (มกราคม-เมษายน 2544) :1-70.

- วินธรรม อโศกตระกูล.การพัฒนา รูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อการพึ่งตนเองตามแนวคิดของซาอโศก.ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2546.
- วินธรรม อโศกตระกูลและคณะ.จิตวิญญาณแห่งความสุข.กรุงเทพฯ:อุษาการพิมพ์,2549.
- วิทยากร เชียงใหม่.ศึกษานพบาทและความคิดส.ศิริรักษ์.กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์เล็ก, 2533.
- ศิริพร โชติชัชวาลกุล.อาศรมวงศ์สนิทธิสถิตไว้ในดวงใจ :3.เรียนรู้.[ออนไลน์].13 มิถุนายน 2555. แหล่งที่มา:http://www.facebook.com/notes/%E0%B8%9B%E0%B9%89%E0%B8%B2%E0%B8%9B%E0%B8%AD%E0%B8%99chotchatchawankul [2555,กรกฎาคม 6]
- ศิริพร โชติชัชวาลกุล.อาศรมวงศ์สนิทธิสถิตไว้ในดวงใจ :11.ทำบุญ.[ออนไลน์].29 มิถุนายน 2555. แหล่งที่มา:http://www.facebook.com/notes/%E0%B8%9B%E0%B9%89%E0%B8%B2%E0%B8%9B%E0%B8%AD%E0%B8%99chotchatchawankul/10150878398231227 [2555,กรกฎาคม 6]
- ศิริพร โชติชัชวาลกุล.อาศรมวงศ์สนิทธิสถิตไว้ในดวงใจ :13.ความฝัน.[ออนไลน์]. 2 กรกฎาคม 2555. แหล่งที่มา:http://www.facebook.com/notes/%E0%B8%9B%E0%B9%89%E0%B8%B2%E0%B8%9B%E0%B8%AD%E0%B8%99chotchatchawankul10150884396161227com [2555,กรกฎาคม 6]
- ศุภชัย เจริญวงศ์.ถอดรหัสการพัฒนา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดียนตุลา,2544.
- สมเกียรติ พิทักษ์กมลพร.การศึกษาศักยภาพในการพึ่งตนเองเชิงเศรษฐกิจของชุมชนปทุมมอโคก ต.พระปะโทน อ.เมือง จ.นครปฐม. ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีการบริหารสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล,2544.
- สมบัติ เขียว.แนวทางการจัดการเศรษฐกิจชุมชนของชุมชนศิระะอโคก ตำบลกระแซง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดศรีสะเกษ.ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี,2552.
- สมหมาย สาตทรัพย์.ความเข้มแข็งของชุมชนตามแนวทางพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียงของชาวพุทธ:กรณีศึกษาชุมชนศิระะอโคก อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดศรีสะเกษ. ปริญญา

- ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต(พัฒนาสังคม) คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2542.
- सानิจจ์ วิริยะกิจสุนทร.การสร้างปฏิบัติการด้านเศรษฐกิจทางเลือกของกลุ่มเกษตรกรเครือข่ายเกษตรกรอินทรีย์วิถีไท จังหวัดสงขลา.ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต(วัฒนธรรมศึกษา) สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์, 2552.
- สุดใจ พูลพานิชย์กิจ.หลักการพัฒนาเศรษฐกิจ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.
- สุชาติ สวัสดิ์ศรี.จาก“อักษรสาส์น”ถึง“สังคมศาสตร์ปริทัศน์”.ในณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ,จากอักษรสาส์นถึงสังคมศาสตร์ปริทัศน์.หน้า11-96.กรุงเทพฯ : ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2549.
- สุนิสา จำวิเศษ.ชุมชนแห่งการเรียนรู้ อาศรมวงศ์สนธิ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สวนเงินมีมา,2552.
- สุพรรณณี ไกรนรา.กระบวนการเรียนรู้สู่การจัดการแบบชุมชนพึ่งตนเอง ศึกษากรณีตำบลไม้เรียง อำเภอดงควาย จังหวัดนครศรีธรรมราช.ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช, 2546.
- สุทธิธรรม เลขวิวัฒน์.เครือข่ายชุมชนพอเพียง. กรุงเทพฯ : สถาบันวิถีทรรศน์,2549.
- สุรเกียรติ์ จักรธรานนท์.สันติอโศก:สามทศวรรษที่ท้าทาย. กรุงเทพฯ : มติชน,2550.
- สุริชัย หวันแก้ว.ทฤษฎีการพัฒนา : ข้อคิดที่ได้จากสถานการณ์วิกฤต.วารสารครุศาสตร์ (พฤศจิกายน-กุมภาพันธ์ 2542) :53-72.
- สุริชัย หวันแก้ว. “พัฒนาการ” ของความคิดเรื่อง “การพัฒนา” ในประเทศไทย.วารสารสังคมศาสตร์ (2537) :34-47.
- สุลักษณ์ ศิวรักษ์.มองไปข้างหลัง แลไปข้างหน้า.ในไฟโรจน์ จะเชิญรัมย์,มองไปข้างหลัง แลไปข้างหน้า เมื่อความชราครอบงำ.หน้า8-39.กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยามปริทัศน์, 2554.
- เสรี พงศ์พิศ.แนวคิด แนวปฏิบัติ ยุทธศาสตร์พัฒนาท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พลังปัญญา,2551.

เสรี พงศ์พิศ.วิถีชุมชนพอเพียง.กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พลังปัญญา,2552.

สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม.ชุมชนปทุมอโค.กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม, 2545.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. รายงานการติดตามประเมินผล การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ภายใต้แผนพัฒนาฯ ฉบับที่10 และติดตาม ความก้าวหน้าแรกของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่11. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2555

หมู่บ้านพลัม Thai Plumvillage.รู้จักกับหมู่บ้านพลัม.[ออนไลน์].2554.แหล่งที่มา: http://www.thaiplumvillage.org/about_plumvillage.html [2555, กุมภาพันธ์ 9]

อรศรี งามวิทยาพงศ์.กระบวนการทัศน์และการจัดการกับความยากจนในชนบทของรัฐในช่วง แผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 1-8(พ.ศ.2504-2544).ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารสังคม คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,2545.

อภิชัย พันธเสน.สังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง.กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุน สันับสนุนการวิจัย, 2549.

อานนท์ อภาภิรม.ลักษณะสังคมและปัญหาสังคมของไทย.กรุงเทพฯ:ไทยวัฒนาพานิช, 2517.

อาศรมวงศ์สนธิ.ธรรมนูญอาศรมวงศ์สนธิ.นครนายก : อาศรมวงศ์สนธิ. (เอกสารไม่ตีพิมพ์),2542.

อาศรมวงศ์สนธิ.ระเบียบปฏิบัติอาศรมวงศ์สนธิ. นครนายก : อาศรมวงศ์สนธิ. (เอกสารไม่ตีพิมพ์), มปป.

อัศจรรย์ ทองคำเจริญ.รูปแบบการทำกิจกรรมธรรมชาติเพื่อการพึ่งตนเองของกลุ่มสันติอโค: กรณีศึกษาชุมชนศิระะอโค อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดศรีสะเกษ.ปริญญาวิทยาศาสตร มหาบัณฑิต(เกษตรศาสตร์) สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542.

เฮกิลลา-โฮร์น,มาเรีย-เลนา.มองพุทธศาสนาด้วยสองตาเปิด ความเชื่อและการปฏิบัติของสันติ อโค.แปลโดยขวัญ ก่อเอง กรุงเทพฯ : ฟาอภัย, 2541.

ภาษาอังกฤษ

Biddle, W. W. The Community development Process The Rediscovery of local initiative. New York : Holt, Rinehart and Winston, 1965.

Dotson, F. Community. In Encyclopedia Dictionary of Sociology, 4th ed., pp.55. Guildford, conn.: Dushkin, 1991, อ้างถึงใน เกียรติศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. ชุมชนนิยม: ฝ่าวิกฤตชุมชนล่มสลาย. กรุงเทพฯ : ซัคเซสมี่เดีย, 2544.

Essen, J. M. Santi Asoke Buddhist Reform Movement: Building Individuals, Community, and (Thai) Society. Journal of Buddhist Ethics (2004) : 1-20.

Fellowship for Intentional Community.[online]. May 6, 2013. Available from : <http://www.ic.org> [2013, May 6]

Gandhi, M.K. Village Sawaraj. Ahmedabad 14, India : Navajivan Publishong House, อ้างถึงใน ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. สวัสดิการสังคม ในมิติกินดี อยู่ดี มีสุข มีสิทธิ. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.

Huntington, S.P. Political Modernization : American VS Europe. World Politics 18 April 1996 : pp.378-414, อ้างถึงใน สุดใจ ทูลพานิชย์กิจ. หลักการพัฒนาเศรษฐกิจ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

Jansson, S. and F. Rodhe. Challenging Growth Society-A study of Eco-villages as a strategy toward a sustainable de-growth society. Bachelor thesis in Development and International Cooperation and Human Ecology Goteborgs University, 2009.

Kasper, D. Redefining Community in the Ecovillage. Human Ecology Review (2008): 12-24.

Kanter, R. Commitment and Community: Communes and Utopias in Sociological Perspective. Cambridge: Harvard University Press, 1972.

Lave, J and E.Wenger .Situated Learning : Legitimate Peripheral Participation.
Translated b y Sakei Yutaka ,sangyo tosho ,1993 ,cited in Tanabe Shigeharu.
Imagining Communities:Anthropological Reflections.Japanese Review of Cultural
Anthropology (2009) : 4-26.

Meijering, L. Intentional Communities in Rural Spaces. Tijdschrift voor Economische en
Sociale Geografie (2007) : 42-52.

Meltzer,G. Sustainable Community : Learning from the Co-Housing model. Victoria, BC :
Trafford, 2005, อ้างถึงใน กิรณา ทองอ่อน. การพัฒนาโครงการที่อยู่อาศัย Intentional
Community : กรณีศึกษา โครงการบ้านมั่นคง กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2553.

Metcalf, W.J. From Utopian Dreaming to Communal Reality: Cooperative Lifestyles in
Australia. Sydney: University of New South Wales Press,1995.

Pieterse, J. N.Development theory (2nd edition). London : Sage,2010.

Sangsehanat, S. .An Alternative Social Development in Thailand : The Asoke Buddhist
Community .In the15th Biennial Conference of Asian Studies Association of
Australia ,29 June-2July 2004.

Sargisson, L .Living In Utopia: New Zealand's Intentional Communities. Aldershot :
Ashgate Pubicing Limited,1964.

Schehr, R. C. (editor). Dynamic Utopia: Establishing Intentional Communities As a New
Social Movement. London : Bergin & Garvey, 1997.

Shenker, B .Intentional Communities - Ideology and Alienation in Communal Societies.
London : Routledge & Kegan Paul ,1986.

Wenger, E. Community of Practice : Learning, Meaning, and Identity. Cambridge :
Cambridge University Press, 1998, อ้างถึงใน ธวัช มณีผ่อง.กระบวนการสร้างความรู้
ชายขอบในวิกฤตการณ์สุขภาพ: กรณีศึกษาสำนักทรงแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่.

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2546.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แนวคำถามสัมภาษณ์

1. ข้อมูลพื้นฐานผู้ให้สัมภาษณ์
 - 1.1 ชื่อ อายุ การศึกษา
 - 1.2 สาเหตุการเข้ามาอยู่ในชุมชน
 - 1.3 หน้าที่ความรับผิดชอบในชุมชน
 - 1.4 ระยะเวลาที่อยู่ในชุมชน
2. ข้อมูลของชุมชน
 - 2.1 ที่มาและการก่อตั้งชุมชน
แนวคิด อุดมการณ์และเป้าหมายในการก่อตั้งชุมชนคืออะไร วิธีการดำเนินการก่อตั้ง
ทำได้อย่างไร และผู้ร่วมก่อตั้งเป็นใครบ้าง และสมาชิกของชุมชนเป็นใครบ้าง
 - 2.2 วิถีชีวิตและระเบียบภายในชุมชนเป็นเช่นไร กิจกรรมและความสัมพันธ์ของสมาชิกที่
กระทำภายในชุมชนและความสัมพันธ์ต่อภายนอกชุมชนเป็นเช่นไร
 - 2.3 จุดเด่น ปัญหา และอุปสรรคของชุมชนมีอะไรบ้าง และมีวิธีการจัดการอย่างไร
 - 2.4 ทิศทางและการวางแผนชุมชนในอนาคตเป็นอย่างไร
3. ชุมชนทางเลือกในสังคมไทย
 - 3.1 ปัจจัยที่ทำให้เกิดชุมชนทางเลือกในสังคมไทย
 - 3.2 ชุมชนทางเลือกส่งผลต่อสังคมกระแสหลักอย่างไร
 - 3.3 แนวโน้มและทิศทางของชุมชนทางเลือกในสังคมไทยเป็นอย่างไรบ้าง
 - 3.4 ความเหมือนและความต่างของชุมชนทางเลือกในประเทศไทยและในต่างประเทศ

รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

อดีตสมาชิกอาสาสมัครวงศ์สนิท

1. คุณประชา หุตานุกวัตร
2. คุณสมบุญรณ์ จีงเปรมปรีดี
3. คุณสุนิสา จำวิเศษ
4. คุณวัลรา ประทุม
5. คุณดวงพร พิษณุวงษ์

สมาชิกปัจจุบันของอาสาสมัครวงศ์สนิท

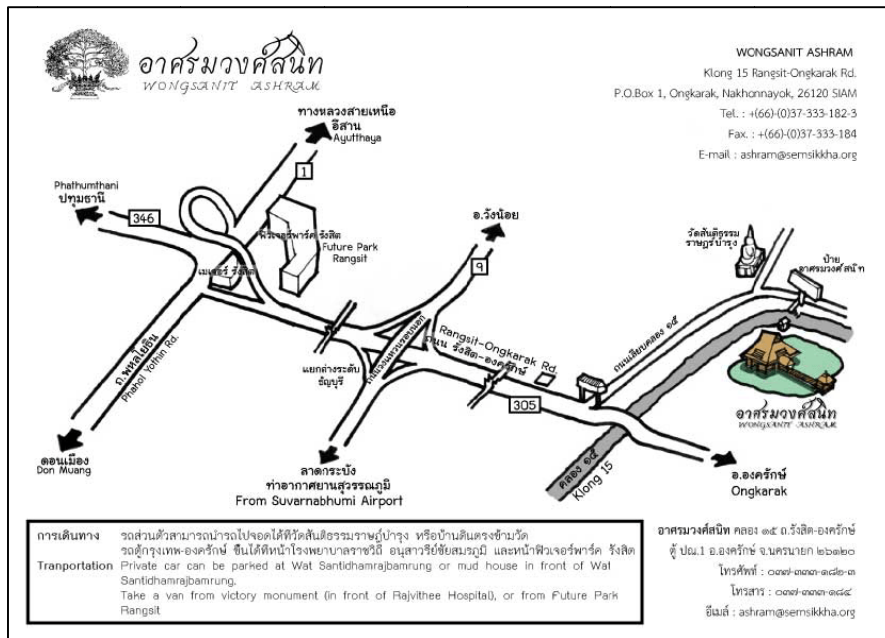
6. คุณนฤมล ไพบูลย์สิทธิคุณ อาสาสมัคร
7. คุณสุภาภรณ์ ผลาพฤกษ์ เจ้าหน้าที่บัญชี
8. คุณศรีสุดา มีชัย เจ้าหน้าที่ธุรการ
9. คุณอรรณพร ศิริกุล เจ้าหน้าที่สำนักงาน
10. คุณวลี สระใบบาง แม่ครัว
11. คุณจ๋านงค์ เสนอใจ แม่ครัว
12. คุณจิรารัตน์ โยธาทรร แม่ครัว
13. คุณมณฑา จันเพชร เจ้าหน้าที่สถานที่
14. คุณอรณิษฐา ศรียัง เจ้าหน้าที่บ้านพัก
15. คุณสนอง เสนอใจ เจ้าหน้าที่สถานที่
16. คุณหนุ่ม กุดน้อย เจ้าหน้าที่สถานที่

ภาคผนวก ข

ข้อมูลพื้นฐานชุมชนอาศรมวงศ์สนธิ

1.ที่ตั้งและอาณาเขตของชุมชน

อาศรมวงศ์สนธิตั้งอยู่ที่คลอง 15 ถ.รังสิต-องครักษ์ อ.องครักษ์ จ.นครนายก เข้าไปทางถนนเลียบคลอง15 ประมาณ 5 กิโลเมตร ถัดจากวัดสันติธรรมราชวรวิหารบำรุง สังเกตจะมีป้าย ชุมชนอาศรมวงศ์สนธิทางด้านขวามือ การเดินทางเข้าภายในชุมชนมีวิธีการเดียว คือ การใช้โป๊ะข้ามฝาก ชุมชนอาศรมวงศ์สนธิมีพื้นที่ 34.5 ไร่ โดยจะมีคันดินสูงประมาณ 2-3 เมตรเป็นสัญลักษณ์ขอบเขตพื้นที่ของชุมชนซึ่งคันดินนี้สร้างขึ้นเพื่อป้องกันน้ำในคลองเอ่อขึ้นมาท่วมพื้นที่ชุมชน

แผนที่การเดินทางไปอาศรมวงศ์สนธิ ที่มา: <http://www.wongsanit-ashram.org>

โป๊ะข้ามฝาก ทางเข้าออกเดียวของชุมชนสู่ภายนอก

2.สถานที่สำคัญในอาศรมวงศ์สนิท

สัจจฐาคาร

อาคารเอนกประสงค์ทรงไทยประยุกต์ สร้างเพื่อเป็นอนุสรณ์สถานระลึกถึงพระยาอนุমান ราชชน-พระสารประเสริฐ ใช้จัดกิจกรรมการประชุม สัมมนา ในช่วงที่อาศรมวงศ์สนิทมีสมาชิกจำนวนมาก สัจจฐาคารจะถูกใช้ในการประชุมชุมชนและการสวดมนต์ ภาวนาและปฏิบัติธรรม ร่วมกันในชุมชน แต่ปัจจุบันใช้เป็นสถานที่จัดกิจกรรมของผู้มาใช้บริการบ้านพักสัมมนาเป็นหลัก

สัจจฐาคาร

หอประชุมศุภสวัสดิ์ หรือบ้านดิน

หอประชุมศุภสวัสดิ์ หรือบ้านดิน เป็นบ้านดินหลังแรกๆ ที่สร้างในประเทศไทยในยุคสมัยใหม่นี้ ใช้เป็นสถานที่จัดกิจกรรมหรือประชุม สามารถจุคนได้ 30 คน

หอประชุมศุภสวัสดิ์ หรือบ้านดิน

บ้านพักรับรอง (กุฏิ)

เป็นบ้านพักรับรองสำหรับผู้มาใช้บริการบ้านพักสัมมนาอาศรมวงศ์สนิท มีจำนวน 5 หลัง เป็นบ้านไม้ทรงไทย

บ้านพักรับรอง (ภูฏี)

ห้องสมุด

เป็นอาคารคู่แฝด สร้างด้วยไม้ ผนังของอาคารถูกออกแบบให้เปิดออกโล่งได้รอบทิศ ภายในห้องสมุดจัดเก็บหนังสือทั้งใหม่และเก่า ส่วนมากเป็นผลงานของอาจารย์สุลักษณ์ ศิวลักษณ์ และท่านพุทธทาส ซึ่งหนังสือในห้องสมุดอาศรมวงศ์สนิทจะได้มาจากอาจารย์สุลักษณ์หรือมูลนิธิพันธมิตรจัดส่งมาให้ การดูแลรักษานั้นก่อนหน้านี้อาศัยบรรณารักษ์ทำหน้าที่ดูแลและ จัดหมวดหมู่หนังสือ แต่ปัจจุบันไม่มีบรรณารักษ์ จึงมีการจัดสมาชิกชุมชนให้ดูแลและทำความสะอาดเท่านั้น

ห้องสมุด

สำนักงานวรรณาคาร

สำนักงานของชาวอาศรมเป็นศาลาทรงปิรามิด ศาลานี้ก็ออกแบบให้เปิดโล่งได้รอบทิศ ชั้นบนเป็นที่ทำงานของเจ้าหน้าที่ ชั้นล่างเป็นที่พักผ่อน ประชุม หรือจัดกิจกรรมของสมาชิกชุมชน เดิมวรรณาคารมีจุดมุ่งหมายในการสร้างให้เป็นห้องสมุด แต่ด้วยสถานที่ตั้งที่อยู่กลางสระบัวทำให้มีความชื้นมาก สร้างความเสียหายให้หนังสือจึงได้ปรับเปลี่ยนการใช้งานให้เป็นสำนักงานแทน

สำนักงานวชรณาการ

ครัวรับรอง

ปัจจุบันเป็นที่ประกอบอาหารเลี้ยงผู้มาใช้บริการบ้านพักสัมมนานี้ เนื่องจากปัจจุบันอาคารวงศ์สนิทยกเลิกครัวกลาง สมาชิกชุมชนประกอบอาหารรับประทานกันเอง

เรือนเสี้ยมเสมอ

เป็นอาคารสองชั้น อยู่ติดกับครัวรับรอง โดยมีประตูเชื่อมถึงกัน ชั้นล่างใช้เป็นที่รับประทานอาหารของผู้มาใช้บริการบ้านพักสัมมนา ส่วนชั้นบนใช้เป็นที่พักสำหรับแขก ชื่อเรือนเสี้ยมเสมอตั้งตามชื่อคุณย่าและคุณแม่ของผู้บริจาคที่ดิน

สหกรณ์สัมมาชีพ

เป็นอาคารที่ติดกับเรือนเสี้ยมเสมอ เป็นร้านค้าจำหน่ายสินค้าจากชุมชน สินค้าพื้นบ้าน ทั้งที่ชุมชนผลิตเอง และผลิตภัณฑ์ของมูลนิธิที่เป็นพันธมิตร ได้แก่ ผลิตภัณฑ์สมุนไพรต่างๆ เช่น สบู่ถั่วเขียว ยาสระผมมะกรูด เสื้อผ้าฝ้าย หนังสือ สมุดบันทึก เป็นต้น

ครัวรับรอง เรือนเสี้ยมเสมอ และสหกรณ์สัมมาชีพ

ห้องอบสมุนไพร

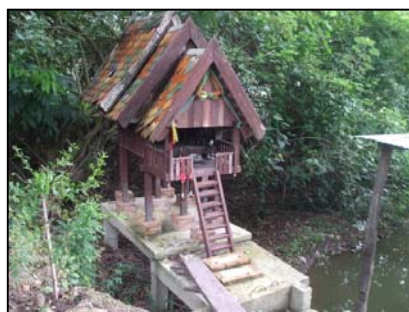
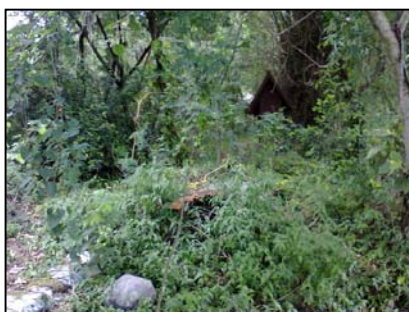
ห้องอบสมุนไพรให้บริการผู้มาพักอาศัย ซึ่งถือเป็นรายได้เสริมอย่างหนึ่งของชุมชน สำหรับสมุนไพรที่ใช้นั้นเจ้าหน้าที่สามารถหาได้จากสมุนไพรที่ปลูกไว้ในบริเวณชุมชน เช่น ตะไคร้ เป็นต้น

ห้องอบสมุนไพร

ศาลพระภูมิ

ในชุมชนอาศรมวงศ์สนธิมีศาลพระภูมิจำนวน 3 ศาลประจำอยู่ทางมุมสุดแต่ละมุมของพื้นที่อาศรมวงศ์สนธิ ยกเว้นมุมทางทิศใต้

ศาลพระภูมิ

พื้นที่ทำการเกษตร

พื้นที่ในชุมชนประมาณ 10 ไร่ จะถูกใช้เป็นที่ทำการเกษตร เช่น พริก มะเขือ มะนาว กัลฉวย มะละกอ และผักสวนครัวต่างๆ

บ้านพักเจ้าหน้าที่

บ้านพักเจ้าหน้าที่ในชุมชนจะสร้างกระจายตามขอบรอบนอกริมพื้นที่ชุมชน โดยบ้านพักของเจ้าหน้าที่นั้นจะปลูกสร้างด้วยไม้และมีโครงสร้างที่เรียบง่าย

บ้านพักเจ้าหน้าที่

3.สมาชิกอาศรมวงศ์สนิทในปัจจุบัน (พ.ศ.2555)

สมาชิกของอาศรมวงศ์สนิทในปัจจุบัน จะมีหน้าที่ประจำภายในชุมชน คือ งานด้านการบริการบ้านพักสัมมนา โดยแบ่งเป็นฝ่าย ได้แก่

- 1.ฝ่ายบ้านพัก จำนวน 1 คน
- 2.ฝ่ายครัว จำนวน 3 คน
- 3.ฝ่ายสถานที่ จำนวน 4 คน
- 4.ฝ่ายสำนักงาน จำนวน 3 คน โดยเป็นเจ้าหน้าที่บัญชี 1 คน เจ้าหน้าที่ธุรการ-ประชาสัมพันธ์ 1 คน และเจ้าหน้าที่ดูแลด้านIT และขับรถ 1 คน
- 5.อาสาสมัคร จำนวน 1 คน
- 6.สมาชิกอื่นๆ คือ ลูกของเจ้าหน้าที่ จำนวน 2 คน อายุ 6 ปี และ 1 ปี และผู้อาศัยในอาศรมฯ จำนวน 2 คน

ภาคผนวก ค

ข้อมูลพื้นฐานชุมชนอโศก

ประวัติพระโพธิรักษ์

สมณะโพธิรักษ์มีชื่อเดิมว่านายรัก รักพงษ์ เกิดที่จังหวัดศรีสะเกษ ในปีพ.ศ.2477 เป็นบุตรของนายทองสุข แซ่ใจ้ว และนางบุญโฮม พรหมพิทักษ์ ภายหลังจากนายทองสุขได้เสียชีวิต นางบุญโฮม จึงได้สมรสใหม่กับสิบโทเฉย รักพงษ์ นายรัก รักพงษ์มีพี่น้องร่วมมารดาเดียวกัน 7 คน ในวัยเด็กเติบโตในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงทำให้ต้องย้ายไปพักอาศัยกับญาติและคนรู้จักในจังหวัดต่างๆ เพื่อความปลอดภัย ประกอบกับการที่นายรักเป็นพี่ชายคนโตของครอบครัวต้องรับผิดชอบช่วยเหลือมารดาในการดูแลน้องๆ ทำให้นายรักเป็นคนเข้มแข็ง อดทน ประหยัดและช่วยเหลือตนเองมาโดยตลอด(สุรเชียร จักรธรานนท์,2550:84) ด้านการศึกษานายรักจบการศึกษาจากวิทยาลัยเพาะช่าง และได้ทำงานในแวดวงบันเทิงเป็นนักจัดรายการและโฆษกสถานีโทรทัศน์ รวมทั้งมีความสามารถในการแต่งเพลงประกอบภาพยนตร์ที่โด่งดังและเป็นที่รู้จักหลายต่อหลายเพลง

ในขณะที่ทำงานในด้านบันเทิงอยู่นั้น นายรัก รักพงษ์ก็ได้สนใจการค้นคว้าทางจิตและไสยศาสตร์ เนื่องจากเห็นว่าทางดังกล่าวจะสามารถตอบคำถามสงสัย คือ จิตวิญญาณคืออะไร(สุรเชียร จักรธรานนท์,2550:84) ได้ แต่หลังจากศึกษาด้านนี้เป็นเวลาถึง 8 ปีก็พบว่าไสยศาสตร์และวิทยาศาสตร์ไม่ใช่สิ่งที่ตนแสวงหา จึงหันมาศึกษาด้านพุทธศาสนาด้วยการค้นหาหนังสือและการปฏิบัติธรรมด้วยตนเอง โดยถือศีล ปฏิบัติธรรมอย่างเอาจริงเอาจัง เช่น เลิกอบายมุขทุกชนิด เลิกกินเนื้อสัตว์ บริโภคอาหารมังสวิรัตินละ 1 มื้อ เลิกจากคู่นั้น สุดท้ายก็ยื่นใบลาออกจากการทำงาน และไปปฏิบัติธรรมอย่างเอาจริงเอาจังที่บริเวณป่าแสม วัดอโศการาม จังหวัดสมุทรปราการ

หลังจากปฏิบัติธรรมมาเป็นระยะเวลา 2 ปี ในวันที่ 7 พฤศจิกายน 2513 นายรัก รักพงษ์ จึงได้เข้าอุปสมบทที่วัดอโศการามในคณะธรรมยุติกนิกาย ได้รับฉายาว่า พระโพธิรักษ์ชิต โดยมี พระราชวรคุณ เป็นพระอุปัชฌาย์ เมื่อพระโพธิรักษ์ชิตได้เข้ามาบวชในธรรมยุตแล้ว ด้วยความมุ่งมั่นในการปฏิบัติธรรมจึงค่อนข้างเคร่งครัดและสงบสำรวม ประกอบกับการที่เคยเป็นศิลปิน มีทักษะในการบรรยายและการพูด จึงทำให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใสต่อญาติโยมจำนวนมาก มีผู้มาขอศึกษาฝึกฝนปฏิบัติตามด้วยทั้งฆราวาสและนักบวชซึ่งมีทั้งพระธรรมยุตและมหานิกาย อย่างไรก็ตามพระโพธิรักษ์ชิตในขณะนั้นมีความเคร่งครัดในการปฏิบัติธรรมและการวิพากษ์วิจารณ์วงการศาสนา ค่อนข้างรุนแรง จนได้รับฉายา ขวานจักตอก(สุรเชียร จักรธรานนท์,2550:101) จากความเด่นดัง

และความกล้าในการวิพากษ์วิจารณ์ของพระโพธิรักษ์ทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งภายในวัดอโศก ความเป็นสองฝ่าย เพื่อบรรเทาปัญหาที่เกิดขึ้น ในปีพ.ศ.2516 พระโพธิรักษ์ได้ขออนุญาตเจ้าอาวาสไปจำพรรษาที่วัดหนองกระทุ่ม อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐมซึ่งมีพระมหานิกายจำพรรษาอยู่ด้วย

ต่อมาในวันที่ 2 เมษายน 2516 พระโพธิรักษ์ได้รับการสวดญัตติจตุตถกรรมเข้าเป็นพระของคณะมหานิกายเพิ่มเข้าไปอีกคณะหนึ่งโดยมิได้ทำการสึกจากคณะธรรมยุตินิกายแต่ได้คืนใบสุทธิให้ธรรมยุตินิกาย โดยมีพระครูสถิตวุฒิกุลเป็นพระอุปัชฌาย์ รวมทั้งได้ตั้งธรรมสถานแดนอโศกที่ขึ้นกับที่วัดหนองกระทุ่ม

คำว่า อโศก ที่ใช้เป็นชื่อสถานที่นั้น มีที่มาประการแรกเพื่อระลึกถึงวัดอโศกธรรม จังวัดสมุทพรปราการที่เป็นจุดกำเนิดของความเป็นบวรพชิตของสมณะโพธิรักษ์ ประการที่สอง มาจากลานอโศก วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร ซึ่งถือเป็นลานที่แสดงภูมิของพระสงฆ์จากที่ต่างๆ ในการถกเถียงทางความคิด แสวงหาความรู้และปัญญา และประการสุดท้ายมาจากนิตยสารอโศกที่เป็นเครื่องมือสื่อสารถึงชาวอโศกทุกคน ซึ่งนักเขียนที่เขียนนิตยสารฉบับนี้ต่างใช้นามปากกาว่า อโศก เหมือนกันหมด เพราะทุกคนละตัวตนและรวมกันเป็นหนึ่งเดียว

วันที่ 6 สิงหาคม 2518 มีการจัดงานประชุมสงฆ์ประจำปีที่วัดหนองกระทุ่ม พระโพธิรักษ์และหมู่สงฆ์ชาวอโศก 21 รูป ได้ประกาศลาออกจากมหาเถรสมาคมเนื่องจากรู้สึกอึดอัดที่ถูกฝ่ายปกครองของสงฆ์กดดันบีบคั้นอย่างหนัก รวมทั้งจำกัดสิทธิเสรีภาพในการแสดงออก เช่น ถูกตีตตันไม่ให้เข้าเรียนและสอบนักธรรมตรี โท เอก หรือออกคำสั่งให้คณะสงฆ์จากดินแดนอโศกต้องขออนุญาตในการออกเดินทางจาริกเผยแผ่ธรรมะซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่เคยปฏิบัติมาก่อน ซึ่งการลาออกจากมหาเถรสมาคมของคณะสงฆ์ชาวอโศกครั้งนี้ ในทางธรรมวินัยถือว่าเป็นการทำ นานาสังวาส ซึ่งเป็นนิติประเพณีในทางพุทธศาสนา ที่ให้อิสระเสรีภาพกับชาวพุทธ การกำเนิดของสันตอโศก เป็นการเกิดขึ้นตามเหตุปัจจัยโดยธรรมชาติ ไม่ได้เกิดขึ้นมาเพื่อจะตั้งนิกายใหม่ ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมากลุ่มอโศกจึงถือกำเนิดขึ้นภายใต้การนำของสมณะโพธิรักษ์

ชุมชนอโศก

1. **ชุมชนศิระะอโศก** ถือเป็นชุมชนชาวอโศกที่ถูกก่อตั้งขึ้นเป็นแห่งแรก เมื่อวันที่ 23 มกราคม พ.ศ. 2519 อยู่ที่ตำบลกระแซงใหญ่ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ

พุทธสถานศิระะอโศกถือเป็นพุทธสถานแห่งแรกของชาวอโศกที่ถูกจัดตั้งขึ้นหลังจากประกาศแยกตัวออกจากมหาเถรสมาคมในเดือนสิงหาคม 2518 โดยเริ่มจาก สมณะสันตจิตโตและ

สมณะอัศวินโณได้จาริกธุดงค์ที่วัดป่าช้าซึ่งเป็นวัดร้าง ในตำบลกระแซงใหญ่ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษอันเป็นบ้านเกิดของพวกเขา เมื่อท่านทั้งสองต้องจำพรรษาที่วัดป่าช้าเป็นเวลานาน จึงก่อสร้างกุฏิ และศาลาวัด พร้อมจับจองพื้นที่เพื่อสร้างเป็นพุทธสถานของชาวอโศก ต่อมาผู้มาปฏิบัติธรรมและค้ำจุนเพื่อศึกษาธรรมะมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น จึงได้รวบรวมเงินเพื่อซื้อที่ดินข้างเคียงพุทธสถานสร้างบ้านพักไว้สำหรับค้ำจุนเพื่อปฏิบัติธรรมกันคนละหลัง ซึ่งบ้านพักแต่ละหลังมีขนาด 4 เมตรคูณ 4 เมตร หลังจากนั้นสภาพความเป็นชุมชนจึงค่อยๆ ก่อตัวขึ้น กลายเป็นชุมชนศิระะอโศกในปี 2529 และถูกยกฐานะเป็นหมู่บ้านศิระะอโศกในปี 2540 การรวบรวมเงินซื้อที่ดินที่เป็นทรัพย์สินของทุกคน กลายเป็นต้นกำเนิดของระบบสาธารณโภคี (สุรเธียร จักรธรานนท์, 2550:206-211)

ชาวชุมชนศิระะอโศกเริ่มทำการเพาะปลูกเพื่อหาเลี้ยงชุมชน เช่น ปลูกผัก ทำนา ขุดบ่อน้ำ จนในที่สุดก็ได้ผลิตอาหารเพียงพอที่จะเลี้ยงดูชุมชนและญาติธรรมที่มาปฏิบัติธรรม สิ่งนี้กลายเป็นต้นกำเนิดของวิถีแห่งบุญนิยมและระบบเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองในแบบของชาวอโศก

ชุมชนศิระะอโศกมีจุดเด่นในด้านความครบวงจรของกิจกรรมตั้งแต่กิจกรรม การแปรรูป การจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ นอกจากนี้โรงเรียนสัมมาสิกขาของชุมชนศิระะอโศกยังได้รับการยอมรับว่ามีกระบวนการอบรมที่โดดเด่นด้านการงานรวมทั้งมีความเข้มงวดกว่าโรงเรียนสัมมาสิกขาอื่นๆ

2. ชุมชนศาลืออโศก ตำบลโคกเค็อ อำเภอโศก จังหวัดนครสวรรค์ ก่อตั้งวันที่ 6 มิถุนายน 2519 ถือเป็นชุมชนอโศกขนาดกลางที่เน้นการทำเกษตรกรรม ทำนา ไร่ แปลงผัก โรงเพาะเห็ด โรงสี และผลิตยาสระผม ในชุมชนมีร้านค้าปลีกจำหน่ายสินค้าและมีปั้มน้ำมัน

3. ชุมชนสันตืออโศก แขวงคลองกุ่ม เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร ก่อตั้งเมื่อวันที่ 7 สิงหาคม 2519

ชุมชนสันตืออโศกถือเป็นศูนย์กลางชาวอโศกที่อยู่ใจกลางกรุงเทพมหานคร และเป็นศูนย์กลางในการประสานงานกิจกรรมและข้อมูลข่าวสารเพราะชุมชนสันตืออโศกเป็นที่ตั้งขององค์กรหลักส่วนกลางซึ่งเป็นแกนนำในการทำงานของชาวอโศก และที่สำคัญพุทธสถานสันตืออโศกเป็นที่ตั้งของพระวิหารพันปีซึ่งบรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้สำหรับสักการะ ชุมชนสันตืออโศกไม่มีหมู่บ้านของชาวชุมชนอย่างเป็นทางการจะเป็นกิจจะลักษณะ แต่ก็มีชุมชนที่เรียกว่า ชุมชนสันตือนคร โดยชาวชุมชนจะซื้อหรือเช่าห้องพักและบ้านเรือนในบริเวณรอบๆ หรือใกล้เคียงพุทธสถานเป็นที่อยู่อาศัย อย่างไรก็ตาม ชุมชนสันตืออโศกสามารถเปิดการเรียนการสอนโรงเรียนสัมมาสิกขาระดับมัธยมศึกษา รวมทั้งมีโรงเรียนพุทธธรรมที่เปิดสอนในวันอาทิตย์ให้กับลูกหลานของญาติธรรมด้วย

4. ชุมชนปฐมอโคก ตำบลพระประโทน อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ก่อตั้งเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2523 โดยการยุบรวมแดนอโคกที่บ้านรางหั่ว อำเภอกำแพงแสน เข้ามาไว้ด้วยกัน

ชุมชนปฐมอโคกเป็นชุมชนแห่งแรกที่มีการนำระบบบุญนิยมมาบริหารจัดการภายใน มีการบูรณาการพุทธสถาน หมู่บ้านและโรงเรียนเข้าไว้ด้วยกันอย่างกลมกลืน ชุมชนปฐมอโคกเน้นการทำกิจกรรมเป็นหลัก มีพื้นที่สำหรับทำกิจกรรม เช่น ปลูกข้าวและปลูกผัก ผลไม้ จำนวนร้อยละกว่าไร่ที่ได้มาจากการบริจาคของญาติธรรมที่มีความเลื่อมใสศรัทธา และจากการที่ชาวชุมชนอโคกร่วมกันระดมทุนซื้อจากชุมชนรอบข้าง (ชุมชนปฐมอโคก สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม, 2545:5) ปัจจุบันการผลิตสมุนไพรคือฐานที่เป็นจุดเด่นของชุมชนปฐมอโคก

5. ชุมชนราชธานีอโคก ตำบลบึงใหม่ อำเภอดุสิต จังหวัดอุบลราชธานี ก่อตั้งในปี 2536 และได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการตามกฎหมายในปี 2539 (อรศรี งามวิทยาพงศ์ , 2545:269) โดยเริ่มจากชาวอโคกจำนวนหนึ่งจากชุมชนศิระอโคกมาบุกเบิกทำกิจกรรมตามแนวของอโคกในที่ดินที่สมณะโพธิรักษ์ได้รับการถวายจากญาติธรรม ต่อมาชาวอโคกมาอาศัยมากขึ้น สมณะโพธิรักษ์จึงประกาศให้ราชธานีอโคกเป็นชุมชนหนึ่งของชาวอโคก ชุมชนราชธานีอโคกแตกต่างจากชุมชนอโคกอื่นๆ คือเกิดชุมชนขึ้นก่อนพุทธสถาน สมณะโพธิรักษ์วางนโยบายให้ฆราวาสเป็นผู้บริหารชุมชน ส่วนสมณะเป็นที่ปรึกษา (อรศรี งามวิทยาพงศ์, 2545:269) ความสำคัญของชุมชนราชธานีอโคกอีกประการ คือ เป็นจุดเริ่มต้นของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับชาวอโคก โดยการจัดตั้งสมาธิศึกษาถวัลย์วงษ์ชีวิตเมื่อปี 2539 (วินธรรม อโคกตระกูล , 2546:113)

ชุมชนราชธานีอโคกเป็นชุมชนขนาดใหญ่ที่ตั้งหลังสุดแต่มีการเติบโตอย่างรวดเร็ว เนื่องจากสมณะโพธิรักษ์ตั้งใจให้ชุมชนราชธานีอโคกเป็นเมืองหลวงของชาวอโคกจึงทำให้ชาวอโคกพื้นที่ต่างๆ ททยอยเข้ามาเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ภายในชุมชนมีการทำการเกษตรกรรมไว้บริโภคภายในชุมชนเป็นหลัก และยังมีการผลิตสินค้าแปรรูปออกจำหน่าย

6. ชุมชนสีมอโคก ตำบลหนองบัวศาลา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ก่อตั้งเมื่อวันที่ 11 ตุลาคม 2533

เป็นชุมชนขนาดกลางที่มีโครงสร้างและการผลิตคล้ายกับชุมชนอโคกอื่นๆ แต่จุดเด่น คือ มีการตั้งโรงงานผลิตขวดพลาสติกบรรจุภัณฑ์และผลิตภัณฑ์ต่างๆ เพื่อรองรับผลผลิตและการแปรรูปของชาวอโคกทั้งหลายที่ต้องสั่งซื้อจากภายนอกเป็นจำนวนมาก

7. ภูผาฟ้า ตำบลป่าแป๋ อำเภอแตง จังหวัดเชียงใหม่ ก่อตั้งเมื่อปี 2538

เกิดจากกลุ่มญาติธรรมชาวอโศกในพื้นที่รวมตัวกันทำกิจกรรมอย่างเหนียวแน่นมาก่อน ไม่ว่าจะเป็นร้านอาหารชมรมมังสวิรัตแห่งประเทศไทย สาขาเชียงใหม่ หรือที่ลานนาอโศกที่มีการตั้งบ้านเรือน ทำกิจกรรมร่วมกันอยู่แล้ว แต่เนื่องจากที่ตั้งของลานนาอโศกไม่เหมาะสมที่จะตั้งสังฆสถาน จึงมีการตั้งหมู่บ้านที่ภูผาฟ้าน้ำแทน ปัจจุบันพื้นที่หมู่บ้านภูผาฟ้าน้ำยังมีชาวชุมชนอาศัยอยู่ไม่มากและกิจกรรมหลักของกลุ่มญาติธรรมยังคงเกิดขึ้นที่ชมรมมังสวิรัต และที่ลานนาอโศกที่เป็นศูนย์กลางแต่เดิมมากกว่า

8. ชุมชนทักษิณอโศก ตำบลบ้านควน อำเภอเมือง จังหวัดตรัง ก่อตั้งเมื่อปี 2543 เริ่มจากญาติธรรมกลุ่มทักษิณอโศกที่ต้องการปฏิบัติธรรมตามแนวทางชาวอโศกจึงได้จัดหาสถานที่สำหรับสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย และสิ่งปลูกสร้างอื่นๆ เพื่อเป็นศูนย์รวมให้กับกลุ่ม ถือว่าชุมชนทักษิณอโศกจะเป็นศูนย์กลางในการสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มอโศกอื่นๆ ในภาคใต้มากขึ้นต่อไป

9. ชุมชนหินผาฟ้าน้ำ ตำบลหนองไผ่ อำเภอแก่งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ ก่อตั้งเมื่อปี 2543

นอกจากชุมชนอโศกจำนวน 9 แห่งที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว นี้ยังมีพุทธสถานปรภากรอโศก ตำบลบางเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ ที่ก่อตั้งเมื่อวันที่ 13 เมษายน 2520 และยุบเลิกไปเมื่อวันที่ 8 มีนาคม 2524

จะเห็นได้ว่าชุมชนอโศกแต่ละแห่งจะมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปในเรื่องการดำเนินกิจกรรมซึ่งเป็นผลจากความแตกต่างในด้านภูมิศาสตร์ และความพร้อมของบุคลากร แต่สิ่งที่ชาวอโศกในทุกชุมชนมีส่วนร่วมกัน คือ การยึดหลักปฏิบัติธรรมตามแนวทางที่สมเด็จพระโพธิธิราชกำหนดไว้ได้แก่การดำเนินชีวิตตามวิถีพุทธและหลักบุญนิยม (ณัฐกนก เจนสุขสถิตไพศาล, 2546:5)

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวกฤษณี สว่างวงศ์ธรรม เกิดเมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2528 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี รัฐศาสตร์บัณฑิต จากคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2549 และเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2553